

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА: ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА

Науково-практичний журнал
№ 1 (3) 2022

Виходить 2 рази на рік
Засновано в листопаді 2020 року

**Кривий Ріг
2022**

Рекомендовано до друку Вченою радою ДонДУВС (протокол № 12 від 27.04.2022)

УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА: ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА № 1 (3) 2022

Виходить 2 рази на рік
Засновано в листопаді 2020 року
Відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 20.11.2020 № 4036/5 зареєстровано друковане періодичне видання із загальнодержавною сферою розповсюдження – науково-практичний журнал «Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика»

У журналі розглядаються проблеми досудового розслідування, оперативно-розшукової та детективної діяльності; питання забезпечення публічної безпеки й порядку, запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, кадрового менеджменту Національної поліції; особливості психологічного супроводу поліцейської діяльності; правові аспекти інформаційно-технічної та господарської діяльності поліції; питання міжнародного співробітництва Національної поліції

Ø Відповідальність за точність поданих термінів, фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів

Ø Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів

Ø Розсилатиметься до державних установ та наукових бібліотек України

Ø Електронна версія кожного випуску збірника безоплатно й вчасно розміщується у відкритому доступі на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України в розділі «Наукова періодика України» та в архіві на вебсайті видання за адресою:
<https://policeystika.dnuvs.in.ua/>

Засновник та видавець:
Донецький державний університет внутрішніх справ
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 24617-14557P
Адреса редакції:
Дніпропетровська обл.,
м. Кривий Ріг,
вул. Степана Тільги, 21

Редакційна колегія

Головний редактор – Вітвіцький Сергій Сергійович, ректор Донецького державного університету внутрішніх справ (далі – ДонДУВС), доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

заступник головного редактора – Назимко Єгор Сергійович, перший проректор ДонДУВС, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

відповідальний секретар – Волобуєва Олена Олексіївна, декан факультету № 1 ДонДУВС, кандидат юридичних наук, професор;

редактор – Рутвян Оксана Іванівна, завідувачка редакційно-видавничого відділення відділу організації наукової роботи ДонДУВС;

члени редколегії:

– Войцех Войтила, доктор гуманітарних наук, науковий співробітник, Технологічно-гуманітарний університет ім. Казімера Пуласького (м. Радом, Республіка Польща);

– Буга Ганна Сергіївна, начальниця відділу організації наукової роботи ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент;

– Веселов Микола Юрійович, професор кафедри державно-правових дисциплін факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту ДонДУВС (далі – КННІ ДонДУВС), доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник;

– Городецька Марина Сергіївна, завідувачка кафедри організації досудового розслідування факультету № 1 КННІ ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент;

– Захарченко Андрій Миколайович, завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад факультету № 2 ДонДУВС, доктор юридичних наук, доцент;

– Зозуля Євген Вікторович, професор кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету № 1 КННІ ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор;

– Іванюта Наталія Валеріївна, завідувачка кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення факультету № 3 ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор;

– Лоскутов Тимур Олександрович, професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 КННІ ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор;

– Макаренко Олександр Юрійович, професор кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики факультету № 1 КННІ ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор;

– Мердова Ольга Миколаївна, завідувачка кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2 ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент;

– Ніколенко Людмила Миколаївна, завідувачка кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки факультету № 3 ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор;

– Одерій Олексій Володимирович, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор;

– Пилипенко Дмитро Олексійович, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 КННІ ДонДУВС, кандидат юридичних наук;

– Северінова Олександра Борисівна, доцентка кафедри державно-правових дисциплін на публічного управління факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Іванов Іван Володимирович, Джантіміров Марк Олександрович ПОРІВНЯЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТІВ ПОЛІЦІЇ В АВСТРО-УГОРСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЯХ У XVIII–XIX СТ.	9
Туренко Олег Станіславович, Бабкіна Маргарита Костянтинівна ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ НАРИС МОДЕРНИХ ВІЗІЙ ПОЛІЦІЇ	16

РОЗДІЛ II ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Городецька Марина Сергіївна ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	24
Ковальова Ольга Вікторівна ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	30
Лоскутов Тимур Олександрович ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОГО ПОРЯДКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ОБУМОВЛЕНОГО ПРАВОВИМ РЕЖИМОМ ВОЄННОГО СТАНУ	40
Павлиш Тетяна Григорівна, Терещенко Олександр Олександрович АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЇ ІЗ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТА В ХОДІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ	49
Пилипенко Дмитро Олексійович, Єпринцев Пилип Сергійович ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОТЕРПІЛОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	57

РОЗДІЛ III ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Волобоєв Артур Олегович УЛЬТИМАТИВНІ ДІЇ ЗЛОЧИНЦЯ (-ІВ) ЯК СКЛАДОВА ІМІТУВАННЯ ОБСТАНОВКИ ЗЛОЧИНУ	64
--	----

Котова Вікторія Валеріївна ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	74
---	----

РОЗДІЛ IV

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ Й ПОРЯДКУ

Козар Юрій Юрійович, Гаріфуллін Максим Валерійович РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНІ	82
--	----

Червінчук Андрій Васильович, Атаманенко Юлія Юріївна ПРИСТРОЇ ДЛЯ ПРИМУСОВОГО ВІДКРИТТЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ	91
---	----

РОЗДІЛ V

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Денисов Сергій Федорович, Заїка Дмитро Євгенійович ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ	99
---	----

Носевич Надія Русланівна ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СУБ'ЄКТ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	116
---	-----

Пискун Олександр Валерійович З'ЯСУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМАНДУВАЧА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	123
--	-----

Шульга Андрій Олександрович ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ НОЖІВ ЯК РІЗНОВИДУ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	131
--	-----

РОЗДІЛ VI

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Короткова Юлія Михайлівна УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ	137
---	-----

Lopatynska Iryna EMOTIONAL INTELLIGENCE OF THE LAW ENFORCEMENT OFFICER	145
--	-----

РОЗДІЛ VII**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ОБМІН ДОСВІДОМ****Зозуля Євген Вікторович**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....151**Шеховцова Вікторія Володимирівна**

ПІДГОТОВКА УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ ПОЛІЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....161

РОЗДІЛ VIII**РЕЦЕНЗІЇ НА ОПУБЛІКОВАНІ НАУКОВІ ПРАЦІ****Вінтонів Михайло Олексійович**РЕЦЕНЗІЯ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК «УКРАЇНСЬКА МОВА
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» (УКЛАДАЧІ: КАНДИДАТ ФІЛОЛОГІЧНИХ
НАУК, ДОЦЕНТ О. О. НОВІКОВА, КАНДИДАТ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ
К. В. ПОНОМАРЕНКО, КАНДИДАТ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ
Т. М. САБЕЛЬНИКОВА)167**Халимон Сергій Іванович**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ
СПЕЦІАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ
ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ», ПІДГОТОВЛЕНУ ДОКТОРОМ ЮРИДИЧНИХ
НАУК, ПРОФЕСОРОМ С. С. ВІТВИЦЬКИМ, КАНДИДАТОМ ЮРИДИЧНИХ НАУК,
ПРОФЕСОРОМ О. О. ВОЛОБУЄВОЮ, ДОКТОРОМ ЮРИДИЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТОМ
О. М. КУРАКІНИМ, КАНДИДАТОМ ЮРИДИЧНИХ НАУК В. В. КОТОВОЮ.....169**Чумак Володимир Валентинович**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ПРАВОВІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ
АСПЕКТИ РЕЄСТРАЦІЇ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД
З ВИКОРИСТАННЯМ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ», ПІДГОТОВЛЕНУ
АВТОРСЬКИМ КОЛЕКТИВОМ ДОНЕЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ: А. В. ЧЕРВІНЧУКОМ, Ю. Ю. АТАМАНЕНКО, Є. О. ПИЛИПЕНКО
ТА О. І. РУДЮКОМ, ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕДАКЦІЄЮ ДОКТОРА ЮРИДИЧНИХ НАУК,
ПРОФЕСОРА, ЗАСЛУЖЕНОГО ЮРИСТА УКРАЇНИ С. С. ВІТВИЦЬКОГО173**ВИМОГИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ СТАТЕЙ ДО ЖУРНАЛУ****«УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА: ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА»175****ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ177**

CONTENTS

SECTION I ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF THE NATIONAL POLICE ACTIVITY

Ivanov Ivan, Dzhantimirov Mark COMPARATIVE HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS OF POLICE CONCEPTS IN THE AUSTRIAN-HUNGARIAN AND RUSSIAN EMPIRE IN XVIII–XIX CENTURIES	9
Turenko Oleh, Babkina Margaryta HISTORICAL AND LEGAL OUTLINE OF MODERN POLICE VISIONS	16

SECTION II PROBLEMS OF THE PRE-TRIAL INVESTIGATION

Horodetska Maryna CRIMINAL PROCEDURAL SUBJECT OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE.....	24
Kovalova Olha MEANS OF INFORMATION SUPPORT DURING INVESTIGATIVE ACTIONS AND SILENT INVESTIGATIVE ACTIONS	30
Loskutov Tymur GENERAL ISSUES OF LEGAL REGULATION OF THE SPECIAL PROCEDURE OF CRIMINAL PROCEEDINGS DUE TO THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW	40
Pavlysh Tetiana, Tereshenko Oleksandr USE OF SOCIAL NETWORKS IN INVESTIGATION AND COMBATING CRIMES.....	49
Pylypenko Dmytro, Epryntsev Pylyp SOME ISSUES OF DETERMINING THE PROCEDURAL STATUS OF THE VICTIM IN CRIMINAL PROCEEDING.....	57

SECTION III OPERATIONAL, INVESTIGATIVE AND DETECTIVE ACTIVITY

Voloboiev Artur ULTIMATE ACTIONS OF THE CRIMINAL (-S) AS A COMPONENT OF IMITATION OF THE CRIME SITUATION	64
---	----

Kotova Viktoria FEATURES OF INVESTIGATION OF HUMAN TRAFFICKING IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW	74
--	----

SECTION IV ENSURING THE PUBLIC SECURITY AND ORDER

Kozar Yurii, Harifullin Maksym THE ROLE OF THE STATE AND THE NON-STATE INSTITUTIONS IN THE PROCESSES OF THE SOCIAL ADAPTATION OF THE INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN THE UKRAINE.....	82
---	----

Chervinchuk Andrii, Atamanenko Yuliia DEVICES FOR FORCED OPENING OF VEHICLES AND LEGAL GROUNDS FOR THEIR APPLICATION	91
---	----

SECTION V PREVENTION OF THE CRIMINAL AND ADMINISTRATIVE OFFENCES

Denysov Serhii, Zaika Dmytro CRIMES AGAINST PUBLIC ORDER: CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS AND NATIONAL POLICE OF UKRAINE PREVENTION ISSUES	99
--	----

Nosevych Nadiya STATE BUREAU OF INVESTIGATION AS A SUBJECT OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE CRIMINOLOGICAL POLICY	116
--	-----

Pyskun Oleksandr CLARIFICATION OF TERMINOLOGICAL FEATURES IN THE PROCESS OF DETERMINING THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF THE COMMANDER OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE	123
---	-----

Shulha Andriy DECRIMINALIZATION OF KNIVES AS A VARIETY OF COLD WEAPONS: CRIMINAL LEGAL ASPECT.....	131
---	-----

SECTION VI PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE OF THE POLICE ACTIVITY

Korotkova Yuliia IMPROVING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER OF A HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENT WITH THE SPECIFIC STUDYING CONDITIONS	137
---	-----

Lopatynska Iryna EMOTIONAL INTELLIGENCE OF THE LAW ENFORCEMENT OFFICER	145
--	-----

SECTION VII
INTERNATIONAL COOPERATION OF THE NATIONAL POLICE:
EXCHANGE OF THE EXPERIENCE

Zozulya Evgen

REGULATORY AND LEGAL REGULATION OF INTERNATIONAL COOPERATION
 BETWEEN THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE151

Shekhovtsova Victoria

TRAINING OF POLICE OFFICERS: FOREIGN EXPERIENCE161

SECTION VIII
REVIEWS OF PUBLISHED SCIENTIFIC PAPERS

Vintoniv Mykhailo

REVIEW OF THE TEXTBOOK "UKRAINIAN LANGUAGE
 FOR PROFESSIONAL PURPOSES" (COMPILERS: CANDIDATE OF PHILOLOGICAL SCIENCES,
 ASSOCIATE PROFESSOR O. O. NOVIKOVA, CANDIDATE OF PHILOLOGICAL SCIENCES,
 ASSOCIATE PROFESSOR K. V. PONOMARENKO, CANDIDATE OF PHILOLOGICAL
 SCIENCES, ASSOCIATE ASSISTANT T. M. SABELNIKOVA)167

Khalimon Serhiy

REVIEW OF THE MONOGRAPH "ENSURING THE SAFETY OF
 PERSONS WHO PERFORM A SPECIAL TASK FOR THE DISCLOSURE
 OF A CRIMINAL ACTIVITY OF AN ORGANIZED GROUP OR CRIMINAL ORGANIZATION",
 PREPARED BY DOCTOR OF LAWS, PROFESSOR S. S. VITVITSKYI, CANDIDATE OF LAW,
 PROFESSOR O. O. VOLOBUYEVA, DOCTOR OF LAWS, ASSOCIATE PROFESSOR
 O. M. KURAKIN, CANDIDATE OF LEGAL SCIENCES V. V. KOTOVA169

Chumak Volodymyr

REVIEW OF THE MONOGRAPH "LEGAL AND TECHNOLOGICAL ASPECTS OF
 REGISTRATION THE ROAD ACCIDENTS WITH THE USE OF UNMANNED AERIAL
 VEHICLE", PREPARED BY THE AUTHOR'S TEAM OF DONETSK STATE UNIVERSITY OF
 INTERNAL AFFAIRS: A. V. CHERVINCHUK, YU. YU. ATAMANENKO, E. O. PYLYPENKO,
 UNDER THE GENERAL EDITORIAL OFFICE OF S. S. VITVITSKYI, DOCTOR OF LAW,
 PROFESSOR, HONORED LAWYER OF UKRAINE.....173

**REQUIREMENTS FOR THE REGISTRATION OF ARTICLES PUBLISHED
 IN THE JOURNAL "UKRAINIAN POLYCEISTICS:
 THEORY, LEGISLATION, PRACTICE"175**

INFORMATION ABOUT AUTHORS177

Розділ I

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

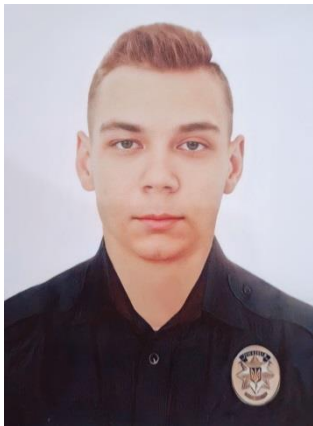
УДК: 340.15(436+439)+(470+571).05''17/18''

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-9-15>

Іванов Іван Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6406-8002>

Джантіміров Марк Олександрович,
курсант
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5339-0108>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТІВ ПОЛІЦІЇ В АВСТРО-УГОРСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЯХ У XVIII-XIX СТ.

Актуальність статті обумовлено потребою аналізу концепції моделей поліцейських держав Російської та Австро-Угорської імперій у період XVIII–XIX ст. У статті досліджено коло повноважень тогочасної поліції та її значення в забезпеченні публічного порядку, безпеки та державної цілісності. Окремо розглянуто нормативно-правову основу діяльності жандармів, завдання і структуру органів правопорядку.

Ключові слова: імперія; поліцейська держава; поліція; соціальні відносини; законність; боротьба зі злочинністю; жандармерія; торгова поліція; адміністративна поліція; диктатура та авторитаризм.

Постановка проблеми. Поліцейська діяльність та поліцеїстика мають певне історичне підґрунтя. Одним з етапів становлення сучасної поліції є період так званих «поліцейських держав», які існували достатньо довгий час в історії, а саме у XVIII–XIX ст., і зробили внесок у розвиток концепції поліції та органів внутрішніх справ загалом. У цей час було сформовано й реалізовано ідею поліції, яка регулює майже всі сфери життя суспільства та наводить лад так званою «залізною рукою».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-теоретичною базою дослідження є праці австрійських учених О. Бальцера, М. Бартошека, Р. Вейнера, Д. Емерсона, Д. Кланкера, Т. Новаковського, К. Хорела, та ін. Також було

проаналізовано творчу спадщину українських науковців: Б. Брушницького, О. Жука, В. Іванова, А. Кистяковського, А. Лозинського, М. Некифорака, В. Смоля та ін.

Метою статті є порівняльно-правовий аналіз правових та історичних аспектів концепції, завдань, структури, ролі та значимості поліції в Російській та Австро-Угорській імперіях XVIII–XIX ст. Предметом дослідження є правоохоронні органи та їх концепції в цих країнах того часу, а об'єктом – різнобічний, об'єктивний і ґрунтовний аналіз значення та ролі поліції в державах XVIII–XIX ст. на прикладі двох найвпливовіших імперій того часу.

Виклад основного матеріалу. Поліція – невід'ємна частина будь-якої правової держави в наш час. Вона є гарантом забезпечення верховенства не тільки прав і свобод людини та громадянина, а й забезпечує існування держави як правового утворення в цілому. Тобто саме завдяки поліції та Міністерству внутрішніх справ (далі – МВС) у цілому в країні проводиться активна діяльність щодо забезпечення всіх умов громадянам держави.

Прототипи поліції почали виникати не одне століття тому, з XVIII ст. всі держави активно розпочали впроваджувати та розвивати органи внутрішніх справ задля забезпечення багатьох аспектів суспільних відносин на своїй території. Безумовно, поліція того часу значно відрізнялася від сучасної. Незважаючи на новизну та явну недосконалість системи МВС, загалом можна стверджувати, що поліція виконувала свої функції в повному обсязі. Так, поліція того часу регулювала цілу низку окремих соціальних відносин, а не лише забезпечувала законності та боротьбу зі злочинністю. Але особливо відрізнялися від усіх правоохоронні органи та інститути в імперіях, адже це унікальний вид держави, який нині залишився існувати лише в історії. Яскравими прикладами таких органів є одні з найбільш впливових та найбільш відомих держав, що протистояли одна одній, а саме Російська та Австро-Угорська імперії [1, с. 120].

Російська імперія – це держава, що займала просто колосальну територію на материк Європа: простягалася вона від Чукотки до кордонів із сучасною Польщею, яка того часу знаходилася у складі Австро-Угорської імперії. Загалом це була держава з багатоміліонною, але не дуже славною історією, що починалася ще з часів Московського царства, яке завдяки Петру I та його активній і плідній реформаторській діяльності перетворилося на велику й могутню країну, яку без перебільшень можна назвати наддержавою того часу. Існувала вона, як і Австро-Угорщина, до початку XX ст., тобто до Першої світової війни, яка, за словами істориків, стала «могилою» імперій. Російська імперія мала досить серйозний вплив на світовій арені й посягала на країни Європи та виходила до «великої води», через що постійно вела активні війни з Османською імперією, Швецією, Пруссією. Як і будь-яка країна імперського типу, Російська імперія складалася з підкорених насильницьким (обманним) шляхом народів і країн (українці, білоруси, народи Сибіру, гір та Півночі). У цьому питанні влада вийшла на новий рівень, оскільки провадила активну політику русифікації та асиміляції підкорених народів. Дуже якісно нищила націю шляхом позбавлення мови, культури, історії, тим самим нівелюючи національну особливість та свідомість інших народів і націй, за яку так відчайдушно боролася місцева інтелігенція.

Австро-Угорщина – це держава, що знаходилася в південно-східній частині Європи й отримала статус імперії лише в 1867 р., проте вважалася другою за обсягом територій країною в Європі та третьою за чисельністю населення

(поступалася лише Росії і Німеччині). Також вона змогла створити четверту у світі за величиною машинобудівну галузь. Тому, безумовно, мала величезний вплив, потенціал та авторитет на світовій політичній арені. Однак упродовж усієї історії існування імперії діяв активний національно-визвольний рух на всій її території. Недарма Австро-Угорщину називали «клаптиковою», оскільки вона складалася з маленьких держав, які різними способами, у тому числі із застосуванням насилля, були приєднані до складу імперії. І таких прикладів безліч: чехи, які мали найбільший промисловий розвиток у всій імперії; поляки, які мріяли про реставрацію славетної Речі Посполитої; українці, які вже не один десяток років невпинно боролися за незалежність та існування окремої Української держави [7].

Зважаючи на наведене, можна зробити висновок, що поліція, яка б підтримувала порядок та законність усередині держави, а також забезпечувала своєчасне й ефективне припинення будь-яких сепаратистських настроїв у провінції, була просто життєво необхідна для подальшого існування імперії. Але ж якою була її концепція та чи належно вона виконувала покладені на неї обов'язки й завдання?

Поліція як Російської, так і Австро-Угорської імперії виконувала не зовсім звичайні функції. Вона повинна була якісно забезпечувати громадський спокій, політичну стабільність, придушувати будь-які неугоди настрої, а також активно боротися зі злочинністю, наводити тотальний порядок та лад у кожному закутку цих великих держав [8]. Тому важливо з'ясувати, які завдання та особливості правоохоронних органів у цих державах і, головне, у чому полягає їхня відмінність.

Держави імперського типу завжди намагалися контролювати якомога більше сфер соціального життя населення з метою запобігти розвитку та утворенню так званого «сепаратистського», а насправді національно-визвольного руху поневолених народів. Тож такі держави цілком справедливо можна назвати поліцейськими.

Поліцейська держава (нім. *Polizeistaat*) – форма абсолютної монархії, що набула поширення у другій половині XVIII ст. Характерними рисами були урядова опіка та втручання в усі сфери життя, відсторонення громадян від участі в державному управлінні, підпорядкування економіки інтересам збільшення державної скарбниці, наявність дуже розгалуженої бюрократії [3, с. 597]. Це поняття сформувалося в Німеччині під впливом ідей філософа Християна Вольфа й у різний спосіб потрапило до інших країн. У законодавство Російської імперії воно було запроваджено під час здійснення реформ Петра I, який активно подорожував Європою. Австро-Угорщина запозичила цей термін через тісний зв'язок із Німеччиною.

Австро-Угорська жандармерія була органом, який регулював усі сфери суспільного життя в країні. Імперська поліція була воєнізованою і формувалася з добровольців – офіцерів, офіцерів запасу та унтер-офіцерів, які пройшли реальну військову службу, а також громадянських осіб, що мали юридичну освіту, але тільки на посади, що не були пов'язані з носінням та використанням зброї. Термін «*gendarmérie*» має французьке походження («*gensd'armes*») і перекладається як «озброєні люди». Його вперше застосували в імперії Габсбургів в указі від 8 липня 1849 року, згідно з яким був створений ще один підрозділ, що слугував саме для захисту особи імператора – спочатку «Відділ лейб-гвардійських жандармів» (*Abteilung Leibgarde-Gendarmerie*), або «палацові жандарми» (*Burggendarmen*),

а вже з 1868 року – «імператорський та королівський лейб-гвардії кінний ескадрон» (k. u. k. Leibgardereitereskadron) [4, с. 67]. Це було вимушеною мірою у відповідь на хвилю повстань у рамках масштабних революційних подій по всій Європі, які отримали одну загальну назву «Весна народів» 1848–1849 років, що не просто охопили імперію, а почали загрожувати її існуванню загалом, адже майже кожен підкорений народ зажадав державності та незалежності. А передумовою стало те, що Австрійський кримінальний кодекс 1787 р. започаткував поліційне карне право. Функції поліції почали розширюватися. У 1789 р. вперше було створено Міністерство поліції, якому підпорядковувалася Дирекція. Це міністерство очолив граф Й. Перген. Згодом було проведено низку реформ, які слугували лише для розширення повноважень жандармів та закріплення їх правового й соціального статусу в суспільстві. Цьому активно сприяла Службова інструкція 1876 р., у якій роз'яснено призначення, місце і права жандармської служби: «жандармерія є військово організованим однорідним вахтовим організмом, призначеним для збереження громадського порядку, спокою і безпеки» [4, с. 73]. Крім того, було створено так звану таємну поліцію, яка повністю контролювала майже кожного в імперії. Також слід зазначити, що згодом унаслідок зростання протестних настроїв погіршилося і становище жандармерії. Слід зауважити, що поліція була чітко структурована за територіальною ознакою, а також за підрозділами, які виконували покладені на них завдання. Окремо було створено такі органи, як торгова та адміністративна поліція, які здійснювали нагляд та регулювали відносини в підконтрольних сферах діяльності: контроль за виробництвом зброї, за ходом азартних ігор, за моральною поведінкою населення, за порядком у роздрібній торгівлі, нагляд за дотриманням чинних торговельних норм, нагляд за економічною стабільністю в Галицькому краї тощо. Спочатку населення було в захваті від такого нововведення, але згодом порядок, наведений «сталевою рукою», почав дуже негативно позначатися на ньому [6, с. 4].

Отже, Австро-Угорська імперія тих часів була справжньою поліцейською державою, у якій поліція відігравала важливу роль та була чи не основним гарантом забезпечення влади в майже всіх сферах суспільного життя держави.

Проведений порівняльний аналіз діяльності поліції Австро-Угорщини та Російської імперії дав змогу виокремити не лише спільні риси, а й певні відмінності у функціонуванні зазначених органів. У цілому завдання та обов'язки працівників поліції були схожими. Відрізнявся безпосередньо структурний розподіл та правовий статус поліцейських, який регламентувався Статутом благочиння 1782 р. (назва на момент підписання – «Статут благочиння, або поліцейський»). Це нормативно-правовий акт, що регламентував правовий статус поліцейських органів, їх систему й основні напрями діяльності. Підписаний він був Катериною II 8 квітня 1782 року. Також у складі поліції існували так звані таємні та інші окремі спеціальні уповноважені органи [2, с. 125].

Варто звернути увагу на деякі нормативно-правові акти, що додатково розширювали повноваження цензури, яка, до речі, теж існувала і в Австро-Угорській імперії. До них належать відомі Емський указ та Валуєвський циркуляр. Такі приписи, а також масові арешти, які здійснювалися російськими жандармами, дуже якісно придушували національно-визвольний рух не тільки в тогочасній Україні, а й у всіх регіонах Російської імперії.

Слід констатувати, що поліція працювала сумлінно та ефективно, навіть більше того, сама ідея поліцейської держави та тотального контролю з боку правоохоронних органів у Російській імперії спрацювала на відмінно і давала свої плоди та плюси не тільки для влади, яка з її допомогою забезпечувала стабільність, законність та порядок по всій території своєї великої держави, а і для простого народу, якому меншою мірою загрожувала злочинність та свавілля.

Беззаперечно, законність у Російській імперії в будь-які часи, навіть і зараз, була сумнівною і з очевидними ознаками диктатури та авторитаризму. В умовах царизму потрібно жити тільки так, як диктує тобі монарх, не маючи власної думки і виконуючи все «за законом» [5, с. 39].

Порівнюючи мету та завдання поліції у двох імперіях, що ворогували між собою, можна зробити висновок про їх подібність. Адже головною метою австрійських та російських жандармів було зберегти спокій і порядок на території всієї імперії за законом, який утверджений її правителем, а також запобігти розпаду країни внаслідок виходу з неї підкорених народів та створення ними власної суверенної держави, не допустити безладу у провінціях та столиці, зробити все, щоб відділення не сталося. Саме тому були створені органи цензури, таємної охорони та багато інших інстанцій, що виконували важливі завдання і доручення правителя. Звісно, структура, характер та методи поліції різнилися між собою, що пов'язано з різними факторами. Їхня структура була більш-менш схожою між собою, на відміну від ієрархії та системи чинів та рангів. У Російській імперії завдяки наявності значної території система МВС була більш розвиненою та розгалуженою, починаючи від самого міністерства і закінчуючи поліцією на місцях. Також особлива увага приділялася підтримці правоохоронних органів зі сторони влади. Якщо коротко, то вона була тотальною: Австро-Угорський імператор навіть підписав спеціальний документ, який засвідчував, що жандарми є представниками закону та їх треба поважати. Рівень фінансового й матеріального забезпечення, у свою чергу, було дуже високим і в Росії, і в Австро-Угорщині, хоча імперія Петра I виділяла більші кошти з державного бюджету – приблизно четверть від бюджету міста йшло на поліцію та її потреби. Загалом австрійська жандармерія та російська поліція виконували приблизно однакові завдання, наділялися схожими повноваженнями, а незначні відмінності в їх діяльності полягали в організаційних та виконавчих функціях.

Висновки. Узагальнюючи, можна констатувати, що обидві держави у визначений період є справжніми прикладами поліцейської держави, яка є новою стадією так званого «неоабсолютизму», де вся держава підпорядковується вже не волі та примхам однієї людини, а всі безумовно й беззаперечно виконують і дотримуються закону та законності. Пильно слідкує за цим усім та наводить порядок «жорсткою рукою» та будь-яким доступним їй методом поліція, влада якої розповсюджується чи не на всі аспекти соціального життя людей та держави в цілому. Ідеалом поліцейської держави був повний контроль над підданими. Саме з цією метою було введено та поширено паспортний облік та реєстрацію. Однак вони діяли ще раніше, оскільки належали до сфери діяльності так званої місцевої поліції безпеки. Така поліція контролювала життя всіх прошарків суспільства, навіть найнижчих. Першим запропонував ідею поліцейської держави в Німеччині філософ Християн Вольф, згодом її перейняли австрійці та Петро I під час своїх мандрів Європою, пізніше останній і реалізував її у Санкт-Петербурзі [9, с. 54]. Звісно, ця ідея має низку недоліків і не відповідає принципам сучасного

життя, але на той час, на погляд імператорів, такий спосіб організації держави та забезпечення в ній порядку був чи не єдиною можливістю зберегти свої захоплені території та керувати ними.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в проведенні ґрунтовного порівняльно-правового аналізу завдань та функцій окремих структурних підрозділів поліції Російської та Австро-Угорської імперій.

Список використаних джерел

1. Robert A. Kann. A History of the Habsburg Empire, 1526-1918. 1974. 184 p. URL: <https://www.ucpress.edu/book/9780520042063/a-history-of-the-habsburg-empire-1526-1918> (дата звернення: 10.04.2022).
2. Селиванов А. М. Служить отечеству честь имею. Ярославль, 2002. 632 с. URL: <http://lib.yar.ru/yarcln/edoc/yarsu/pdf/191800.pdf> (дата звернення: 10.04.2022).
3. Романюк А. Поліцейська держава. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2011. 597 с.
4. Raeff M. The Well-Ordered Police State: Social and Institutional Change through Law in the Germanies and Russia 1600-1800. News Heaven, 1983. 713 s. URL: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2547&context=mlr> (дата звернення: 10.04.2022).
5. Реент Ю. А. История правоохранительных органов: полицейские и тюремные структуры России : монография / М-во юстиции Рос. Федерации; Акад. права и упр. Рязань : Акад. права и упр. Минюста России, 2002. 206 с.
6. Horel C. Soldaten zwischen nationalen Fronten. Die Auflösung der Militärgrenze und die Entwicklung der königlich-ungarischen Landwehr (Honvéd) in Kroatien-Slawonien 1868–1914. URL: <https://sirice.eu/publication/soldaten-zwischen-nationalen-fronten-die-auflosung-der-militargrenze-und-die-entwicklung-der-koeniglich-ungarischen-landwehr-honved-kroatien-slawonien-1868-1914> (дата звернення: 10.04.2022).
7. Nowakowski T. Armia austro-węgierska. Warszawa, 1992. URL: <https://ah.org.ua/armia-austro-wegierska-1908%E2%80%931918> (дата звернення: 10.04.2022).
8. Лозинський А. Підрозділи військової поліції Австро-Угорської імперії. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2017. Вип. 18. С. 23–29.
9. Зигрій О. С. Порівняльний аналіз організації поліції в Російській імперії та Австро-Угорщині. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді* : збірник тез доповідей I Міжнародної студ. наук. конференції. (м. Тернопіль, 3–4 квіт. 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 53–56. URL: <http://uf.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zbirnik-YUF-2017-CH.1-1.pdf> (дата звернення: 10.04.2022).

References

1. Robert A. Kann. A Historu of the Habsburg Empire, 1526-1918. 1974. 184 p. URL: <https://www.ucpress.edu/book/9780520042063/a-history-of-the-habsburg-empire-1526-1918> (data zvernennia: 10.04.2022).
2. Selivanov, A. M. (2002). Sluzhit' otechestvu chest' imeyu [I have the honor to serve the fatherland]. Yaroslavl'. 632 s. URL: <http://lib.yar.ru/yarcln/edoc/yarsu/pdf/191800.pdf> (data zvernennia: 10.04.2022) [in Russian].
3. Romaniuk, A. (2011). Politseiska derzhava. Politychna entsyklopediia [Police state. Political encyclopedia] / redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. K. : Parlamentske vydavnytstvo. 597 s. [in Ukrainian].
4. Raeff M. The Well-Ordered Police State: Social and Institutional Change through Law in the Germanies and Russia 1600-1800. News Heaven, 1983. 713 s. URL: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2547&context=mlr> (data zvernennia: 10.04.2022).
5. Reent, Yu. A. (2002). Istoriya pravoohranitel'nyh organov: policejskie i tyuremnye struktury Rossii: monografiya [History of law enforcement: Russian Police and prison structures : monograph] / M-vo yusticii Ros. Federacii; Akad. prava i upr. Rязan' : Akad. prava i upr. Minyusta Rossii. 206 s. [in Russian].

6. Horel C. Soldaten zwischen nationalen Fronten. Die Auflösung der Militärgrenze und die Entwicklung der königlich-ungarischen Landwehr (Honvéd) in Kroatien-Slawonien 1868–1914. URL: <https://sirice.eu/publication/soldaten-zwischen-nationalen-fronten-die-auflösung-der-militärgrenze-und-die-entwicklung-der-königlich-ungarischen-landwehr-honved-kroatien-slawonien-1868-1914> (data zvernennia: 10.04.2022).
7. Nowakowski T. Armia austro-węgierska. Warszawa, 1992. URL: <https://ah.org.ua/armia-austro-węgierska-1908%E2%80%931918> (data zvernennia: 10.04.2022).
8. Lozynskiy, A. (2017). Pidrozdily viiskovoi politsii Avstro-Uhorskoï imperii [Units of the military police of the Austro-Hungarian Empire]. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*. Vyp. 18. S. 23–29 [in Ukrainian].
9. Zyhrii, O. S. (2017). Porivnialnyi analiz orhanizatsii politsii v Rosiiskii imperii ta Avstro-Uhorshchyni [Comparative analysis of police organization in the Russian Empire and Austria-Hungary]. *Pravova systema Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehtratsii: pohliad studentskoi molodi : zbirnyk tez dopovidei I Mizhnarodnoi stud. nauk. konferentsii (m. Ternopil, 3–4 kvit. 2017 r.)*. Ternopil. S. 53–56. URL: <http://uf.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zbirnik-YUF-2017-CH.1-1.pdf> (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].

Ivanov Ivan,

PhD in Law, Associate Professor

*(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6406-8002>**Dzhantimirov Mark,**

Cadet

*(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5339-0108>

COMPARATIVE HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS OF POLICE CONCEPTS IN THE AUSTRIAN-HUNGARIAN AND RUSSIAN EMPIRE IN XVIII–XIX CENTURIES

The relevance of the article is due to the need to analyze the concept of models of police states of the Russian and Austro-Hungarian empires in the period of XVIII-XIX centuries. The article examines the range of powers of the police of that time and its importance in ensuring public order, security and state integrity. The normative and legal basis of gendarmes' activity, tasks and structure of law enforcement agencies are considered separately. The aim of the article is a comparative legal analysis of legal and historical aspects of the concept, objectives, structure, role and importance of the police in the Russian and Austro-Hungarian empires of the XVIII-XIX centuries. In summary, we can say that both states in a certain period are real examples of the above-mentioned police state, which is certainly a new stage of so-called "neo-absolutism", where the whole state is no longer subject to the will and whims of one person and legality. The police closely monitor all this and bring order with a tough hand and any method available to them, whose power extends to almost all aspects of the social life of the people and the state as a whole. The purpose and tasks of the police two hostile empires were generally similar. After all, the main goal of the Austrian and Russian gendarmes was to keep calm and order on the territory of the entire empire by law, which is asserted by its ruler, as well as to prevent the collapse of the country as a result of the release of conquered peoples. The ideal of a police state was complete control over the subjects. It is from this point of view that passport accounting and registration were developed. However, they operated even earlier because they belonged to the so-called local security police. Such police dealt with the lives of all sections of society, even the lowest. Philosophers such as Christian Wolf were the first to voice this idea of a police state in Germany, and later it was adopted by the Austrians and Peter I during their travels in Europe, thus starting this idea in St. Petersburg. Of course, this idea has a number of shortcomings, and has no place in modern life, but at that time, in the opinion of the emperors and authorities under them, this way of organizing the state and ensuring order, was almost the only way to preserve their occupied territories and manage them.

Key words: *empire; police; police state; social relations; legality; fight against crime; gendarmerie; trade police; administrative police; dictatorship and authoritarianism.*

Надіслано до редколегії 14.04.2022
Рекомендовано до публікації 19.04.2022

УДК: 323.21: 316.46

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-16-23>

Туренко Олег Станіславович,
доктор філософських наук, доцент
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4635-4731>

Бабкіна Маргарита Костянтинівна,
курсантка
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8378-0388>

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ НАРИС МОДЕРНИХ ВІЗІЙ ПОЛІЦІЇ

Проаналізовано відправні теорії поліції, її доктринальні засади, функції, сфери діяльності та місце у формуванні дисциплінарного суспільства у працях мислителів раннього модерну. У їх творах поліція є гіпертрофованим, утопічно-універсальним державним органом, який повинен «всеосяжно» охопити весь спектр економічних, політико-управлінських, моральних сфер життя суспільства. Метою поліції було сформувати патерналістську суспільну модель – дисциплінарне суспільство, що тотально підконтрольне волі абсолютного монарха. Проте під впливом ліберально-демократичних ідей модерний концепт поліції змінився в бік гуманізму й захисту державою прав людини та громадянина, побудови правової і соціальної держави. З поліції було знято ореол «всеосяжності», а її функції розподілено між іншими державними органами.

Ключові слова: *ранній модерн; поліція; державне управління; камералізм; поліцейстика; дисциплінарне суспільство; правова держава.*

Постановка проблеми. Поліція – невіддільна частина сучасного типу держави. Вона є системою специфічних органів держави у сфері охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю, до завдань яких входить розслідування правопорушень, правоохоронна діяльність тощо. Аксиологічна значущість діяльності поліції полягає в забезпеченні реалізації норм права всіма суб'єктами права, охороні права, забезпеченні верховенства права в суспільно-політичних процесах. Крім того, на думку С. Суботи, «однією з аксіологічних засад правоохоронної діяльності є її «всеосяжність» щодо суб'єктів права, що порушують (порушили) норми права у сфері прав і свобод людини й громадянина» [1, с. 35].

«Всеосяжність» щодо суб'єктів права правоохоронної діяльності поліції, на думку авторки, є її природно-історичною відмінністю, рисою, яка пронизує весь її

структурований організм. Як окремий різновид державних органів, поліція має своє самостійне значення і владно-державні повноваження, які реалізуються у процесі взаємодії з компонентами самої держави та суспільства. Інакше кажучи, поліцейська діяльність охоплює великий комплекс суспільних і державних відносин та їх суб'єктів [2, с. 13].

Поліція є державним засобом гармонізації інтересів індивіда й різноманітних корпорацій, суспільства й держави тощо, і тому відіграє вирішальну роль у суспільно-політичній консолідації. Особливо слід наголосити на ролі поліції в добу революційних реформ, політико-економічних деформацій, бо вона забезпечує мінімальний рівень соціального порядку, політичну стабільність, економічний добробут, безпеку та почуття людської гідності, які так важливі для публічного та приватного життя і розвитку.

Так, авторка зауважує, що «всеосяжність» як онтологічна риса поліції існує в сучасній практиці державного управління, яка базується на розроблених політико-юридичних теоріях. Хоча наукові доктрини поліції виникли не в сучасному постіндустріальному, інформаційно-цифровому світі, а були сформовані в період кризи феодального типу політичного управління, становлення буржуазних відносин та формування нового абсолютистського уявлення про державу – в добу модерну. Саме в епоху абсолютизму було закладено основи окремої науки – поліцейстики, теоретично обґрунтовано повноваження та сфери діяльності поліції, визначено прерогативи її розвитку в превентивній площині впливу на суспільно-політичні та економічні процеси. Це дозволило авторам модерну сформулювати окрему теорію «поліцейської держави», сенс якої загрозово балансував (і досі коливається) від ліберально-демократичних до тоталітарних принципів етатизму.

Саме в останньому ракурсі постає **мета статті** – дослідити модерні теорії поліції в європейській правовій думці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичною базою дослідження слугують праці українських учених: В. Авер'янова, С. Банах, О. Бондаренко, О. Греченка, А. Грубінко, В. Заросило, О. Кобзаря, Я. Когута, І. Коцана, О. Кожухара, П. Михайленко, О. Проневича, Т. Проценка, Ю. Римаренка, В. Савенко, О. Самойленка, В. Січкара, І. Усенка, В. Ухач, Ю. Шемшученка, Ю. Юніна, О. Ярмиша тощо.

Виклад основного матеріалу. Ранньомодерні концепти «поліції» розроблялися в межах і під впливом більш широких понять – «державна загального добробуту» та теорії камералізму. Останнє політико-економічне вчення було спрямоване на акумулювання всіх коштів усередині країни для того, щоб забезпечити економічну незалежність і самозабезпечення абсолютистської держави, а також створити економічні, торгові, політичні блага для надання загального, духовного блага та підвищення рівня життя населення. Особливу увагу камералізм приділяв дисциплінарним питанням – тотальним практикам підкорення громадянського суспільства інтересам держави, формування нового строго керованого державою соціального порядку [3, с. 108].

З часом камералізм став часткою поліцейської науки, оскільки усвідомлювалася необхідність пильного контролю держави над економікою, проте враховувалася ідея загального добробуту держави, яка повинна захищати інтереси особистості й суспільства загалом. Цей підхід важко реалізувати через наявність суттєвих суперечностей між цими інтересами. Тому питання

формування нового «всеосяжного» державного органу контролю постало доволі гостро. Цим державним органом, на думку модерних мислителів, повинна стати поліція.

Ідею поліції як способу універсального управління державою М. Фуко приписує Луї Тюрке де Мейєрну (1550–1615 рр.). Останній у трактаті «Аристо-демократична монархія» («La Monarchie aristo-démocratique», 1611) визначає ідеальну державу трьома термінами: «місто», «республіка», «поліція». Цей твір має багато спільного з політичними утопіями раннього модерну. Крім того, праця Л. де Мейєрна є прикладом запеклих ідеологічних дискусій того часу про державний розум та адміністративне влаштування монархій. «Аристо-демократична монархія» показує, що «поліція» з'являється як форма управління державою із загальнодержавними сферами впливу на правосуддя, фінанси, армію тощо. Л. де Мейєрн наводить яскравий приклад загальної думки того часу стосовно універсальної майстерності управління. У своїй праці він запропонував розподіл завдань виконавчої влади та влади поліції, причому повноваженнями останньої було стежити за громадянським благоустроєм і суспільною мораллю. Отже, в утопічній теорії Мейєрна поліція повинна охоплювати всі суспільні відносини [4, с. 371–373].

Згодом ідеї Л. де Мейєрна були практично апробовані державами нового часу. Але на початку XVIII століття остаточно змінився ракурс ставлення держави до влади – вона стала абсолютною владою.

Саме в цьому контексті продовжив теоретичну розробку концепту поліції з огляду на систематизацію законодавства з державного управління німецьких князівств та Франції Ніколя Деламар (1639–1723 рр.). Його незавершена праця «Трактат про поліцію (правопорядок)» («Traite de la police», 1705–1719) є значним за обсягом практичним матеріалом про діяльність поліції з охорони населення, власності, торгівлі, фінансів тощо [4, с. 330–331]. «Трактат про поліцію» висвітлював історію становлення європейської поліції, її функції та прерогативи посадових осіб, більшість законодавчих актів і регламентів, які стосувалися її діяльності. Розкривши генезу поліції в різних країнах із найдавніших часів до кінця XVII ст., Н. Деламар визначив дванадцять ключових сфер життя суспільства, у які французька влада в особі абсолютного монарха проникає за допомогою поліції, регулюючи їх для загальної користі та суспільного блага [5, с. 155].

Усе внутрішнє державне управління здійснювалося поліцією. При цьому все було підпорядковане прямому розсуду абсолютного правителя; він міг використати всі наявні у його розпорядженні фінанси. До того ж відсутність поділу права на приватне та публічне стало причиною «безмежної» компетенції та повноважень поліції в рамках забезпечення правового порядку, а також у регулюванні економічних зв'язків та господарських відносин, збору мит, у визначенні цін, руху продовольчих товарів. Поліція ухвалювала розпорядження щодо виконання професійних обов'язків службовцями, здійснення релігійних обрядів, дотримання звичаїв, укладання договорів, питань спадкового права тощо [6].

Слід зауважити, що трактат Н. Деламара можна розцінити як основну ідейну передумову концепції «поліцейської держави», як успішну спробу на підставі аналізу значного обсягу законодавчого матеріалу простежити напрями, інституційні та правові форми державного регулювання різноманітних сфер життя. Він не надав визначення поняттю «поліція», але, перераховуючи всі складові

поліцейської діяльності, виділяв головні її риси, тобто ті сфери суспільних відносин, які об'єднані поліцейською діяльністю.

У цю історичну добу в Західній Європі починає формуватися теорія «поліцейської держави». Цей термін європейські теоретики розуміли як державу, яка, дотримуючись принципів меркантилізму та протекціонізму, всіляко дбає про добробут своїх підданих і з цією метою активно втручається в усі сфери суспільного життя, підтримуючи приватну ініціативу. З 20-х років XVIII ст. термін «поліція» вживають щодо системи адміністративних органів, призначених для боротьби з правопорушеннями. Саме цю назву з того часу отримали відповідні органи в Європі, а потім і в усьому світі [7, с. 95].

Поліцейстика утвердилася як окрема наука в середині XVIII – на початку XIX ст. Вона містила не лише юридичну складову (адміністративне чи поліцейське право), а й була теорією державного управління фінансами та фіскальної справи.

Найвідомішим ученим-поліцейстом можна вважати Йогана Генріха Готліба фон Юсті (1717–1771 рр.). Він зазначав: «Необхідно знайти універсальний принцип суспільного розвитку, і саме таким першим універсальним принципом має бути успішна управлінська діяльність держав щодо забезпечення порядку та щастя своїх підданих» [8, с. 21]. Цим універсальним принципом і методом стає концепт поліції, тобто держава перетворюється на поліцейську установу, дисциплінарну установу, яка ретельно слідкує та наглядає за своїми підданими задля спільного блага (Police state or Polizeistaat). Так термін «поліція» набуває нового значення: крім забезпечення правосуддя та охорони, він включає в себе й адміністративно-бюрократичну діяльність державної влади.

У трактуванні Й. фон Юсті поліція, як певний універсальний благодійний засіб суверена та утворення благочестя (нім. Policey), повинна прагнути спільного добра і дбати про добробут та щастя підданих, що здійснюється через добрі закони та звичаї [1, с. 64]. Ключовим сенсом і завданням поліції в теорії Юсті стає спрямування суверенної могутності держави в межах соціального (або народного) благочестя, супровід удосконалення раціонального устрою загального блага. Своєю діяльністю поліція повинна була створювати зразок благих і моральних вчинків громадян та доброустрою міста і, навпаки, припиняти розповсюдження ірраціональних, неблагих явищ і речей, обмежувати все, що суперечить поняттю благочестя.

Високого рівня поліція як наука досягла у творах Гюнтера Генріха фон Берга (1765–1843 рр.). Його головною працею є шеститомний «Посібник до німецького поліцейського права» (Handbuch des deutschen Polizeirechts, 1799–1809). Г. фон Берг уважав, що поліцейська влада може здійснюватися в різних формах: у виданні юридичних актів, в управлінні, нагляді та контролі, в юрисдикційній діяльності. Він проголошує, що «поліція є та частина державної влади, яка не тільки дбає взагалі про запобігання та усунення загальношкідливих зол всередині держави, але також прагне сприяти безпеці громадян у всіх тих випадках, коли інші галузі державної влади, згідно з особливим своїм призначенням, не дійсні» [10, с. 30]. Він виокремлював дві сфери поліцейської діяльності: адміністративну та суто поліцейську. Останню він обмежив лише захисною роллю, тобто запобіганням будь-яким порушенням правопорядку та боротьбою з ними. Цей поділ отримав визнання в літературі в наступному столітті, коли поняттям «поліція» та «адміністрація» надали їхнього сучасного значення. Крім того, Г. фон Берг не ігнорував ліберальні ідеї і відійшов від євдемоністського розуміння

завдань абсолютної держави на користь захисту суб'єктивного права особистості [4, с. 332–333].

Також Г. фон Берг поділяв поліцію на: поліцію безпеки та поліцію добробуту. Остання забезпечувала громадську безпеку: народонаселення, здоров'я, домашній порядок, релігію, навчання, звичаї, нещасні випадки, сільське господарство, міське господарство. А поліція безпеки гарантувала право приватної безпеки [11, с. 176]. Цей поділ став основою терміна «поліцейське право», який існував до 70-х років XIX століття, тобто до реформи, яку здійснили в юридичній науці Л. Штейн та О. Майєр.

Роберт фон Моль (1799–1875 рр.) – юрист, професор Тюбінгенського університету. У своїх працях він затвердив термін «правова держава», уперше здійснив юридичний аналіз цього поняття та ввів його в науковий обіг. Учений розглядав правову державу як «категорію безпосереднього вчення про державу, що постійно розвивається, і ставив таку державу п'ятою по черзі після патріархальної, патримоніальної, теократичної та деспотичної держави. Будь-яке втручання держави там, де людині має вистачити її сил, – порушення вищих засад правової держави» [12].

Лоренц фон Штейн (1815–1890 рр.) – німецький юрист, державознавець та економіст. Результатом досліджень Л. фон Штейна стала його книга «Соціалізм і комунізм у сучасній Франції». Це був досвід історичного вивчення соціалізму та наукової його критики. Автор надає визначення нового поняття «соціалізм», наполягаючи на строгому розрізненні між соціалізмом і комунізмом.

Поліції у працях Л. фон Штейна відведено другорядну роль, оскільки науковий сегмент поліцейстики замінюється наукою державного управління. Л. фон Штейн проводить історичне дослідження терміна «поліція» та її ключових теорій, указує на те, що поліція виникла з появою самого уряду і її слід розуміти як мистецтво держави, яке, на відміну від політики, охоплює всю діяльність держави. Протягом XVII ст. теорія поліції концентрується навколо природного права як принципу, що поширюється на цілу низку урядових завдань і може бути синтезований в евдемонізм. Цей принцип є джерелом, на основі якого він відокремлює поліцію добробуту від поліції громадської безпеки. Згодом поліція добробуту перетворилася на систему внутрішнього управління з автономним простором, відокремленим від фінансів та економіки. Наприкінці процесу поліція зникла, її місце зайняла внутрішня державна адміністрація [4, с. 7–9].

Висновки. Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що політико-управлінські праці модерних мислителів перебували в межах релігійного світогляду і створювалися з метою надання абсолютистським суверенам – напівфеодальним правителям держав уявлення про механізми та засоби утворення нового порядку, більш досконалого раціонально-дисциплінарного суспільно-політичного утворення, яке створювало умови для християнського порятунку – щастя в земному житті. У кінці XVII ст. на теоретичній базі евдемонізму було вироблено концепцію держави добробуту (анг. welfare state), яка надалі була відображена в терміні «соціальна держава» (анг. social state).

Твори модерних поліцейстів відрізняються гіпертрофованістю, спробою охопити весь спектр соціально-економічних та політико-управлінських сфер життя суспільства. Для виконання цієї мети був потрібен централізований, розгалужений орган державного впливу, який отримав назву «поліція». Надалі формується окрема дисципліна – «наука про поліцію» (нім. Polizeiwissenschaft). У модерних

ученнях нова держава розглядалася як поліцейська установа, яка ретельно слідкує за своїми підданими, безмежно втручається в їхнє повсякденне життя з метою формування соціальної дисципліни. Тобто концепти авторів раннього модерну не тільки не розмежовували понять «держава» і «поліція», але й визначали первинність інституту поліції в процесі адміністративно-бюрократичної діяльності влади абсолютистської держави. Тому поліція отримала «всеосяжні» функції, які мали утопічно-універсальні ознаки. У її підпорядкуванні повинні були опинитися майже всі сфери суспільно-економічного життя суспільства, суспільна мораль і матеріальний рівень підданих. Утопічно-універсальні якості поліції та її необмежені повноваження сформували базу для закріплення модерної ідеї «поліцейської держави».

На початку XIX ст. модерний концепт поліції, її сенс почав змінюватися. Це відбувалося на історичному тлі руйнації абсолютних монархій, утвердження перших ліберально-демократичних держав, глобальної індустріалізації та урбанізації тощо. У теоретичному аспекті значення поняття «поліція» змінюється під впливом теорій «правової держави» (Р. Моль) та «соціальної держави» (Л. Штейн). З поліції знімають ореол «всеосяжності» і розподіляють її функції між іншими державно-бюрократичними органами.

Перспективи подальших досліджень теорії поліцейстики в модерних інтерпретаціях залишаються доцільними, оскільки недостатньо вивченими є більшість модерних доктрин «поліцейської держави», до того ж на початковому рівні залишається розгляд та порівняльний аналіз практичного втілення поліцейської теорії в систему управління європейських держав.

Список використаних джерел

1. Стариков Ю. Н. Административное право: в 2 частях. Часть 1: История, наука, предмет, нормы. Изд-во Воронежского университета, 1998. 392 с.
2. Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність: сутність, об'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект): автореферат дис... канд. юрид. наук. К.: 2010. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis (дата звернення: 20.11.2021).
3. Пасько Я. І. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраці versus протистояння: монографія. К.: ПАРАПАН, 2008. 272 с.
4. Omar Guerrero-Orozco. The great masters of public administration: von Justi, Von Stein, Bonnin and González. Universidad Nacional Autónoma de México. Translated by Goerganne Weller. Revised by author. 2014. URL: <https://revistas.uv.cl/index.php/rgp/article/view/2235/2187> (дата звернення: 21.11.2021).
5. Кучма В. В. Выполнение полицейских функций во Франции периода феодализма (до XVII в.). *Античная древность и средние века*. Выпуск 11. Свердловск, 1975. С. 155–167. URL: <https://elar.uvfu.ru/handle/10995/2265> (дата звернення: 19.11.2021).
6. Grzegorz Smyk, hab. Ph.D., University Professor. Police science as a source of modern administrative sciences. Department of History of State and Law, Faculty of Law and Administration at the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. URL: https://www.tkp.edu.pl/wp-content/uploads/2020/03/TKP_XII_2019_nr2_smyk.pdf (дата звернення: 20.11.2021).
7. Мещеряков А. М., Ванюшин Я. Л. Полиция зарубежных стран (основы организации): учебное пособие. Челябинск, 2005. 95 с.
8. Расков Д. Е. Камерализм книг: переводы Юсти в России XVIII века. *Terra Economicus*. 2019. № 17 (4). С. 62–79. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/2020/01> (дата звернення: 21.11.2021).
9. Малиновская В. М. Генезис западноевропейской науки административного права. *Вопросы русского и интернационального права*. Том 7. № 5А. 2017. С. 27–36. URL: <http://publishing-vak.ru/file/archive-law-2017-5/3-malinovskaya.pdf> (дата звернення: 25.11.2021).

10. Дорская А. А. Соотношение полицейского (административного) и церковного права в Российской империи. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. Сер. «Право»*. 2008. № 72. С. 175–184.
11. Кулик О., Сухоставська Х. Перспективи розвитку правової держави в Україні / Київський університет права. К. : 2011. URL: <https://uchika.in.ua/polojennya-pro-pravovomu-derjavu-ideya-ponyattya-oznaki-princi.html> (дата звернення: 24.11.2021).

References

1. Starilov, Yu. N. (1998). *Administrativnoe pravo : v 2 chastyah. Chast' 1 : Istoriya, nauka, predmet, normy* [Administrative law : in 2 parts. Part 1: History, science, subject, norms]. Izd-vo Voronezhskogo universiteta. 392 s. [in Russian].
2. Dubinchak, V. M. (2010). *Pravookhoronna diialnist: sutnist, obiekty, zasoby zabezpechennia (teoretyko-pravovyi aspekt)* [Law enforcement activity: essence, objects, means of support (theoretical and legal aspect)]: avtoreferat dys. ... kand. yuryd. nauk. K. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis (data zvernennia: 20.11.2021) [in Ukrainian].
3. Pasko, Ya. I. (2008). *Sotsialna derzhava i hromadianske suspilstvo: spivpratsi versus protystoiannia : monohrafiia* [Social state and civil society: cooperation versus confrontation : a monograph]. K. : PARAPAN. 272 s. [in Ukrainian].
4. Omar Guerrero-Orozco. *The great masters of public administration: von Justi, Von Stein, Bonnin and González*. Universidad Nacional Autónoma de México. Translated by Goerganne Weller. Revised by author. 2014. URL: <https://revistas.uv.cl/index.php/rgp/article/view/2235/2187> (data zvernennia: 21.11.2021).
5. Kuchma, V. V. (1975). *Vypolnenie policejskih funkcij vo Francii perioda feodalizma (do XVII v.)* [The performance of police functions in France during the period of feudalism (up to the 17th century)]. *Antichnaya drevnost' i srednie veka*. Vypusk 11. Sverdlovsk. S. 155–167. URL: <https://elar.urfu.ru/handle/10995/2265> (data zvernennia: 19.11.2021) [in Russian].
6. Grzegorz Smyk, hab. Ph.D., University Professor. *Police science as a source of modern administrative sciences*. Department of History of State and Law, Faculty of Law and Administration at the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. URL: https://www.tkp.edu.pl/wp-content/uploads/2020/03/TKP_XII_2019_nr2_smyk.pdf (data zvernennia: 20.11.2021).
7. Meshcheryakov, A. M., Vanyushin, Ya. L. (2005). *Policiya zarubezhnyh stran (osnovy organizacii) : uchebnoe posobie* [Police of foreign countries (basics of organization) : textbook]. Chelyabinsk. 95 s. [in Russian].
8. Raskov, D. E. (2019). *Kameralizm knig: perevody Yusti v Rossii XVIII veka* [Cameralism of books: translations of Justi in Russia of the 18th century]. *Terra Economicus*. № 17 (4). S. 62–79. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/2020/01> (data zvernennia: 21.11.2021) [in Russian].
9. Malinovskaya, V. M. (2017). *Genезis zapadnoevropejskoj nauki administrativnogo prava* [Genesis of Western European science of administrative law]. *Voprosy russkogo i internacional'nogo prava*. Tom 7. № 5A. S. 27–36. URL: <http://publishing-vak.ru/file/archive-law-2017-5/3-malinovskaya.pdf> (data zvernennia: 25.11.2021) [in Russian].
10. Dorskaya, A. A. (2008). *Sootnoshenie policejskogo (administrativnogo) i cerkovnogo prava v Rossijskoj imperii* [Correlation between police (administrative) and church law in the Russian Empire]. *Izvestiya Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gercena. Ser. «Pravo»*. № 72. S. 175–184 [in Russian].
11. Kulyk, O., Sukhostavska, Kh. (2011). *Perspektyvy rozvytku pravovoi derzhavy v Ukraini* [Prospects for the development of the rule of law in Ukraine] / *Kyivskiy universytet prava*. K. URL: <https://uchika.in.ua/polojennya-pro-pravovomu-derjavu-ideya-ponyattya-oznaki-princi.html> (data zvernennia: 24.11.2021) [in Ukrainian].

Turenko Oleh,

Doctor of Philosophy, Associate Professor
(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4635-4731>

Babkina Margaryta,

Cadet
(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8378-0388>

HISTORICAL AND LEGAL OUTLINE OF MODERN POLICE VISIONS

The starting theories of the police, its doctrinal meanings, functions, spheres of activity and place in the formation of a disciplinary society in the theories of early modern thinkers are analyzed. Political and managerial works of modern thinkers existed within the religious worldview and were created to give absolutist sovereigns – semi-feudal rulers an idea of the mechanisms and means of creating a new order, a better rational and disciplinary socio-political formation, which provided conditions for Christian salvation – happiness in earth. life. At the end of the XVII century. on the theoretical basis of the eudemonist state, the concept of the welfare state was developed, which was later defined in the term "welfare state". The works of modern police officers are hypertrophied, an attempt to cover the full range of socio-economic and political-managerial spheres of society. To achieve this goal required a centralized, branched body of state influence, called the "police". In the future, a separate discipline was formed – "science of the police" (German Polizeiwissenschaft). In the view of modern scholars, the new state was seen as a police institution that carefully monitors its subjects, infinitely interferes in their daily lives, in order to form social discipline. That is, the concepts of early modern authors not only did not share the concept of state and police, but determined the primacy of the institution of the police in the administrative bureaucratic activities of the absolutist state. Thus, the police received "comprehensive" functions that had utopian-universal features. In her own field of vision were to be almost all spheres of socio-economic life of society, social morality and material level of subjects. Utopian-universal qualities of the police and its unlimited powers form the basis for the approval of the modern idea of the "police state". At the beginning of the XIX century modern concept of the police, its meaning began to change. This took place against the historical background of the destruction of absolute monarchies, the establishment of the first liberal democracies, global industrialization and urbanization, and so on. In the theoretical sense, the police change in meaning under the influence of the theories of "rule of law" (R. Mole) and "welfare state" (L. Stein). The halo of "comprehensiveness" is removed from the police and its functions are distributed to other state and bureaucratic bodies.

Key words: early modernism; police; public administration; cameralism; policing; disciplinary society; rule of law.

Надіслано до редколегії 05.04.2022
Рекомендовано до публікації 11.04.2022

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

УДК: 343.18

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-24-29>

Городецька Марина Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3228-6299>

ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню питання щодо наділення кримінальним процесуальним предметом відання Конституційний Суд України. Приділено увагу врегулюванню права учасників кримінального провадження на подання конституційної скарги. Визначено, що застосування індивідуального доступу до конституційного правосуддя у сфері кримінального судочинства є необхідною умовою забезпечення верховенства права. Зроблено висновок, що провадження за конституційною скаргою є окремим судовим провадженням щодо конкретного питання дотримання основоположного права людини, яке пов'язане з вирішенням основного питання кримінального провадження.

***Ключові слова:** предмет відання; конституційна скарга; справедливий судовий розгляд; верховенство права; учасники кримінального провадження; конституційні права; кримінальні процесуальні права.*

Постановка проблеми. Суд на загальнодержавному рівні наділений предметом відання щодо забезпечення реалізації основоположних прав людини. Така реалізація прав людини має бути забезпечена судом незалежно від характеру порушення права, а отже незалежно від галузі провадження, у рамках якої здійснюється така реалізація. Наприклад, право людини на справедливий суд має бути реалізоване як у кримінальному процесі, так і в інших юридичних процесах. Тому реалізація основоположних прав людини як предмет відання судових органів є «трансгалузевим» судовим предметом відання. Судовий предмет відання знаходить своє відображення і в кримінальному судочинстві. Учасникам кримінального провадження у межах кримінального процесуального предмета відання судових органів забезпечується реалізація їх основоположних прав. Невизначеним є питання врегулювання кримінального процесуального предмета відання Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд).

Аналіз останніх досліджень. Окремі питання щодо кримінального процесуального предмета відання органів, що здійснюють судовий контроль та

правосуддя, досліджувалися в роботах таких учених-процесуалістів, як В. В. Вапнярчук, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевий, М. М. Гультай В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, П. А. Лупинська, М. А. Погорецький, В. М. Тertiшник та інших. Водночас окремі аспекти дослідження кримінального процесуального предмета відання судових органів залишилися поза увагою.

Метою статті є дослідження кримінального процесуального предмета відання Конституційного Суду. З огляду на зазначену мету слід виконати такі завдання: 1) дослідити теоретичні погляди та законодавчі положення щодо реалізації права на конституційну скаргу учасниками кримінального провадження; 2) визначити предмет відання Конституційного Суду у кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо питання щодо наділення кримінальним процесуальним предметом відання Конституційний Суд. Цей державний орган не вказано в Кримінально-процесуальному кодексі України (далі – КПК України) серед учасників кримінального провадження. Проте, відповідно до положень п. 1 ч. 3 ст. 459 КПК України, встановлена Конституційним Судом України неконституційність / конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, є однією з виключних обставин, за якою може бути переглянute судове рішення, що набрало законної сили [1].

Відповідно до ст. 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі Закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України [2].

У кримінальному процесі всі учасники, окрім того, що мають кримінальний процесуальний статус та набуті у зв'язку з цим кримінальні та кримінальні процесуальні права, продовжують перебувати в загальному громадянському конституційному статусі, у зв'язку з яким їм гарантуються основоположні (або ж конституційні) права особи.

На рівні докторського дисертаційного дослідження В. М. Кивель розглянув теоретичні проблеми конституційно-правового статусу особи. Дисертант виокремлює різні рівні конституційно-правових форм національного захисту прав людини і громадянина. Серед них В. М. Кивель виокремлює судову та адміністративну форму захисту. Судова форма, на думку автора, передбачає захист конституційних прав та свобод особи в цивільному, кримінальному, адміністративному судочинстві та під час здійснення конституційного контролю. У рамках адміністративної форми захисту конституційних прав та свобод особи розглядається серед іншого судовий контроль та прокурорський нагляд за діяльністю органів виконавчої влади, а також розглядається адміністративно-правовий захист міліцією¹ особистих прав громадян у сфері громадського порядку та громадської безпеки та захисту прав засуджених [3, с. 21].

Подаючи конституційну скаргу, учасники кримінального провадження реалізують своє основоположне конституційне право, яке не передбачене кримінальними процесуальними нормами або щодо реалізації якого створено перешкоди через встановлені галузеві кримінальні процесуальні норми. Ураховуючи зазначене, вважаємо, що можна вести мову про існування

¹ У Республіці Білорусь діють органи міліції, які за своїм статусом та напрямком діяльності відповідають органам Національної поліції України.

кримінального процесуального предмета відання Конституційного Суду в частині реалізації конституційних прав учасників кримінального провадження.

Убачаємо за необхідне дослідити, яким чином відноситься конституційна скарга учасника кримінального судочинства до кримінального процесу?

М. С. Іванов надає значення Конституційному Суду як структурному елементу національного механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження [4, с. 19].

У монографічному дослідженні М. М. Гультай робить висновок, що право на конституційну скаргу є складовою права на судовий захист як одного з основоположних прав людини, які визнаються та забезпечуються на конституційному та міжнародних рівнях. Учений підкреслює, що саме конституційна скарга, забезпечуючи прямий індивідуальний доступ до конституційного правосуддя, дозволяє особі реалізувати право на судовий захист у порядку конституційного судочинства [5, с. 179].

У своїй практиці Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) під час дослідження обставин справи по суті скарги завжди після висновку про «законну» діяльність державного органу аналізує якість закону, а саме: чи є справедливим сам закон? Так, у рішенні ЄСПЛ «Петухов проти України» від 21 жовтня 2010 року (пункт № 110) зазначено, що «хоча «законність» тримання під вартою за національним законом є першорядним чинником, він не завжди є вирішальним... Суд також має з'ясувати, чи відповідає сам національний закон Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод включно із загальними принципами, які викладені чи впливають з неї...» [6].

Тож висновок про справедливість, а на національному рівні – про конституційність закону, є невід'ємною складовою рішення про забезпечення та реалізацію основоположного права людини на справедливий суд.

Тому ми цілком погоджуємося із твердженням М. М. Гультая щодо розуміння ролі конституційної скарги як прояву дії верховенства права [5, с. 166].

Застосування індивідуального доступу до конституційного правосуддя у сфері кримінального судочинства є необхідною умовою забезпечення верховенства права. Конституційна скарга може бути єдиною надією людини на оскарження рішення законного за формою, проте несправедливого по суті, коли причиною тому є несправедливо встановлена законом процедура. У випадку невідповідності встановлених законодавчих норм основним правам людини можливість подання конституційної скарги учасниками кримінального провадження є проявом верховенства права в дії. Іншого способу поставити під сумнів рішення державних органів кримінальної юстиції, які формально відповідають діючим нормам закону, фактично не передбачено. У той же час встановлена законом процедура може допускати суттєве порушення прав людини, і таке порушення, звісно, буде закладене у зміст прийнятого рішення уповноваженим органом кримінального судочинства.

У тій же праці М. М. Гультай підкреслює значення судового контролю за адміністративними актами як необхідного елемента верховенства права і правової держави. Тут же автор звертає увагу на дефіцит наукових досліджень саме конституційної юстиції щодо судового контролю за діяльністю органів публічного управління, на відміну від дослідження вченими-юристами адміністративної юстиції. М. М. Гультай зазначає, що це можна пояснити тим, що більша частина оскаржень фізичними і юридичними особами рішень,

дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень спрямовується саме в адміністративні суди, що робить адміністративну юстицію вагомою складовою верховенства права. Проте, як цілком правильно стверджує вчений, практика Конституційного Суду у сфері вирішення спорів фізичними і юридичними особами та державою буде відігравати чи не найважливішу роль, оскільки йтиметься про спори з вищими органами державної влади, а предметом розгляду стануть найвищі в системі законодавства нормативно-правові акти, включаючи закони [5, с. 166–167].

У контексті кримінального процесуального дослідження, на нашу думку, також доречно зазначити те, що, незважаючи на розвинутий механізм оскарження у кримінальному процесі, конституційне оскарження має неабияке значення в забезпеченні основоположних прав людини. Подібно до наведеного вище розподілу сфер оскарження між адміністративною та конституційною юстиціями, можна встановити співвідношення між оскарженнями, які віднесено до сфери вирішення судовими органами кримінальної юстиції, та тими, що віднесено до сфери вирішення Конституційним Судом. Конституційний Суд виступає суб'єктом вирішення скарги учасників кримінального провадження на кримінальні процесуальні нормативно-правові акти найвищої юридичної сили, включаючи закони. Тим самим забезпечення Конституційним Судом права на оскарження вказаних актів у сфері кримінального судочинства додає ту краплю в реалізацію основоположного права людини та в забезпечення принципу верховенства права у кримінальному процесі, якої бракує у зв'язку з відсутністю у суддів кримінальної юрисдикції широкої свободи діяти за власним розсудом під час прийняття рішення, не будучи зв'язаним «несправедливим» законом».

М. М. Гультай розглядає касаційну скаргу як інститут конституційного права, який є частиною комплексного інституту судового конституційного процесу [5, с. 168]. Проте, на нашу думку, належність конституційної скарги до елементів конституційного процесу не може заважати її розгляду як елемента кримінального процесу. У такому випадку провадження за конституційною скаргою є само по собі окремим судовим провадженням щодо конкретного питання дотримання основоположного права людини, яке пов'язане з вирішенням основного питання певного кримінального провадження.

Реалізація основоположних прав людини як предмет відання судових органів є «трансгалузевим» судовим предметом відання. Судовий предмет відання знаходить своє відображення й у кримінальному судочинстві.

Отже, якщо йдеться про «трансгалузевий» предмет відання загальних судових органів, який проявляється в різних галузях, у різних судових процесах з певними специфічними рисами, то так само можна говорити про предмет відання Конституційного Суду. Такий особливий судовий орган, на нашу думку, з урахуванням особливої важливості предмета його діяльності, дійсно, має бути наділений «трансгалузевим» предметом відання, який може проявлятися в різних юридичних процесах, у тому числі у кримінальному процесі.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що:

1) застосування індивідуального доступу до конституційного правосуддя у сфері кримінального судочинства є необхідною умовою забезпечення верховенства права;

2) предмет відання Конституційного Суду відображається у кримінальному процесі через реалізацію права на конституційну скаргу

учасників кримінального провадження, за рахунок чого вони реалізують основоположне право, процедура реалізації якого не передбачена кримінальними процесуальними нормами або щодо реалізації якого створено перешкоди через неякісне врегулювання галузевих кримінальних процесуальних прав.

Перспективи подальших досліджень можливі в напрямі визначення співвідношення кримінальних процесуальних предметів відання Конституційного Суду та інших судових органів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13 квітня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.03.2022).
2. Про Конституційний Суд України : Закон України № 2136-VIII від 13 липня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 12.03.2022).
3. Кивель В. Н. Теоретические проблемы конституционно-правового статуса личности : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 – конституционное право; конституционный процесс; муниципальное право / Белорусский государственный университет. Минск, 2019. 61 с.
4. Иванов М. С. Механізм захисту прав учасників кримінального провадження в конституційній юрисдикції : дис. ... д-ра філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2020. 277 с.
5. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія. Х. : Право, 2013. 424 с.
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 21.10.2010 р. у справі «Петухов проти України». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101173> (дата звернення: 12.03.2022).

References

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy № 4651-VI vid 13 kvitnia 2012 r. [Criminal Procedure Code of Ukraine : Law of Ukraine № 4651-VI dated April 13, 2012]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (data zvernennia: 10.03.2022) [in Ukrainian].
2. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy : Zakon Ukrainy № 2136-VIII vid 13 lypnia 2017 r. [On the Constitutional Court of Ukraine : Law of Ukraine № 2136-VIII of July 13, 2017]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>. (data zvernennia: 12.03.2022) [in Ukrainian].
3. Kivel, V. N. (2019). Teoreticheskie problemy konstitucionno-pravovogo statusa lichnosti [Theoretical problems of the constitutional and legal status of the individual] : avtoref. dis. ... d-ra jurid. nauk : 12.00.02 – konstitucionnoe pravo; konstitucionnyj process; municipalnoe pravo / Belorusskij gosudarstvennyj universitet. Minsk. 61 s. [in Russian]
4. Ivanov, M. S. (2020). Mekhanizm zakhystu prav uchasnykiv kryminalnoho provadzhennia v konstytutsiinii yurysdyksii [Mechanism for protection of the rights of participants in criminal proceedings in constitutional jurisdiction] : dys. ... d-ra filosofii v haluzi znan 08 «Pravo» za spetsialnistiu 081 «Pravo». Kyiv. 277 s. [in Ukrainian].
5. Hultai, M. M. (2013). Konstytutsiina skarha u mekhanizmi dostupu do konstytutsiinoho pravosuddia [Constitutional complaint in the mechanism of access to constitutional justice] : monohrafiia. Kh. : Pravo. 424 s. [in Ukrainian].
6. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 21.10.2010 r. u spravi «Petukhov proty Ukrainy» [Judgment of the European Court of Human Rights of 21 October 2010 in the case of Petukhov v. Ukraine]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101173> (data zvernennia: 12.03.2022) [in Ukrainian].

Horodetska Maryna,

PhD in Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3228-6299>

CRIMINAL PROCEDURAL SUBJECT OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

The article is devoted to the study of the question of endowment of the Constitutional Court of Ukraine with a criminal procedural subject. It is determined that Judicial authorities at the national level are endowed with the subject of evidence of the implementation of fundamental human rights. Such realization of human rights should be ensured by a court, regardless of the nature of violation of law, and therefore, regardless of the field of proceedings, within which such realization is carried out. For example, human rights to a fair trial must be implemented both in the criminal process and in other legal processes. Therefore, the realization of fundamental human rights as an object of judicial bodies is a "transdeal" judicial subject. The judicial subject of the visit is reflected in criminal proceedings. It is concluded that in criminal proceedings, all participants, in addition to having criminal procedural status and acquired in this connection criminal and criminal procedural rights, continue to be in the general civil constitutional status, in connection with which they are guaranteed fundamental (or constitutional) rights of the person. Attention is paid to the settlement of the right of participants in criminal proceedings to file a constitutional complaint. It is emphasized that determining the constitutionality of the law is an integral part of decisions on ensuring and implementing the fundamental human right to a fair trial. Attention is paid that in the case of inconsistency of the established legislative norms, the fundamental human rights, the possibility of filing a constitutional complaint by participants in criminal proceedings is a manifestation of the rule of law in action. Another way to question the decision of state bodies of criminal justice, which formally comply with the current rules of the law, is not in fact provided. It is determined that the application of individual access to constitutional justice in the field of criminal justice is a necessary condition for ensuring the rule of law. By submitting a constitutional complaint, the participants of the criminal proceedings realize their fundamental constitutional law, which is not provided for by the criminal procedural norms or the implementation of which the obstacles were created through established sectoral criminal procedural rules. Ensuring the Constitutional Court's right to appeal against criminal proceedings adds an element of fundamental human rights and the rule of law in criminal proceedings, which is lacking due to the lack of judges of criminal jurisdiction wide discretion to act in their own discretion. It is concluded that the constitutional complaint belongs to the elements of the constitutional process and cannot prevent its consideration as an element of the criminal process. In this case, the constitutional complaint proceedings are a separate court proceeding on a specific issue of observance of fundamental human rights, which is related to the resolution of the main issue of a particular criminal proceeding.

Key words: *subject matter; constitutional complaint; fair trial; rule of law; participants in criminal proceedings; constitutional rights; criminal procedural rights.*

Надіслано до редколегії 20.04.2022
Рекомендовано до публікації 25.04.2022

УДК: 343.132

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-30-39>

Ковальова Ольга Вікторівна,
кандидат юридичних наук
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4555-0172>

ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

У статті розглядаються особливості застосування засобів інформаційного забезпечення під час проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Звертається увага на те, що під правовими та організаційними засадами застосування засобів інформаційного забезпечення досудового розслідування необхідно розуміти вихідні положення, котрі регламентують особливості та нормативно встановлений порядок застосування засобів інформаційного забезпечення під час проведення досудового розслідування. Надається класифікація і характеристика сучасних засобів інформаційного забезпечення під час проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: *засоби інформаційного забезпечення; слідчі дії; негласні слідчі дії; досудове розслідування; кримінальне процесуальне законодавство; кримінальне правопорушення.*

Постановка проблеми. Засоби інформаційного забезпечення, котрі застосовуються під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, у деякому сенсі є схожими з тими, що використовуються під час документування кримінальних правопорушень у межах оперативно-розшукової діяльності (особливо це стосується негласних слідчих (розшукових) дій). Це можна пояснити тим, що всі види діяльності в межах досудового розслідування спрямовані на реалізацію завдань, покладених на кримінальне процесуальне законодавство. При цьому варто звернути увагу на те, що процесуальний порядок та особливості застосування засобів інформаційного забезпечення під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій усе ж таки відрізняються, як і їхні види.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інформаційного забезпечення досудового розслідування приділялася увага багатьох українських учених. Різні аспекти були предметом аналізу вітчизняних науковців, зокрема І. В. Арістової, О. М. Бандурки, А. І. Берлача, А. М. Бірюкова, В. М. Брижко, В. Д. Гавловського, В. І. Галагана, В. О. Глушкова, І. О. Ієрусалімової, Р. А. Калюжного, Б. А. Кормича, О. В. Логінова, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, А. М. Новицького, О. В. Олійника, Ю. В. Попова, В. М. Росоловського, О. С. Саїнчина та ін. Водночас чимало аспектів у межах зазначеної проблематики залишаються дискусійними.

Мета статті. Метою публікації є дослідження основних аспектів застосування засобів інформаційного забезпечення під час проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також аналіз перспектив використання останніх у сучасній українській науці та на практиці.

Виклад основного матеріалу. «Слідчі завдання, будучи односпрямованими, передбачають вибір різних способів та прийомів їх вирішення. Певне значення в процесі прийняття та реалізації слідчих рішень відіграє й інша інформація, яка міститься, зокрема, у такому джерелі, як автоматизовані інформаційні системи, наприклад в інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної поліції України», яка, по суті, є інструментальним програмним засобом, що забезпечує інформаційно-аналітичну діяльність Національної поліції України, зокрема щодо формування баз (банків) даних, визначених ст. 26 Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон), та надає доступ до інформації, котра формується та об'єднується в Єдиній інформаційній системі МВС України за певними ознаками» [1, с. 17–28]. Застосування вказаної інформаційно-телекомунікаційної системи під час здійснення слідчих дій дозволяє невідкладно отримати мінімальну інформацію, котра може бути інтегрована у процес досудового розслідування. Це зумовлено змістом цієї системи.

Так, у ст. 26 згаданого вище Закону України вказано, що: «1. Поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно: 1) осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу; 2) виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду; 3) розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду; 4) розшуку осіб, зниклих безвісти; 5) установлення особи невпізнаних трупів та людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком; 6) зареєстрованих в органах внутрішніх справ кримінальних або адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи публічній безпеці, надзвичайних ситуацій; 7) осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт); 8) осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, провадження у справах за якими здійснюється поліцією; 9) зареєстрованих кримінальних та адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, осіб, які їх учинили, та результатів розгляду цих правопорушень у судах; 10) іноземців та осіб без громадянства, затриманих поліцією за порушення визначених правил перебування в Україні; 11) викрадених номерних речей, цінностей та іншого майна, які мають характерні ознаки для ідентифікації, або речей, пов'язаних із учиненням правопорушень, відповідно до заяв громадян; 12) викрадених (втрачених) документів за зверненням громадян; 13) знайдених, вилучених предметів і речей, у тому числі заборонених або обмежених в обігу, а також документів з ознаками підробки, які мають індивідуальні (заводські) номери; 14) викрадених транспортних засобів, які розшукуються у зв'язку з безвісним зникненням особи, виявлених безгосподарних транспортних засобів, а також викрадених, втрачених номерних знаків; 15) виданих дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху та дозволів

на рух окремих категорій транспортних засобів; 16) зброї, що перебуває у володінні та користуванні фізичних і юридичних осіб, яким надано дозвіл на придбання, зберігання, носіння, перевезення зброї; 17) викраденої, втраченої, вилученої, знайденої зброї, а також добровільно зданої зброї із числа тієї, що незаконно зберігалася; 18) бази даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону. 2. Під час наповнення баз (банків) даних, визначених у пункті 7 частини першої цієї статті, поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК). 3. Поліція забезпечує внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та здійснює підтримання таких відомостей в актуальному стані в межах, визначених законодавством» [2]. Отже, у ресурсі наявна базова інформація, необхідна для закладення підґрунтя майбутнього доказового масиву.

У ст. 27 Закону зазначено: «1. Поліція має безпосередній оперативний доступ до інформації та інформаційних ресурсів інших органів державної влади за умови обов'язкового дотримання Закону України «Про захист персональних даних». 2. Інформація про доступ до бази (банку) даних повинна фіксуватися та зберігатися в автоматизованій системі обробки даних, включно з інформацією про поліцейського, який отримав доступ, та про обсяг даних, доступ до яких було отримано. 3. Кожна дія поліцейського щодо отримання інформації з інформаційних ресурсів, передбачених статтями 26, 27 цього Закону, фіксується у спеціальному електронному архіві, ведення якого покладається на службу інформаційних технологій Міністерства внутрішніх справ України. В електронному архіві фіксуються прізвище, ім'я, по батькові та номер спеціального жетона поліцейського, вид отриманої інформації, реєстр, з якого отримувалася інформація, час отримання інформації та інші дані, необхідні для ідентифікації поліцейського, який отримував інформацію з реєстрів» [2]. У ст. 28 Закону вказано: «1. Поліція вживає всіх заходів для недопущення будь-яких порушень прав і свобод людини, пов'язаних з обробкою інформації. 2. Поліцейські несуть персональну дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність за вчинені ними діяння, що призвели до порушень прав і свобод людини, пов'язаних з обробкою інформації. 3. Міністерство внутрішніх справ України у межах компетенції здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів під час формування та користування поліцейськими інформаційними базами (банками) даних у порядку, визначеному у статтях 26, 27 цього Закону» [2]. Отже, наведена норма призначена регулювати порядок та підстави застосування поліцією інформаційних масивів під час реалізації своїх завдань. Такий підхід обумовлений необхідністю захисту прав та свобод людини і громадянина, у тому числі – під час досудового розслідування.

«Інформаційний портал Національної поліції України складається з підсистем:

– «Гарпун», якою об'єднано інформацію про розшук транспортних засобів та номерних знаків, забезпечено оперативне реагування, моніторинг тимчасових потоків даних про номерні знаки, що надходять із систем відеофіксації на предмет їх розшуку, одночасного перебування на різних транспортних засобах (номерні знаки – двійники), використання номерних знаків, що, за даними Єдиного державного реєстру транспортних засобів МВС України, знищено, а також забезпечено взаємодію з державними та приватними

виконавцями під час розшуку транспортного засобу боржника у виконавчому провадженні;

– «Дорожньо-транспортна пригода», метою якої є автоматизація процесів оброблення органами (підрозділами) поліції інформації про дорожньо-транспортні пригоди (далі – ДТП), забезпечення проведення оцінювання стану аварійності тощо. Інформаційний ресурс цієї інформаційної підсистеми становить інформація, здобута в межах компетенції органами (підрозділами) поліції про ДТП, відповідно до кодів: про реєстрацію ДТП, характеристику місця ДТП (дорожні умови та дорожня обстановка), учасників, потерпілих, травмованих та загиблих, транспортні засоби та їх страхування;

– «Атріум», її метою є формування та наповнення електронного журналу контролю за прибуттям та взяття на облік раніше судимих осіб за встановленою формою, контролю за поведінкою осіб, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, за прибуттям осіб, звільнених з місць позбавлення волі, до обраного ними місця проживання;

– «Слід», метою якої є: а) облік інформації про об'єкти, вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, у єдиному інформаційному просторі з використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного й телекомунікаційного обладнання; б) забезпечення інформаційно-аналітичного підтримання діяльності органів (підрозділів) поліції, спрямованого на запобігання кримінальним правопорушенням та їх розкриття; в) установлення зв'язків між даними, що мають значення для кримінального провадження; забезпечення оброблення інформації про об'єкти, вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, наповнення та підтримання в актуальному стані інформаційних ресурсів баз (банків) даних, що входять до системи «Інформаційний портал Національної поліції України».

У процесі прийняття та реалізації слідчих рішень має значення, крім уже згаданого вище джерела, й інша інформація, до якої належить:

– довідкова та консультативна інформація, отримана від співробітників експертно-криміналістичних та інших судово-експертних установ, осіб, які володіють спеціальними знаннями;

– інформація про трафік та контент, що міститься у відкритих базах даних та ресурсах (наприклад, телеграм-боти: @info_baza_bot; @HowToFind_RU_bot; @vkfindface_bot; Опендатабот; @getfb_bot; пошукові системи людей в інтернет-мережі за ім'ям, ніком, школою, адресою, електронною адресою, телефонним номером та іншими параметрами: peekyou.com; rip1.com; webmii.com; ussearch.com; spokeo.com; infobel.com; zabasearch.com; paginebianche.it; yasni.de)» [3, с. 293]. Таким чином, наведені інформаційні системи диференційовані за напрямками розслідуваної події та можуть бути використані залежно від особливостей кримінального правопорушення. Варто звернути увагу, що ці масиви мають значення не тільки у зв'язку з учиненням суспільно небезпечних діянь, а й для надання допомоги громадянам, пов'язаної із забезпеченням захисту їх прав і свобод. Так, наприклад, бази даних можуть бути застосовані для розшуку зниклих осіб, втрачених документів тощо. «Необхідну інформацію також можливо отримати в результаті пошуку на облікових записках у соціальних мережах: насамперед, слід зазначити, існують сайти, котрі здійснюють пошук імен та прізвищ відразу за всіма або декількома соціальними мережами, що істотно полегшує завдання пошуку: social-searcher.com – пошук

профілів у мережах за прізвищем, ім'ям у реальному часі; yandex.ru/people – пошук людей у мережах від Яндекс; uvrh.com – пошук Google за окремими соціальними мережами; poisksocial.ru – пошук у соціальних мережах. Звичайно, ці пошукачі за соціальними мережами не охоплюють абсолютно всі соціальні мережі, тому в окремих випадках більш раціонально здійснювати пошук напряму шляхом переходу на сайти соціальних мереж: Xing; Linked in; Twitter та ін.» [3, с. 293];

– інформація, що міститься в інтернет-мережі, окрім «видимої», включає також «невидиму» частину, ресурси якої можливо класифікувати на чотири типи: а) невидимість сторінок зумовлюється функціональними недоліками пошукових систем; б) сторінки умисно вилучені з індексації; в) сторінки, що потребують реєстрації, тобто згоди користувача щодо їх відвідування; г) власне «невидимий» сегмент мережі. Важливо звернути увагу на те, що, у разі необхідності збирання інформації в «невидимому» сегменті мережі потрібно використовувати спеціалізоване програмне забезпечення [3, с. 294];

– інформація, розповсюджена різними ЗМІ;

– інформація, отримана від представників громадськості, правозахисних організацій тощо;

– відомості, надані органами влади та управління [4, с. 360–370];

– інформація, отримана від осіб та організацій, які здійснюють приватну охоронну та детективну діяльність [3, с. 295].

Як і в процесі оперативно-розшукової діяльності, під час слідчих дій у ролі засобу інформаційного забезпечення може бути застосовано інтернет-мережу, зокрема особисті сторінки в соціальних мережах.

«У межах здійснення слідчих (розшукових) дій є і специфічні засоби інформаційного забезпечення, наприклад, пред'явлення особи для впізнання. Відповідно до чинного Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) можна виділити пред'явлення особи для впізнання в натуральному вигляді та за його зображеннями (фотознімки, матеріали відеозапису). Пред'явлення особи для впізнання може проводитися за анатомічними (зовнішній вигляд і прикмети особи) та функціональними (голос, хода) ознаками (ч. 1, 9 ст. 228 КПК України). Оскільки у ст. 174 КПК України 1960 р. мова йшла тільки про зовнішній вигляд і прикмети особи, можливість пред'явлення її для впізнання за функціональними ознаками ставилася під сумнів, незважаючи на те, що на практиці проводилося. Впізнання може відбуватися в процесі безпосереднього контакту особи, що впізнає, з особами, яких пред'являють для впізнання, або поза візуальним та аудіоспостереженням з боку особи, яку пред'являють для впізнання. Впізнання за голосом у будь-якому випадку повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання (ч. 9 ст. 228 КПК України). Пред'явлення для впізнання є видом криміналістичної ідентифікації за ідеальним відображенням (образом у думці) об'єкта (особи, речі тощо). Суб'єктом ідентифікації є людина, яка сприймала той чи інший об'єкт, запам'ятала його (зберегла у пам'яті його мислений образ) і може впізнати, якщо побачить знову. Саме мислений образ слід розглядати ідентифікуючим об'єктом, а не свідка, потерпілого, підозрюваного, як вважає В. О. Образцов» [5, с. 279]. Отже, у цьому контексті йдеться про застосування як засобу інформаційного забезпечення

ідентифікаційних особливостей людини, покладених в основу криміналістичної реєстрації.

«До наукового вивчення та прикладного дослідження проблеми використання інформаційних технологій під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) та їх процесуального оформлення безпосередньо спонукає сам чинний КПК України, адже він не містить переліку або визначення тих чи інших технічних засобів, які законодавчо обов'язкові або рекомендовані до використання під час проведення НСРД, та не деталізує окремі аспекти процесуального оформлення за результатами їх проведення. Під час проведення будь-яких негласних слідчих (розшукових) дій на практиці фактично використовуються або технічні пристрої та засоби, або інформаційні технології в тому сенсі, у якому вони пропонуються в цій статті та які викликають ускладнення під час використання, особливо сучасні новітні інформаційні технології у вигляді обчислювальної техніки та програмного забезпечення. Якщо проведення таких НСРД, як аудіо-, відеоконтроль особи чи місця, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи або спостереження за особою, річчю чи місцем не викликає в оперативних підрозділів складнощів, то залежно від захищеності каналу передачі даних використання особою, яка кримінально налаштована, спеціального, програмного чи апаратного забезпечення обчислювальної техніки може суттєво ускладнити або унеможливити проведення досудового розслідування. Це, зокрема, стосується таких НСРД, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем» [6, с. 89]. Усі наведені технології входять до комплексу інформаційного забезпечення процесу досудового розслідування, котре відбувається шляхом накопичення та подальшого використання масиву даних. У науковій літературі вчені інколи зводять інформаційне забезпечення під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій до використання вже наявної інформації, котра має обмежений доступ. Однак такий підхід є помилковим, оскільки зазначені дії, здебільшого, формують інформаційний комплекс, який застосовується для процесу доказування.

«Тому виникає необхідність підвищення якості знань працівників поліції у вказаних галузях та інформаційних технологіях. До першого напрямку такої діяльності слід віднести використання сучасних технічних засобів і пристроїв під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть суттєво покращити ефективність та якісні показники проведення НСРД. Зокрема, це: 1) цифрові дзеркальні наддовгофокусні фото- та відеокамери; 2) відеокамери з режимом зйомки в повній темряві; 3) пристрої нічного бачення; 4) портативні рентгенівські сканери; 5) малі та надмалі пристрої прихованої аудіо- та відеофіксації; 6) сучасні радіосканери. Слід детальніше розглянути НСРД, під час проведення яких доцільно застосовувати наведені вище сучасні технічні засоби та пристрої, наприклад: 1) цифрові наддовгофокусні відеокамери, відеокамери з режимом зйомки в повній темряві, малі та надмалі пристрої прихованої аудіо-, відеофіксації доцільно використовувати під час проведення таких НСРД, як: а) аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); б) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); 2) цифрові дзеркальні наддовгофокусні фото- та відеокамери, відеокамери з режимом зйомки в повній темряві, пристрої нічного бачення, малі та надмалі пристрої прихованої аудіо-, відеофіксації доцільно

використовувати під час проведення таких НСРД, як: а) контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України); б) спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); 3) відеокамери з режимом зйомки в повній темряві та пристрої нічного бачення доцільно використовувати під час проведення таких НСРД, як: а) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України); б) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); 4) сучасні радіосканери доцільно використовувати під час проведення такої НСРД, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України); 5) портативні рентгенівські сканери доцільно використовувати під час проведення такої НСРД, як огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України)» [6, с. 89]. Наведені технічні засоби призначені для фіксації та перевірки даних, які отримуються в ході здійснення негласних слідчих (розшукових) дій.

«Які конкретно технічні засоби необхідно використовувати в негласних слідчих (розшукових) діях – слід вирішувати слідчому, якщо він проводить їх особисто, чи узгоджувати з працівниками технічних й інших оперативних підрозділів, яким доручено виконувати проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Такі знання слід мати для орієнтування щодо можливостей указаних сучасних технічних досягнень і для запровадження у практичну діяльність. До другого напрямку використання сучасної обчислювальної техніки та програмного забезпечення під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідно віднести: 1) обчислювальну техніку у вигляді персональних комп'ютерів, ноутбуків та нетбуків; 2) технічні засоби та пристрої для перехоплення інформації з телекомунікаційних систем; 3) програмне забезпечення для проведення огляду, аналізу та фіксації отриманої інформації. Спираючись на праці таких учених, як О. М. Дубенко [7, с. 217], О. В. Колпакова [8, с. 233], В. О. Голубєв [9, с. 33], Н. С. Постіл і П. В. Цимбал [10, с. 138], слід класифікувати головні елементи аналітичної комп'ютерної розвідки, що доцільно застосовувати в діяльності поліції: 1) фактичний пошук інформації, тобто система дій, яка супроводжується використанням обчислювальної техніки в комплексі із програмним забезпеченням і спрямована на встановлення або підтвердження місця розташування фізичного джерела інформації та виявлення інформації, що представляє доказове значення; 2) фіксація інформації, тобто система дій, спрямованих на збереження отриманої інформації на матеріальних носіях з метою її подальшого використання; 3) аналітична обробка отриманої та збереженої на матеріальних носіях інформації за допомогою логічних прийомів і методів, обчислювальної техніки та програмного забезпечення на основі мети збирання цієї інформації; 4) документальне оформлення результатів обробки отриманої та збереженої на матеріальних носіях інформації. Викладені елементи аналітичної комп'ютерної розвідки доцільно використовувати для збору та аналізу інформації під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до ст. 263 «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» та ст. 264 КПК України «Зняття інформації з електронних інформаційних систем». Така дія є найбільш доцільною та ефективною, ніж будь-яка інша НСРД» [6, с. 87]. «Під час проведення зазначених вище НСРД щодо цифрової інформації збір та аналіз кількісного і якісного складу інформації, яка передається через телекомунікаційні системи певного комп'ютера, у практичній діяльності можуть бути замінені офіційним вилученням цього комп'ютера та проведенням відносно

нього експертизи, оскільки це дозволить отримати інформацію, тотожну тій, що перехоплювалася. Однак у такому випадку буде порушено негласність, а для вилучення і тимчасового доступу до комп'ютера будуть необхідні процесуальні підстави, тобто ухвала слідчого судді» [6, с. 87]. Отже, правові та організаційні засади застосування засобів інформаційного забезпечення досудового розслідування необхідно розуміти як вихідні положення, котрі регламентують особливості та нормативно встановлений порядок застосування засобів інформаційного забезпечення під час проведення досудового розслідування.

Висновки. Отже, розглянуті засоби інформаційного забезпечення можна поділити на: засоби техніко-програмного забезпечення – засоби, призначені для збору та фіксації даних у ході здійснення дій, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, для отримання доказів у процесі досудового розслідування; засоби аналітико-комп'ютерного забезпечення – засоби, призначені для фактичного пошуку, документального оформлення та збереження матеріальної частини доказової бази; засоби інформативно-телекомунікаційного забезпечення – засоби, призначені для отримання доказів шляхом використання даних, котрі передаються на значні відстані за допомогою радіотехніки, комп'ютерної техніки та супутників; засоби інформативно-методичного забезпечення – інформаційні масиви, які використовуються як теоретичні знання з питань, що стосуються конкретної суспільно небезпечної події та її фігурантів.

Список використаних джерел

1. Дабіжа Д. В. Нормативно-правове забезпечення функціонування й розвитку автоматизованих інформаційних систем і їх підсистем, використовуваних органами (підрозділами) поліції. *Криміналістичний вісник*. 2020. № 2 (34). С. 17–28.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 01.04.2022).
3. Бондар В. С. Інформаційні засади вирішення ситуаційних завдань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. № 2 (94). С. 278–299.
4. Лишак О. А., Круль С. М. Інформаційно-довідкові системи інших міністерств, відомств як складова інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 360–370.
5. Образцов В. А. Криміналістика: курс лекцій. М., 1996. 448 с.
6. Юхно О. О. Особливості використання інформаційних технологій під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та їх процесуальне оформлення. *Вісник Харківського національного університету*. 2016. № 2. С. 86–95.
7. Дубенко О. М. Збір та забезпечення доказів правопорушення, скоєного в Інтернеті. *Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Донецьк, 8–19 мая 2006 г.)*. Донецьк : ДЮИ ЛГУВД, 2007. С. 216–218.
8. Колпакова О. В. Особливості розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації. *Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Донецьк, 8–19 мая 2006 г.)*. Донецьк : ДЮИ ЛГУВД, 2007. С. 230–235.
9. Голубев В. А. Противодействие киберпреступности и кибертерроризму. *Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Донецьк, 8–19 мая 2006 г.)*. Донецьк : ДЮИ ЛГУВД, 2007. С. 29–42.
10. Постіл Н. С., Цимбал П. В. Класифікація слідів комп'ютерних злочинів. *Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Донецьк, 8–19 мая 2006 г.)*. Донецьк : ДЮИ ЛГУВД, 2007. С. 138–140.

References

1. Dabizha, D. V. (2020). Normatyvno-pravove zabezpechennia funktsionuvannia y rozvytku avtomatyzovanykh informatsiinykh system i yikh pidsystem, vykorystovuvanykh orhanamy (pidrozdilamy) polit sii. *Kryminalistychnyi visnyk* [Regulatory and legal support for the functioning and development of automated information systems and their subsystems used by police bodies (units)]. *Forensic Bulletin*. № 2 (34). S. 17–28 [in Ukrainian].
2. Pro Natsionalnu polit siiu [About the National Police]: Zakon Ukrainy vid 2 lypnia 2015 roku № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (data zvernennia: 01.04.2022) [in Ukrainian].
3. Bondar, V. S. (2021). Informatsiini zasady vyrishennia sytuatsiinykh zavdan pid chas dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav im. E. O. Didorenka* [Information principles of solving situational tasks during the pre-trial investigation of criminal offenses. *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs. E. O. Didorenko*]. № 2 (94). S. 278–299 [in Ukrainian].
4. Lyshak, O. A., Krul, S. M. (2019). Informatsiino-dovidkovi systemy inshykh ministerstv, vidomstv yak skladova informatsiino-dovidkovoho zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza* [Information and reference systems of other ministries, departments as a component of information and reference support of crime investigation. *Forensics and forensic science*]. Vyp. 64. S. 360–370 [in Ukrainian].
5. Obrazcov, V. A. (1996). *Kriminalistika: kurs lekcij* [Forensics: a course of lectures]. M. 448 s. [in Russian].
6. Iukhno, O. O. (2016). Osoblyvosti vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii pid chas provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta yikh protsesualne oformlennia. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu* [Features of the use of information technology during covert investigative (search) actions and their procedural design. *Bulletin of Kharkiv National University*]. № 2. S. 86–95 [in Ukrainian].
7. Dubenko, O. M. (2007). Zbir ta zabezpechennia dokaziv pravoporushennia, skoienoho v Interneti [Collection and provision of evidence of an offense committed on the Internet]. *Mezhdunarodne sotrudnychestvo v borbe s kompiuternoju prestupnostiu: problemy y puty ykh resheniya: materyaly Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (Donetsk, 8–19 maia 2006 h.)*. Donetsk: DluY LHUVD. S. 216–218 [in Ukrainian].
8. Kolpakova, O. V. (2007). Osoblyvosti rozsliduvannia zlochyniv u sferi kompiuternoju informatsii [Features of the investigation of crimes in the field of computer information]. *Mezhdunarodne sotrudnychestvo v borbe s kompiuternoju prestupnostiu: problemy y puty ykh resheniya: materyaly Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (Donetsk, 8–19 maia 2006 h.)*. Donetsk: DluY LHUVD. S. 230–235 [in Ukrainian].
9. Golubev, V. A. (2007). Protivodejstvie kiberprestupnosti i kiberterrorizmu [Countering cybercrime and cyberterrorism]. *Mezhdunarodne sotrudnychestvo v bor'be s komp'yuternoju prestupnost'yu: problemy i puti ih resheniya: materialy Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (Donetsk, 8–19 maia 2006 g.)*. Donetsk: DYUI LGUVD. S. 29–42 [in Russian].
10. Postil, N. S., Tsymbal, P. V. (2007). Klyasifikatsiia slidiv kompiuternykh zlochyniv [Classification of traces of computer crimes]. *Mezhdunarodne sotrudnychestvo v borbe s kompiuternoju prestupnostiu: problemi y puty ykh resheniya: materyaly Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (Donetsk, 8–19 maia 2006 g.)*. Donetsk: DluY LHUVD. S. 138–140 [in Ukrainian].

Kovalova Olha,

PhD in Law

(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4555-0172>

MEANS OF INFORMATION SUPPORT DURING INVESTIGATIVE ACTIONS AND SILENT INVESTIGATIVE ACTIONS

The article considers the means of information support during investigative actions and covert investigative actions. Attention is drawn to the fact that the legal and organizational basis for the use of information support of pre-trial investigation should be understood as the basic provisions governing the features and regulations of the use of information support during pre-trial investigation. The classification and characteristics of modern means of information support during investigative (investigative) actions and covert investigative (investigative) actions are provided. The issue of information provision of pre-trial investigation was paid to many Ukrainian scientists. At the

same time, many aspects within the specified issues remain debatable. The purpose of the publication is to study the main aspects of the use of information provisions during investigators (searched) actions and unclassified investigators (searched) actions, as well as an analysis of the prospects for the use of recent Ukrainian science and practice. Thus, the tools of information provision need to be divided into: means of food software - means for collecting and fixing data in the course of actions stipulated by the criminal procedural legislation for obtaining evidence in the process of pre-trial investigation; means of analytical and computer security - means intended for actual search, documentary design and preservation of the material part of the evidence base; means of informative and telecommunication support - means for obtaining evidence by using data that are transferred to significant distances for the help of radio engineering, computer equipment and satellites; Means of informative and methodological support - Information arrays are used as theoretical knowledge of issues relating to a particular socially dangerous event and its figures.

Key words: *means of information support; investigative actions; covert investigative actions; pre-trial investigation; criminal procedural legislation; criminal offense.*

Надіслано до редколегії 15.04.2022
Рекомендовано до публікації 22.04.2022

УДК: 343.1

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-40-48>

Лоскутов Тимур Олександрович,
доктор юридичних наук, професор
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2686-9201>

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОГО ПОРЯДКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ОБУМОВЛЕНОГО ПРАВОВИМ РЕЖИМОМ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджуються загальні питання правового регулювання особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану. Аналізуються кримінальне процесуальне законодавство та наукові погляди щодо особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану. Визначаються загальні проблемні питання правового регулювання стосовно особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану, та пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *особливий порядок; правовий режим; судовий контроль; слідчі (розшукові) дії; заходи забезпечення кримінального провадження; досудове розслідування; процесуальна форма.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку доктрини кримінального процесу перевага надається диференційованій формі кримінального провадження. Вона здатна врахувати різні особливості конкретних ситуацій здійснення кримінального процесу. У юридичній літературі виокремлення особливих порядків кримінального провадження пов'язується з такими факторами: волевиявленням учасників кримінального провадження; характеристиками осіб, щодо яких здійснюється провадження; наявністю відомостей, що становлять державну таємницю; територією здійснення кримінального провадження; кримінальними проступками [1, с. 429–431]. Окрім перерахованих, можуть визначатися інші фактори для виокремлення особливих порядків кримінального провадження, зокрема режим воєнного, надзвичайного стану тощо. Саме дослідження питань правового регулювання особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану, на сьогодні є вкрай актуальним для України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання правової регламентації кримінального провадження в умовах воєнного стану розглядалися такими вченими, як А. М. Безносок, І. В. Гловюк, В. А. Завтур, О. В. Капліна, О. В. Лазукова, Л. М. Лобойко, Г. К. Тетерятник, В. М. Трофименко та інші. Попри те, що процесуалісти у своїх працях досліджували деякі проблеми, пов'язані з нормативним регулюванням особливого порядку кримінального провадження,

що обумовлений режимом воєнного стану, наразі залишаються питання, які потребують вивчення.

Метою статті є дослідження загальних питань правового регулювання особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану. Для досягнення вказаного результату слід виконати такі завдання: проаналізувати кримінальне процесуальне законодавство та наукові погляди щодо особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану; визначити загальні проблемні питання правового регулювання стосовно зазначеного особливого порядку кримінального провадження та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Правовий режим воєнного стану унеможливує ефективне застосування «звичайної» кримінальної процесуальної форми для реалізації кримінальної відповідальності. У зв'язку з небезпекою для держави, її органів, суспільства та кожної особи пріоритет надається публічному інтересу в кримінальному процесі, унаслідок чого використовуються норми кримінального процесуального законодавства, що суттєво обмежують права, свободи та законні інтереси людини у кримінальному провадженні. Водночас законодавчі приписи спрямовуються на результативне здійснення досудового та судового провадження в умовах воєнного стану для захисту країни, соціуму та окремої людини від кримінальних правопорушень. Тобто умови воєнного стану потребують реалізації диференційованої кримінальної процесуальної форми, «особливих» кримінальних процесуальних норм, зміст яких відповідає саме цьому правовому режиму.

Правовий режим воєнного стану вимагає здійснення особливого порядку кримінального провадження, що регулюється в Україні насамперед положеннями розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Норми останнього мають бути максимально узгодженими з потребами та цілями кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Варто погодитися з В. М. Трофименком, який виокремлює кримінологічний критерій диференціації кримінальної процесуальної форми, сутність якого полягає у встановленні особливих (диференційованих) порядків здійснення кримінального провадження у зв'язку з існуванням особливих правових режимів, що діють у місці проведення досудового розслідування і судового провадження. В умовах чинного законодавства України такі особливі режими можуть характеризуватися як воєнний, надзвичайний стан або проведення антитерористичної операції. Установлення цих правових режимів обумовлюється обстановкою, яка через ті чи інші причини об'єктивного характеру склалася на певній території. Утім безпосередній вплив на процесуальну форму кримінального провадження здійснює саме правовий режим, адже ним обумовлюється необхідність істотних особливостей досудового розслідування і судового провадження [2, с. 277]. Правові режими, зокрема правовий режим воєнного стану, зумовлюють потребу диференціації кримінальної процесуальної форми, правову регламентацію особливого порядку кримінального провадження, який є релевантним до умов проведення воєнних дій. У межах такого особливого порядку кримінального провадження правове регулювання процесуальних дій і процесуальних рішень має відбуватися ефективно та якісно з урахуванням специфіки правового режиму воєнного стану.

З 24 лютого 2022 року 05 години 30 хвилин Президент України своїм Указом ввів в Україні воєнний стан строком на 30 діб [3]. 14 березня 2022 року Президентом України було продовжено строк дії воєнного стану в Україні ще на 30 діб [4]. Для сфери кримінального судочинства введення воєнного стану в Україні означає можливість застосування особливого порядку кримінального провадження, що регламентується розділом IX-1 КПК України. Зміст цього розділу КПК України був змінений та доповнений Законом України від 03 березня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» [5].

Слушно зазначає В. А. Завтур, що телеологічне тлумачення норм розділу IX-1 КПК України дозволяє дійти висновку, що застосування цих правоположень законодавець пов'язує з потенційною загрозою активних бойових дій, особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, а також інших суспільно небезпечних явищ, що загрожують життю та здоров'ю громадян, наявність яких є підставою введення відповідних правових режимів. Зрозуміло, що повна реалізація всіх гарантій захисту прав та свобод за таких умов не є можливою і делегування окремих повноважень слідчого судді прокурору виступає запорукою ефективного виконання завдань кримінального судочинства у таких випадках [6, с. 271]. Активна фаза проведення воєнних дій унеможлиблює забезпечення реалізації прав і свобод людини у кримінальному процесі. Це, зокрема, стосується здійснення судового контролю за обмеженням прав і свобод учасників кримінального провадження. Під час бойових дій слідчі судді можуть бути позбавлені фізичної можливості, безпечних умов для проведення судового контролю за деякими слідчими (розшуковими) діями, негласними слідчими (розшуковими) діями, заходами забезпечення кримінального провадження (запобіжними заходами). За таких обставин доцільним є спеціальне правове регулювання через правову регламентацію заміни судового контролю на прокурорський нагляд у досудовому розслідуванні.

«Введення надзвичайних правових режимів, зокрема правового режиму воєнного стану (курсив мій. – Т. Л.), характеризується відносною раптовістю, підвищеним ступенем небезпеки для суспільства та держави, вимагає приведення в дію «нетипових» механізмів праворегулювання. Якщо ми звернемося до ст. 615 КПК України, відповідно до якої в умовах визначених надзвичайних правових режимів та відповідних обставин окремі повноваження слідчого судді щодо обмеження прав учасників провадження делегуються відповідному прокурору, то можемо констатувати обмеження прав учасників, інтересів яких стосуються такі рішення у частині забезпечення судового контролю» [7, с. 425]. Унормування можливості прийняття рішення керівником відповідного органу прокуратури про здійснення окремих слідчих (розшукових) дій та застосування певних заходів забезпечення кримінального провадження є вимушеним та спрямоване на оперативне досягнення бажаного результату кримінального процесу, а саме притягнення винної особи до кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану.

На початку березня 2022 року законодавець у ст. 615 КПК України розширив перелік заходів забезпечення кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, рішення про реалізацію яких за необхідності може прийняти керівник відповідного органу прокуратури. Так, до змісту ст. 615 КПК України були

додані такі статті процесуального закону: 140, 170, 173, 189, 233, 245 та 294. Ці статті регламентують привід, накладення арешту на майно, вирішення питання про арешт майна, розгляд клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу, проникнення до житла чи іншого володіння особи, отримання зразків для експертизи, загальні положення продовження строку досудового розслідування [8]. Позитивно оцінюючи розширення процесуальних дій та заходів забезпечення, рішення про здійснення яких може винести керівник органу прокуратури під час режиму воєнного стану, слід зауважити, що система цих процесуальних засобів не охоплює всіх можливих ситуацій, котрі вимагають забезпечення дієвості кримінального провадження, гарантування належної поведінки учасників кримінального процесу.

Під час дії режиму воєнного стану може виникати необхідність забезпечувати ефективність кримінального провадження шляхом застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (ст.148 КПК України), особистого зобов'язання, особистої поруки, застави, домашнього арешту (ст.ст. 179, 180, 181, 182 КПК України). Згідно з нормами КПК України вказані процесуальні засоби можуть реалізовуватися лише за рішенням слідчого судді. Тому відсутність вказівки на відповідні статті в положеннях ст. 615 КПК України не дає можливості застосовувати наведені заходи забезпечення (запобіжні заходи) керівником органу прокуратури в період воєнного стану.

Крім заходів забезпечення кримінального провадження, необхідно розглянути недоліки правового регулювання слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Так, В. А. Завтур справедливо визначає проблемність повноважень слідчого судді із затвердження результатів негласних слідчих (розшукових) дій, розпочатих у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням учиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину (ч. 1, 2 ст. 250 КПК України), адже про повноваження слідчого судді, передбачене ст. 250 КПК України в переліку, встановленому в ст. 615 КПК України, також не згадується [6, с. 273]. Недосконалість правової регламентації ст. 615 КПК України щодо відсутності в її змісті ст. 250 КПК України може свідчити про те, що у випадку невідкладного, за постановою прокурора, початку реалізації установа місцезнаходження радіоелектронного засобу (ч. 4 ст. 268 КПК України) або спостереження за особою (ч. 3 ст. 269 КПК України) необхідно звертатися до слідчого судді з відповідним клопотанням для легалізації рішення про здійснення вказаних негласних слідчих (розшукових) дій. Це, на нашу думку, є досить парадоксальним, оскільки згідно зі ст. 615 КПК України в період воєнного стану за відсутності об'єктивної можливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень стосовно надання дозволу на проведення всіх негласних слідчих (розшукових) дій, включаючи ті, що пов'язані з втручанням у приватне спілкування, такі повноваження може реалізовувати керівник відповідного органу прокуратури.

Розглянуті проблемні питання правового регулювання ст. 615 КПК України в частині правової регламентації судового контролю під час досудового розслідування не є вирішеними. Щодо судового контролю за проведенням слідчих (розшукових) дій або застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження можна виокремлювати й інші недоліки кримінального процесуального регулювання.

Для уникнення згаданих вище та інших можливих проблем правового регулювання пропонуємо у змісті ст. 615 КПК України наводити перелік не окремих статей КПК України, а визначати глави КПК України, що стосуються всіх заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових) дій, щодо яких судовий контроль слідчого судді може замінюватися на прокурорський нагляд керівника відповідного органу прокуратури.

Такий варіант унормування делегування повноважень слідчого судді керівнику відповідного органу прокуратури під час дії воєнного стану є більш досконалим, оскільки враховує можливість невідкладної заміни судового контролю на прокурорський нагляд щодо всієї системи заходів забезпечення кримінального провадження (у тому числі запобіжних заходів) та слідчих (розшукових) дій, включаючи негласні слідчі (розшукові) дії. Запропоновані законодавчі зміни сприятимуть ефективному вирішенню завдань кримінального процесу в частині швидкого та повного кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Окрім проблемності правового регулювання вимушеної заміни повноважень слідчого судді та повноваження керівника відповідного органу прокуратури, слід звернути увагу на недосконалість загальної структури та змістовного наповнення розділу IX-1 КПК України, який, до речі, містить лише дві статті (615, 616).

Варто підтримати позицію О. В. Лазукової, яка на основі комплексного дослідження особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції робить висновок, що наявний вітчизняний досвід нормативного регулювання кримінального провадження в умовах дії особливих правових режимів не може бути використаний у зв'язку з його неефективністю, фрагментарністю і невідповідністю сучасним уявленням про права людини й демократичну, соціальну, правову державу [9, с. 4]. Особливо значимими для захисту людини та держави від кримінальних правопорушень є негативні наслідки неякісного правового регулювання особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану, оскільки останній реалізовується у складних умовах проведення бойових дій.

У змісті ст. 615 КПК України регламентуються в загальному вигляді багато аспектів кримінальної процесуальної діяльності щодо періоду воєнного стану. Зокрема, у цій статті встановлюються особливості кримінального провадження, що стосуються: початку досудового розслідування, фіксування кримінального провадження, зупинення строків досудового розслідування, продовження строку тримання під вартою, оскарження рішень, дій або бездіяльності прокурора, винесені чи здійснені у межах повноважень, делегованих від слідчого судді [8]. Ще більше процесуальних особливостей під час правового режиму воєнного стану пропонується унормувати у ст. 615 КПК України у проекті Закону України № 7183 від 20 березня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану» [10]. У положеннях ст. 616 КПК України врегульовуються особливості скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації на особливий період або зміна запобіжного заходу з інших підстав [8].

Правове регулювання значного обсягу процесуальних питань особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом

воєнного стану, у двох статтях КПК України не можна визнати коректним та прийнятним. Необхідно погодитися з Є. Крапивіним, який підкреслює, що основні зміни вносяться до ст. 615 КПК України, а оскільки це вже третє, то не можемо не зробити застереження з боку юридичної техніки. Попри наявність окремого розділу IX-1 КПК України, присвяченому предмету пропозицій законодавчої ініціативи, усі зміни пропонуються до цієї статті, а також шляхом доповнення ст. 615-1 КПК України. З точки зору законодавчої техніки такі дії є неприпустимими, а тенденція до внесення постійних змін до цієї статті тільки набирає обертів, починаючи з 24 лютого 2022 року. Так чи інакше на одному з етапів такого вдосконалення законодавства доведеться структурувати цей розділ, розділити ст. 615 КПК України на відповідні змістовні частини, тобто надати викладенню норм закону системного вигляду. Зрозуміло, що це потребує додаткових зусиль, проте варто вже на цьому етапі чи на наступному врахувати таку необхідність. Інакше – це може призвести до помилок законодавчого регулювання, помилок у правозастосуванні та інших негативних наслідків [11].

Спроба законодавця охопити багато особливостей кримінального провадження щодо воєнного стану в двох статтях призвела не лише до окремих дефектів кримінальної процесуальної регламентації, а й до того, що поза межами правового регулювання розділу IX-1 КПК України залишилися важливі аспекти досудового та судового кримінального провадження. Наприклад, у змісті ст.ст. 615, 616 КПК України відсутні особливості нормативної регламентації загальних засад кримінального провадження під час воєнного стану, переважна більшість яких пов'язана із забезпеченням основоположних прав і свобод людини у кримінальному процесі.

До того ж важко позитивно оцінити окремі прагнення правотворців щодо покращення правового регулювання кримінального провадження в умовах воєнного стану поза межами розділу IX-1 КПК України. Зокрема, проектом Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану», окрім ст. 615 КПК України, пропонується внесення змін та доповнень до різних розділів на глав КПК України [10]. У разі прийняття цих пропозицій на законодавчому рівні правозастосовникам необхідно буде шукати потрібну процесуальну норму в різних частинах КПК України для практичної реалізації під час воєнного стану. Цей процес може бути тривалим, складним та недоцільним в умовах проведення бойових дій. Тому вважаємо, що правове регулювання особливостей правового регулювання кримінального провадження в умовах воєнного стану має здійснюватися окремо в розділі IX-1 КПК України.

Правове регулювання особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану, потрібно вдосконалювати шляхом оптимізації структури розділу IX-1 КПК України, доповнення останнього іншими статтями, призначеними регламентувати особливості кримінального провадження під час бойових дій. Тобто до розділу IX-1 КПК України мають бути введені окремі статті щодо регламентації сфери дії кримінального процесуального законодавства, засад кримінального провадження, учасників кримінального провадження, доказів і доказування, фіксування кримінального провадження, процесуальних строків, заходів забезпечення кримінального провадження, загальних положень досудового розслідування, слідчих

(розшукових) дій тощо. Отже, важливі питання кримінального провадження в умовах воєнного стану буде врегульовано структурно та послідовно. До того ж належна структурність правової регламентації особливого порядку кримінального провадження, пов'язаного з правовим режимом воєнного стану, сприятиме чіткості та якості змістовного наповнення розділу IX-1 КПК України.

Висновки. У результаті аналізу положень кримінального процесуального законодавства та наукових поглядів щодо особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану, можна зробити висновок, що зміст ст. 615 КПК України є недосконалим та потребує законодавчого доопрацювання.

Необхідно змінити правове регулювання ст. 615 КПК України в частині регламентації делегування повноважень слідчого судді керівнику відповідного органу прокуратури під час дії воєнного стану. Зі змісту ст. 615 КПК України слід виключити перелік окремих статей КПК України та передбачити глави КПК України стосовно всіх заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових) дій, щодо яких судовий контроль може замінюватися на прокурорський нагляд.

Потребує вдосконалення структура розділу IX-1 КПК України шляхом його доповнення іншими статтями, що регламентуватимуть окремі процесуальні аспекти особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану.

Перспективи подальших розвідок у зазначеному науковому напрямі вбачаємо в розгляді проблем правового регулювання початку досудового розслідування в умовах воєнного стану та визначенні недоліків правової регламентації процесуальних строків особливого порядку кримінального провадження, обумовленого правовим режимом воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина, 2014. 432 с.
2. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві : монографія. Х. : ТОВ «Оберіг», 2016. 304 с.
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 05.04.2022).
4. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 133/2022 від 14 березня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332022-41737> (дата звернення: 05.04.2022).
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану : Закон України від 03 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#n5> (дата звернення: 05.04.2022).
6. Завтур В. А. Оцінка допустимості доказів, отриманих у порядку ст. 615 КПК України. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 269–274.
7. Тетерятник Г. К. Дія у просторі та часі норм, які регулюють порядок кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 424–427.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.04.2022).
9. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 20 с.

10. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану» № 7183 від 20.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247144> (дата звернення: 05.04.2022).
11. Крапивін Є. Парламент під час війни. Третє засідання: що зміниться у кримінальній юстиції? *JustTalk*. 24 березня 2022 року. URL: <https://justtalk.com.ua/post/parlament-pid-chas-vijni-trete-zasidannya-scho-zminitsya-u-kriminalnoi-yustitsii> (дата звернення: 05.04.2022).

References

1. Loboiko, L. M. (2014). *Kryminalnyi protses [Criminal proceedings]* : pidruchnyk. K. : Istyna. 432 s. [in Ukrainian].
2. Trofymenko, V. M. (2016). *Teoretychni ta pravovi osnovy dyferentsiatsii protsesualnoi formy u kryminalnomu sudochynstvi [Theoretical and legal bases of differentiation of procedural form in criminal proceedings]* : monohrafiia. Kh. : TOV «Oberih». 304 s. [in Ukrainian].
3. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy № 64/2022 vid 24 liutoho 2022 roku [On the imposition of martial law in Ukraine : Decree of the President of Ukraine № 64/2022 of February 24, 2022]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (data zvernennia: 05.04.2022) [in Ukrainian].
4. Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy № 133/2022 vid 14 bereznia 2022 roku [On the extension of martial law in Ukraine : Decree of the President of Ukraine № 133/2022 of March 14, 2022]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332022-41737> (data zvernennia: 05.04.2022) [in Ukrainian].
5. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy ta Zakonu Ukrainy «Pro poperednie uviaznennia» shchodo dodatkovoho rehuliuвання zabezpechennia diialnosti pravookhoronnykh orhaniv v umovakh voiennoho stanu : Zakon Ukrainy vid 03 bereznia 2022 roku [On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine “On Pre-trial Detention” on Additional Regulation of Ensuring the Activities of Law Enforcement Bodies in Martial Law : Law of Ukraine of March 3, 2022]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#n5> (data zvernennia: 05.04.2022) [in Ukrainian].
6. Zavtur, V. A. (2020). Otsinka dopustymosti dokaziv, otrymanykh u poriadku st. 615 KPK Ukrainy [Assessment of the admissibility of evidence obtained in accordance with Art. 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine]. *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy* : u 3 t. : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 15 trav. 2020 r.) / vidp. red. M. R. Arakelian. Odesa : Helvetyka. T. 3. S. 269–274 [in Ukrainian].
7. Teteriatnyk, H. K. (2020). Diia u prostori ta chasi norm, yaki rehuliuut poriadok kryminalnoho provadzhennia v umovakh nadzvychainykh pravovykh rezhymiv [Action in space and time of the norms regulating the order of criminal proceedings in the conditions of emergency legal regimes]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 4. S. 424–427 [in Ukrainian].
8. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku [Criminal Procedure Code of Ukraine of April 13, 2012]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (data zvernennia: 05.04.2022) [in Ukrainian].
9. Lazukova, O. V. (2018). Osoblyvyi rezhym dosudovoho rozsliduvannia v umovakh voiennoho, nadzvychainoho stanu abo u raioni provedennia antyterrorystychnoi operatsii [Special regime of pre-trial investigation in the conditions of martial law, state of emergency or in the area of anti-terrorist operation] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kharkiv. 20 s. [in Ukrainian].
10. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo udoskonalennia poriadku zdiisnennia kryminalnoho provadzhennia v umovakh voiennoho, nadzvychainoho stanu» № 7183 vid 20.03.2022 [Draft Law of Ukraine “On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine to Improve the Procedure for Conducting Criminal Proceedings in a State of War, State of Emergency” № 7183 of March 20, 2022]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247144> (data zvernennia: 05.04.2022) [in Ukrainian].
11. Krapyvin, Ye. (2022). Parlament pid chas viiny. Tretie zasidannia: shcho zminytsia u kryminalnii yustitsii? [Parliament during the war. Third meeting: what will change in criminal justice?] *JustTalk*. 24 bereznia 2022 roku. URL: <https://justtalk.com.ua/post/parlament-pid-chas-vijni-trete-zasidannya-scho-zminitsya-u-kriminalnoi-yustitsii> (data zvernennia: 05.04.2022) [in Ukrainian].

Loskutov Tymur,

Doctor of Law, Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2686-9201>

GENERAL ISSUES OF LEGAL REGULATION OF THE SPECIAL PROCEDURE OF CRIMINAL PROCEEDINGS DUE TO THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

The article examines the general issues of legal regulation of the special procedure of criminal proceedings due to the legal regime of martial law. An analysis of recent research and publications shows that although proceduralists have explored some of the problems associated with the regulation of the special criminal procedure under martial law, there are still unexplored issues. The purpose of the article is formulated as a study of general issues of legal regulation of the special order of criminal proceedings due to the legal regime of martial law. It is indicated that in order to achieve this desired result, the following tasks should be performed: to analyze the criminal procedural legislation and scientific views on the special procedure of criminal proceedings under the martial law; to identify general problematic issues of legal regulation in relation to the specified special procedure of criminal proceedings and to suggest ways of their solution. During the presentation of the main material it is noted that the conditions of martial law require the implementation of a differentiated criminal procedural form, "special" criminal procedural rules. It is noted that the legal regulation of the special procedure of criminal proceedings due to the legal regime of martial law is imperfect and needs legislative refinement. It is proposed in the content of the criminal procedure law in terms of legal regulation of criminal proceedings in martial law to list not individual articles, but to determine the chapters on all measures to ensure criminal proceedings, investigative (investigative) actions on which judicial control of the investigating judge may be replaced by prosecutorial supervision the head of the relevant prosecutor's office. It is determined that the legal regulation of the special procedure of criminal proceedings under the martial law should be improved by optimizing the structure of Section IX-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, supplementing the latter with other articles designed to regulate criminal proceedings during hostilities. Prospects for further research in this area are outlined.

Key words: special order; legal regime; judicial control; investigative (search) actions; measures to ensure criminal proceedings; pre-trial investigation; procedural form.

Надіслано до редколегії 20.04.2022
Рекомендовано до публікації 22.04.2022

УДК: [316.472.4:004.738.5]: 343.98.06

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-49-56>

Павлиш Тетяна Григорівна,
кандидат педагогічних наук
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5288-5301>

Терещенко Олександр Олександрович,
викладач
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0762-7546>

АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЇ ІЗ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТА В ХОДІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ

Статтю присвячено дослідженню проблем використання соціальних мереж в інтернеті для виявлення значимої інформації під час розслідування злочинів та в ході протидії їм. Розглянуто переваги й недоліки спілкування в соціальних мережах. Розкрито роль правоохоронного моніторингу й аналізу профілей осіб у соціальних мережах. Наголошено на актуальних проблемах та ризиках використання соціальних мереж,

комплексному аналізу соціальних мереж як джерела криміналістичної інформації під час розслідування злочинів.

Ключові слова: соціальна мережа; розслідування злочинів; кіберпростір; інформаційне середовище.

Постановка проблеми. Нині соціальні мережі є популярними, вони диктують нові правила комунікації та нові підходи до роботи з інформацією, у тому числі у сфері протидії злочинності. На сьогодні кількість користувачів соціальних медіа становить понад 3 млрд. Віртуальне спілкування отримало глобальне поширення, 75 % людей мають свої профілі в Instagram, Facebook, YouTube та ін.

Соціальні мережі є невід'ємним елементом спілкування більшості учасників онлайн-комунікації. Через них користувачі здобувають альтернативні до традиційних медіа факти, коментують, інтерпретують і поширюють їх, стаючи таким способом співучасниками процесу. Безумовно, основним фактором підвищеної уваги до соціальних мереж є інформація, яка в них циркулює [1].

Варто зазначити, що більшість інформаційної діяльності злочинців перенесено у віртуальний світ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти використання соціальних мереж під час розслідування та в ході протидії злочинам розглянуто

в наукових працях К. А. Автухова, Р. І. Благуті, О. І. Бугери, О. М. Дуфенюк, А. В. Мовчана, В. М. Шевчук та інших.

О. М. Дуфенюк у своєму дослідженні наголошує на тому, що успішне використання соціальних мереж у правоохоронній діяльності передбачає насамперед розуміння механізму функціонування таких платформ для комунікації, кожна з яких має свій набір опцій та задач, які вона покликана вирішувати [2, с. 57].

Як зауважують науковці Р. І. Благута, А. В. Мовчан, на сьогодні використання кіберпростору в попередженні та розкритті злочинів є перспективним напрямом. Учені вважають можливим використовувати інтернет-мережу для виявлення осіб, які становлять оперативний інтерес; пошуку конкретних осіб, установлення їх фізичного місцезнаходження; налагодження негласних зв'язків із подальшим входженням у безпосередній контакт; пошуку викрадених речей; здійснення психологічного впливу на учасників кримінальних структур шляхом ведення активної роботи на форумах і чатах [3, с. 166].

Формування цілей (постановка завдання). Метою статті є дослідження можливостей збору інформації із соціальних мереж під час розслідування та в ході протидії злочинам.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі світового розвитку набуває нового значення інтернет-мережа й усе, що з нею пов'язано. Суспільство наблизилося до того, що інтернет став основним генератором глобальних або всесвітніх макротенденцій. Він сприяє трансформації ціннісних орієнтирів людства та його соціальних структур. Останнім часом важко уявити своє життя без інтернету. Він міцно утвердився в нашому побуті: ми активно користуємося інтернетом удома, на роботі, з удосконаленням новітніх або інноваційних технологій інтернет став головною функцією мобільних телефонів і смартфонів, що дало можливість практично весь час перебувати онлайн.

Поява інтернету радикально змінила форми, зміст, механізми, функції соціальних комунікацій. Із розвитком інтернету з'явилася можливість використовувати всі його досягнення в різних їх проявах. Одним із таких проявів стали соціальні мережі, які набули на сьогодні статусу невід'ємного атрибута нашого життя. Уявити сучасну людину без соціальних мереж просто неможливо [4]. Спілкування, пошук інформації і друзів, обмін новинами, можливість слухати музику, дивитися відео і фотографії – усе це, здається, завжди було. Складно усвідомити, що колись люди могли обійтися без профілю в соціальній мережі.

Розглянемо визначення поняття «соціальна мережа», подане в різних наукових джерелах. Соціальна мережа – це: 1) інтернет-сервіс, призначений одночасно для комунікації користувачів і для розміщення та поширення ними інформації [5, с. 236]; 2) соціальна структура, що утворена індивідами або організаціями; в інтернеті соціальні мережі мають вигляд сайтів, на яких користувачі можуть створювати персональні сторінки та спільноти для спілкування і поширення інформації серед великої кількості людей [4]; 3) соціальна структура, утворена індивідами або організаціями, що відображає розмаїті зв'язки між ними через різноманітні соціальні взаємовідносини, починаючи з випадкових знайомств і закінчуючи тісними родинними зв'язками [6].

Кіберпростір характеризується трьома основними ознаками: це інформаційний простір; він є комунікативним середовищем; утворюється за

допомогою технічних систем. Використання соціальних мереж має на меті насамперед соціалізацію, прагнення особистості до встановлення стосунків з іншими користувачами. Соціальні мережі – це певне комунікативне середовище, що сприяє швидкому обміну інформацією, надає можливість особі бути в центрі подій, отримувати позитивні враження від нових знайомств та ін.

Негативними сторонами соціальних мереж є те, що останнім часом кіберпростір все частіше стає місцем та безпосередньо інструментом злочину.

Р. І. Благута, А. В. Мовчан виділяють низку проблем, пов'язаних із використанням інформації в інтернет-мережі: зареєстровані непоодинокі випадки, коли соціальні мережі сприяють учиненню злочинів (наприклад, особа повідомляє в мережі, що поїхала у відпустку, а в цей час її житло грабують); соціальні мережі несуть певну загрозу ще й тому, що злочинці також спілкуються через них, створюють закриті групи; у мережі міститься багато недостовірної інформації [3, с. 167].

Користувачі активно розміщують на своїх сторінках інформацію особистого характеру: номери телефонів, адреси, місце роботи, посаду, місце свого знаходження, фотографії, плани на майбутнє, що загрожує самим користувачам та значно звужує коло потенційних жертв для зловмисників. Ураховуючи зазначені характеристики соціальних мереж, сучасні тенденції використання інтернет-простору для вчинення злочинних діянь та неабияку роль, яка належить цій категорії як чиннику розвитку суспільства в цілому, виникає необхідність створення державного механізму протидії використанню соціальних мереж злочинними елементами, що покладатиме на правоохоронні органи виконання нових обов'язків та потребуватиме від працівників оволодіння новими теоретичними та практичними навичками [7].

О. М. Дуфенюк виокремлює такі блоки знань про соціальні мережі (далі – СМ), які необхідні працівнику поліції:

- інформація СМ використовується злочинцями для вчинення злочинів;
- інформація СМ може бути використана для притягнення до відповідальності осіб;
- інформація СМ може бути використана для попередження злочинів;
- СМ можуть бути використані поліцейськими для реалізації пошукових цілей;
- СМ можуть бути використані для інформаційно-роз'яснювальних цілей;
- СМ можуть бути використані для формування позитивного іміджу правоохоронних органів [2].

В Україні забезпечення онлайн-безпеки кожного громадянина нашої держави покладається на кіберполіцію – один із структурних підрозділів Національної поліції, який діє у складі кримінальної поліції та спеціалізується на попередженні, виявленні, припиненні та розкритті кримінальних правопорушень, механізмів підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), телекомунікаційних та комп'ютерних інтернет-мереж і систем [8].

Моніторинг правоохоронцями соціальних мереж, як зазначає В. Д. Гавловський, може включати:

- автоматичне комп'ютерне спостереження, що має проводитися з використанням відповідного програмного забезпечення і спрямовуватися на

пошук у соціальних мережах за ключовими словами чи змістом інформації, яка містить: пропаганду суспільно небезпечних ідей; відомості з обмеженим доступом; домовленості про спільні злочинні дії; відомості щодо збуту або придбання товарів і предметів, заборонених для відкритого обігу, майна, здобутого злочинним шляхом; надання заборонених послуг; торгівлі людьми;

- заходи, пов'язані із залученням громадськості до отримання інформації про використання соціальних мереж у деструктивних цілях;

- оперативно-пошукові заходи щодо забезпечення оперативної закупівлі та (або) контрольованого постачання товарів, заборонених для відкритого обігу, майна, здобутого злочинним шляхом, надання заборонених послуг, торгівлі людьми через соціальні мережі;

- оперативне впровадження у віртуальні соціальні групи, що мають деструктивні цілі, з метою отримання інформації про їх персональний склад, місця зустрічей, плани та засоби, що використовуються в деструктивній діяльності;

- оперативно-аналітичні заходи, спрямовані на прогноз розвитку ситуації, розробка заходів з утримання її під контролем, отримання нових даних про суб'єктів деструктивної діяльності, їх зв'язки, місця відвідування, злочинні наміри тощо;

- заходи оперативно-технічного характеру, спрямовані на виявлення та локалізацію комп'ютерних засобів (та їх користувачів), що стали джерелами (засобами) розповсюдження в соціальних мережах інформації деструктивного характеру [9].

Аналіз інформації, розміщеної в соціальних мережах, може допомогти під час розслідування багатьох злочинів у пошуку невідомих слідству джерел інформації. Варто зазначити, що в кіберпросторі слідчі підрозділи Національної поліції України можуть виявити осіб, які становлять оперативний інтерес, знайти конкретних осіб за профілями в соціальних мережах через пошук фото і проаналізувати його, здійснити пошук і відслідковування кола осіб, які вчиняли злочинні дії, використовуючи інтернет-мережу. Звичайно, що під час розслідування злочину можна проаналізувати й телефонні контакти потерпілої особи. Наприклад, перевірити будь-який телефонний номер у Viber: якщо він зареєстрований у цій спільноті, то обов'язково отримаємо фото профілю і в деяких випадках дату народження, прізвище та ім'я, електронну адресу. Далі слід знайти фото шляхом пошуку за зображенням у Google. Так можна побачити: результати пошуку, пов'язані з об'єктами на зображенні; подібні зображення; вебсайти, на яких розміщено це фото або схожі зображення.

Правоохоронці на підставі відповідного аналізу наявної інформації можуть отримати необхідні дані про місцеперебування конкретної особи як під час вчинення злочину, так і під час здійснення спеціальних заходів щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду. Використання такої інформації дозволяє встановити коло осіб, з якими спілкується особа, що розшукується, її інтереси та захоплення, місця можливого перебування, установити контроль за її пересуванням тощо [10].

Аналіз профілей користувачів у соціальних мережах відбувається за такою схемою:

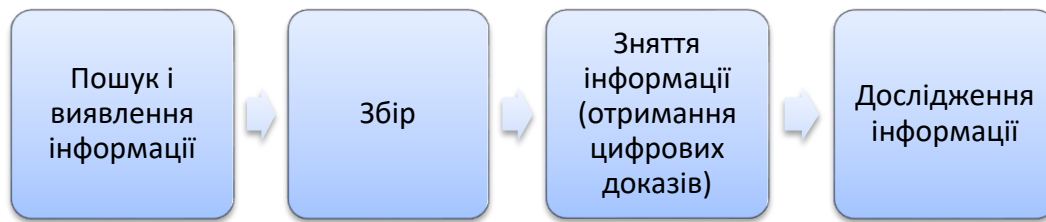

Рис. 1. Етапи криміналістичного аналізу інформації в соціальних мережах

Інформаційно-аналітична робота зі збору інформації про користувачів соціальних мереж дає змогу отримати важливі дані для викриття осіб, які займаються неправомірною діяльністю. Так, аналізуючи найбільш популярні соціальні мережі серед користувачів, можна отримати такі дані: 1) Facebook – ім'я, унікальний код (ID), геолокацію, коло друзів, підписників, пристрій, який використовувала особа, час активності; 2) Twitter – ім'я, назву облікового запису, унікальний код (ID), підписників, місцезнаходження користувача, а також пристрій, з якого були зроблені записи; 3) Instagram – ім'я користувача, назву облікового запису, кількість та імена підписників, верифікаційний статус; 4) YouTube – ім'я користувача, назву каналу, кількість підписників, дату та час викладених матеріалів [10].

Слід зауважити, що аналіз профілей соціальних інтернет-мереж не тільки дозволяє виявити коло друзів, інтереси і вподобання, місцезнаходження досліджуваної особи, перелік запланованих для відвідування заходів, а й скласти соціально-психологічну характеристику особи користувача.

Інформація із соціальних мереж може орієнтувати слідчого щодо прийняття тактичних рішень під час розслідування кіберзлочинів і злочинів узагалі. Нерідко злочинці хизуються результатом своїх неправомірних дій та фіксують свою злочинну діяльність. Інформація, що міститься на персональних сторінках соціальних мереж, дає змогу ідентифікувати особу злочинця, обстановку, місце події, співучасників, знаряддя, допомагає виявити важливі обставини, що мають значення у кримінальному провадженні [11].

Правоохоронними органами постійно здійснюється моніторинг підозрілих блогів, чатів, сайтів. Прикладом використання відкритих джерел інформації в інтернеті є пошукова мережа «Bellingcat», розроблена в Амстердамі. За аналізом фотографій, розміщених у соцмережах, «Bellingcat» змогла визначити точне місце розташування злочинця-втікача, який переховувався від поліції Нідерландів. Злочинець активно постив фотографії в соцмережах, закликаючи поліцію «зловити його, якщо зможуть». Проаналізувавши десятки фотографій та зіставивши отриману інформацію з відкритими джерелами, фахівцям вдалося встановити будинок, де проживав злочинець, на острові Кіш у Перській затоці.

Дослідницька пошукова мережа «Bellingcat» наголошує на тому, що для аналізу контенту достатньо критичного підходу та ретельного вивчення контексту зображення або посту в поєднанні з такими простими інструментами, як пошук у Google або на інших платформах зворотного пошуку зображень.

Висновки. Отже, використання можливостей інтернет-мережі є процесом, що постійно триває, а тому має бути предметом дослідження кримінологічної

науки з метою вироблення підходів щодо запобігання злочинності в якісно нових умовах обміну інформацією. Аналіз соціальних мереж може вирішити багато питань під час розкриття та в ході протидії злочинам, але для цього оперативні і слідчі підрозділи правоохоронних органів потребують відповідних спеціалістів з інформаційно-комп'ютерних технологій. Застосування сучасних інформаційних технологій, соціальних мереж під час розслідування злочинів і викриття злочинця залишається актуальним напрямом для подальшого детального дослідження та аналізу в діяльності правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Гіда О. Ф. Соціальні мережі як засіб деструктивних впливів через інформаційний простір. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:fzee15s5q00J:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/boz_2013_3 (дата звернення: 24.01.2022).
2. Дуфенюк О. М. Використання соціальних мереж у протидії злочинності – нові виклики і нові можливості. *Напрями реформування кримінальної юстиції в Україні*: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 22 травня 2020 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 56–61. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/22_05_2020.pdf (дата звернення: 22.01.2022).
3. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с.
4. Соціальні мережі: різні аспекти впливу на людину. *Українське право*. URL: https://ukrainepраво.com/legal_publications/essay-on-it-law/it_law_berkiy_Social_networks_and_there_involves/ (дата звернення: 02.02.2022).
5. Радейко Р. І. Соціальні мережі як об'єкт правового регулювання. URL: <http://aphd.ua/publication-144/> (дата звернення: 25.01.2022).
6. Соціальна мережа. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_мережа (дата звернення: 25.01.2022).
7. Косолап А. В. Соціальні мережі як об'єкт криміналістичного дослідження. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2016_Kosolap.pdf (дата звернення: 22.01.2022).
8. Офіційний сайт кіберполіції України. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/contacts/> (дата звернення: 27.01.2022).
9. Гавловський В. Д. Теоретичні засади відстеження деструктивних процесів у соціальних мережах. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/27006/%C3> (дата звернення: 08.02.2022).
10. Лисенко О. В. Використання інформаційних технологій для розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2014. № 2 (65). С. 194–201.
11. Шевчук В. М. Використання інформації із соціальних інтернет-мереж при розслідуванні кіберзлочинів: криміналістичні проблеми. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17042/1/Shevchuk_142-146.pdf (дата звернення: 28.01.2022).
12. Бугера О. І. Соціальні інтернет-мережі та запобігання злочинності: сучасні тенденції. URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2018/2/18.pdf> (дата звернення 28.01.2022).

References

1. Hida, O. F. Sotsialni merezhi yak zasib destruktivnykh vplyviv cherez informatsiyni prostir [Social networks as a means of destructive influences through the information space]. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:fzee15s5q00J:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/boz_2013_3 (data zvernennia: 24.01.2022) [in Ukrainian].
2. Dufeniuk, O. M. (2020). Vykorystannia sotsialnykh merezh u protydii zlochyynnosti – novi vyklyky i novi mozhlyvosti [The use of social networks in the fight against crime – new challenges and new opportunities]. *Napriamy reformuvannia kryminalnoi yustytzii v Ukraini*: materialy naukovopraktychnoho seminaru (m. Lviv, 22 travnia 2020 r.). Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet

- vnutrishnikh sprav. S. 56–61. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/22_05_2020.pdf (data zvernennia: 22.01.2022) [in Ukrainian].
3. Blahuta, R. I., Movchan, A. V. (2020). Novitni tekhnolohii u rozsliduvanni zlochyniv: suchasnyi stan i problemy vykorystannia : monohrafiia [The latest technologies in the investigation of crimes: the current state and problems of use : a monograph]. Lviv : LvDUVS. 256 s. [in Ukrainian].
 4. Sotsialni merezhi: rizni aspekty vplyvu na liudynu [Social networks: various aspects of human impact]. *Ukrainske pravo*. URL: https://ukrainepravo.com/legal_publications/essay-on-it-law/it_law_berkiy_Social_networks_and_there_involves/ (data zvernennia: 02.02.2022) [in Ukrainian].
 5. Radeiko, R. I. Sotsialni merezhi yak ob'ekt pravovoho rehuliuвання [Social networks as an object of legal regulation]. URL: <http://aphd.ua/publication-144/> (data zvernennia: 25.01.2022) [in Ukrainian].
 6. Sotsialna merezha [Social network]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Sotsialna_merezha (data zvernennia: 25.01.2022) [in Ukrainian].
 7. Kosolap, A. V. Sotsialni merezhi yak ob'ekt kryminalistychnoho doslidzhennia [Social networks as an object of forensic research]. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2016_Kosolap.pdf (data zvernennia: 22.01.2022) [in Ukrainian].
 8. Ofitsiynyi sait kiberpolitsii Ukrainy [Official site of the cyber police of Ukraine]. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/contacts/> (data zvernennia: 27.01.2022) [in Ukrainian].
 9. Havlovskiy, V. D. Teoretychni zasady vidstezhennia destruktyvnykh protsesiv u sotsialnykh merezhakh [Theoretical principles of tracking destructive processes in social networks]. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/27006/%C3> (data zvernennia: 08.02.2022) [in Ukrainian].
 10. Lysenko, O. V. (2014). Vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii dlia rozshuku osib, yaki perekhovuiut vid orhaniv dosudovoho rozsliduvannia ta sudu [Use of information technology to search for persons hiding from pre-trial investigation and court]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy*. № 2 (65). S. 194–201 [in Ukrainian].
 11. Shevchuk, V. M. Vykorystannia informatsii iz sotsialnykh internet-merezh pry rozsliduvani kiberzlochyniv: kryminalistychni problemy [The use of information from social networks in the investigation of cybercrime: forensic problems]. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17042/1/Shevchuk_142-146.pdf (data zvernennia 28.01.2022) [in Ukrainian].
 12. Buhera, O. I. Sotsialni internet-merezhi ta zapobihannia zlochynnosti: suchasni tendentsii [Social Internet Networks and Crime Prevention: Current Trends]. URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2018/2/18.pdf> (data zvernennia 28.01.2022) [in Ukrainian].

Pavlysh Tetiana,

PhD in Pedagogical Sciences

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5288-5301>

Tereshenko Oleksandr,

Lecturer

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0762-7546>

USE OF SOCIAL NETWORKS IN INVESTIGATION AND COMBATING CRIMES

The article is devoted to the study of the problems of using social networks on the Internet to identify relevant information in the investigation of crimes and their counteraction. The advantages and disadvantages of communication in social networks are considered. The role of law enforcement monitoring and analysis of profiles of persons in social networks is revealed. Emphasis is placed on current problems and risks of using social networks, comprehensive analysis of social networks as a source of forensic information in the investigation of crimes. In cyberspace, investigative units of the National Police of Ukraine can identify people of operational interest, find specific people by profiles on social networks by searching for and analyzing a photo, search and track the circle of people who committed crimes using the Internet. Information and analytical work on collecting information about users of social networks allows to obtain important data for exposing persons engaged in illegal activities. Analysis of profiles of social Internet networks not only allows you to identify friends and interests and preferences, location of the subject, the list of events planned to visit, but also to make a socio-psychological characteristics of the user. Information from social networks can guide the investigator to make tactical decisions in the investigation of cybercrime and crime. The use of the Internet is an ongoing process and should therefore be the subject of criminological research in order to develop approaches to crime prevention in a qualitatively new environment for the exchange of information. Suspicious blogs, chats and websites are constantly monitored by law enforcement

agencies. Analysis of social networks can solve many issues in the detection and fight against crime, but it requires appropriate specialists in information and computer technology in operational and investigative units of law enforcement agencies. The use of modern information technology, social networks in criminal further detailed research and analysis in the activities of law enforcement agencies.

Key words: *social network; crime investigation; cyberspace; information environment.*

Надіслано до редколегії 12.04.2022
Рекомендовано до публікації 18.04.2022

УДК: 343.122

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-57-63>

Пилипенко Дмитро Олексійович,
кандидат юридичних наук
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-6178>

Єпринцев Пилип Сергійович,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9790-9565>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОТЕРПІЛОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Статтю присвячено визначенню процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. У статті зосереджено увагу на окремих умовах реалізації потерпілим свого процесуального статусу в межах кримінального провадження. Звернуто увагу на порядок вручення потерпілій особі пам'ятки про права та обов'язки, наголошено, що таку пам'ятку має вручати особа, яка приймає заяву про вчинення кримінального правопорушення, або особа, яка здійснює кримінальне провадження у подальшому. Зазначено, що доцільним є визначення кількісного показника осіб, які мають право набувати процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні, крім цього, висловлено позицію, що законодавець має визначити цю кількість осіб.

Ключові слова: потерпілий; процесуальний статус; пам'ятка про права та обов'язки; заява про залучення до провадження; кілька осіб.

Постановка проблеми. Удосконалення сфери нормативного регулювання правовідносин у суспільстві потребує відповідної оптимізації чинних законодавчих актів у нашій державі. Цей процес відбувається синхронно в усіх сферах правовідносин. У контексті цього окремої уваги потребує вдосконалення правових норм, що регулюють сферу кримінально-процесуальних відносин. Ця сфера характеризується залученням до неї як осіб, які обстоюють державний інтерес, так й учасників кримінального провадження, які відстоюють особисті права у справі. Одним із таких учасників є потерпіла особа. Належне визначення процесуального статусу особи, яка постраждала від вчинення кримінального правопорушення, має першочергове значення для кримінального процесу, оскільки захист осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, охорона їх прав та законних інтересів є завданнями кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з визначенням процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні, досліджувалися такими науковцями, як О. П. Герасимчук, С. В. Давиденко, С. Л. Деревянкін, В. С. Зеленецький, Є. Г. Коваленко, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, А. В. Молдован, В. В. Навроцька, В. Т. Нор, І. В. Рогатюк, С. М. Стахівський, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, Л. І. Шаповалова, Н. І. Щегель, В. М. Юрчишин та ін.

Метою статті є визначення процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. Зазначене здійснюється з метою вироблення сталої теоретичної та нормативної позиції щодо єдиного сприйняття змісту процесуального статусу потерпілого в кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Належне визначення процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні потребує коректної нормативної регламентації юридичного факту набуття особою цього статусу, а також подальшої реалізації прав та виконання процесуальних обов'язків. В. В. Вапнярчук справедливо зазначає, що правова регламентація процесуального становища потерпілого та його представника в окремому параграфі Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) пояснюється необхідністю підкреслити значущість постраждалої від учинення щодо неї кримінального правопорушення особи й важливість захисту її прав і законних інтересів [1 с. 343]. Відповідно до чинного КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. У контексті зазначеного слушним є твердження, що важливе значення для того, щоб під час кримінального провадження і у процесуальному рішенні за результатами такого провадження були враховані права та законні інтереси потерпілого, має своєчасне залучення особи як потерпілого до участі у кримінальному провадженні, ознайомлення зі своїми процесуальними правами й активна участь у провадженні самого потерпілого та осіб, які представляють його законні інтереси – представника та законного представника [2, с. 177].

Відповідно до ч. 2 ст. 55 КПК України права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення. Враховуючи правову конструкцію зазначеної норми, у чинному кримінальному процесуальному законі передбачено два шляхи набуття процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні: 1) подання заяви про вчинення щодо особи кримінального правопорушення; 2) подання заяви про залучення особи до провадження як потерпілого. При цьому у випадку подання заяви про вчинення щодо особи кримінального правопорушення постраждалій особі відразу ж вручається відповідна пам'ятка про права та обов'язки посадовою особою, яка таку заяву приймає від потерпілого. Однак за цих умов виникає закономірне питання щодо визначення тієї посадової особи, яка має вручати потерпілому зазначену пам'ятку у випадку подання заяви про залучення особи до провадження як потерпілого, тобто за умов, коли вже здійснюється кримінальне провадження. Зважаючи на логіку законодавця, таку

пам'ятку потерпілому повинна вручати саме та особа, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення. У практичних же реаліях посадові особи, які приймають заяви про вчинення кримінального правопорушення, та особи, які згодом відбирають заяви про залучення осіб до кримінального провадження як потерпілих, – це можуть бути зовсім різні посадові особи.

Згідно з порядком ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, прийняття та реєстрація заяв (повідомлень) – це отримання заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події і присвоєння їм порядкового номера уповноваженими службовими особами органів (підрозділів) поліції. У свою чергу, уповноважена службова особа – працівник чергової служби, у разі відсутності у структурі органу (підрозділу) поліції відповідної чергової служби – інший визначений керівництвом органу (підрозділу) поліції працівник, якого уповноважено на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події [3]. За логікою законодавця, особа, яка набуватиме процесуального статусу потерпілого згодом, тобто за вже розпочатим кримінальним провадженням, буде вимушена «розшукувати» саме ту посадову особу, яка свого часу приймала заяву про вчинення кримінального правопорушення, для отримання від неї пам'ятки про процесуальні права та обов'язки потерпілого, адже виключно саме ця посадова особа уповноважена вручати таку пам'ятку.

У практичній діяльності слідчих підрозділів пам'ятку потерпілому вручає саме слідчий, який отримав заяву про залучення особи до провадження як потерпілого, навіть за умов якщо інша посадова особа свого часу отримувала заяву про вчинення кримінального правопорушення. Зазначене є цілком логічним та обґрунтованим. Враховуючи це, на наш погляд, доцільно було б внести відповідне нормативне доповнення до п. 2 ч. 2 ст. 55 КПК України та викласти його в такій редакції: «Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення, або особою, яка прийняла заяву про залучення особи до провадження як потерпілого (курсив наш. – Д. П., П. Є.).

О. П. Кучинська зазначає, що зберігання невизначеності у правовому статусі постраждалої від злочину особи позбавляє її можливості використовувати права, що становлять процесуальний статус потерпілого, і як наслідок призводить до порушення його прав на доступ до правосуддя та судовий захист [4, с. 108]. Слід цілком погодитися із вказаним твердженням та наголосити, що елементи конструкцій процесуальних норм, які впливають на визначення процесуального статусу потерпілого, мають бути ретельно виважені та в комплексі всебічно і якісно відобразити всі елементи правового статусу потерпілого у кримінальному провадженні. Будь-які вади правових норм, що визначають процесуальний статус потерпілого, неодмінно не лише негативно впливатимуть на можливість потерпілими відстоювати особисті порушені права, а також породжуватимуть недовіру як до законодавця, так і до правоохоронних органів з боку потерпілих осіб.

Одним із подібних недоліків, на наше переконання, є елемент правової конструкції ч. 6 ст. 55 КПК України. Так, відповідно до цієї норми, потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням

потерпілими може бути визнано кілька осіб. У контексті зазначеного вважаємо за необхідне звернути увагу на кількісний показник, який використовує законодавець, а саме термін «кілька осіб». Законодавець у вказаній нормі та і взагалі у КПК України не роз'яснює свою позицію щодо зазначеного кількісного показника, а тому, відповідно, вирішення цього питання покладається на особу, яка здійснює кримінальне провадження. Однак за таких умов особисте переконання слідчого, як варіант, може відображати абсолютно протилежні погляди щодо згаданого кількісного показника. Так, згідно з поясненням великого тлумачного словника сучасної української мови, кілька – це невизначена мала кількість (у межах від трьох до десяти) [5, с. 539]. Відповідно до етимологічного словника української мови, кілька – це деяка, невелика кількість [6, с. 445]. За практичним словником української мови, кілька – це не один, а два-три, декілька [7, с. 164]. Отже, автори словників по-різному тлумачать «кілька». При цьому точка зору згаданих авторів жодним чином не відображає позиції законодавця, який, як уже наголошувалося, узагалі не прив'язує числовий критерій до визначення показника «кілька осіб».

Указане вище положення ч. 6 ст. 55 КПК України містить норму, відповідно до якої за певних умов потерпілим у кримінальному провадженні визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї постраждалої особи. Перелік осіб, які належать до числа близьких родичів та членів сім'ї, визначено у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України. З огляду на положення чинного КПК України, цілком обґрунтовано можна вважати, що кожна з осіб, визначених у вказаній нормі, може набути статусу потерпілого за певних умов, передбачених КПК України. При цьому обмежувати право з перерахованих у ст. 3 КПК України осіб щодо подання заяви про залучення до провадження як потерпілого не можна, враховуючи кількість осіб, які одночасно звернулися до особи, що провадить кримінальне провадження, щодо залучення учасника кримінального провадження як потерпілого. Принаймні такі умови законом не передбачено. Тому, теоретично, кількість учасників кримінального провадження, які можуть набути процесуальний статус потерпілого, можуть цілком відповідати «кількісному» та «якісному» показникам визначення близьких родичів та членів сім'ї, поданих у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України.

З цього приводу Верховний Суд України (далі – ВСУ) у постанові від 02.07.2004 № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» зазначив, що у випадку надання зазначених прав (прав потерпілого), яких вимагають декілька осіб із числа близьких родичів особи, якій було заподіяно смерть, усі вони можуть бути визнані потерпілими [8]. Ураховуючи викладене та беручи до увагу позицію ВСУ з цього питання, доцільно внести корективи до змісту ч. 6 ст. 55 КПК України та викласти її в такій редакції: «Потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілим може бути визнано *будь-яку особу, яка належить до близьких родичів чи членів сім'ї потерпілого*» (курсив наш. – Д. П., П. Є.).

У контексті питання, що розглядається, окремої уваги заслуговує і таке положення. Так, відповідно до п. 2 ч. 6 ст. 55 КПК України після того, як особа, яка перебувала у стані, що унеможлиблював подання нею відповідної заяви, набуде здатності користуватися процесуальними правами, вона може подати заяву про

залучення її до провадження як потерпілого. Враховуючи це положення, постає закономірне питання щодо подальшого процесуального статусу потерпілих осіб, який був набутий близькими родичами або членами сім'ї потерпілого, коли він перебував у стані, що унеможлиблював подання ним відповідної заяви. Зважаючи на дослівний зміст ч. 5 ст. 55 КПК України, такі близькі родичі та члени сім'ї не можуть бути позбавлені процесуального статусу потерпілого. Відповідно до змісту зазначеної процесуальної норми, за наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано шкоди, зазначеної у частині 1 ст. 55 КПК України, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді.

Однак у ч. 1 ст. 55 КПК України визначено підстави набуття процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні, серед яких і спричинення постраждалій особі моральної, фізичної або майнової шкоди. За умов, коли особа (особи) з числа близьких родичів чи членів сім'ї подає заяву в кримінальному провадженні щодо залучення її як потерпілого, замість родича, який реально постраждав від злочину та знаходиться у стані, що унеможлиблює подання такої заяви, зазначений близький родич фактично завжди керуватиметься особистими спонуканнями, які є похідними від отриманої моральної шкоди. Цього висновку цілком логічно можна дійти, проаналізувавши зміст категорії «моральна шкода». Так, відповідно до ст. 23 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) моральна шкода полягає, серед іншого, у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів.

Отже, буквальне тлумачення ч. 5, 6 ст. 55 КПК України дає змогу зробити висновок, що в кримінальному провадженні процесуальний статус потерпілого можуть одночасно мати як особа, яка безпосередньо постраждала від кримінального правопорушення, так і близькі родичі та/або члени сім'ї потерпілого. При цьому, фактично, номінальна кількість таких потерпілих у кримінальному провадженні є нормативно необмеженою. Уважаємо, що така ситуація потребує відповідного виправлення та нормативного корегування змісту ст. 55 КПК України з боку законодавця, адже використане законодавцем визначення «кілька осіб» не відображає належного підходу до окреслення максимально конкретизованої кількості осіб у цьому випадку. На наше переконання, за умов, якщо близькі родичі та/або члени родини, які набувають процесуального статусу потерпілого у разі перебування їх постраждалого родича у стані, що перешкоджає подання ним відповідної заяви про залучення як потерпілого, має існувати закономірний зворотній механізм позбавлення їх цього статусу. Вважаємо, що після того, як особа, яка перебувала у стані, що унеможлиблював подання нею відповідної заяви, набула здатності користуватися процесуальними правами та подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, цей факт має бути підставою для позбавлення близьких родичів та членів сім'ї процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні, адже ці особи фактично користувалися правосуб'єктністю постраждалого родича до того часу, коли він набуде здатності самостійно відстоювати особисті права та інтереси в кримінальному провадженні. Також, на нашу думку, потребує додаткового обговорення та врегулювання питання кількісного складу потерпілих

осіб, які одночасно можуть брати участь у кримінальному провадженні. Тому законодавець має дійти розумної та виваженої точки зору щодо певного обмеження такої кількості учасників кримінального провадження.

Висновки. Узагальнюючи наведене, варто зазначити, що процесуальний статус потерпілого в кримінальному провадженні є багатограним правовим явищем. Належне врегулювання законодавцем усіх елементів процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні є запорукою дотримання і врахування особистих прав та інтересів постраждалих від кримінальних правопорушень осіб. Одним з елементів належного визначення процесуального потерпілого в кримінальному провадженні є повідомлення потерпілого про його права та обов'язки в кримінальному провадженні шляхом вручення відповідної пам'ятки. У чинному КПК України слід передбачити положення, відповідно до якого таку пам'ятку потерпілому має вручити або особа, яка приймає від потерпілого заяву про вчинене кримінальне правопорушення, або особа, яка приймає від потерпілого заяву про залучення до провадження в зазначеному процесуальному статусі. У межах належного визначення процесуального статусу потерпілого також потребує відповідної уваги з боку законодавця питання щодо з'ясування кількісного складу осіб, які одночасно можуть брати участь у справі як потерпілі від одного кримінального правопорушення. Також потребують урегулювання критерії позбавлення процесуального статусу потерпілого за умов набуття його близькими родичами та членами сім'ї особи, яка тимчасово була не спроможна, але згодом знову набула здатності користуватися відповідними процесуальними правами потерпілого.

Список використаних джерел

1. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
2. Мудрак І. В. Щодо визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 177.
3. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події. Наказ МВС від 08.02.2019 № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення: 10.03.2022).
4. Кучинська О. П. Деякі питання процесуального статусу потерпілого за кримінальним процесуальним законодавством України. Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства : матеріали Всеук. наук.-практ. конференції, присвяченої 70-річчю д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна, Одеса, 21 квітня 2017 р. Одеса : Юридична літ., 2017. С. 108.
5. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Мельничук О. С. Етимологічний словник української. Т. 2. Київ : Наукова думка, 1985. 573 с.
7. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ : «Українська книга», 2000. 480 с.
8. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів. Пленум Верховного Суду України. Постанова від 2 липня 2004 року № 13. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSo4146?an=80> (дата звернення: 10.03.2022).

References

1. Vapniarchuk, V. V. (2017). *Teoriia i praktyka kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia : monohrafiia* [Theory and practice of criminal procedural evidence : a monograph]. Kharkiv. 408 s. [in Ukrainian].
2. Mudrak, I. V. (2019). *Shchodo vyznannia osoby poterpiloiu u kryminalnomu provadzhenni* [Regarding the recognition of a person as a victim in criminal proceedings]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 2. S. 177 [in Ukrainian].

3. Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia yedynoho obliku v orhanakh (pidrozdilakh) politsii zaiav i povidomlen pro kryminalni pravoporushennia ta inshi podii [Order of the Ministry of Internal Affairs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (data zvernennia: 10.03.2022) [in Ukrainian].
4. Kuchynska, O. P. (2017). Deiaki pytannia protsesualnogo statusu poterpiloho za kryminalnym protsesualnym zakonodavstvom Ukrainy [Some issues of the procedural status of the victim under the criminal procedural legislation of Ukraine]. *Aktualni problemy udoskonalennia kryminalnogo protsesualnogo zakonodavstva: materialy Vseuk. nauk.-prakt. konferentsii, prysviachenoj 70-richchiu d.iu.n., profesora Yurii Pavlovycha Alenina*. Odesa. S. 108 [in Ukrainian].
5. Busel, V. T. (2005). Velyki tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv. 1728 s. [in Ukrainian].
6. Melnychuk, O. S. (1985). Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of Ukrainian]. Kyiv. 573 s. [in Ukrainian].
7. Karavanskyi, S. (2000). Praktychnyi slovnyk synonimiv ukrainskoi movy [Practical dictionary of synonyms of the Ukrainian language]. Kyiv. 480 s. [in Ukrainian].
8. Pro praktyku zastosuvannia sudamy zakonodavstva, yakym peredbacheni prava poterpilykh vid zlochyniv [Plenum of the Supreme Court of Ukraine]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSo4146?an=80> (data zvernennia: 10.03.2022) [in Ukrainian].

Pylypenko Dmytro,

PhD in Law

*(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-6178>**Epryntsev Pylyp,**

PhD in Law, Associate Professor

*(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9790-9565>

SOME ISSUES OF DETERMINING THE PROCEDURAL STATUS OF THE VICTIM IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article is devoted to determining the procedural status of the victim in criminal proceedings. The article focuses on certain conditions of realization of the victim's procedural status within the criminal proceedings. Attention was drawn to the procedure for handing the victim a memorandum of rights and responsibilities, it was emphasized that such a memorandum should be handed over by a person who accepts an application for a criminal offense or a person who carries out criminal proceedings in the future. It is noted that it is expedient to determine the quantitative indicator of persons who have the right to acquire the procedural status of a victim in criminal proceedings, in addition, the position is expressed that the legislator should determine this number of persons. The purpose of the article is to determine the procedural status of the victim in criminal proceedings. This is done in order to develop a stable theoretical and normative position on a unified perception of the content of the procedural status of the victim in criminal proceedings. The procedural status of the victim in criminal proceedings is a multifaceted legal phenomenon. Proper regulation by the legislator of all elements of the procedural status of the victim in criminal proceedings is a guarantee of observance and consideration of personal rights and interests of victims of criminal offenses. One of the elements of proper identification of a procedural victim in criminal proceedings is the notification of the victim about his rights and responsibilities in criminal proceedings, by handing over the relevant memo. The current CPC should stipulate that such a memorandum should be handed over to the victim either by the person who accepts the victim's application for a criminal offense or by the person who accepts the victim's application to be involved in the said procedural status. As part of the proper determination of the procedural status of the victim, the legislator also needs to pay due attention to the issue of determining the number of persons who may simultaneously participate in the case as victims of a single criminal offense. Criteria for depriving the victim of the procedural status of a victim if his / her close relatives and family members acquire a person who was temporarily incapable but later regained the ability to enjoy the relevant procedural rights of the victim also need to be regulated.

Key words: *victim; procedural status; memo on rights and responsibilities; application for involvement in the proceedings; several persons.*

Надіслано до редколегії 15.04.2022
Рекомендовано до публікації 22.04.2022

Розділ III

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК: 343.985

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-64-73>

Волобоєв Артур Олегович,
доктор філософії
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7138-5847>

УЛЬТИМАТИВНІ ДІЇ ЗЛОЧИНЦЯ (-ІВ) ЯК СКЛАДОВА ІМІТУВАННЯ ОБСТАНОВКИ ЗЛОЧИНУ

Статтю присвячено дослідженню проблемно-дискусійних питань визначення імітування обстановки злочину як самостійної форми контролю, розмежування її від спеціального слідчого експерименту. Проаналізовано підходи науковців до розуміння сутності цієї негласної слідчої (розшукової) дії, визначено основні чинники відмінного праворозуміння. Запропоновано врахувати в теоретико-прикладному осмисленні ультимативні дії злочинця (-ів) як складову імітування обстановки злочину, розкрито зміст властивих їй ознак.

***Ключові слова:** негласна слідча (розшукова) дія; контроль; імітування обстановки злочину; спеціальний слідчий експеримент.*

Постановка проблеми. Процес трансформації чинного кримінального процесуального законодавства визначає його як одну з прогресивних галузей права України, що увібрала європейський досвід боротьби з кримінальною протиправністю та сталий характер української правозастосовної практики з урахуванням змін (на певних етапах розвитку держави) соціально-економічних, політичних та інших чинників. Військова агресія проти нашої держави не є виключенням. З початком військових дій уряд запропонував проєкт закону щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану [1]. Приписи проєкту деталізують особливості проведення досудового розслідування, уніфікують повноваження суб'єктів кримінального провадження та застосування ними кримінального процесуального інструментарію, унормовують додержання процесуальних строків та гарантій забезпечення основоположних прав і свобод людини в умовах воєнного, надзвичайного стану.

У контексті можливих змін актуальною залишається низка проблемно-дискусійних питань, зокрема пов'язаних із відмінним праворозумінням окремих форм контролю за вчиненням злочину. Означена проблематика

є багатоплановою. І це закономірно, оскільки Кримінальний процесуальний кодекс України консолідує правовий механізм реалізації, фіксації й отримання результатів про кримінально-протиправну діяльність злочинця (-ів) через упровадження виключено за рішенням прокурора контролю за вчиненням злочину як інструменту запобігання та припинення тяжких чи особливо тяжких злочинів, проте не урегульовує порядок і тактику проведення її форм. Це безпосередньо стосується спеціального слідчого експерименту та імітування обстановки злочину, що призводить у практичній діяльності до порушення принципу правової визначеності, а з наукової точки зору – до невизнання цих форм у системі негласних слідчих (розшукових) дій.

Так, на думку В. Г. Уварова, унаслідок фактичної відсутності регламентації порядку проведення спеціального слідчого експерименту та імітування обстановки злочину й невирішення теоретико-правових питань їхнього впровадження вони не містять усіх необхідних атрибутів для зарахування їх до окремих негласних слідчих (розшукових) дій [2, с. 268]. На цю ж проблему звертали увагу А. О. Антоненко [3], О. Б. Комарницька [4, с. 237], В. В. Комашко [5, с. 23–24]. У свою чергу, М. Є. Шумило наголосив, що без чітко визначених засобів мета проведення таких заходів втрачає свою реальність [6, с. 454]. Як результат, деякі науковці (С. В. Албул [7] та ін.), виокремивши перелік форм контролю, наданих законодавцем, свідомо ігнорують спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину. На сьогодні, як стверджує М. В. Багрій, найменш досліджуваною формою контролю залишається імітування обстановки злочину [8].

Тому зазначені проблеми потребують негайного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням доктринальних та проблемно-дискусійних питань, пов'язаних із контролем за вчиненням злочину, займалися такі провідні вчені-юристи, як Ю. П. Аленін, А. О. Антоненко, М. В. Багрій, Б. І. Бараненко, Є. М. Блажівський, А. П. Гетьман, В. О. Глушков, М. Д. Грібов, В. А. Динту, О. М. Дроздов, І. М. Козьяков, О. Б. Комарницька, В. В. Комашко, В. А. Колесник, С. С. Кудінов, В. П. Кушпіт, В. В. Луцик, Д. Й. Никифорчук, Д. О. Пасека, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, В. Г. Уварова, І. І. Цилюрик, В. О. Черков, О. М. Чистолінов, М. Є. Шумило та інші. Значну увагу дослідники приділяли визначенню мети проведення контролю для розуміння сутності її форм. Проте поза увагою залишено дослідження сукупності ознак, властивих імітуванню обстановки злочину, зміст яких, на нашу думку, повинен ураховувати ультимативних характер дій злочинця (-ів) як складової для визнання сутності цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

Мета статті полягає у висвітленні пропозиції враховувати в теоретично-прикладному осмисленні ультимативні дії злочинця (-ів) під час вибору та впровадження імітування обстановки злочину.

Виклад основного матеріалу. Досягнення поставленої мети передусім потребує розуміння сутності імітування обстановки злочину.

Так, у положеннях Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженій міжвідомчим наказом від 16.11.2012 [9], законодавцем визначено, що імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення

реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення (п. 1.12.5).

Як слушно зазначив М. Д. Грібов, неоднозначність запропонованого формулювання призводить до варіативності його тлумачення та неможливості чіткого розмежування зі спеціальним слідчим експериментом [10, с. 65].

Так, на думку В. П. Кушпіт та І. І. Цилюрик, спеціальний слідчий експеримент – це негласна слідча (розшукова) дія, яка полягає у створенні та контролі уповноваженим законом суб'єктом обстановки, максимально наближеної до реальної з метою перевірки дійсних намірів конкретної особи, спостереження за її поведінкою та прийняття рішення, за відсутності ознак провокації, коли таке проведення вплине на мотивацію дій особи, щодо якої одержано інформацію про причетність до вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [11, с. 96]. Автори зауважують, що головною відмінністю імітування обстановки злочину є те, що злочин насправді не вчиняється, а створюється лише видимість його вчинення. Завдання цієї негласної слідчої (розшукової) дії полягають у: привертанні уваги організованих груп та злочинних організацій, які «конкурують»; встановленні контактів з контрольованою особою; запобіганні настанню невідворотних наслідків вчинення злочинів; виявленні конкретних осіб, які обґрунтовано підозрюються у кримінально-протиправній діяльності; виявленні намірів невідомих осіб, які вчиняють серійні, резонансні злочини, із використанням спеціальних імітаційних засобів (спеціальних підприємств, установ, організацій, маскувань тощо) [11, с. 96]. Аналогічну думку висловили М. В. Багрій [8], О. М. Чистолінов, В. О. Черков, Д. О. Пасека [12, с. 372].

А. П. Гетьман [13, с. 372], а також колектив авторів науково-практичного коментаря Кримінального процесуального кодексу України – В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, А. В. Портнов [14, с. 511] пропонують імітування обстановки злочину розуміти як сукупність підпорядкованих єдиним планом заходів, що відбуваються з використанням спеціальних засобів, які відтворюють ситуацію вчинення злочину, з метою створення відповідних умов для спонукання особи (чи групи осіб), яка готує вчинення або вчиняє кримінально-протиправні дії, до поведінки, що охоплюється її умислом і одночасно дозволяє запобігти, попередити чи розслідувати тяжкі та особливо тяжкі злочини проти особи, суспільства та держави.

Відносно сфери поширення, як зазначають Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, імітування обстановки злочину переважно буде відбуватися за наявності підстав вважати, що готується насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; посягання на життя державного чи громадського діяча; диверсія; умисне вбивство; здійснення торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини; розбій та деякі інші злочини [15, с. 181].

Прихильники такого підходу звужують межі використання цієї негласної слідчої (розшукової) дії, акцентуючи увагу на її застосуванні лише за окремими видами злочинів. На нашу думку, така позиція є дещо спірною.

Інша плеяда науковців, досліджуючи системно-діяльнісний підхід слідчого та інших уповноважених осіб щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, конкретизує мету цих заходів як підґрунтя для розуміння їхньої правової природи в кримінальному процесуальному циклі. Так, на думку М. В. Багрій, імітація обстановки злочину є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка

складається з комплексу організаційних та процесуальних дій слідчого (іншої уповноваженої особи) з використанням несправжніх (імітаційних) засобів щодо створення штучних умов, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою викриття та документування діяльності відомої чи невідомої особи (осіб), яка містить ознаки тяжкого або особливо тяжкого злочину [8]. О. Б. Комарницька підтримала такий підхід, акцентуючи на визначенні мети імітування обстановки злочину як основної складової діяльності прокурора [4, с. 239]. В. В. Комашко [5] та низка інших науковців обмежилися дослідженням дефініції, поданої законодавцем.

Слід зазначити, що М. Л. Грібов здійснив спробу розмежувати імітування обстановки злочину від спеціального слідчого експерименту за такими умовними критеріями, як:

- коло суб'єктів (учасників), де імітування обстановки злочину передбачає участь слідчого й уповноваженої особи, а проведення спеціального слідчого експерименту – «слідчого та оперативного підрозділу»;

- коло об'єктів: спеціальний слідчий експеримент проводять щодо «певної особи», тобто відомої (установленої, ідентифікованої), тоді як імітування обстановки злочину можуть здійснювати щодо невідомої (невстановленої, неідентифікованої) особи;

- використовувані засоби (матеріальні знаряддя): для імітування обстановки злочину обов'язково застосують імітаційні засоби, а спеціальний слідчий експеримент цього не передбачає;

- мета проведення: спеціальний слідчий експеримент спрямований на перевірку справжніх намірів особи, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину, натомість імітування обстановки злочину передбачає запобігання кримінального правопорушенню та викриття особи, яка планувала чи замовляла його вчинення [10, с. 66].

В. А. Динту вважає, що розмежування доцільно здійснювати за:

- моделлю обстановки, оскільки для потреб імітування обстановки злочину слідчий або уповноважена особа створює обстановку злочину, у якій начебто реально був учинений злочин. Тобто в оточуючих має скластися враження, що в цих умовах дійсно був учинений злочин. А для потреб спеціального слідчого експерименту створюються будь-які умови, максимально наближені до реальних;

- метою проведення, адже спеціальний слідчий експеримент спрямований на перевірку дійсних намірів певної особи, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину, у той час, як імітування обстановки злочину спрямоване на запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла вчинення злочину;

- особою, по відношенню до якої проводиться негласна слідча (розшукова) дія. Спеціальний слідчий експеримент проводиться щодо особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, у свою чергу, імітування обстановки злочину – щодо особи (осіб), яка планувала чи замовляла вчинення злочину [16, с. 770].

Заслуговує на окрему увагу підхід науковця до розуміння імітування обстановки злочину, яке полягає у навмисній брехні, виконавець якої не тільки розуміє характер власних дій, а й спрямовує їх на досягнення результату у вигляді

введення в оману злочинця. У такому випадку брехня є суспільно корисною та виправданою з точки зору моралі [18, с. 123].

Отже, із наведеного розуміємо, що імітування обстановки злочину та спеціальний слідчий експеримент мають спільні властивості, що впливає на їхнє тлумачення та розуміння сутності. Основні чинники відмінного праворозуміння полягають у:

- визначенні мети їхнього проведення та належності до конкретних категорій злочинів;
- виокремленні єдиного системно-діяльнісного підходу слідчого та інших уповноважених осіб під час їхнього проведення;
- встановленні (ідентифікації) особи злочинця (-ів) як об'єкта пізнання;
- характері створюваних умов, у яких проходять ці заходи;
- використанні засобів негласних слідчих (розшукових) дій.

На нашу думку, імітування обстановки злочину та спеціальний слідчий експеримент як складні та багатокомпонентні тактичні заходи щодо створення умов, максимально наближених до реальних, – штучної обстановки, не можуть бути віднесені до конкретних категорій злочинів.

Цілком слушно, що запереченням такого твердження може бути праворозуміння контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, оскільки ці форми контролю пов'язані з обігом товару, предметів та речовин, тому, логічно, і притаманні відповідним видам кримінально-правових діянь. Однак проведення імітування обстановки злочину та спеціального слідчого експерименту залежить не від обігу об'єктів матеріального світу, а від наявної інформації та необхідності її перевірки щодо дійсних намірів злочинця (-ів), характеру його (їх) дій та проведення контролю задля розкриття і попередження настання невідворотних наслідків.

Іншими словами, імітування обстановки злочину та спеціальний слідчий експеримент спрямовано на безпосередню чи опосередковану зміну умов середовища, у якому злочинець за власною ініціативою здійснює дії щодо реалізації поставленої мети. Мета кримінально-протиправної діяльності визначає поведінку злочинця, обрання ним об'єкта посягання, способу підготовки, вчинення та приховування злочину, водночас ужиті заходи конспірації ускладнюють розуміння його дійсних намірів. Тому задля виявлення та/або перевірки цих компонентів, встановлення чи ідентифікації особи злочинця (-ів) і запобіганню реальному вчиненню злочину слідчий та інші уповноважені особи створюють модель імітації типової обстановки злочину.

З огляду на це слід зазначити, що всі форми контролю об'єднані єдиним об'єктом пізнання, яким є злочинець. Від поставленої мети залежить характер його дій, що свідчить про вчинення або готування до вчинення злочину. Такий факт визначає об'єктивність сформованої обстановки, її кваліфікацію та необхідність у проведенні однієї з форм контролю або їх комплексу.

Дослідження матеріалів кримінального провадження в доказовому плані мають бути спроможні показати зв'язок між вчинюваним злочином та особою, щодо якої вирішується питання контролю.

У контексті імітування обстановки злочину, контроль здійснюється за діями злочинця (-ів), який планував чи замовляв його вчинення. Такі дії мають ультимативний характер, адже злочинець для реалізації поставленої мети готує чи визначає конкретні умови для настання суспільно небезпечних наслідків. На

відміну від спеціального слідчого експерименту, обов'язковість у перевірці його поведінки та прийнятті рішень щодо вчинення злочину відсутня.

Оцінка слідчим та іншими уповноваженими особами ультимативних дій злочинця (-ів) зумовлює використання ними природних (реально існуючих) чи штучних (спеціально створених, імітаційних) засобів для створення й імітування середовища та джерел доказової інформації, що відповідатиме реалізації намірів настання конкретних суспільно небезпечних наслідків. Тобто здійснення інсценування певної події, факту або обставин у штучній обстановці, яка створить уяву про реальність її існування. Коло осіб, щодо якого може бути поширена така дезінформація, не обмежене.

Крім того, можливість відтворення моделі типової обстановки злочину не повинно впливати на мотивацію злочинця (-ів). Планування чи замовлення вчинення злочину має бути самостійним рішенням і, на його думку, обов'язково призведе до настання невідворотних наслідків. У зв'язку з цим ультимативний характер дій злочинця (-ів) не повинен містити ознак провокації.

Отже, логічно стверджувати, що проведення імітування обстановки злочину повинно відповідати вимогам кримінального процесуального законодавства. Обов'язковою умовою під час упровадження цієї негласної слідчої (розшукової) дії є врахування ультимативних дій злочинця (-ів) як складової імітування обстановки злочину. Такий підхід дозволяє визначити сукупність властивих їй ознак:

1) об'єкт пізнання: ультимативний характер дій відомої чи невідомої особи (осіб), що свідчить про наміри настання невідворотних наслідків вчинення злочину;

2) підстави проведення: достатність відомостей про планування чи замовлення вчинення злочину відомою чи невідомою особою. Тобто встановлені факти, що підтверджують наявність готування чи організацію вчинення злочину, а також дані, що ідентифікують особу (осіб), причетної до цих дій;

3) мета проведення:

– попередження настання невідворотних наслідків учинення злочинів;

– виявлення і встановлення (ідентифікація) особи (осіб), причетної до планування чи замовлення вчинення злочину (реалізації суспільно небезпечних намірів);

– запобігання вчиненню злочину (реалізації суспільно небезпечних намірів);

4) форма проведення: створення та імітування умов (інсценування подій, фактів або обставин), які у штучній обстановці підтверджують планування чи замовлення на вчинення злочину, з метою запобігання його реальному вчиненню;

5) умови проведення:

– створення та імітування умов (інсценування подій, фактів або обставин) повинно відповідати наявним відомостям про дійсний намір планування чи замовлення вчинення злочину відомої чи невідомої особи (осіб), запобігти яким неможливо іншим шляхом;

– створення та імітування умов (інсценування подій, фактів або обставин) здійснюється з використанням природних (реально існуючих) чи штучних (спеціально створених, імітаційних) засобів;

– створення та імітування умов (інсценування подій, фактів або обставин) не здійснюється, якщо неможливо повністю запобігти посяганням на

життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей; втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; екологічній або техногенній катастрофі;

– присутність слідчого та інших уповноважених осіб не повинна впливати на самостійність рішення відомої чи невідомої особи (осіб), причетної до планування чи замовлення вчинення злочину;

– штучна обстановка повинна бути максимально наближена до презюмової кримінально-противної діяльності, створюючи уяву в особи (осіб) про реальність вчинення злочину;

– коло осіб, щодо яких може бути поширена дезінформація, не обмежене;

б) контроль проведення: імітована обстановка злочину повинна бути керованою слідчим та іншими уповноваженими особами, умови якої сприятимуть виявленню та встановленню (ідентифікації) особи (осіб), причетної до планування чи замовлення вчинення злочину;

7) відсутність провокації: під час підготовки та проведення імітування обстановки злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу (осіб) на його вчинення з метою його подальшого викриття, допомагати особі вчинити злочин, який вона б не вчинила, якби слідчий та/або інші уповноважені особи цьому не сприяли, або з цією самою метою впливали на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб докази не можуть бути використані у кримінальному провадженні;

8) результативність: під час проведення імітування обстановки злочину штучна обстановка повинна сприяти ідентифікації відомої чи невідомої особи (осіб), причетної до планування чи замовлення злочину, та можливості її (їх) затримання на «гарячому».

Слід зазначити, що порядок та тактика проведення імітування обстановки злочину обирається і залежить від того, на запобігання вчиненню або розкриття якого саме злочину вона направлена.

Висновки. Отже, убачається, що ультимативні дії злочинця (-ів) визначають сутність імітування обстановки злочину. Уважаємо, що врахування цієї складової забезпечує самостійність імітування обстановки злочину як окремої форми контролю в системі негласних слідчих (розшукових) дій та полягає в діяльності слідчого та іншої уповноваженої особи щодо створення й імітування умов (інсценування подій, фактів або обставин), у штучній обстановці якої підтверджується планування чи замовлення вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, з метою запобігання його реальному вчиненню та викриття відомої чи невідомої особи.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану : проєкт Закону України. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39256> (дата звернення: 12.03.2022).
2. Уваров В. Г. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. Вип. № 2. С. 266–270.
3. Антоненко О. А. Поняття контролю за вчиненням злочинів, пов'язаних з незаконним переміщенням речей через митну територію України. *Південноукраїнський правничий часопис*. Вип. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Purch_2013_4_61 (дата звернення: 10.03.2022).

4. Комарницька О. Б. Визначення мети імітування обстановки злочину як складова діяльності прокурора. *European political and law discourse*. 2016. Volume 3. P. 235–240.
5. Комашко В. В. Правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 226 с.
6. Шумило М. Є. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проекті КПК України. *Проблеми унормування і правозастосування*. Вип. № 3–4. С. 452–462.
7. Албул С. В. Контроль за учиненням злочинів: поняття та сутність. *Закон, проступок, відповідальність* : збірка наукових праць, присвячена 85-річчю д.ю.н., проф. Л. В. Багрій-Шахматової. Одеса : Юрид. літ, 2014. С. 16–19.
8. Багрій М. В. Імітування обстановки злочину: поняття, зміст, місце у системі негласних слідчих (розшукових) дій. *Порівняльно-аналітичне право*. Вип. № 4. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/113.pdf (дата звернення: 10.03.2022).
9. Про затвердження Інструкції про організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПСУ, МФУ, МЮУ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення: 12.03.2022).
10. Грібов М. Л. Розмежування спеціального слідчого експерименту й імітування обстановки злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. Вип. № 4. С. 63–72.
11. Кушпін В. П., Циліурік І. І. Контроль за вчиненням злочину як один із видів негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2019. Вип. 23. С. 93–97.
12. Чистолінов О. М., Черков В. О., Пасека Д. О. Імітування обстановки злочину як форма контролю за його вчиненням: поняття, сутність, організаційні та процедурні засади проведення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Вип. № 4. С. 370–379.
13. Науково-практичний коментар нового Кримінального процесуального кодексу України / А. П. Гетьман. Харків : Право, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національна академія правових наук України, 2012. 681 с.
14. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Том 1. 768 с.
15. Блажівський Є. М., Козьяков І. М., Мухін В. В. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями : наук.-практ. посібник. Київ : Національна академія прокуратури України, 2014. 304 с.
16. Динту В. А. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнародної конференції професійно-викладацького та аспірантського складу. Одеса : Фенікс, 2014. С. 768–770.
17. Динту В. А. Криміналістичне імітування обстановки злочину як форма контролю за вчиненням злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип. № 20. С. 122–125.

References

1. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo udoskonalennia poriadku zdiisnennia kryminalnoho provadzhennia v umovakh voiennoho, nadzvychainoho stanu : proiekt Zakonu Ukrainy [On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine to improve the procedure for conducting criminal proceedings in a state of war or emergency : Draft Law of Ukraine]. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39256> (data zvernennia: 12.03.2022) [in Ukrainian].
2. Uvarov, V. H. (2013). Instytut nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii [Institute of covert investigative (investigative) actions]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. Vyp. № 2. S. 266–270 [in Ukrainian].
3. Antonenko, O. A. Poniattia kontroliu za vchynenniam zlochyniv, poviazanykh z nezakonnym peremishchenniam rechei cherez mytnu terytoriiu Ukrainy [The concept of control over the commission of crimes related to the illegal movement of things through the customs territory of Ukraine]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*. Vyp. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pupch_2013_4_61 (data zvernennia: 10.03.2022) [in Ukrainian].
4. Komarnytska, O. B. (2016). Vyznachennia mety imituvannia obstanovky zlochynu, yak skladova diialnosti prokurora [Determining the purpose of simulating the crime scene as a component of

- the prosecutor's activity]. *European political and law discourse*. Volume 3. P. 235–240 [in Ukrainian].
5. Komashko, V. V. (2016). *Pravovi ta orhanizatsiini osnovy kontroliu za vchynenniam zlochynu: dys. ... kand. yuryd. nauk* [Legal and organizational bases of control over the commission of a crime]. Odesa. 226 s. [in Ukrainian].
 6. Shumylo, M. Ye. *Operatyvno-rozshukovi zakhody u strukturi dosudovoho rozsliduvannia v proekti KPK Ukrainy* [Operational and investigative measures in the structure of pre-trial investigation in the draft of Criminal Procedure Code of Ukraine]. *Problemy unormuvannia i pravozastosuvannia*. Vyp. № 3–4. S. 452–462 [in Ukrainian].
 7. Albul, S. V. (2014). *Kontrol za uchynenniam zlochniv: poniattia ta sutnist* [Control over the commission of crimes: concept and essence]. *Zakon, prostupok, vidpovidalnist: zbirka naukovykh prats, prysviachena 85-richchiu d. iu. n., prof. L. V. Bahrii-Shakhmatovoi*. Odesa: Yuryd. lit. S. 16–19 [in Ukrainian].
 8. Bahrii, M. V. *Imituvannia obstanovky zlochynu: poniattia, zmist, mistse u systemi nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii* [Simulation of the crime situation: concept, content, place in the system of covert investigative (investigative) actions]. *Porivnialno-analitychne pravo*. Vyp. № 4. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/113.pdf (data zvernennia: 10.03.2022) [in Ukrainian].
 9. *Pro zatverdzhennia Instruksii pro orhanizatsii provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezultativ u kryminalnomu provadzhenni: nakaz HPU, MVS, SBU, ADPSU, MFU, MluU vid 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5* [On approval of the Instruction on the organization of covert investigative (search) actions and the use of their results in criminal proceedings]. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (data zvernennia: 12.03.2022) [in Ukrainian].
 10. Hribov, M. L. (2016). *Rozmezhuвання spetsialnogo slidchoho eksperymentu y imituvannia obstanovky zlochynu* [Delimitation of a special investigative experiment and simulation of the crime situation]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. Vyp. № 4. S. 63–72 [in Ukrainian].
 11. Kushpit, V. P., Tsyliuryk, I. I. (2019). *Kontrol za vchynenniam zlochynu yak odyin iz vydiv nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii* [Control over the commission of a crime as one of the types of covert investigative (search) actions]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Vyp. 23. S. 93–97 [in Ukrainian].
 12. Chystolinov, O. M., Cherkov, V. O., Pasieka, D. O. (2012). *Imituvannia obstanovky zlochynu yak forma kontroliu za yoho vchynenniam: poniattia, sutnist, orhanizatsiini ta protsedurni zasady provedennia* [Simulation of the crime situation as a form of control over its commission: the concept, essence, organizational and procedural principles]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. Vyp. № 4. S. 370–379 [in Ukrainian].
 13. *Naukovo-praktychnyi komentar novoho Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the new Criminal Procedure Code of Ukraine] / A. P. Hetman. Kharkiv: Pravo, Natsionalnyi universytet «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho», Natsionalna akademiia pravovykh nauk Ukrainy, 2012. 681 s. [in Ukrainian].
 14. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar u 2 t.* [Criminal Code of Ukraine: scientific and practical commentary] / za zah. red. V. Ya. Tatsiia, V. P. Pshonky, A. V. Portnova. Kharkiv: Pravo, 2012. Tom 1. 768 s. [in Ukrainian].
 15. Blazhivskiy, Ye. M., Koziakov, I. M., Mukhin, V. V. (2014). *Protseualne kerivnytstvo prokurorom nehlasnymy slidchymy (rozshukovymy) diiamy* [Procedural guidance of the prosecutor by covert investigative (investigative) actions]: nauk.-prakt. posibnyk. Kyiv: Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy. 304 s. [in Ukrainian].
 16. Dyntu, V. A. (2014). *Spetsialnyi slidchyi eksperyment yak forma kontroliu za vchynenniam zlochynu* [Special investigative experiment as a form of control over the commission of a crime]. *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: materialy Mizhnarodnoi konferentsii profesiino-vykladatskoho ta aspirantskoho skladu*. Odesa: Feniks. S. 768–770 [in Ukrainian].
 17. Dyntu, V. A. (2012). *Kryminalistychnie imituvannia obstanovky zlochynu yak forma kontroliu za vchynenniam zlochynu*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Vyp. № 20. S. 122–125 [in Ukrainian].

Voloboiev Artur,
Doctor of Philosophy
(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7138-5847>

ULTIMATE ACTIONS OF THE CRIMINAL (-S) AS A COMPONENT OF IMITATION OF THE CRIME SITUATION

The process of transformation of the current criminal procedural legislation is determined by one of the progressive branches of law of Ukraine, which absorbed the European experience in combating criminal counterbalance and the sustainable nature of Ukrainian law enforcement practices in taking into account changes (at certain stages of state development) of socio-economic, political and other factors. Military aggression against our state is not an exception. With the start of hostilities, the Government proposed a draft law on improving the procedure for committing criminal proceedings in a military condition. The provisions of the project detail the peculiarities of conducting a pre-trial investigation, unify the powers of the subjects of criminal proceedings and the use of criminal procedural tools, are convicted of compliance with procedural terms and guarantees of the fundamental rights and freedoms of man in conditions of military or emergency. In the context of possible changes, a number of problem-discussion issues remains relevant, in particular, associated with excellent legal consideration of certain forms of control over the commission of a crime. This directly concerns the simulation of the situation of the crime. In this regard, the article is devoted to the study of problem-discussion issues of determining the simulation of the situation of a crime as an independent form of control, separating it from a special investigative experiment. Approaches of scientists to understand the essence of this non-spinal investigative (search) action, the main factors of excellent legal thinking are determined. It is proposed to take into account the theoretical and applied understanding of the ultimative actions of the offender (s) as a component of the simulation of the situation of the crime, the content of the features inherent in her is revealed.

Key words: secret investigator (searching) action; control; simulation of the situation of a crime; a special investigator experiment.

Надіслано до редколегії 18.04.2022
Рекомендовано до публікації 22.04.2022

УДК: 343.431

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-74-81>

Котова Вікторія Валеріївна,
кандидат юридичних наук
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2046-2635>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті визначено сутність дефініції «торгівля людьми» та форми, за якими відбуваються злочини у сфері торгівлі людьми. Досліджено особливості розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми в умовах воєнного стану. Установлено основні чинники (передумови), що сприяють поширенню торгівлі людьми в умовах військової агресії росії; проаналізовано нормативно-правові акти у сфері запобігання поширенню торгівлі людьми; надано пропозиції щодо протидії злочинам у сфері торгівлі людьми.

Ключові слова: торгівля людьми; експлуатація; вербування; трафікер; воєнний стан; військова агресія; трудова агресія; вимушено переміщені особи.

Постановка проблеми. Торгівля людьми є особливо небезпечним злочином, учиненням якого не лише порушуються права людини та руйнується особистісна цілісність постраждалої особи, а й відбувається посягання на основи правової держави та верховенства права. Нині у зв'язку з військовою агресією росії ця тема є особливо актуальною для нашої держави.

Торгівля людьми є одночасно причиною і наслідком порушення прав людини. Бажання забезпечити особисту безпеку та безпеку своєї родини, поліпшити власне матеріальне становище, до того ж обмежені можливості працевлаштування, економічні та політичні кризи, а також існування неконтрольованих ділянок кордону з росією – усе це сприяє як зростанню масштабів міграції вимушено переміщених осіб, трудової міграції, так і переміщенню злочинців та жертв торгівлі людьми. Нелегальний характер трудової міграції стає основним чинником, що сприяє експлуатації людини людиною.

Жінки та діти, які змушені покинути Україну через військовою агресією росії та прямують до сусідніх країн, стикаються з ризиками торгівлі людьми. Водночас чоловіки, що залишаються всередині країни, також можуть стати здобиччю торговців людьми. Втрата роботи й доходу внаслідок війни, обмежені можливості забезпечити головні потреби внутрішньо переміщених осіб, біженців та постраждалого від війни населення призведуть до подібного зростання ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми розкрито в наукових працях таких сучасних учених, як М. І. Андрієнко, К. Л. Бугайчук, О. В. Василюва-Карвацька, М. О. Васильєва, А. Ф. Волобуєв, П. В. Горбасенко, О. М. Джужа, О. М. Ємець, Я. Г. Лизогуб, В. В. Матвійчук, Ю. О. Михайлова, А. А. Небитов, Д. Й. Никифорчук,

А. М. Орлеан, В. М. Підгородинський, О. М. Скрябін, С. С. Чернявський, Д. В. Швець та інші. Незважаючи на те, що важливі аспекти розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми відображено в роботах зазначених науковців, окремі питання, зокрема розслідування таких злочинів в умовах воєнного стану, ще достатньою мірою не знайшли теоретичного та практичного вирішення.

Метою статті є визначення особливостей розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми в умовах воєнного стану і формулювання пропозицій щодо ефективної протидії цим злочинам.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статтею 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Стаття 29 Конституції України закріплює, що право на свободу та особисту недоторканність є одним із найбільш вагомих і значущих прав людини [1].

У пункті 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожному забезпечено право на свободу та особисту недоторканність. Винятками з цього права є шість типів обставин, які сформульовано в її положеннях і які є завершеним переліком виключень із загального правила [2].

Одним із злочинів, які суттєво порушують права та свободи людини, є торгівля людьми. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності визначає торгівлю людьми як здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [3].

У Конвенції Ради Європи про протидію торгівлі людьми зазначено, що торгівля людьми – незаконний акт, що здійснюється особою, яка спрямовано чи неспрямовано схиляє громадянина третьої країни виїхати в другу країну, шляхом використання обману чи іншої форми насильства або ж шляхом зловживання залежним становищем цього громадянина чи своїм адміністративним статусом [4].

Стаття 3 Палермського протоколу 2000 року містить важливі для з'ясування сутності торгівлі людьми дефініції. Так, торгівлю людьми пропонується розуміти як здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або ж інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів [5].

У статті 149 «Торгівля людьми» Кримінального кодексу України (далі – КК України) термін «торгівля людиною» чітко визначено як діяння, що входять до складу злочину, а саме вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію.

Крім того, «під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо» [6].

А. Ф. Волобуєв та Т. А. Пазинич зазначають, що перелік форм експлуатації, наведений у примітці 1 до статті 149 КК України, не є вичерпним. Торгівля людьми включає в себе найрізноманітніші дії щодо потерпілих, якими, у свою чергу, можуть виступати різні категорії людей. У зв'язку з цим потрібно звернути увагу на те, що в окремих країнах диференціація розглядуваного злочину здійснена на законодавчому рівні. Наприклад, у кримінальних кодексах Республіки Білорусь, Республіки Молдови поряд з основним складом злочину – торгівля людьми, окремо виділяється такий його різновид, як торгівля дітьми.

Але, на жаль, у криміналістичній літературі склалося так, що основна увага приділяється тільки одному виду експлуатації, а саме сексуальній експлуатації жінок. Були детально висвітлені тільки окремі проблеми розслідування фактів вербування, продажу і втягування жінок у систему сексуального рабства. Щодо інших видів експлуатації, то про них, у кращому випадку, тільки згадується. Цьому є пояснення і воно полягає в тому, що найбільш поширеними проявами торгівлі людьми є саме торгівля жінками з метою їх сексуальної експлуатації [7, с. 3].

У національному законодавстві визначення терміна «торгівля людьми» подано в Законі України «Про протидію торгівлі людьми»: це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи [8].

Так, П. В. Горбасенко вважає, що торгівля людьми означає нелегальне вербування, перевезення, передачу, отримання, приховування особи, що здійснюються з метою подальшого використання задля залучення до праці, сексуальної експлуатації. Сексуальна експлуатація є нелегальним залученням особи чоловічої або жіночої статі, її сексуальних властивостей та можливостей, будь-якого віку, всупереч її волі, до задоволення фізіологічних, психологічних потреб іншої особи, з метою отримання фінансової чи іншої вигоди [9, с. 14].

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан строком на 30 діб, який Указом Президента України від 14 березня 2022 року № 133/2022 продовжено з 26 березня 2022 року строком на 30 діб [10; 11].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень,

необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [12].

На сьогодні з метою отримання прибутків у нашій державі здійснюється велика кількість злочинів, які посягають саме на ці блага. Але особливу загрозу становить торгівля людьми, адже протягом останнього десятиріччя ця злочинність набула актуальності не лише в Україні, а й за її межами.

На основі проведеного аналізу офіційної статистики за період останніх п'яти років, оприлюдненої на сайті Офісу Генерального прокурора України, встановлено, що значного щорічного збільшення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, не вбачається [13].

Таблиця 1

Про зареєстровані злочини, пов'язані з торгівлею людьми

Період (рік)	Обліковано злочинів у звітному періоді		
	за ст. 149 КК України	за ч. 2 ст. 149 КК України	за ч. 3 ст. 149 КК України
2017	342	273	45
2018	207	207	4
2019	320	172	121
2020	205	134	42
2021	229	139	52
2022	42	10	31

Проте у зв'язку з військовою агресією росії у нас немає змоги проаналізувати офіційну статистику за лютий – березень 2022 року. Окуповані території нашої держави є фундаментом для процвітання свавільного беззаконня. Через непідконтрольність цих територій активно зростає кількість випадків торгівлі людьми, тому вважаємо, що можливе різке збільшення злочинів у сфері торгівлі людьми.

Збройний конфлікт дає можливості не лише для протизаконного переміщення зброї, боєприпасів, наркотиків, але й людей. До групи ризику тих, що може легко стати жертвою тіньового ринку, можна віднести вимушених переселенців або внутрішньо переміщених осіб із зони проведення активних бойових дій, а також дітей, які внаслідок війни залишилися без батьківського піклування.

На нашу думку, для того, щоб більш ефективно протидіяти злочинам у сфері торгівлі людьми в Україні, необхідно проаналізувати основні чинники, які сприяють поширенню торгівлі людьми.

Н. М. Дідик до внутрішніх передумов торгівлі людьми відносить:

- економічні передумови;
- соціальні передумови;
- психологічні передумови;
- інформаційні передумови;
- правові передумови.

Економічними передумовами є: економічна криза в державі; наявність тіньової економіки всередині держави; нерівність у сфері розподілу благ; нехтування принципами соціальної справедливості; соціальна нерівність у країні; високий рівень безробіття серед громадян; маленький вибір у сфері можливостей працевлаштування; низький рівень грошового доходу населення; низький рівень життя більшої частини населення, насамперед молоді; несприятливі побутові життєві умови; матеріальна зацікавленість.

Соціальними передумовами є: склад сім'ї, а саме багатодітність; розлучення; стосунки в сім'ї (відсутність батьківської опіки над дітьми); насильство в сім'ях; авторитарність батьків (жорстокість та занедбаність з боку батьків, членів родини або оточення людини); очікування фінансової допомоги від одного з членів сім'ї; виїзд членів родини за кордон; девіантна поведінка батьків (тобто алкоголізм, наркозалежність, кримінальна діяльність); низький рівень освіти громадян; недостатньо професійні навички людини.

Що ж до психологічних передумов, то ними можуть бути «неправильні» моральні цінності більшої частини населення та їхня деструктивність. На це є багато причин, а саме: неблагополуччя у родині; бездоглядність або надмірно жорсткий контроль, що може бути спусковим механізмом протидії, незалежно від фінансового стану родини; слабкий емоційний контакт із членами родини; недоліки у статево-рольовому вихованні; викривлене розуміння позитивного образу «Я»; система цінностей у родинному зв'язку; відсутність духовності; самоутвердження особистості за рахунок іншої людини; кризовий стан, у якому знаходяться українські громадяни, що призводить до їх незахищеності, нестабільний психологічний стан громадян.

Інформаційними передумовами є: незнання українських громадян їх можливостей щодо правил працевлаштування та перебування їх за кордоном та їх наслідки; поширення багатообіцяючих реклам та неправильна інформація в них; незнання своїх прав громадянами; стереотипи у вихованні, нав'язані соціумом тощо. Правовими передумовами торгівлі людьми є відсутність належного захисту потерпілих у цьому злочині; недостатній правовий захист українських громадян від кримінальних «торгівців людьми» як в Україні, так і за її межами; недостатнє покарання злочинців [14, с. 104].

І. В. Буреш до зовнішніх причин (передумов) торгівлі людьми відносить такі:

– недостатньо дієву систему протидії торгівлі людьми у світі (відкриття кордонів, спрощення можливості для подорожування; невідповідність міжнародної нормативно-правової бази щодо запобігання торгівлі людьми та захисту потерпілих осіб реальним умовам, недоліки в механізмі реалізації законів; корумпованість відповідальних органів, що повинні забезпечувати дотримання законності; неузгодженість міграційної політики з реальним станом щодо ринку праці в країнах; лояльне законодавство до занять проституцією в багатьох країнах світу; формування міжнародних кримінальних об'єднань; інтернаціоналізація тіньової економіки);

– попит на торгівлю людьми (низькооплачувана праця та сексуальна експлуатація з комерційною ціллю, особливо експлуатація дітей; праця в галузях, де основне населення не хоче працювати через низку причин, зокрема через небезпечні умови праці);

– можливості для торгівців людьми (фінансові винагороди за «живий товар»; безкарність за вчинення злочинів, мінімальний ризик негативних

наслідків для торгівців; відсутність справедливості для потерпілих або потенційних жертв, що дає можливість торгівцям користуватися своєю безкарністю);

– пропозицію, наявність потенційних жертв (бідність та економічна нерівність між країнами й регіонами; обмеження пропозиції працевлаштування у своїх країнах; війни чи збройні конфлікти; відсутність реєстрації при народженні, а також легального статусу та громадянства більшості населення, особливо національних меншин) [15, с. 116].

Деякі вчені такими чинниками вважають ті рушійні сили торгівлі людьми, якими виступають: гендерна нерівність, відсутність рівних можливостей, волаюча економічна нерівність як усередині держав, так і між ними, корупція й уразливість, що є результатом неадекватності судової і правоохоронної систем, громадянська нестабільність і невиконання державами своїх функцій із захисту й забезпечення своїх громадян. Одним із чинників, що сприяють процвітанню торгівлі людьми, є наявність попиту на платні сексуальні послуги й дешеву робочу силу для будівництва, оброблювального виробництва, промисловості та домашнього господарства [16, с. 3].

В умовах воєнного стану ці чинники набувають ще більшого значення. Внутрішньо переміщені особи із зон активного проведення бойових дій через невизначеність перспектив щодо подальшого проживання та працевлаштування, побутові та фінансові труднощі намагаються отримати притулок чи роботу за кордоном, тому можуть стати жертвами трафікерів.

Висновки. Аналіз законодавчої бази нормативно-правового забезпечення протидії злочинам у сфері торгівлі людьми доводить, що навіть під час військової агресії росії нормативно-правове регулювання залишилося і до сьогодні таким, як і в мирний час.

З метою подолання чинників, які сприяють поширенню торгівлі людьми, вважаємо, що тільки завдяки комплексу спільних дій і заходів у виявленні, документуванні та розслідуванні злочинів цієї категорії у співпраці зі співробітниками Національної поліції України, військовослужбовцями Збройних сил України, які несуть службу на пунктах пропуску, працівниками Державної прикордонної служби можна ефективно протидіяти торгівлі людьми в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.2022).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.04.2022).
3. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря): Закон України від 04.02.2004 р. № 1433-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15#Text> (дата звернення: 10.04.2022).
4. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858 (дата звернення: 10.04.2022).
5. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#027 (дата звернення: 10.04.2022).
6. Кримінальний кодекс України № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.04.2022).

7. Розслідування торгівлі людьми : методичні рекомендації / д. ю. н., професор А. Ф. Волобуєв, к. ю. н. Т. А. Пазинич. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2009. 50 с.
8. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 10.04.2022).
9. Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2013. 22 с.
10. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України, затв. Законом України № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 10.04.2022).
11. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 133/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332022-41737> (дата звернення: 10.04.2022).
12. Про правовий режим воєнного стану : Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t150389?an=1> (дата звернення: 10.04.2022).
13. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування : статистична інформація Генеральної прокуратури України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114143&libid=100820&c=edit&c=fo# (дата звернення: 10.04.2022).
14. Дідик Н. М. Причини торгівлі людьми. *Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. Луцьк, 2016. С. 102–105.
15. Буреш І. В. Державне регулювання у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 7. С. 115–118.
16. Черечукіна Л. В., Яковенко М. О. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 135 с.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].
2. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].
3. Pro ratyfikatsiiu Konventsii Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty transnatsionalnoi orhanizovanoi zlochynnosti ta protokoliv, shcho yii dopovniuiut [Ratification of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto] (Protokolu pro poperedzhennia i pryypnennia torhivli liudmy, osoblyvo zhinkamy i ditmy, i pokarannia za nei i Protokolu proty nezakonnoho vvozu mihrantiv po sushi, moriu i povitriu) : Zakon Ukrainy vid 04.02.2004 № 1433-4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15#Text> (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].
4. Konventsiiia Rady Yevropy pro zakhody shchodo protydii torhivli liudmy [Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858 (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].
5. Protokol pro poperedzhennia i pryypnennia torhivli liudmy, osoblyvo zhinkamy i ditmy, i pokarannia za nei, shcho dopovniuiue Konventsiiu Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty transnatsionalnoi orhanizovanoi zlochynnosti [Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime] : pryiniaty rezoliutsiieiu 55/25 Heneralnoi Asamblei vid 15 lystopada 2000 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#027 (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].
6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] № 4651-6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].
7. Rozsliduvannia torhivli liudmy : metodychni rekomendatsii [Investigation of human trafficking : guidelines] /d. yu. n., profesor A. F. Volobuiev, k. yu. n. T. A. Pazynych. Kharkiv : Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2009. 50 s. [in Ukrainian].
8. Pro protydiiu torhivli liudmy [On combating trafficking in human beings] : Zakon Ukrainy vid 20.09.2011 № 3739-6. Data onovlennia: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].

9. Horbasenko, P. V. (2013). Zahalni polozhennia metodyky rozsliduvannia torhivli liudmy [General provisions of the methodology for investigating human trafficking] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav. Kyiv. 22 s. [in Ukrainian].
10. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy, zatv. Zakonom Ukrainy № 2102-9 vid 24.02.2022 [On the imposition of martial law in Ukraine : Decree of the President of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].
11. Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy № 133/2022 [On the extension of martial law in Ukraine : Decree of the President of Ukraine № 133/2022]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332022-41737> (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].
12. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu : Zakon Ukrainy [On the legal regime of martial law : Law of Ukraine]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t150389?an=1> (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].
13. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [About registered criminal offenses and results of their pre-trial investigation : statistical information of the Prosecutor General's Office of Ukraine]. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114143&libid=100820&c=edit&_c=fo# (data zvernennia: 10.04.2022) [in Ukrainian].
14. Didyk, N. M. (2016). Prychyny torhivli liudmy. [Reasons for human trafficking]. *Osobystist i suspilstvo: metodolohiia ta praktyka suchasnoi psykholohii : materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konferentsii. Luts'k. S. 102–105* [in Ukrainian].
15. Buresh, I. V. (2013). Derzhavne rehuliuвання u sferi protydii torhivli liudmy v Ukraini [State regulation in the field of combating trafficking in human beings in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid. № 7. S. 115–118* [in Ukrainian].
16. Cherechukina, L. V., Yakovenko, M. O. (2013). Vyavlennia ta rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh z torhivleiu liudmy [Detection and investigation of crimes related to human trafficking]. *Luhansk : RVV LDUVS im. E. O. Didorenka. 135 s.* [in Ukrainian].

Kotova Viktoria,
PhD in Law
(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2046-2635>

FEATURES OF INVESTIGATION OF HUMAN TRAFFICKING IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

The article defines the essence of the definition of "human trafficking" and the forms in which criminal offenses in the field of human trafficking occur. The purpose of the article is to study the features of the investigation of criminal offenses in the field of human trafficking in conditions of martial law. The main factors (preconditions) that contribute to the spread of human trafficking in the context of Russia's military aggression have been identified; normative legal acts in the field of prevention of human trafficking were analyzed; proposals for combating criminal offenses in the field of human trafficking were provided. An analysis of the legal framework for combating criminal offenses in the field of human trafficking shows that despite the fact of Russia's military aggression, normative and legal regulations remain the same today as in peacetime. In our opinion, in order to more effectively oppose a criminal offense in trafficking in human beings in Ukraine, it is necessary to analyze the main factors that contribute to the spread of trafficking in human beings. These factors include internal (economic, social, psychological, informational and legal) and external preconditions (insufficiently effective system of combating trafficking in the world, demand for trafficking in human beings, the presence of opportunities for traffickers, etc.). One of the factors that promote the prosperity of trafficking is the availability of demand for pay sexual services and cheap labor for construction, processing production, industry and households. In the conditions of military status, these factors acquire even more importance. Internally displaced persons from active hostilities through the uncertainty of prospects for further accommodation and employment, domestic and financial difficulties are trying to get shelter or work abroad, so they may become victims of traffic. The key aspect of the article is that only the complex actions of joint activities in detecting, documenting and investigating criminal offenses of this category in cooperation with the National Police, soldiers of the Armed Forces of Ukraine serving at checkpoints, employees of the State Border Service can counteract trade in "living goods" in conditions of martial law.

Key words: human trafficking; exploitation; recruitment; trafficker; martial law; military aggression; labor aggression; forcibly displaced persons.

Надіслано до редколегії 14.04.2022
Рекомендовано до публікації 20.04.2022

Розділ IV

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ Й ПОРЯДКУ

УДК: 364.442.2-054.73

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-82-90>

Козар Юрій Юрійович,

доктор юридичних наук, професор
(Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6424-6419>

Гаріфуллін Максим Валерійович,

аспірант
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6469-4924>

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу проблематики, яка стосується підтримки внутрішньо переміщених осіб у процесі їх повторної соціалізації та адаптації і ролі інститутів державного та недержавного секторів, які, ґрунтуючись на принципах демократичності, верховенства права та справедливості, покликані сприяти цим процесам. Автор у статті визначає статус внутрішньо переміщених осіб в Україні; характеризує основні труднощі, з якими такі особи зіштовхуються; пропонує необхідні кроки до реформування державної політики, що стосується біженців усередині держави.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи; державні інститути; переселенці; соціальна адаптація; соціалізація; міжнародні організації; волонтерська діяльність; збройний конфлікт.

Постановка проблеми. Аналіз проблематики, що стосується підтримки внутрішньо переміщених осіб у процесі їх повторної соціалізації та адаптації і ролі інститутів державного та недержавного секторів, які, ґрунтуючись на принципах демократичності, верховенства права та справедливості, покликані сприяти цим процесам, є актуальним та важливим в умовах сьогодення. Гарантії такої діяльності є основоположними під час розбудови сучасної української державності в умовах російської військової агресії та анексії спочатку Кримського півострова, а згодом і східних областей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців частково висвітлюють цю проблему, зокрема: І. Є. Алімов, А. В. Дяченко, О. Ф. Новікова, О. В. Осауленко, А. В. Путінцев, І. М. Трубавіна та ін. Однак потребують подальшого вивчення такі питання: визначення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні; формулювання переліку основних труднощів, з якими такі особи зіштовхуються; дослідження національних проєктів, програм, законів і постанов щодо сприяння процесам соціалізації внутрішньо переміщених осіб, урахування їх позитивних рис і недоліків, стану їх упровадження в життя та безпосередню дієвість і зв'язок із дійсністю; необхідність запропонувати кроки до реформування державної політики, що стосується біженців усередині держави, які зможуть сприяти ефективності діяльності інститутів та гарантувати виконання національних і міжнародних вимог у сфері внутрішньо переміщених осіб задля забезпечення прав та свобод людини і громадянина, які набули актуального значення, до того ж визначені не тільки Конституцією України, а й світовою спільнотою, що свідчить про важливість, масштаб і релевантність зазначеного питання, тому і є **метою** нашої наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу. Внутрішньо переміщені особи – це особлива категорія людей, яка з року в рік з'являється дедалі частіше в різних світових країнах. Наша держава, на жаль, не стала винятком у цьому питанні. Із 2014 року Україна веде гібридну війну з Російською Федерацією. За цей період проблема з біженцями всередині країни набула великих масштабів. Посилаючись на результати спільних досліджень проєкту Brookings-LSE та програми «Право на Захист» (HIAS Україна), початок переселень відбувся у березні 2014 року, і за рік кількість офіційно зареєстрованих осіб, які мали статус «внутрішньо переміщених», сягнула більше одного мільйона [1].

Державні та громадські механізми, які були покликані регулювати сферу всебічного забезпечення таких людей, продемонстрували вкрай низький рівень готовності до подібних ситуацій. Унаслідок цього розпочався прискорений процес перебудови у галузі соціальної політики України.

Основними труднощами внутрішньо переміщених осіб, як правило, є: відсутність житла (тимчасового або постійного); нестача матеріальних засобів для існування; проблеми в оформленні реєстрації та відновленні документів; складність або відсутність доступу до послуг соціального та правового характеру.

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні [2].

Для виконання поставлених завдань щодо надання допомоги внутрішньо переміщеним особам у нашій державі можна окреслити дві категорії інститутів.

Перша з них – це державні інститути (механізми), або держава в особі відповідних органів. Держава є найпотужнішим інститутом, що здійснює політику стосовно внутрішньо переміщених осіб. Вона має великий арсенал інструментів, завдяки яким можна досягати тих чи інших цілей. Вона несе відповідальність за

свої дії або їх невиконання перед такими особами й повинна чітко спрямовувати всі свої зусилля на створення першочергових умов для забезпечення їхніх потреб.

Відповідно до політики будь-якої демократичної держави, якою є й Україна, мають здійснюватися реформи в соціальній сфері, які дозволять провести адаптацію переселенців максимально ефективно. Не лише існування на папері, а й, найголовніше, дія гарантій для таких осіб повинна бути поза критерієм їх місцезнаходження.

Першим і рішучим кроком у процесі виконання згаданих завдань було прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року» (далі – Програма). Метою Програми є розв'язання основних проблем громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, і зниження рівня соціальної напруженості серед них і в суспільстві; сприяння інтеграції та соціальній адаптації таких осіб за новим місцем проживання; допомога в забезпеченні створення належних умов для життєдіяльності, прав та реалізації потенціалу; забезпечення соціальної, медичної, психологічної та матеріальної підтримки; створення передумов для компенсації завданої їм майнової (матеріальної) та моральної шкоди; створення сприятливих умов для добровільного повернення на місця попереднього проживання (за умови повного фактичного припинення бойових дій на територіях, на яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження) [3].

Перевагами цієї Програми можна назвати: детальну увагу до питання житла, закріплення надання безоплатної правової допомоги, боротьбу зі стигматизацією, формування реєстру заборгованості з виплати заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат.

Слідом за цією Програмою було підписано низку законів та постанов, зокрема: Постанову Кабінету Міністрів України від 01.10. 2014 р. № 509 «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції» [4]; Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII; Постанову Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2014 року за № 637 «Про здійснення соціальних виплат особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України і районів проведення антитерористичної операції»; розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року»; Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII; Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 за № 1706-VII [2].

Органами, що займаються реалізацією державної політики у сфері внутрішньо переміщених осіб, є Державна міграційна служба, Міністерство культури, Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти і науки, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство зовнішніх справ, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Пенсійний фонд України.

Державні інституції змогли закріпити права внутрішньо переміщених осіб у сфері майнових, культурних та освітніх питань. Упорядкувати деякі процесуальні моменти та забезпечити мінімальний пакет прав і засобів для самореалізації на нових територіях проживання.

Оцінка дій влади, попри все, залишається невисокою. Соціальні опитування та інтерв'ю такої категорії осіб дають змогу зрозуміти, що система, яка складається з державних механізмів забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб, виявилася негнучкою. Здебільшого мова йде про наявність формальних, задокументованих можливостей, прав та пільг. Реалії життя та бюрократія перешкоджають упровадженню ідей та реалізації поставлених завдань. Брак кадрів та спеціалістів, відсутність мотивації в компетентних органах та проблеми регіону стають вирішальними й унеможливають втілення намірів держави через ухвалення низки законів. Проте варто відзначити й позитивні тенденції, які з'явилися нещодавно в цій сфері: зменшення кількості та впорядкування обліку таких осіб, вирішення багатьох побутових та особистих проблем тощо.

Успішність тієї чи іншої соціальної програми передусім залежить від тих, хто її буде виконувати, впроваджувати в життя. Тому необхідно на загальному рівні нагадувати про пріоритетність і першочерговість такого питання, як інтеграція біженців. Проводити кадрові реформи й залучати міжнародних фахівців для консультацій та надання допомоги з використанням європейського та світового досвіду.

Внутрішньо переміщені особи є повноцінними громадянами України, і це слід завжди чітко усвідомлювати. Проте вони, як і все населення, є ресурсом держави. Тому правильна їх адаптація сприятиме економічному зростанню держави та підвищенню добробуту, а неправильна – призведе до погіршення криміногенної ситуації у країні і внутрішньонаціональної ворожнечі.

Другою категорією інститутів є недержавні організації (волонтери). До них можна включити й міжнародні організації. Роль волонтерів у всі часи була не тільки допоміжною, а й іноді провідною. Серед найбільших волонтерських організацій в Україні можна виділити такі: «Станція Харків», «Допомога Дніпра», «7-а Лінія», «АК центр», «Фонд Ріната Ахметова», «Дім друзів», «Благодійний фонд «Ксена», «Кримська діаспора», «Відновлення. Схід», «Країна вільних людей» та інші. Їхня кількість і якість їх роботи свідчить, що український народ у змозі згуртувати свої сили й організувати ефективну підтримку в часи, коли це справді необхідно.

Провідними видами волонтерської допомоги стали: допомога в психологічній реабілітації; допомога в пошуку роботи / надання роботи; допомога товарами (як продовольчими, так і непродовольчими); допомога у сфері надання інформації або консультацій; допомога в наданні тимчасового притулку, житла; допомога в організації гуртків для внутрішньо переміщених осіб та ін.

Громадянська активність пересічних громадян теж становить чималий відсоток допомоги. Розглянемо соціологічне дослідження, у рамках якого Центром «Соціальний моніторинг» спільно з Українським інститутом соціальних досліджень імені О. Яременка були поставлені запитання, які можуть характеризувати ставлення респондентів до волонтерства та переселенців з Криму й Донбасу. Так, щодо питання допомоги військовим та вимушеним переселенцям, то більшість із тих опитаних, хто взагалі опікувався їх проблемами,

воліли переказувати гроші (52,7 %). Також значна кількість людей, стурбованих ситуацією з внутрішньо переміщеними особами й силами, які ведуть бойові дії на сході держави на боці України, приносили речі або продукти харчування у благодійні фонди або волонтерські організації (40 %). Ці дві категорії респондентів є найбільшimi, і це вказує на те, що громадяни, які є недостатньо поінформованими про реальні потреби армії та внутрішньо переміщених осіб, воліли переказувати гроші або приносити найнеобхідніші продукти та речі.

Цілком імовірно, що більшість фінансових надходжень здійснювалася через смс-повідомлення на лінію Міністерства оборони України, а речі та продукти, які передавали громадяни, ними не купувалися. Тобто в суспільстві існує певний дисонанс: з одного боку, люди прагнуть допомагати, а з іншого – не бажають витратити на це значні кошти.

Підтверджує цю гіпотезу також те, що 27,8 % респондентів купували продукти із специфічним маркуванням, яке вказувало на те, що частина прибутку від їх продажу піде на потреби армії. 25,2 % респондентів самостійно купували речі та продукти, необхідні військовим та вимушеним переселенцям, і саме ця категорія включає в себе громадян, які готові були витратити власні кошти для вирішення проблем забезпечення армії і внутрішньо переміщених осіб.

Окремо необхідно виділити 14,2 % респондентів, які особисто допомагали вимушеним переселенцям, а також 9,3 % опитаних, які безоплатно працювали у волонтерських організаціях. Значно менша частина (3,5 %) респондентів надавали власне житло для внутрішньо переміщених осіб. Однак варто зазначити, що з початку подій у Криму волонтери активно шукали притулки для переселенців, отож реальна необхідність у житлі може бути достатньо низькою [5].

Загальні результати демонструють у цілому бажання громадян допомогти вимушеним переселенцям. Самі біженці також підтверджують щирість та ініціативу від фондів, організацій та простих громадян, вони оцінюють їх ефективність і переважно ставлять її вище державної. Однак більшість людей не так однозначно сприймають готовність до трати власних значних ресурсів. Фактори, які впливають на це, можуть бути різними. Проте найбільш прийнятним вважаємо загальну низьку фінансову спроможність населення, у тому числі й через воєнні дії на сході країни.

Тема міжнародної допомоги внутрішньо переміщеним особам насамперед тісно пов'язана з діяльністю Міжнародної організації з питань міграції ООН (далі – МОМ).

У грудні 2018 року МОМ розпочала проєкт «Підтримка реінтеграції ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей», фінансований Європейським Союзом. Проєкт тривав упродовж 20 місяців у трьох пілотних областях: Київській, Дніпропетровській та Львівській. У межах проєкту було передбачено підтримку заходів соціального згуртування: спортивних змагань, майстер-класів, круглих столів із представниками місцевої влади. Кваліфіковану психологічну допомогу в рамках проєкту надавали фахівці, які пройшли підготовку з роботи з ветеранами та членами їхніх родин. Ще одним компонентом проєкту були тренінги та гранти на підтримку кар'єрного розвитку та самозайнятості ветеранів.

У вересні 2019 року МОМ розпочала проєкт «Нагальна гуманітарна допомога та підтримка раннього відновлення для громад, постраждалих унаслідок конфлікту на сході України», фінансований Бюро у справах населення,

біженців та міграції Держдепартаменту США. Проект діяв упродовж одного року і включав допомогу з підготовкою до зими й дотриманням стандартів гігієни, багатоцільову грошову допомогу, а також підтримку з самозайнятстю й мікропідприємництвом.

Проект «Гуманітарна та соціально-економічна підтримка внутрішньо переміщених осіб та постраждалого населення на сході України», що впроваджується МОМ за фінансування Уряду Японії, розпочався в березні 2020 року і тривав до березня 2021 року. Проект підтримав зусилля Уряду України щодо надання соціально-економічної підтримки внутрішньо переміщеним особам та постраждалому від конфлікту населенню поблизу лінії розмежування. Крім цього, проект мав на меті підвищити рівень інформованості серед відповідних груп населення про ризики торгівлі людьми та експлуатації, а також покращити медичну інфраструктуру закладів охорони здоров'я поблизу лінії розмежування та на контрольних пунктах в'їзду-виїзду.

У квітні 2020 року МОМ розпочала проект «Внесок у гуманітарну діяльність, включену до Глобального плану МОМ зі стратегічної готовності та реагування на коронавірусну хворобу». Проект фінансується Бюро у справах народонаселення, біженців та міграції Державного департаменту США. Він тривав 8,5 місяців і сприяв зусиллям Уряду України щодо ефективної підготовки та реагування на COVID-19 у постраждалих від конфлікту районах. Проект передбачав надання засобів гігієни, психосоціальної підтримки, підтримку засобів до існування, грошову допомогу та індивідуальну допомогу особам, яким загрожує торгівля людьми, експлуатація та зловживання з числа вразливих осіб, що повернулися, внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих від конфлікту осіб у Донецькій та Луганській областях.

У червні 2020 року МОМ розпочала проект «Підтримка у підготовці до зими для постраждалих від конфлікту громад Донеччини та Луганщини (території, не контрольовані Урядом)». Проект фінансується Цивільним захистом та гуманітарною допомогою ЄС (EU ECHO). Проект допоміг підготуватися до зими уразливим постраждалим від конфлікту особам, які мешкають у віддалених населених пунктах поблизу лінії розмежування, із надзвичайно високим рівнем безробіття і скрутною економічною ситуацією.

П'ятирічний проект «Покращення умов життя внутрішньо переміщених осіб на сході України», розпочатий МОМ у 2020 році, фінансується Урядом Німеччини через Банк розвитку KfW. Він передбачає створення сучасного житла для близько 1500–2000 бенефіціарів у містах Краматорськ (Донецька область) та Северодонецьк (Луганська область). Близько 500–600 житлових одиниць буде споруджено чи реконструйовано, суворо дотримуючись української законодавчої бази щодо будівництва / середовища проживання та стандартів ЄС для сектору. Житло не буде безкоштовним, але надаватиметься за прийнятну вартість, відповідно до місцевого ринку. Близько 80 % нових житлових одиниць будуть передані внутрішньо переміщеним особам, а 20 % – місцевим жителям [6].

Висновки. Соціально-правове забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб є болючим питанням для Української держави. Адекватного й повного вирішення проблеми наразі не вбачається можливим. Україна ослаблена збройним конфліктом і, попри всі спроби, не може виконати поки власних програм.

За результатами дослідження, інститути, які покликані забезпечувати права та свободи переселенців, із часом помітно втрачають силу і вплив. Громадськість не надає гласності цій важливій проблемі, а суспільство більш стурбоване власним добробутом, матеріальним становищем тощо.

Реакція на трагедію, яка розпочалася у 2014 році, не була достатньою і виявилася спонтанною, що і призвело до численних прогалин і так званих «фейків» з боку уряду. Громадські, недержавні організації та фонди хоча й допомагають частково у вирішенні тих чи інших питань та досягненні певних цілей, але все ж таки їх зусилля залишаються недостатніми для вирішення проблеми на державному рівні. Ця ситуація показала, наскільки наша держава залежна від дотацій, гуманітарної допомоги та грошей саме європейського та західного (мова про Сполучені Штати Америки) простору. Складно навіть уявити трагізм ситуації та її наслідки, якби Україна була позбавлена зовнішньої підтримки в розв'язанні всіх проблем у сфері внутрішньої міграції.

Зважаючи на викладене, убачаємо доцільним запропонувати декілька необхідних, на нашу думку, кроків на шляху до вирішення цієї ситуації. По-перше, варто привернути ще більшу увагу політиків до питання щодо забезпечення потреб переселенців. Активна реакція потрібна саме зараз, адже чим більше збройний конфлікт поглиблюється, тим важче приймати рішення. Слід створити оперативні групи, які будуть шукати можливі шляхи вирішення і сценарії, що зможуть гарантувати довготривалість та ефективність майбутніх кроків державної влади. По-друге, існує наявність потреби у створенні основного органу, який буде займатися безпосередньо питаннями стосовно внутрішньо переміщених осіб. Цей орган повинен мати всі необхідні йому повноваження і складатися з фахівців, які, що важливо, будуть ознайомлені з досвідом європейських держав щодо подолання конкретних проблем у сфері внутрішньої міграції. Відсутність кваліфікованих співробітників у компетентних органах тільки гальмує процес вирішення конфлікту і не дає змоги передбачати можливі прорахунки. По-третє, питання внутрішньо переміщених осіб гостро постає через призму гібридної війни, завершення якої не обіцяє бути швидким. Тому всі процеси реформування у сфері біженців зі сходу мають проводитися у взаємозв'язку з поступовим регулюванням збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією (справедливості ради варто було б записати «російською федерацією»).

Зосередивши свою увагу на цій проблемі, Україна за підтримки демократичного світового суспільства здатна вирішити всі питання, пов'язані з ефективністю та надійністю функціонування державних і недержавних інститутів, що покликані забезпечувати захист прав та свобод внутрішньо переміщених осіб.

Список використаних джерел

1. Непевний початок: відповідь Української держави на проблеми внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Ukrainian-Govt-Responses-to-Internal-Displacement-May-2015-ukr.pdf> (дата звернення: 20.03.2021).
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 1. Ст. 1.
3. Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року: Постанова КМУ від 16 грудня 2015 р. № 1094. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF/page> (дата звернення: 20.03.2021).

4. Про облік внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.03.2021).
5. Ставлення до переселенців і волонтерської діяльності. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. Київ, 2015. URL: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Settlers%20and%20volunteering.pdf> (дата звернення: 20.03.2021).
6. Допомога ВПО і громадам, які зазнали наслідків конфлікту. URL: <https://iom.org.ua/ua/dopomoga-vpo-i-gromadam-yaki-zaznali-naslidkiv-konfliktu> (дата звернення: 20.03.2021).

References

1. Nepevnyi pochatok: vidpovid Ukrainiskoi derzhavy na problemy vnutrishno peremishchenykh osib [An uncertain beginning: response of the Ukrainian state to the problems of internally displaced persons]. URL: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Ukrainian-Govt-Responses-to-Internal-Displacement-May-2015-ukr.pdf> (data zvernennia: 20.03.2021) [in Ukrainian].
2. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib : Zakon Ukrainy [About providing of the rights and freedoms of internally displaced persons : Law of Ukraine]. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2015. № 1. St. 1 [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennia Kompleksnoi derzhavnoi prohramy shchodo pidtrymky, sotsialnoi adaptatsii ta reintehratsii hromadian Ukrainy, yaki pereselylysia z tymchasovo okupovanoi terytorii Ukrainy ta raioniv provedennia antyterrorystychnoi operatsii v inshi rehiony Ukrainy, na period do 2017 roku [About approval of the Complex state program as for support, social adaptation and reintegration of citizens of Ukraine who have moved from temporarily occupied territory of Ukraine and regions of carrying out anti-terrorist operation to other regions of Ukraine, for the period up to 2017]: Postanova KMU vid 16 hrudnia 2015 r. № 1094. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF/page> (data zvernennia: 20.03.2021) [in Ukrainian].
4. Pro oblik vnutrishno peremishchenykh osib : Postanova Kabinetu Ministriv vid 1 zhovtnia 2014 r. № 509 [About account in go finternally displaced persons : Resolution of the Cabinet of Ministers]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 20.03.2021) [in Ukrainian].
5. Stavlennia do pereselentsiv i volonterskoi diialnosti Ukrainyskyi instytut sotsialnykh doslidzhen imeni Oleksandra Yaremenka [Oleksandr Yaremenko Ukrainian Institute for Social Research. Attitude towards migrants and volunteering]. Kyiv, 2015. URL: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Settlers%20and%20volunteering.pdf> (data zvernennia: 20.03.2021) [in Ukrainian].
6. Dopomoha VPO i hromadam, yaki zaznali naslidkiv konfliktu [Assistance to IDPs and communities affected with the conflict]. URL: <https://iom.org.ua/ua/dopomoga-vpo-i-gromadam-yaki-zaznali-naslidkiv-konfliktu> (data zvernennia: 20.03.2021) [in Ukrainian].

Kozar Yurii,

Doctor of Law, Professor

(Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6424-6419>

Harifullin Maksym,

Postgraduate student

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6469-4924>

THE ROLE OF THE STATE AND THE NON-STATE INSTITUTIONS IN THE PROCESSES OF THE SOCIAL ADAPTATION OF THE INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

The article is devoted to the analysis of the problem related to the support of internally displaced persons in the process of their re-socialization and the adaptation and the role of the institutions of state and non-state sector which is based on the principles of democracy, rule of law and justice, which are designed to facilitate these processes. The guarantees of such activity are fundamental during the development of the modern Ukrainian statehood, which, unfortunately, is faced the aggression of the Russian Federation and the consistent annexation of, firstly, the Crimean Peninsula, and later, the eastern regions. In view of these events, the author in this article, firstly, determines the status of internally displaced persons in Ukraine, secondly, formulates the main difficulties with which the persons will be faced, thirdly, studies the national projects, the programs, the laws and the regulations as

for the assistance of the process of the socialization of internally displaced persons, weighs their positive features and the disadvantages and explores their real implementation in the life and the direct effectiveness and the connection with the real state of affairs, fourthly, offers the necessary steps to the reform of the state policy which concerns of refugee within the state, which, theoretically, will be able to increase the efficiency of the activity of the institutions and to guarantee the implementation of the national and the international requirements in the sphere of internally displaced persons, for the sake of guarantee and providing of rights and freedoms of human, which have become actual and have been determined not only with the Constitution of Ukraine but also with the world community which testify about the importance, scale and relevance of this issue. Focusing on this problem, Ukraine, together with the support of a democratic world society, can solve all issues related to the effectiveness and reliability of the functioning of state and non-state institutions that are intended to ensure the protection of rights and freedoms of internally displaced persons.

Key words: *internally displaced persons; state institutions; migrants; social adaptation; socialization; international organizations; volunteering; armed conflict.*

Надіслано до редколегії 20.04.2022
Рекомендовано до публікації 25.04.2022

УДК: 351.811+608.2

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-91-98>

Червінчук Андрій Васильович,
кандидат юридичних наук, старший дослідник
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7893-6632>

Атаманенко Юлія Юріївна,
кандидат технічних наук
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7423-9880>

ПРИСТРОЇ ДЛЯ ПРИМУСОВОГО ВІДКРИТТЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

У статті досліджено телескопічний кийок, викидний ніж із вбудованим склобомом, тактичну ручку – куботан, аварійний молот та нещодавно запатентований промисловий зразок «Пристрій збірний для примусового відкриття транспортного засобу “Wincrusher”», які за своєю функціональністю передбачають можливість руйнування бокового скла автомобіля. Детально розглянуто та проаналізовано їх комплектацію, технічні можливості та аспекти технологічного процесу. З ряду пристроїв виокремлено збірний пристрій «Wincrusher» та запропоновано шляхи вдосконалення нормативно-правової бази для його застосування.

Ключові слова: транспортний засіб; проникнення поліції до транспортного засобу; примусове відкриття; методика розбиття; бокове автомобільне скло; спеціально зорієнтований пристрій.

Постановка проблеми. На сьогодні поліцейські підрозділи патрульної поліції України під час виконання своїх обов'язків у сфері контролю за дотриманням правил дорожнього руху як поліцейські заходи примусу можуть використовувати спеціальні засоби, перелік яких міститься в Законі України «Про Національну поліцію» [1]. Однак у поліцейській діяльності трапляється чимало випадків, коли для захисту життя та здоров'я людини, а також припинення чи протидії певним правопорушенням, зокрема тим, що вчиняються з використанням транспортних засобів, виникає потреба застосування інших технічних приладів, що наразі не перебувають на оснащенні підрозділів Національної поліції України. Це насамперед стосується тих ситуацій, коли задля порятунку життя та здоров'я людини або подолання злісної непокори законному розпорядженню або вимозі поліцейського під час виконання ним службових обов'язків необхідно примусово відкрити автомобіль шляхом пошкодження скла, дверей чи запірних пристроїв. Тому виникає доречне питання щодо вибору пристроїв примусового відкриття

транспортних засобів, правових підстав їх застосування та окремих аспектів технологічного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика застосування заходів адміністративного примусу під час забезпечення поліцією публічної безпеки та порядку розглядалася багатьма вченими. Доречним буде виокремити праці таких науковців, як А. С. Васильєв, Є. В. Додін, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, А. О. Собакар, С. Г. Стеценко, В. К. Шкарупа та інших.

З-поміж значної кількості досліджень варто звернути увагу на думку Р. М. Пилипіва, який пропонує додати до превентивних поліцейських заходів повноваження вимагати від водія зупиненого на законних підставах транспортного засобу відкрити вікно не менш ніж на дві третини, увімкнути світло в салоні автомобіля та не залишати транспортний засіб без конкретної команди поліцейського. А в разі відмови водія або особи, яка знаходиться у транспортному засобі, виконати законну вимогу поліцейського відкрити вікно або вийти з автомобіля – застосовувати гумові або пластикові кийки для розбиття скла транспортного засобу. Також для цієї дії дозволити поліції використовувати вогнепальну зброю як спеціальний засіб (руків'я пістолета або приклад автомата) без застосування кінетичної енергії набоїв [2].

Наразі в чинному законодавстві України та наявних методиках не визначено ефективного та безпечного способу примусового відкриття транспортного засобу. Тому, досліджуючи ті чи інші пристрої, варто враховувати, що їх застосування має бути безпечним для життя і здоров'я особи, яка знаходиться в салоні автомобіля, а також нести мінімальні пошкодження для самого транспортного засобу.

Метою статті є обґрунтування можливості використання того чи іншого пристрою для примусового відкриття транспортних засобів та закріплення нормативно-правової бази його застосування на державному рівні.

Виклад основного матеріалу. До пристроїв, які за своєю комплектацією передбачають можливість руйнування бокового скла автомобіля, слід віднести: телескопічний кийок, викидний ніж із вбудованим склобомом, тактичну ручку – куботан, аварійний молот та нещодавно запатентований промисловий зразок «Пристрій збірний для примусового відкриття транспортного засобу “Wincrusher”». Перш ніж обрати найбільш відповідний пристрій для вирішення вказаної задачі, необхідно розглянути та проаналізувати комплектацію, технічні можливості та аспекти технологічного процесу.

Телескопічний кийок ESP (курсив наш. – А. Ч., Ю. А.). Прикладом є компактна загартована телескопічна палиця (ExB – 21HS) з додатковим гумовим наконечником, який містить прихований шип (BE-05) (рис. 1, 2). Конструкція в кийка дуже проста: він складається з декількох телескопічних циліндрів, що вкладені один в одного, утворюючи пружний еластичний прут у результаті різкого помаху рукою. Слід зазначити, що кийок виготовлений із загартованої сталі, так само, як і кінець, який забезпечує максимальну ефективність кийка. Поперечні насічки рукоятки дають змогу здійснити надійний хват дубинки та сприяють надійній фіксації металевого кріплення. Додатковий наконечник BE-05 – спеціальний твердий та високоміцний шип (карбід вольфраму), який надійно прихований у наконечнику відразу під гумовим покриттям [3].

Рис. 1. Компактна загартована телескопічна палиця (ExB – 21HS)

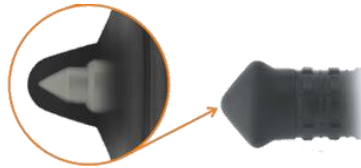

Рис. 2. Додатковий гумовий наконечник

Телескопічний кийок з установленим додатковим гумовим наконечником (замість стандартного наконечника) дозволяє з легкістю розбити автомобільне скло, тим самим частково захищаючи від травм уламками.

Телескопічний кийок використовують так:

- 1) працівник Національної поліції України обирає бічне скло автомобіля, яке підлягає руйнуванню;
- 2) бере за рукоятку похідного (складеного) телескопічного кийка та різким махом руки переводить положення телескопічного кийка в розкладне;
- 3) задля забезпечення безпеки прикриває обличчя та очі будь-яким доступним захисним щитом;
- 4) сильно вдаряє по склу додатковим гумовим наконечником телескопічного кийка.

Викидний ніж із вбудованим склобоек (курсив наш. – А. Ч., Ю. А.). Зразком є викидний ніж Grand Way 1000113 (рис. 3).

Рис. 3. Викидний ніж Grand Way 1000113

Загострений з обох сторін кинджалоподібний клинок кишенькового ножа виготовлений із найбільш корозійностійкої та надійної сталі, твердість якої за шкалою Роквелла досягає 55 HRC. Викидний ніж відкривається шляхом пересування спеціального фіксатора на рукоятці, яка виготовлена з алюмінію з

різною обробкою. На кінці рукоятки розташований склобій для розбиття автомобільного скла [4].

Варто зауважити, що зазвичай склобій є окремою деталлю, розташованою на торці рукоятки. Рідше це закінчення хвостовика, що виступає з рукоятки і має форму склобою, або власне торець рукоятки, тобто хвостовик та накладки, виконані разом у формі склобою.

Викидний ніж використовують у такий спосіб:

- 1) працівник Національної поліції України обирає бічне скло автомобіля, яке підлягає руйнуванню;
- 2) бере за рукоятку викидного ножа;
- 3) задля забезпечення безпеки прикриває обличчя та очі будь-яким доступним захисним щитом;
- 4) сильно вдаряє по склу кінцем рукоятки, на якому розташований склобій.

Тактична ручка – куботан (курсив наш. – А. Ч., Ю. А.). Тактична ручка – куботан Laix B2 (рис. 4) – візуально звичайна ручка без ковпачка з м'яким стрижнем. Кінчик, що пише, ховається всередину поворотом верхньої частини [5].

Рис. 4. Тактична ручка – куботан Laix B2

Вибір виконаний з авіаційного алюмінію, що забезпечує міцний корпус, а жорстка зубчата структура поверхні ручки запобігає ковзанню руки у разі використання ручки як куботан.

Тактичну ручку використовують так:

- 1) працівник Національної поліції України обирає бічне скло автомобіля, яке підлягає руйнуванню;
- 2) бере тактичну ручку зворотнім хватом, тримаючи великий палець на закругленому торці виробу;
- 3) задля забезпечення безпеки прикриває обличчя та очі будь-яким доступним захисним щитом;
- 4) сильно вдаряє в кут скла торцевою частиною корпусу ручки.

Рис. 5. Аварійний молоток

Аварійний молоток (курсив наш. – А. Ч., Ю. А.). Цей інструмент має зручну ручку, яка надійно захищає руку людини від порізів під час розбивання скла. Ударна частина молотка зроблена з міцної сталі і має загострений кінець (рис. 5). Крім того, деякі аварійні молоти мають вбудований у рукоятку безпечний ніж, який використовується для перерізання ременів безпеки [6].

Спосіб примусового відкриття транспортного засобу завдяки використанню аварійного молотка полягає в тому, що:

- 1) працівник Національної поліції України обирає бічне скло автомобіля, яке підлягає руйнуванню;

- 2) бере за рукоятку аварійного молотка головкою вперед;
- 3) задля забезпечення безпеки прикриває обличчя та очі будь-яким доступним захисним щитом;
- 4) сильно вдаряє по склу сталевим наконечником молотка.

Однак слід наголосити, що зазначені вище способи примусового відкриття транспортного засобу мають низку недоліків, зокрема:

- максимальний розкид скла;
- неконтрольовану силу удару;
- можливість травмувати осіб, що знаходяться всередині автомобіля;
- ризик травмувати поліцейського, який застосовує цей прилад;
- можливість травмувати осіб, які знаходяться поруч із поліцейським.

Окремої уваги заслуговує збірний пристрій «Wincrusher», який дозволяє максимально безпечно як для поліцейського, так і для особи, що знаходиться всередині, здійснити руйнування будь-якого бічного скла автомобіля (курсив наш. – А. Ч., Ю. А.). Основний принцип роботи полягає у фіксації його на поверхні бічного скла автомобіля та використанні сконцентрованої ударної енергії від інерційного молота, що приводиться в дію мускульною силою поліцейського. Сила розльоту та кількість уламків у зоні обличчя істотно знижується, якщо отвір для вкручування бойка буде розташований якнайдалі від обличчя людини, а одна з присосок – напроти обличчя людини в автомобілі [7].

Пристрій «Wincrusher» складається з двох окремих елементів – фіксуючої рамки з вакуумними присосками та корпусу ударного інерційного молота (рис. 6, 7).

Рис. 6. Фіксуюча рамка з вакуумними присосками

Рис. 7. Ударний інерційний молот

Фіксуюча рамка з вакуумними присосками складається з фіксуючої рамки, отвору для вкручування корпусу ударного молота, вакуумних присосок та важелів на вакуумних присосках. Ударний інерційний молот складається зі штока, ударної рукоятки (голівки) інерційного молотка, бойка та корпусу інерційного молота.

Спосіб примусового відкриття транспортного засобу за допомогою збирного пристрою «Wincrusher» такий:

- 1) працівник Національної поліції України обирає бічне скло автомобіля, яке підлягає руйнуванню;
- 2) очищає зовнішню поверхню скла автомобіля від бруду або інших часток, що можуть заважати спрацюванню вакуумних присосок;
- 3) надягає захисні окуляри та рукавички, які йдуть у комплекті з пристроєм, з метою попередження можливого ураження уламками скла;

4) розміщує на поверхні скла фіксуючу рамку так, щоб одна з присосок розміщувалася напроти обличчя людини, що знаходиться в салоні, а отвір для вкручування корпусу ударного молота, за можливості, – у геометричному центрі скла;

5) притискає до скла фіксуючу рамку та одночасно переміщує важелі на вакуумних присосках, зафіксує рамку на поверхні скла завдяки дії присосок;

6) зорієнтовує бойок і відповідно корпус інерційного молота в отвір для вкручування та обертовими рухами за годинниковою стрілкою доводить площу виходу бойка до поверхні скла. Довертає корпус до надання характерного спротиву, тобто створення початкового напруження у склі;

7) лівою рукою утримує корпус інерційного молота в місці з нанесеним протиковзним покриттям, а правою рукою, тримаючись за ударну рукоять, висуває її максимально з корпусу;

8) різким рухом правої руки з наростаючим прискоренням засовує шток у корпус інерційного молота і здійснює удар. Лівою рукою утримує прилад, оскільки під час руйнування скла його фіксація до того ж самого скла зникає.

Отже, серед низки описаних приладів слід виокремити збірний пристрій «Wincrusher», оскільки завдяки його використанню можна достатньо швидко, якісно та максимально безпечно здійснити примусове відкриття транспортного засобу шляхом руйнування будь-якого бічного скла автомобіля. Проте варто пам'ятати, що під час застосування приладу слід дотримуватися елементарних заходів безпеки для зберегання здоров'я як людини, що знаходиться всередині транспортного засобу, так і працівника Національної поліції України.

Для того щоб підрозділи Національної поліції України могли повноцінно та безперешкодно використовувати «Wincrusher» у своїй діяльності, необхідно насамперед закріплення нормативно-правової бази його застосування на державному рівні. Ураховуючи той факт, що пристрій «Wincrusher» розроблено як спеціальний поліцейський засіб, то потрібно внести певні зміни до Закону України «Про Національну поліцію», адже саме цим нормативно-правовим актом затверджується перелік, порядок та правила використання поліцією спеціальних засобів.

Висновки. Отже, з метою закріплення нормативно-правової бази використання пристрою «Wincrusher» поліцейськими підрозділами на державному рівні необхідно внести зміни до Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2013 року № 580-VIII. Зокрема, у статті 42 «Поліцейські заходи примусу» визначення «спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу» слід доповнити словосполученням «для порятунку життя людей або тварин» після слів «спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для».

Також у частині 4 статті 42 «Поліцейські заходи примусу» варто розширити перелік спеціальних засобів, які поліцейські можуть використовувати для виконання своїх повноважень, тому пропонуємо додати пункт 14 такого змісту: «пристрої для примусового відкриття транспортних засобів».

Частину 3 статті 45 «Застосування спеціальних засобів» слід доповнити пунктом 14 у такій редакції: «пристрої для примусового відкриття транспортних засобів застосовують для: а) порятунку життя людей; б) порятунку життя тварин; в) подолання злісної непокори законному розпорядженню або вимозі поліцейського під час виконання ним службових обов'язків особою, що перебуває в зачиненому транспортному засобі».

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці та науковому обґрунтуванні способу застосування пристрою збірного для примусового відкриття транспортного засобу «Wincrusher».

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 10.02.2022).
2. Пилипів Р. М. Проблеми правозастосування поліцейських заходів під час нагляду за дорожнім рухом. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2 (77). С. 86.
3. Euro Security Products (ESP). URL: <https://www.euro-security.info/en/> (дата звернення: 10.02.2022).
4. Викидний ніж – Grand Way 1000113. URL: <https://wellgo.ua/nozh-vykidnoy-grand-way-100113/> (дата звернення: 10.02.2022).
5. Тактическая ручка – куботан Laix B2. URL: https://moredobra.com.ua/takticheskaya-ruchka-kubotan-1535/?search_query=103-V2&results=7 (дата звернення: 14.02.2022).
6. Аварійний молоток з кріпленням для розбиття скла. URL: <https://krivoyrog.prom.ua/ua/p954370063-avariynyj-molotok-krepleniem.html?&primelead=MC43> (дата звернення: 14.02.2022).
7. Пристрій збірний для примусового відкриття транспортного засобу «WINCRUSHER»: с. 44268 Україна : № с 2021 00257; заявл. 1.02.2021; опубл. 25.08.2021, Бюл. № 34.

References

1. Pro Natsionalnu politsiu : Zakon Ukrainy vid 02 lypnia 2015 roku № 580-VIII [About the National Police : Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (data zvernennia: 10.02.2022) [in Ukrainian].
2. Pylypiv, R. M. (2017). Problemy pravozastosuvannia politseiskykh zakhodiv pid chas nahliadu za dorozhnim rukhom [Problems of enforcement of police measures during traffic supervision]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 2 (77). S. 86 [in Ukrainian].
3. Euro Security Products (ESP). URL: <https://www.euro-security.info/en/> (data zvernennia: 10.02.2022) [in Ukrainian].
4. Vykydnyi nizh – Grand Way 1000113 [Ejection knife – Grand Way 1000113]. URL: <https://wellgo.ua/nozh-vykidnoy-grand-way-100113/> (data zvernennia: 10.02.2022) [in Ukrainian].
5. Takticheskaya ruchka – kubotan Laix B2 [Tactical pen – Cubotan Laix B2]. URL: https://moredobra.com.ua/takticheskaya-ruchka-kubotan-1535/?search_query=103-V2&results=7 (data zvernennia: 14.02.2022) [in Russian].
6. Avariynyi molotok z kripleniem dlia rozbytta skla [Emergency hammer with fasteners for breaking the warehouse]. URL: <https://krivoyrog.prom.ua/ua/p954370063-avariynyj-molotok-krepleniem.html?&primelead=MC43> (data zvernennia: 14.02.2022) [in Ukrainian].
7. Prystrii zbirnyi dlia prymusovoho vidkryttia transportnoho zasobu «WINCRUSHER»: s. 44268 Ukraina [Prefabricated device for forced opening of the vehicle "WINCRUSHER": Certificate of Ukraine № 44268]: № с 2021 00257; zaiavl. 11.02.2021; opubl. 25.08.2021, Biul. № 34 [in Ukrainian].

Chervinchuk Andrii,

PhD in Law, Senior Researcher

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7893-6632>

Atamanenko Yuliia,

PhD of Technical Sciences

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7423-9880>

DEVICES FOR FORCED OPENING OF VEHICLES AND LEGAL GROUNDS FOR THEIR APPLICATION

Today, police patrol police units of Ukraine in the performance of their duties in the field of traffic control and supervision as police coercive measures may use special means, which are contained in the Law of Ukraine "On National Police". However, there are many cases when other technical devices, which are currently not available in the National Police of Ukraine, are needed to protect human life and health, as well as to stop or counteract certain

offenses, including the use of vehicles. The authors of the article analyzed a number of devices, which provide the possibility of breaking the side window of the car, however, only five devices were studied in more detail (their configuration, technical capabilities and aspects of the technological process). Methods of forcible opening of the vehicle with the help of a telescopic baton, a throwing knife with a built-in cullet, a tactical handle - a kubotan and an emergency hammer demonstrated a number of shortcomings, such as: maximum scattering of glass; uncontrolled impact force; the possibility of injuring people inside the car; the risk of injuring a police officer using this device; the possibility of injuring persons close to the police officer. The "Wincrusher" prefabricated device deserves special attention, because using this device, you can quickly, efficiently and safely forcibly open the vehicle by destroying any of the side windows of the car. The device "Wincrusher" consists of two separate elements - a fixing frame with vacuum suction cups and a shock inertial hammer. However, it should be remembered that when using the device, basic safety measures should be observed to preserve the health of both the person inside the vehicle and the employee of the National Police of Ukraine. In order to consolidate the legal framework for the use of "Wincrusher" by police units at the state level, it is necessary to amend the Law of Ukraine "On National Police" of July 2, 2013 № 580-VIII, in particular Article 42 "Police coercive measures" and Article 45 "Application of special means", because this normative legal act approves a list, order and rules of use by the police of special means.

Key words: *vehicle; police intrusion into the vehicle; forced discovery; method of division; side car glass; specially oriented device.*

Надіслано до редколегії 30.03.2022
Рекомендовано до публікації 04.04.2022

Розділ V

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

УДК: 343.8

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-99-115>

Денисов Сергій Федорович,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1218-0016>

Заїка Дмитро Євгенійович,
аспірант
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1300-3492>

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню кількісно-якісних показників злочинів проти громадського порядку за останні 10 років. На основі матеріалів кримінологічної характеристики проаналізовано сучасний досвід і роль Національної поліції України в запобіганні зазначеній групі злочинів із метою вироблення науково обґрунтованих рекомендацій та внесення змін до чинних нормативно-правових актів України.

Ключові слова: громадський порядок; особа злочинця; Національна поліція України; кримінологічна характеристика; запобігання злочинності.

Постановка проблеми. Забезпечення громадського порядку в Україні є важливим фактором нормальної життєдіяльності суспільства. Органи Національної поліції щоденно стикаються з необхідністю виявлення та запобігання хуліганству, неодноразово залучаються для стримання масових заворушень або групового порушення громадського порядку. Однією зі складових розробки ефективної методики запобігання злочинам досліджуваної групи є аналіз основних кримінологічних показників, вивчення особи злочинця та

© Денисов С. Ф., Заїка Д. Є., 2022

вироблення науково обґрунтованих рекомендацій, що в подальшому дозволить оптимізувати діяльність структурних підрозділів Національної поліції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки дослідженню окремих аспектів кримінологічної характеристики та запобіганню злочинів проти громадського порядку присвятили свої праці такі вчені: В. В. Кузнецов – щодо кримінально-правової охорони громадського порядку та моральності (2013 р.); О. А. Галемін, В. В. Шаблистий – стосовно кримінальної відповідальності за хуліганство, пов'язане з опором (2017 р.); В. В. Артюхова – щодо кримінально-правового та кримінологічного аспектів хуліганства (2020 р.); М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова – про кримінальну ситуацію в Україні (2020 р.); М. В. В'юник, М. В. Карчевський, О. Д. Арланова – щодо статистичних показників злочинності в Україні (2020 р.); В. В. Голіна – про зменшення можливостей вчинення злочинів (2020 р.); В. В. Гапончук – щодо кримінально-правової протидії публічним закликам до вчинення злочинних дій (2021 р.); Д. А. Демчишин – стосовно кримінологічної характеристики та запобігання хуліганству в Україні (2021 р.) та ін. Проте науково обґрунтованих рекомендацій щодо запобігання злочинам проти громадського порядку силами Національної поліції України на основі сучасної кримінологічної характеристики досліджуваної групи злочинів раніше надано не було, що й зумовлює актуальність вибору теми.

Мета статті. Метою цієї публікації є вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо запобігання злочинам проти громадського порядку силами Національної поліції України. Для реалізації вказаної мети було поставлено такі завдання: дослідити кількісно-якісні показники злочинів проти громадського порядку за останні 10 років; проаналізувати чинні міжнародні та вітчизняні нормативно-правові акти, матеріали наявних наукових досліджень; розглянути положення, що стосуються запобігання злочинам проти громадського порядку; надати науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Злочини проти громадського (публічного) порядку посідають п'яте місце в загальній структурі злочинності [1, с. 1]. Наукове дослідження основних кримінологічних показників злочинів проти громадського порядку є одним із найбільш вдалих методів визначення характеру і ступеня їх суспільної небезпечності, що дає змогу вивчити причини та розробити науково обґрунтовану концепцію заходів щодо їх запобігання. До того ж невід'ємним елементом надання кримінологічної характеристики є розкриття причин девіантної поведінки та виявлення загальних особливостей особистості злочинця, що вчинила конкретний злочин. Вітчизняний словник із кримінально-виконавчого права визначає особистість злочинця як сукупність соціально-типових ознак, які сформувалися у процесі неблагополучного соціального розвитку особи та відрізняються своєю суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, обумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи, безпосередньо спричиняють учинення злочину [2, с. 373]. З метою отримання найбільш достовірних даних сучасна правова наука спирається здебільшого на кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аспекти такої особистості, які є важливим фактором у питаннях попередження злочинності та характеристиці злочинів у цілому [3, с. 88].

Донедавна визначення громадського порядку встановлювалося Положенням про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України), затвердженого наказом МВС України від 11.11.2010 № 550 [4]. Відповідно до підпункту 2.1 п. 2 зазначеного положення охорона громадського порядку визначається одним із основних завдань працівників служби дільничних інспекторів міліції. У прийнятій на заміну згаданого положення Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції, затвердженій наказом МВС України від 28.07.2017 № 650 [5], серед основних завдань та напрямів діяльності дільничних офіцерів поліції такого напрямку, як охорона громадського порядку взагалі немає. Натомість зазначено про напрям діяльності – вжиття заходів для забезпечення публічного порядку [6, с. 29–30].

1. Щодо групового порушення громадського порядку, то відповідно до положень Кримінального кодексу України (далі – КК України) суб'єктом цих правопорушень є фізична осудна особа, яка на момент його вчинення досягла 16 років. Часто суб'єктом злочину вважається лише особа, яка виступила організатором або активним учасником. Ті ж, хто брав пасивну участь або роль яких не є доведеною, не підлягають кримінальній відповідальності [7; 8, с. 360–362]. Однак В. В. Кузнецов зауважує, що з такою позицією погоджуються не всі науковці, а серед тих учених, які притримуються вказаної думки, частина не завжди прямо визначає, що організатор чи активний учасник є саме спеціальним суб'єктом злочину [9, с. 994; 10, с. 200–201].

З метою визначити найбільш точні особливості кримінологічної характеристики особи, яка вчинила групове порушення громадського порядку, було вивчено матеріали вироків суду за відповідною статтею в період з 2019 по 2021 рр. Найчастіше в досліджених справах було виявлено ознаки рейдерського захоплення підприємств представниками приватних компаній, що надають послуги з охорони об'єктів нерухомості. За даними Р. П. Олійничука, схожа тенденція простежувалася ще у 2011 році [11, с. 116]. Суб'єктом вказаного злочину є чоловік (100 % проаналізованих справ), який унаслідок специфіки роботи компанії володіє мілітаризованими навичками та вчиняє злочин уперше. Особи, щодо яких було ухвалено вирок суду, переважно брали активну участь у порушенні громадського порядку, але не виступали його організаторами. Із 15 досліджених справ у 3 не вказано рівень освіти засудженого, проте 13 осіб мають середню або професійно-технічну освіту, що є характерною ознакою більшості злочинів проти громадського порядку та моральності, 27 % осіб одружені, 100 % офіційно працевлаштовані. А. О. Войтко звертає увагу на те, що передусім учиненню групових порушень громадського порядку сприяє: обстановка безкарності (32,3 %), що виникає через несвоєчасність вжиття заходів підрозділами Національної поліції України (47,5 %), недосконалість кримінального законодавства (51,6 %), невідповідність покарання тяжкості вчиненого злочину (66,7 %) [12, с. 10; 13, с. 221].

2. Щодо масових заворушень, то суб'єктом є фізична осудна особа, яка на момент його вчинення досягла 16 років [7]. Як і у випадку з груповим порушенням громадського порядку, часто суб'єктом злочину вважається лише особа, яка виступила організатором або активним учасником. Загалом стан таких небезпечних злочинів, як масові заворушення неодмінно потребує значної уваги. Після зростання на тлі загострення суспільно-політичної ситуації в країні у 2014 р.

з 5 до 148 зареєстрованих випадків кількість масових заворушень скоротилася і вже декілька років залишається відносно стабільною [14, с. 96]. Щодо засуджених за ст. 294 КК України було проведено дослідження усіх вироків суду за період 2018–2021 рр. Відповідно до даних Єдиного державного реєстру судових рішень у вказаний період було зареєстровано 21 вирок за кримінальні правопорушення у вигляді масових заворушень. З кримінологічної точки зору, суб'єктом цього злочину є чоловіки, що логічно з огляду на особливості об'єктивної сторони складу злочину. У контексті розглянутих вироків можна зробити висновок про наявність політичних мотивів. Із загальної кількості у 21 вирок за досліджуваний період 15 пов'язані з учиненням масових заворушень за часів Революції Гідності переважно в південно-східних регіонах України.

Емоційний стан більшості учасників масових заворушень характеризується високим рівнем емоційного напруження, відчуттям єдності учасників натовпу, а також безкарності, впливає на здатність особи мислити критично, керувати своїми діями [15, с. 121]. Найбільш поширеними причинами виникнення масових заворушень є такі фактори: низький рівень життя, громадської безпеки, високий рівень злочинності, безробіття, соціальна напруга. Крім того, масове заворушення може спричинити застосування провокативних дій до учасників натовпу з метою активної насильницької діяльності. Особливістю масового заворушення, що вирізняє цей злочин з-поміж інших, є вчинення його натовпом [16, с. 156]. Як зазначає Т. П. Гусак, злочинні дії, що вчиняються особами у складі натовпу, визначаються умовами їх створення: неорганізоване проведення мітингів; недоліки в діяльності державних і громадських організацій; здатність людини піддаватися впливу радикально налаштованих учасників мітингів та на провокації; моральне формування особистості, зокрема прагнення до агресивного розв'язання конфлікту; доступність зброї для громадян; неадекватна відповідь силових структур на обстановку, що склалася; в екстремальних ситуаціях можливість застосування підручних засобів учасниками масових заворушень [17, с. 12]. Для типології злочинця властивою є схильність до вчинення групових дій – 35 % досліджених справ, наявність середньої або професійно-технічної освіти – 71 % проаналізованих справ із зазначенням рівня освіти злочинця. Для групового порушення громадського порядку та масових заворушень перебування у стані алкогольного сп'яніння (доведене в судовому порядку) не є характерною ознакою.

У питаннях запобігання та протидії груповому порушенню громадського порядку та масовим заворушенням заходи оперативних підрозділів доцільно об'єднати в такі групи: 1) заходи з виявлення ознак підготовки масових заворушень; 2) заходи із запобігання масовим заворушенням; 3) заходи з припинення масових заворушень; 4) заходи з розслідування масових заворушень [18, с. 242]. Для локальної протидії підрозділам Національної поліції України доцільно вдаватися до психологічного впливу на натовп, це може здійснюватися відкрито й демонстративно, наприклад через гучномовці, а може відбуватися наочно, шляхом поширення слухів, подачі в натовп потрібної інформації. В окремих випадках на натовп можливий вплив із застосуванням сили шляхом його блокування, локалізації, фізичного розосередження. Застосування сили стосовно натовпу повинне використовуватися у виняткових випадках, коли іншим способом запобігти шкідливим наслідкам його дій неможливо. Під час

припинення заворушень психологічний вплив на натовп ззовні рекомендується націлювати на периферію, увагу якої легше перемкнути і яка більше піддається впливу [19, с. 63–66].

3. Щодо закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, то суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка на момент його вчинення досягла 16 років. Характерним є виключно умисний характер діяння, що може проявлятися в публічних закликах до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту [7; 8, с. 363].

Одним із найменш досліджених видів злочинів проти громадського порядку є злочин, передбачений ст. 295 КК України, за який визначено відповідальність за публічні заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення чи зберігання з метою збуту матеріалів такого змісту [20, с. 252]. З огляду на те, що суб'єктивна сторона будь-якого складу кримінального правопорушення оцінюється крізь призму його об'єктивних ознак, визнаючи особу винуватою в учиненні публічних закликів, необхідно встановити, що вона усвідомлювала всі об'єктивні ознаки складу публічних закликів, у тому числі і власне їх публічність [21, с. 162].

Для дослідження особи злочинця, засудженого за заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, у відкритому доступі маємо лише один вирок для ознайомлення, а отже інформація в майбутньому потребуватиме коригування з урахуванням нових матеріалів справ. Крім того, можна стверджувати, що характерними ознаками є використання інтернет-мережі та наявність політичних мотивів. Суб'єктом такого злочину є чоловік, що вчиняє його вперше, має середню освіту, неодружений.

У питаннях запобігання та протидії Національна поліція України може офіційно заборонити та обмежити обіг конкретних інформаційних матеріалів, що містять пропаганду вчинення дій проти громадського порядку; проводити дезорганізаційні заходи через надання правдивої інформації у ЗМІ та соціальні мережі щодо дій організаторів, виконавців, пособників та підбурювачів злочину, справжньої їх мети, схем фінансування їхньої діяльності; оголошувати про те, що ведеться відеозйомка учасників натовпу, звертатися до активно налаштованих осіб з назвою конкретних прізвищ, імен, по батькові (зникає ілюзія анонімності дій); попереджувати учасників про можливість застосування сили та спеціальних засобів, затримання активних учасників і притягнення до відповідальності тощо [22, с. 93–94].

4. Щодо хуліганства, то воно є одним із найбільш небезпечних і дуже поширених злочинів, адже проявляється тільки у грубому порушенні громадського порядку, з мотивів явної неповаги до суспільства, супроводжується особливою зухвалістю та винятковим цинізмом. Будь-які інші види хуліганських дій утворюють адміністративний делікт [8, с. 364]. Грубість порушення громадського порядку визначається з урахуванням місця вчинення хуліганських дій, їх тривалості, кількості та характеристики потерпілих, ступеня порушення їхніх прав і законних інтересів тощо [23, с. 94]. Пленум Верховного Суду України (далі – ПВСУ) у своїй постанові «Про судову практику в справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 р. № 104 додає до цього визначення, що порушення повинно бути

не тільки грубим, але й умисним (п. 3, абз. 1) [24]. У цьому ж пункті ПВСУ звернув увагу на необхідність відмежування дрібного хуліганства від кримінально караного діяння. Дрібне хуліганство, як зазначено в постанові, на відміну від кримінально караного, не супроводжується особливою зухвалістю або винятковим цинізмом [25, с. 353].

Також слід зауважити, що розширення криміналізації хуліганського мотиву відбулося вже у двох статтях КК України: ч. 2 ст. 297 та ч. 1 ст. 299. Тобто хуліганський мотив став не тільки кваліфікуючою, але й конструктивною ознакою відповідних складів злочинів [26, с. 143]. Відповідно до положень КК України суб'єктом такого злочину, внаслідок його небезпечності, є фізична осудна особа, яка на момент його вчинення досягла 14 років. Із суб'єктивної сторони характерною є наявність як прямого, так і непрямого умислу, поєданого з хуліганським мотивом [7]. Більшість криміналістів схиляються до думки, що хуліганський мотив існує і полягає в явній неповазі до суспільства, у свою чергу, психологи вважають некоректність назви «хуліганський мотив» та переконані, що це мотив самоствердження [10, с. 217].

Для хуліганства властива тенденція до постійного зниження загальної кількості виявлених правопорушень. Так, наприклад, у період з 2013 р. кількість хуліганських проявів знизилася більш ніж на 46,1% [27, с. 143]. Найнижчі показники були у 2014 р. (-21,4%), 2015 р. (-17,0%) та 2020 р. (-26,1%), у результаті чого їх кількість зменшилася із 6315 до 2513 випадків у 2020 р. Серед цих кримінальних правопорушень в останньому році аналізованого періоду 1780 діянь (70,8%) були злочинами та 733 (29,2%) – кримінальними проступками [14, с. 95]. На сьогодні частка вироків за хуліганство в загальній кількості злочинів проти громадського порядку та моральності становить 64% за 2020 рік. Отже, хуліганство було й залишається найбільш розповсюдженим злочином розділу, незважаючи на скорочення частки вироків на 9,6% за останні роки. Статистику хуліганства постійно поповнюють правопорушення, учинені під час проведення спортивних змагань (так зване «футбольне хуліганство»). Особливістю сучасних молодіжних футбольних угруповань України є те, що, з одного боку, вони сформовані на основі радянських футбольних традицій, а з іншого – їм притаманні ознаки британської та польської моделей, зокрема щодо чіткої ієрархічної побудови та поширення специфічної субкультури [1, с. 1, 12].

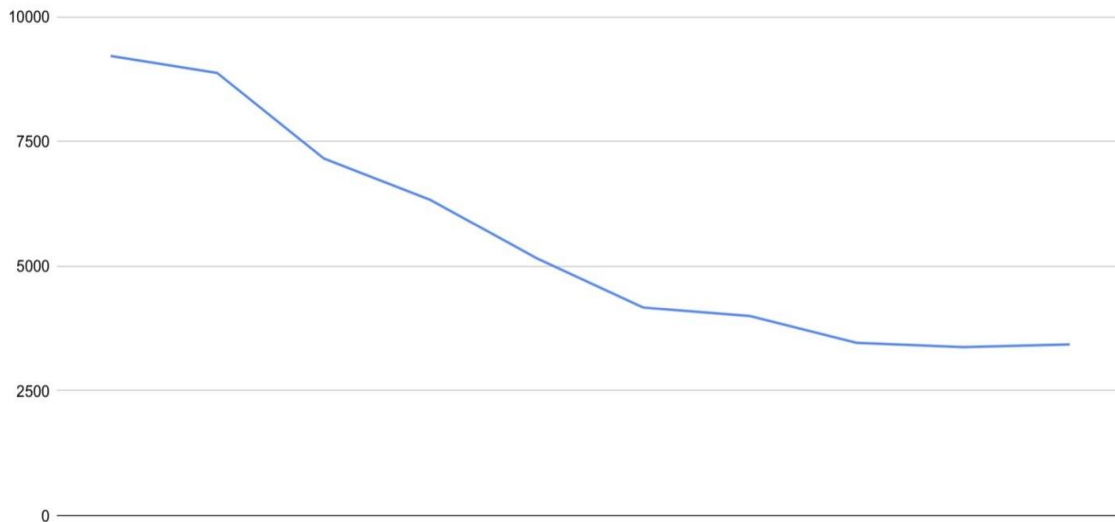
Для того щоб визначити найбільш точні особливості кримінологічної характеристики особи злочинця, нами було проведено дослідження всіх вироків суду за цією статтею у 2020 році. Відповідно до даних Єдиного державного реєстру судових рішень, у вказаний період було зареєстровано 786 вироків. Із кримінологічної точки зору, суб'єктом цього злочину є переважно чоловіки – 75%, зазвичай у віці від 18 до 39 років [28, с. 127]. Серед досліджених більшість осіб неодружені, у 83% немає офіційного місця працевлаштування, а 88% мають середню або професійно-технічну освіту. Хуліганам притаманні такі риси, як агресивність, рішучість, самовпевненість через фізичну перевагу, неконтрольованість дій, потяг до алкогольних напоїв, що є характерним для чоловіків. Злочинні переконання та антисоціальні дії є менш властивими для жінок [29, с. 145]. Особливістю жіночого хуліганства, на думку Д. А. Демчишина, є те, що воно вчиняється групою осіб або з «ідейних спонукань» [28, с. 126].

Хоча загальний рівень рецидиву є достатньо високим та становить близько 15% (за альтернативними дослідженнями – 33,3% мали незняту чи непогашену

судимість), більшість учиняють злочин уперше та спонтанно [29, с. 148]. Злісне хуліганство налічує близько 15 % від загального числа реєстрованих хуліганських дій та пов'язане із застосуванням зброї або предметів, використовуваних як зброя [30, с. 207]. Так, 36 % виявлених випадків хуліганства були вчинені у стані алкогольного сп'яніння (В. В. Шаблистий та О. А. Галемін, посилаючись на дані Державної судової адміністрації України, указують на більш ніж 90 %), що є найвищим показником серед досліджених злочинів. Учинення злочину групою осіб не є характерним для засуджених за порушення положень ст. 296 та складає лише 8 % [31, с. 83–84]. Серед злочинів, учинених у співучасті, 32,0 % осіб можна назвати активними учасниками, 7,6 % – другорядними особами, 6,6 % – лідерами [29, с. 150]. За даними дослідження В. В. Артюхової, встановлено, що на момент учинення злочину 1,5 % (від загальної кількості засуджених) перебували на обліку з діагнозом «розлад психіки й поведінки внаслідок вживання алкоголю» в спеціалізованих лікувальних установах, 1,5 % – з діагнозом «хронічний алкоголізм». Варто звернути увагу на стан психічного здоров'я винуватих: 93,1 % засуджених були психічно здоровими, 6,9 % – страждали на психічні захворювання чи розлади [29, с. 148]. В основі хуліганських спонукань лежить прагнення показати навмисно-показне нехтування оточенням, суспільством, особистою гідністю людини, її працею, явно протиставити свою поведінку вимогам громадського порядку, бажання показати свою грубу силу, жорстокість, п'яну завзятість, познущатися над беззахисним, у зухвалій формі кинути виклик суспільній моралі й інші ниці прагнення [32, с. 769].

У питаннях запобігання хуліганству потрібно застосовувати сукупність засобів і заходів, спрямованих на усунення детермінаційного комплексу, та фонових явищ, що провокують хуліганські дії, котрі здійснюються спеціальними органами, організаціями та установами. До таких заходів можна віднести ведення картографічного обліку місць, у яких найбільш часто було вчинено хуліганство, кримінологічного обліку та прогнозування кримінальних правопорушень, виховна робота з особами з високим віктимним індексом тощо [28, с. 383]. Щодо «футбольного хуліганства» необхідним є запровадження спеціальної підготовки «спотерів», уповноважених на охорону громадського (публічного) порядку на стадіонах, з-поміж працівників правоохоронних органів; запровадження «футбольної розвідки» з використанням негласних оперативних та оперативно-технічних заходів із метою відвернення та припинення злочинів; створення автоматизованої бази даних футбольних уболівальників, схильних до вчинення злочинів та інших правопорушень тощо [1, с. 13].

Загалом із 624 досліджених вироків за злочини проти громадського порядку лише у 62 (59 з яких за хуліганство) судді призначили покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 2 до 11 років залежно від обставин справи. У 353 випадках судді звільнили засудженого від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком від 1 до 3 років, у 195 випадках було застосовано штраф. Менш популярним є застосування примусових заходів виховного характеру, арешту та обмеження волі, які були використані лише декілька разів та не мають системного характеру. Також у процесі дослідження кримінологічної характеристики було проведено загальний аналіз кількісно-якісних показників злочинів проти громадського порядку в період з 2010 по 2020 роки на території України (рис. 1) [33, с. 133].

*За даними аналітичних матеріалів Робочої групи з розвитку кримінального права за авторством М. В. В'юника, М. В. Карчевського, О. Д. Арланової.

Рис. 1. Динаміка злочинності у сфері громадського порядку у період з 2010 по 2020 рр.

Відповідно до графіку динаміка злочинності характеризується загальною тенденцією до зниження з відносно стабільними показниками останніх років. Це частково пояснюється тим, що з 2014 року уряд не може отримати повноцінних даних щодо кількості засуджених осіб на території АР Крим, частини Донецької та Луганської областей, до того ж нормативно-правові акти незаконних формувань так само, як їх правоохоронна та судова системи, не визнаються Україною. Наголосимо, що схожі показники було отримано й під час дослідження динаміки судимості (рис. 2) [34, с. 45–48].

*За даними вебсайту <https://reyestr.court.gov.ua> Єдиного державного реєстру судових рішень

Рис. 2. Динаміка судимості у сфері громадського порядку у період з 2010 по 2020 рр.

Дослідження кількості виявлених правопорушень свідчить про те, що в період соціально-політичних перетворень в Україні 2013–2014 рр. кількість зареєстрованих випадків хуліганства зменшилася, а випадки групового порушення

громадського порядку, масових заворушень та закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, значно зросли (таблиця 1).

Таблиця 1

**Співвідношення кількості виявлених кримінальних правопорушень
за злочини проти громадського порядку й кількості вироків суду
в період з 2011 р. по 2021 р.**

Стаття / Роки		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ст. 293	Кількість виявлених	7	2	6	38	22	13	15	21	16	–
	Кількість вироків	0	0	8	5	0	0	11	20	14	1
Ст. 294	Кількість виявлених	0	0	5	148	24	9	8	12	11	–
	Кількість вироків	0	0	1	9	12	6	12	9	4	8
Ст. 295	Кількість виявлених	0	0	5	10	5	5	4	1	4	–
	Кількість вироків	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Ст. 296	Кількість виявлених	8866	7159	6315	4962	4120	3973	3437	3344	3401	–
	Кількість вироків	2900	3082	2590	1753	1294	973	986	1002	933	786

* За даними вебсайту Єдиного державного реєстру судових рішень (<https://reyestr.court.gov.ua>) та аналітичних матеріалів Робочої групи з розвитку кримінального права (автори: М. В. В'юник, М. В. Карчевський, О. Д. Арланова).

З цього приводу П. В. Міненко зазначав, що хуліганство є таким показником злочинності, з яким пов'язана динаміка та структура не лише правопорушень розділу, до якого воно належить, але й інших злочинів з ознаками насильства, адже зменшення кількості осіб, засуджених за хуліганство, є показником збільшення осіб, засуджених за вчинення більш тяжких злочинів [35, с. 68]. Відповідно до аналітичних матеріалів за авторством М. В. В'юника, М. В. Карачевського та О. Д. Арланової, питома вага особливо тяжких злочинів у загальній структурі злочинності в Україні за останні 10 років збільшилася з 2,4 % до 3,5 %. Зважаючи на зменшення кількості вироків за хуліганство в той самий період, можна стверджувати про часткову обгрунтованість тези, висунутої вченим [33, с. 17].

Щодо запобігання злочинам проти громадського порядку підтримуємо позицію В. В. Голіни, що для ефективної протидії злочинності недоцільно впливати на тіло, плоть злочинця (жорстокі, нелюдські покарання); потрібно змінити духовний стан людини, а це можливо шляхом усунення подразників, які

посилюють людські пристрасті й ведуть до нераціональної поведінки [36, с. 14; 29, с. 184].

Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України (поліція) є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку. Указані положення були доповнені у правах та обов'язках поліцейських. Так, за ст. 36 працівник поліції уповноважений вимагати від особи (осіб) залишити визначене місце на певний строк або заборонити чи обмежити особам доступ до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки й порядку. Згідно зі ст.ст. 44 та 45 він також наділений правом застосовувати фізичну силу або ж спеціальні засоби (наприклад, речовини сльозогінної та дратівної дії, гумові та пластикові кийки, водомети тощо можуть бути застосованими для припинення групового порушення громадської безпеки й порядку чи масових заворушень) [37].

Залежно від специфіки, функцій, посадових (функціональних) обов'язків, що покладені на поліцейських, підрозділи у штаті мають відділення, взводи, роти швидкого реагування, які призначені для безпосереднього проведення спеціальних поліцейських операцій з припинення злочинів, пов'язаних із високим ступенем суспільної небезпеки та вчиненням збройного опору, а також для здійснення відповідно до компетенції заходів у сфері протидії злочинності, що пов'язані з підвищеною загрозою для життя і здоров'я поліцейських та потребують від поліцейських високого рівня фізичної і професійної підготовленості, уміння впевнено діяти в екстремальних умовах [38, с. 41–42].

З урахуванням кримінологічної характеристики злочинів проти громадського порядку важливим є розширення позитивного досвіду ситуативного запобігання, серед іншого, організація заходів, що призводять до збільшення зусиль злочинців для вчинення протиправних дій (зміцнення об'єктів посягань, контроль доступу до приміщень, перешкоджання злочинцям) та заходів щодо зменшення числа ситуацій, які провокують вчинення злочинів (зменшення розчарування та стресу серед містян, уникнення суперечок у громадському просторі, зменшення спокус та збуджень серед городян, нейтралізація тиску на молодих людей з боку однопілітків, несприяння повторенню протиправної поведінки) [39, с. 82].

Вагомим є і належне фінансування новітніх технологій штучного інтелекту, серед яких розпізнавання облич, використання безпілотних літальних апаратів, комп'ютерне прогнозування кримінальних правопорушень тощо [40, с. 130–132]. Для прикладу: проєкт «Безпечне місто» створено для того, щоб посилити безпеку громадян за допомогою камер відеоспостереження, у тому числі з функцією розпізнавання облич людей та об'єктів, його активно запроваджують у містах нашої держави, зокрема у Львові, Івано-Франківську, Києві, Запоріжжі, Харкові, Дніпрі, Вінниці та ін. [41, с. 250–251]. На сьогодні внаслідок швидкого розвитку процесів інформатизації, комп'ютеризації питання впровадження і використання нових інформаційно-комунікаційних технологій є головною умовою покращення роботи підрозділів Національної поліції України та функціонування правоохоронної системи загалом. Проте низький рівень володіння співробітниками відповідними інформаційними ресурсами та навичками роботи з новою технікою або новітніми системами не дозволяє належним чином організувати роботу з протидії злочинності [42, с. 175].

З огляду на спонтанний характер більшості злочинів досліджуваної групи, значущим є не лише аналіз заходів запобігання, а й аналіз оперативного реагування. Одним із необхідних напрямів удосконалення заходів боротьби із злочинами проти громадського порядку є застосування передових європейських практик, що має вагомим значення для забезпечення прав та інтересів громадян і є важливим напрямом реалізації Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу. Цікавим є досвід скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки, що передбачає попередження насильства під час масових заходів шляхом постійного спілкування з натовпом, ретельного планування та аналізу ризиків. При цьому ключовим елементом усієї концепції є деескалація, яка включає чотири основні складові: 1) володіння інформацією про те, хто бере участь у масовому зібранні; 2) уміння розрізняти групи, що входять до складу натовпу, та визначати ризики; 3) постійний діалог з організаторами заходу і власне учасниками масового зібрання; 4) сприяння [43, с. 124–126].

Незважаючи на тривале реформування органів поліції, укомплектування їх новими кадрами та підвищення матеріально-технічного забезпечення, потребує покращення і діяльність із забезпечення належного стану правопорядку та підвищення рівня ефективності захисту суспільства від протиправних посягань. Такого підвищення якості діяльності поліції, зокрема і щодо своєчасного реагування на кримінальні прояви, можна досягти шляхом кількісного збільшення нарядів поліції, посилення патрулювання громадських місць, нагляду за проблемним контингентом населення, застосування технічних засобів фіксування стану правопорядку та оперативного виклику [29, с. 193–194].

Для визначення цільових орієнтирів діяльності поліції велике значення має законодавче закріплення вимог, згідно з якими ця діяльність повинна здійснюватися в тісній співпраці та взаємодії з територіальними громадами на засадах партнерства, спрямовуватися на задоволення їхніх потреб, планування цієї діяльності має відбуватися з урахуванням проблем територіальних громад (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію») [37]. Оскільки представництво інтересів територіальних громад та прийняття рішень від їх імені реалізується органами місцевого самоврядування, зазначені положення Закону додатково вказують на потребу дієвої взаємодії поліції з цими органами [44, с. 81–82]. Тому виникає необхідність належного законодавчого закріплення поняття органів охорони правопорядку, адже відсутність єдиного розуміння негативно позначається на їхній ефективності, на утвердженні правозаконності й правопорядку в усіх сферах суспільного життя [45, с. 108].

Висновки. Отже, злочини проти громадського порядку є складною, соціально небезпечною категорією, що характеризується загальною тенденцією до зниження кількості зареєстрованих випадків, хоча і має відносно стабільні показники останніх років. Кримінологічна характеристика досліджуваної групи злочинів указує на необхідність вироблення та постійної модернізації заходів запобігання та протидії, найбільш ефективними серед яких є психологічний вплив на натовп, застосування сили шляхом його блокування, локалізації, фізичного розосередження, дезорганізаційні заходи через надання правдивої інформації у ЗМІ та соціальні мережі щодо дій організаторів, виконавців, пособників та підбурювачів злочину, справжньої їх мети, схем фінансування їхньої діяльності, ведення картографічного обліку місць, у яких найбільш часто було вчинено

хуліганство, кримінологічного обліку та прогнозування кримінальних правопорушень.

З метою вдосконалення діяльності підрозділів Національної поліції України пропонується використання скандинавського досвіду забезпечення публічної безпеки, що передбачає акцентуалізацію на деескалації, попередження насильства шляхом постійного спілкування з натовпом, ретельного планування та аналізу ризиків, урізноманітнення спектра новітніх технологій, що застосовуються підрозділами Національної поліції України, серед яких розпізнавання облич, використання безпілотних літальних апаратів, комп'ютерне прогнозування кримінальних правопорушень, подальше розширення списку населених пунктів з успішною реалізацією проєкту «Безпечне місто». Обов'язковим аспектом ефективного впровадження нових технологій забезпечення громадського порядку є постійне підвищення кваліфікації та практичних навичок співробітників Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Рудик М. М. Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2016. 21 с.
2. Кримінально-виконавче право. Словник-довідник / автори-упорядники: С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, М. В. Пузиревський. Чернігів : Десна Поліграф, 2020. 712 с.
3. Голина В. В., Маршуба М. О. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего корыстно-насильственного преступника в Украине : монографія. Харьков : Право, 2014. 280 с.
4. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України : наказ від 11.11.2010 № 550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10> (дата звернення: 21.11.2021).
5. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : наказ від 28.07.2017 № 650. Дата оновлення: 11.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17> (дата звернення: 21.11.2021).
6. Артюхова В. В. Про кримінально-правове поняття «громадський порядок». *Кримінально-правові та криминологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квіт. 2019 р., м. Харків). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. С. 28–30.
7. Кримінальний кодекс України : закон, кодекс від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 04.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 22.10.2021).
8. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид. Харків : Право, 2010. 608 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко та ін.; за ред. М. І. Мельника. Київ : Юрид. думка, 2012. 1316 с.
10. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 473 с.
11. Олійничук Р. П. Кримінально-правова характеристика групового порушення громадського порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 251 с.
12. Войтко А. О. Криміналістична характеристика та розслідування групового порушення громадського порядку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 20 с.
13. Усаткін Д. Г. Криміналістичний аналіз особи злочинця під час розслідування групового порушення громадського порядку. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 218–223.
14. Вербенський М. Г., Кулик О. Г., Наумова І. В. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції: 2020 рік : монографія / за заг. ред. М. Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2021. 144 с.
15. Дячкін М. О. Суб'єктивна сторона злочину масові заворушення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. С. 118–122.
16. Пустовий О. О. Оперативно-розшукова характеристика масових заворушень. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 153–162.
17. Гусак Т. П. Протидія злочинним діянням, що вчиняються особами у складі натовпу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 26 с.

18. Грібов М. Л., Пустовий О. О. Заходи оперативних підрозділів з протидії масовим заворушенням. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 231–247.
19. Психологія натовпу й управління ним при виконанні службово-бойових завдань : навч. посіб. / І. І. Приходько та ін. Харків : НА НГУ, 2015. 250 с.
20. Горох А. О. Відмежування закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку від суміжних злочинів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 251–254.
21. Гапончук В. В. Кримінально-правова протидія публічним закликам до вчинення злочинних дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 272 с.
22. Капуста А. С., Олішевський О. В. Заходи протидії закликам до вчинення дій, що загрожують громадському порядку. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квіт. 2019 р., м. Харків). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2019. С. 93–94.
23. Коропатов О. М. Деякі питання розмежування хуліганства від дрібного хуліганства. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (25 лист. 2016 р., м. Одеса). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 94–95.
24. Про судову практику в справах про хуліганство : постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06> (дата звернення: 19.11.2021).
25. Борисов В. І. Лекція за темою: «Кримінальна відповідальність за хуліганство (стаття 296 КК України)». *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 1. С. 351–371.
26. Чупринський Б. О. Кримінальна відповідальність за хуліганство: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2012. Вип. 18. С. 142–144.
27. Голіна В. В. Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія. Харків : Право, 2020. 287 с.
28. Демчишин Д. А. Кримінологічна характеристика та запобігання хуліганству в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Маріуполь, 2021. 286 с.
29. Артюхова В. В. Хуліганство: кримінально-правове та кримінологічне пізнання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 313 с.
30. Войтко А. О. Поняття та генезис виникнення групового порушення громадського порядку. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. С. 206–209.
31. Шаблистий В. В., Галемін О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганство, пов'язане з опором особам, наділим владними повноваженнями під час виконання службових обов'язків, чи іншим громадянам, що припиняли хуліганські дії : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 164 с.
32. Кірінко О. В. Хуліганство: психолого-юридична характеристика. *Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права* : матер. міжнар. наук. конф. (30 листопада 2012 р., м. Одеса). Т. 1 / відп. за випуск д. ю. н., проф. В. М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2012. С. 768–770.
33. В'юнник М. В., Карчевський М. В., Арланова О. Д. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали) / упоряд. Ю. В. Баулін. Харків : Право, 2020. 212 с.
34. Заїка Д. Є. Дослідження динаміки злочинності у сфері громадського порядку та моральності в Україні за 2011–2021 роки. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* : матеріали Міжн. наук.-практ. інтерн. конф. (10 лютого 2021 року, м. Тернопіль). Вип. 29. Тернопіль, 2021. С. 45–48.
35. Миненко П. В. Исправление осужденных за преступления против общественной безопасности в целях предупреждения специального рецидива : дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону : Краснодар. ун-т МВД России, 2009. 233 с.
36. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
37. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 14.11.2021).
38. Організація охорони публічного порядку : навч. посібник / за ред. В. А. Кулікова. Київ : ФОРМ МАСЛАКОВ, 2019. 164 с.
39. Кулик О. Г. Теоретичні засади ситуативного запобігання злочинам. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-

- практ. круглого столу (04 листопада 2021 р., м. Київ). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 81–84.
40. Шевчук Т. А., Свистун Я. В. Використання штучного інтелекту у протидії злочинності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 2. С. 128–134.
 41. Продан Т. В. Превенція вуличної злочинності. *Протидія злочинності і корупції: міжнародні стандарти та досвід України* : збірник тез міжнародної конференції (22 вересня 2021 р., м. Харків). Харків : Юрайт, 2021. С. 250–253.
 42. Крижна Л. В. Інформаційні технології в підрозділах Національної поліції України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (04 листоп. 2021 р., м. Київ). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 73–75.
 43. Ульянов О. І., Ніколаєв О. Т., Бахчеван Є. Ф. Запровадження скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів у діяльності Національної поліції України. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1. С. 123–131.
 44. Вітвіцький С. С., Захарченко А. М. Правова основа взаємодії органів і підрозділів Національної поліції з органами місцевого самоврядування у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1. С. 80–94.
 45. Орлов В. А. Недержавні форми охорони правопорядку в Україні: конституційно-правовий вимір. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1. С. 107–115.

References

1. Rudyk, M. M. (2016). Zapobihannia zlochynam, shcho vchyniautsia molodizhnymy futbolnymy uhrupovanniamy v Ukraini [Prevention of crimes committed by youth football groups in Ukraine] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kharkiv. 21 s. [in Ukrainian].
2. Kryminalno-vykonavche pravo. Slovnnyk-dovidnyk [Criminal executive law. Dictionary-reference] / avtory-uporiadnyky: S. F. Denysov, T. A. Denysova, M. V. Puzyrevskiy. Chernihiv : Desna Polihraf, 2020. 712 s. [in Ukrainian].
3. Golina, V. V., Marshuba, M. O. (2014). Kriminologicheskaya harakteristika lichnosti nesovershennoletnego korystno-nasil'stvennogo prestupnika v Ukraine [Criminological characteristics of the personality of a selfish and violent juvenile criminal in Ukraine] : monografiya. Kharkov : Pravo. 280 s. [in Russian].
4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro sluzhbu dilnychnykh inspektoriv militsii v systemi Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy [On approval of the Regulations on the service of district police inspectors in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine] : nakaz vid 11.11.2010 № 550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10> (data zvernennia: 21.11.2021) [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii diialnosti dilnychnykh ofitseriv politsii [On approval of the Instruction on the organization of activities of district police officers] : nakaz vid 28.07.2017 № 650. Data onovlennia: 11.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17> (data zvernennia: 21.11.2021) [in Ukrainian].
6. Artiukhova, V. V. (2019). Pro kryminalno-pravove poniattia «hromadskyi poriadok» [On the criminal law concept of "public order"]. *Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zasoby protydii zlochynam proty hromadskoi bezpeky ta publichnoho poriadku* : zb. tez dop. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. do 25-richchia KhNUVS (18 kvit. 2019 r., m. Kharkiv). Kharkiv : Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. S. 28–30 [in Ukrainian].
7. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : zakon, kodeks vid 05.04.2001 r. № 2341-III. Data onovlennia: 04.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (data zvernennia: 22.10.2021) [in Ukrainian].
8. Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna : pidruchnyk [Criminal law of Ukraine: Special part : textbook] / Yu. V. Baulin ta in.; za zah. red. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. 4-te vyd. Kharkiv : Pravo, 2010. 608 s. [in Ukrainian].
9. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] / A. M. Boiko ta in.; za red. M. I. Melnyka. Kyiv : Yuryd. dumka, 2012. 1316 s. [in Ukrainian].
10. Kuznetsov, V. V. (2013). Kryminalno-pravova okhorona hromadskoho poriadku ta moralnosti [Criminal and legal protection of public order and morality] : dys. ... dok. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv. 473 s. [in Ukrainian].

11. Oliinychuk, R. P. (2011). Kryminalno-pravova kharakterystyka hrupovoho porushennia hromadskoho poriadku [Criminal-legal characteristics of group violation of public order]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv. 251 s. [in Ukrainian].
12. Voitko, A. O. (2020). Kryminalistychna kharakterystyka ta rozsliduvannia hrupovoho porushennia hromadskoho poriadku [Forensic characterization and investigation of group violation of public order]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kyiv. 20 s. [in Ukrainian].
13. Usatkin, D. H. (2021). Kryminalistychnyi analiz osoby zlochyntsia pid chas rozsliduvannia hrupovoho porushennia hromadskoho poriadku [Forensic analysis of the identity of the offender during the investigation of a group violation of public order]. *Pravo i suspilstvo*. № 2. S. 218–223 [in Ukrainian].
14. Verbenskyi, M. H., Kulyk, O. H., Naumova, I. V. (2021). Kryminalna sytuatsiia v Ukraini: osnovni tendentsii: 2020 rik : monohrafiia [Criminal situation in Ukraine: main trends: 2020 : monograph] / za zah. red. M. H. Verbenskoho. Vinnytsia : TVORY. 144 s. [in Ukrainian].
15. Diachkin, M. O. (2017). Subiektyvna storona zlochynu masovi zavorushennia [The subjective side of the crime is mass riots]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. № 1. S. 118–122 [in Ukrainian].
16. Pustovyi, O. O. (2017). Operatyvno-rozshukova kharakterystyka masovykh zavorushen [Operational and investigative characteristics of mass riots]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 4. S. 153–162 [in Ukrainian].
17. Husak, T. P. (2015). Protydiia zlochynnym diianiam, shcho vchyniautsia osobamy u skladi natovpu [Counteraction to criminal acts committed by persons in the crowd]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv. 26 s. [in Ukrainian].
18. Hribov, M. L., Pustovyi, O. O. (2017). Zakhody operatyvnykh pidrozdiliv z protydii masovym zavorushenniam. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 2. S. 231–247 [in Ukrainian].
19. Psykholohiia natovpu y upravlinnia nym pry vykonanni sluzhbovo-boiovykh zavdan : navch. posib. [Psychology of the crowd and its management in the performance of combat missions : textbook] / I. I. Prykhodko ta in. Kharkiv : NA NHU, 2015. 250 s. [in Ukrainian].
20. Horokh, A. O. (2016). Vidmezhuvannia zaklykiv do vchynennia dii, shcho zahrozhuiut hromadskomu poriadku vid sumizhnykh zlochyniv [Distinguish calls to commit acts that threaten public order from related crimes]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Vyp. 5. S. 251–254 [in Ukrainian].
21. Haponchuk, V. V. (2021). Kryminalno-pravova protydiiia publichnym zaklykam do vchynennia zlochynnykh dii [Criminal-legal counteraction to public appeals to commit criminal acts]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv. 272 s. [in Ukrainian].
22. Kapusta, A. S., Olishevskiy, O. V. (2019). Zakhody protydii zaklykam do vchynennia dii, shcho zahrozhuiut hromadskomu poriadku. *Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zasoby protydii zlochynam proty hromadskoi bezpeky ta publichnoho poriadku : zb. tez dop. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. do 25-richchia KhNUVS (18 kvit. 2019 r., m. Kharkiv) [Criminal and criminological means of counteracting crimes against public safety and public order : Proceedings of the Scientific and Practical Conference]*. Kharkiv : Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. S. 93–94 [in Ukrainian].
23. Koropatov, O. M. (2016). Deiaki pytannia rozmezhuvannia khulihanstva vid dribnoho khulihanstva [Some issues of distinguishing hooliganism from petty hooliganism]. *Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zakhody protydii zlochynnosti : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (25 lyst. 2016 r., m. Odesa)*. Odesa : ODUVS. S. 94–95 [in Ukrainian].
24. Pro sudovu praktyku v spravakh pro khulihanstvo [On judicial practice in cases of hooliganism]: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 22 hrudnia 2006 r. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06> (data zvernennia: 19.11.2021) [in Ukrainian].
25. Borysov, V. I. (2020). Lektsiia za temoiu: «Kryminalna vidpovidalnist za khulihanstvo (stattia 296 KK Ukrainy)» [Lecture on the topic: "Criminal liability for hooliganism (Article 296 of the Criminal Code of Ukraine)"]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*. № 1. S. 351–371 [in Ukrainian].
26. Chuprynskyi, B. O. (2012). Kryminalna vidpovidalnist za khulihanstvo: porivnialno-pravovy aspekt [Criminal liability for hooliganism: comparative legal aspect]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu* Vyp. 18. S. 142–144 [in Ukrainian].
27. Holina, V. V. (2020). Zmenshennia mozhlivosti vchynennia zlochyniv: stratehichni pidkhid : monohrafiia [Reducing the possibility of committing crimes: a strategic approach : a monograph]. Kharkiv : Pravo. 287 s. [in Ukrainian].

28. Demchyshyn, D. A. (2021). Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia khulihanstvu v Ukraini : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 [Criminological characteristics and prevention of hooliganism in Ukraine]. Mariupol. 286 s. [in Ukrainian].
29. Artiukhova, V. V. (2020). Khulihanstvo: kryminalno-pravove ta kryminolohichne piznannia [Hooliganism: criminal law and criminological knowledge] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv. 313 s. [in Ukrainian].
30. Voitko, A. O. (2017). Poniattia ta henezys vynyknennia hrupovoho porushennia hromadskoho poriadku [The concept and genesis of group violations of public order]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 1. S. 206–209 [in Ukrainian].
31. Shablysty, V. V., Halemin, O. A. (2017). Kryminalna vidpovidalnist za khulihanstvo, poviazane z oporom osobam, nadilenyim vladnymy povnovazhenniamy pid chas vykonannia sluzhbovykh oboviazkiv, chy inshym hromadianam, shcho prypyniali khulihanski dii : monohrafiia [Criminal liability for hooliganism related to resistance to persons endowed with power in the performance of official duties or other citizens who have stopped hooliganism : a monograph]. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 164 s. [in Ukrainian].
32. Kirinko, O. V. (2012). Khulihanstvo: psykholoho-yurydychna kharakterystyka [Hooliganism: psychological and legal characteristics]. *Teoretychni ta praktychni problemy zabezpechennia staloho rozvytku derzhavnosti ta prava* : mater. Mizhnar. nauk. konf. (30 lystopada 2012 r., m. Odesa). T. 1 / vidp. za vypusk d. yu. n., prof. V. M. Dromin; Natsion. un-t «Odeska yurydychna akademiia». Odesa : Feniks. S. 768–770 [in Ukrainian].
33. Viunyk, M. V., Karchevskiy, M. V., Arlanova, O. D. (2020). Kryminalno-pravove rehuliuвання v Ukraini: realii ta perspektyvy (analytychni materialy) [Criminal law regulation in Ukraine: realities and prospects (analytical materials)] / uporiad. Yu. V. Baulin. Kharkiv : Pravo. 212 s. [in Ukrainian].
34. Zaika, D. Ye. (2021). Doslidzhennia dynamiky zlochynnosti u sferi hromadskoho poriadku ta moralnosti v Ukraini za 2011–2021 roky [Study of the dynamics of crime in the field of public order and morality in Ukraine for 2011–2021]. *Aktualni doslidzhennia pravovoi ta istorychnoi nauky* : materialy Mizhn. nauk.-prakt. intern. konf. (10 liutoho 2021 roku, m. Ternopil). Vyp. 29. Ternopil. S. 45–48 [in Ukrainian].
35. Minenko, P. V. (2009). Ispravlenie osuzhdennykh za prestupleniya protiv obshchestvennoj bezopasnosti v celyakh preduprezhdeniya special'nogo recidiva [Correction of convicts for crimes against public security in order to prevent special relapse] : dis. ... kand. yurid. nauk. Rostov-na-Donu : Krasnodar. un-t MVD Rossii. 233 s. [in Russian].
36. Holina, V. V. (2011). Zapobihannia zlochynnosti (teoriia i praktyka) : navch. posib. [Crime prevention (theory and practice) : textbook]. Kharkiv : Nats. yuryd. akad. Ukrainy. 120 s. [in Ukrainian].
37. Pro Natsionalnu politsiiu : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-8 [On the National Police : Law of Ukraine]. Data onovlennia: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (data zvernennia: 14.11.2021) [in Ukrainian].
38. Orhanizatsiia okhorony publicznego poriadku : navch. posibnyk [Organization of protection of public order : textbook] / za red. V. A. Kulikova. Kyiv : FOP Maslakov, 2019. 164 s. [in Ukrainian].
39. Kulyk, O. H. (2021). Teoretychni zasady sytuatyvnoho zapobihannia zlochynam [Theoretical principles of situational crime prevention]. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia* : materialy mizhvidom. nauk.-prakt. kruhloho stolu (04 lystopada 2021 r., m. Kyiv). Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav. S. 81–84 [in Ukrainian].
40. Shevchuk, T. A., Svystun, Ya. V. (2021). Vykorystannia shtuchnoho intelektu u protydii zlochynnosti [The use of artificial intelligence in combating crime]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 2. S. 128–134 [in Ukrainian].
41. Prodan, T. V. (2021). Preventsiia vulychnoi zlochynnosti [Prevention of street crime]. *Protydiia zlochynnosti i koruptsii: mizhnarodni standarty ta dosvid Ukrainy* : zbirnyk tez mizhnarodnoi konferentsii (22 veresnia 2021 r., m. Kharkiv). Kharkiv : Yurait. S. 250–253 [in Ukrainian].
42. Kryzhna, L. V. (2021). Informatsiini tekhnolohii v pidrozdilakh Natsionalnoi politsii Ukrainy [Information technologies in the units of the National Police of Ukraine]. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia* : materialy mizhvidom. nauk.-prakt. kruhloho stolu (04 lystop. 2021 r., m. Kyiv). Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav. S. 73–75 [in Ukrainian].
43. Ulianov, O. I., Nikolaiev, O. T., Bakhchevan, Ye. F. (2021). Zaprovadzhennia skandinavskoi modeli zabezpechennia publichnoi bezpeky ta poriadku pid chas provedennia masovykh zakhodiv

- u diialnosti natsionalnoi politsii Ukrainy. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka* [Ukrainian polyceistics: theory, legislation, practice]. № 1. S. 123–131 [in Ukrainian].
44. Vitvitskyi, S. S., Zakharchenko, A. M. (2021). Pravova osnova vzaiemodii orhaniv i pidrozdiliv natsionalnoi politsii z orhanamy mistsevoho samovriaduvannia u sferi zabezpechennia publichnoi bezpeky i poriadku. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. [Ukrainian polyceistics: theory, legislation, practice]. № 1. S. 80–94 [in Ukrainian].
45. Orlov, V. A. (2021). Nederzhavni formy okhorony pravoporiadku v Ukraini: konstytutsiino-pravovyi vymir. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. [Ukrainian polyceistics: theory, legislation, practice]. № 1. S. 107–115 [in Ukrainian].

Denysov Serhii,

Doctor of Law, Professor

*(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1218-0016>**Zaika Dmytro,**

Postgraduate student

*(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1300-3492>

CRIMES AGAINST PUBLIC ORDER: CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS AND NATIONAL POLICE OF UKRAINE PREVENTION ISSUES

Ensuring public order in Ukraine is an important factor in the normal functioning of society. At the same time, the National Police face the need to detect and prevent hooliganism on a daily basis, and have repeatedly been involved in deterring mass riots or group disturbances. One of the components of developing an effective method of crime prevention of the study group is the analysis of basic criminological indicators, studying the identity of the offender and developing scientifically sound recommendations, which will further optimize the activities of structural units of the National Police of Ukraine. The article is devoted to the study of quantitative and qualitative indicators of crimes against public order over the past 10 years. Scientific research of the main criminological indicators of crimes against public order is one of the most successful methods for determining the nature and degree of their social danger, which makes it possible to study the reasons and develop a scientifically substantiated concept of measures to prevent them. Based on the materials of criminological characteristics, the authors aimed to analyze the current experience and role of the National Police in preventing the investigated group of crimes in order to develop scientifically sound recommendations and amend existing regulations of Ukraine. A compulsory aspect of the effective introduction of new technologies for public order is a continuous improvement of qualifications and practical skills among the employees of the National Police of Ukraine. According to the results of the study, the purpose of improving the activities of the National Police of Ukraine is proposed to use the Scandinavian experience of public safety, which includes de-escalation, prevention of violence through constant communication with the crowd, careful planning and risk analysis, expanding the range of new technologies used by the National Police including face recognition, use of drones, computer prediction of criminal offenses, further expansion of the list of settlements with the successful implementation of the project "Safe City".

Key words: *public order; the identity of the offender; National Police of Ukraine; criminological characteristics; crime prevention.*

Надіслано до редколегії 01.12.2021
Рекомендовано до публікації 08.12.2021

УДК: 343.85

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-116-122>

Носевич Надія Русланівна,
кандидат юридичних наук
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1112-9788>

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СУБ'ЄКТ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Статтю присвячено дослідженню правового статусу Державного бюро розслідувань у системі кримінологічної політики України. Обґрунтовано, що формами існування кримінологічної політики (як стратегії і тактики діяльності у сфері протидії злочинності) є формування та реалізація. Державне бюро розслідувань як суб'єкт формування та реалізації кримінологічної політики держави бере участь у таких процесах: 1) формуванні – шляхом участі в нормотворчому процесі через Кабінет Міністрів України (може стосуватися загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання); 2) реалізації – шляхом безпосередньої протидії злочинності (за рівнями – спеціально-кримінологічний та індивідуальний) та/або управління протидією злочинності.

***Ключові слова:** протидія злочинності; суб'єкт; Державне бюро розслідувань; кримінологічна політика.*

Постановка проблеми. Не викликає заперечень теза про те, що будь-який державний орган, який функціонально є дотичним до протидії злочинності, задіяний у процесах стратегії і тактики протидії злочинності, що називають політикою у сфері протидії злочинності, або кримінологічною політикою. Серед цих органів особливий статус мають Національна поліція України, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба, Національне антикорупційне бюро України тощо. У деяких зазначений статус прямо передбачено у профільному законі, в інших – повноваженнями або тенденціями розвитку правоохоронної системи в цілому. Повноваження цих органів на кримінологічній мапі України різняться рівнем обов'язків, інтенсивністю застосування обмежень прав і свобод людини та громадянина в безпосередній діяльності. Одним із найновіших органів державної влади, на який покладено правоохоронні функції у сфері протидії злочинності та який включено до «гравців» у сфері кримінологічної політики, є Державне бюро розслідувань (далі – ДБР). П. 1 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» передбачено, що ДБР бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України [1]. Тому для формування повноцінної концепції діяльності ДБР у сфері протидії злочинності пізнання його як суб'єкта формування та реалізації кримінологічної політики держави є актуальним та вкрай необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній юридичній науці наявна чимала кількість наукових праць, у яких висвітлено різні аспекти суб'єктного розуміння протидії злочинності. До того ж питанням кримінологічної діяльності Державного бюро розслідувань, реалізації зазначеним суб'єктом кримінологічних функцій в останні роки були присвячені роботи таких учених, як В. А. Головчук, В. М. Дрьомін, Г. М. Чернишов та інших фахівців. Однак і дотепер не сформовано єдиного підходу до визнання ДБР як суб'єкта формування та реалізації кримінологічної політики держави, визначення меж його участі в таких процесах.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є кримінологічне пізнання Державного бюро розслідувань як суб'єкта формування та реалізації кримінологічної політики України.

Виклад основного матеріалу. Стосовно визначення поняття «кримінологічна політика», то в науці кримінології та кримінального права існують різні точки зору з цього приводу. Її вивчають як доктрину (теорію), а також стратегію і тактику протидії злочинності. Як доктринальну основу всіх засобів протидії злочинності кримінологічну політику розглядають А. В. Коваленко [2], П. Л. Фріс [3].

Не ставлячи за мету дослідження визначення поняття кримінологічної політики, які викладено у працях О. М. Джужи та В. В. Василевича [4, с. 42], В. В. Голіна [5, с. 19; 6, с. 194], І. Б. Медицького [7, с. 110], Є. В. Моїсеева [8, с. 534], виділимо найголовніші її сутнісні риси: це стратегія і тактика протидії злочинності; вона втілюється у життя в різних площинах (нормотворча та правозастосовна діяльність); має бути заснованою на кримінологічній доктрині, наукових розробках у сфері протидії злочинності; мета кримінологічної політики – забезпечення кримінологічної безпеки в суспільстві; засоби досягнення мети – як репресивні, так і нерепресивні. Виокремлення таких характерних ознак кримінологічної політики дозволяє вести мову про широке розуміння зазначеного виду політики, який включає, зокрема, такі засоби: кримінальне законодавство, діяльність оперативних підрозділів та органів (посадових осіб) досудового розслідування.

Слід констатувати, що стратегія протидії злочинності – це засоби досягнення цілей, мистецтво ведення боротьби зі злочинністю або її окремими проявами, вибір вирішального напрямку для досягнення заздалегідь накреслених цілей [5, с. 30], а тактика – оптимальне сполучення індивідуальних форм впливу, гласних і негласних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, методів і засобів переконання та примусу з метою профілактики й припинення злочинів [9, с. 6].

В основі кримінологічної діяльності ДБР має знаходитися стратегія зменшення можливостей учинення злочинів, яка зараз стає теоретико-прикладною та є інструментом у запобіганні і протидії злочинності [10, с. 29]. Зрозуміло, що кримінологічну політику за різними напрямками насамперед характеризує об'єкт протидіючого впливу, тобто той сегмент суспільних відносин, у якому завдяки розробленій стратегії і тактиці держава намагається забезпечити кримінологічну безпеку.

Аналізуючи положення Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) та Закону України «Про Державне бюро розслідувань» (далі – Закон), варто зазначити, що об'єктом запобіжного впливу, а отже об'єктом кримінологічної політики щодо діяльності ДБР є злочини, що вчиняються конкретно визначеними посадовими особами (п. 1–2 ч. 1 ст. 5 Закону), а також

злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України (п. 3 ч. 1 ст. 5 Закону). Відповідно до підслідності у ДБР було створено слідчі підрозділи за напрямками: розслідування злочинів у сфері службової діяльності та корупції; розслідування злочинів, учинених працівниками правоохоронних органів та у сфері правосуддя; розслідування військових злочинів.

Далі треба встановити механізм протидіючого впливу ДБР щодо визначеного об'єкта кримінологічної політики. На нашу думку, найбільш обґрунтованим є підхід, згідно з яким формами існування кримінологічної політики (як стратегії і тактики діяльності у сфері протидії злочинності) є формування та реалізація.

Формування кримінологічної політики може знаходити свій прояв у становленні в суспільстві усталеної думки про добро та зло, про міру належної поведінки, про заборону суспільно небезпечної поведінки, про злочинне та незлочинне тощо. Однак у контексті нашого дослідження більш предметно та системно категорію «формування кримінологічної політики» слід пов'язувати з нормотворчою діяльністю, творенням права та законодавства, що регламентує державний і суспільний вплив на злочинні практики. Загальновідомо, що суб'єктами формування кримінологічної політики в Україні є Президент України, Верховна Рада України, її комітети та народні депутати, Кабінет Міністрів України, інші центральні органи виконавчої влади. Проте варто зауважити, що в контексті формування кримінологічної політики ДБР має право вносити відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України. На сьогодні ДБР як потенційний суб'єкт формування кримінологічної політики, на нашу думку, намагається вирішити найбільш суттєві проблеми власного функціонування, однак як учасник формування кримінологічної політики, воно зараз не використовує власний правовий статус, не в повному обсязі використовує надані йому повноваження. Уважаємо, що шляхом накопичення за роки свого функціонування емпіричного матеріалу ДБР має сформувані низку пропозицій законодавчого характеру щодо протидії злочинності в нашій державі. Також мають бути реалізовані повноваження ДБР щодо ініціативи перед Кабінетом Міністрів України брати участь у розробленні стратегічних напрямів держави у протидії злочинності, зокрема в реалізації Антикорупційної стратегії.

У цілому під час розробки конкретних стратегій кримінологічної політики слід урахувати світовий досвід превентивної діяльності, а також кримінологічної обстановки, стан злочинності та її окремих ситуативних прояви, рівень криміногенного потенціалу суспільства, наявність теоретичної розробки певної проблеми і її можливої практичної трансформації, ступінь ресурсного забезпечення, міжнародного співробітництва й солідарності тощо [10, с. 27].

Щодо реалізації кримінологічної політики, то зауважимо, що вона розглядається в контексті правозастосовної діяльності уповноважених державних органів.

Реалізація кримінологічної політики держави в діяльності ДБР відбувається завдяки реалізації повноважень зазначеного державного органу, що передбачені статтями 6 та 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» [1]. Зважаючи на специфіку вказаного органу, на державному рівні закріплено особливості реалізації таких повноважень. Так, зокрема, ДБР приймає анонімні повідомлення про кримінальне правопорушення, якщо інформація стосується конкретної особи

або містить фактичні дані про вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, які можуть бути перевірені. Також передбачено особливості управлінської діяльності під час здійснення повноважень працівниками та органами ДБР (наприклад, про повноваження директора ДБР та його заступників, керівників територіальних управлінь ДБР).

Однак найголовнішим повноваження ДБР у сфері протидії злочинності є здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції ДБР, вжиття заходів до їх усунення (п. 2 ч. 1 ст. 6 Закону). Це фактично і є ключовим засобом реалізації кримінологічної політики в діяльності ДБР.

Для подальшого системного аналізу кримінологічної політики слід з'ясувати складові її функціональної побудови, рівні існування. Сучасна кримінологічна наука України базується на вихідних положеннях теорії запобігання злочинності, в арсеналі якої існує трирівнева система запобіжного впливу: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний напрям. Кожний з них має свої ресурси (більш-менш значні запаси, які можна використати за потреби) [6, с. 196]. На кожному рівні безпосередньо знаходить свій прояв кримінологічна політика держави.

Для повноцінного розуміння участі ДБР як суб'єкта формування та реалізації кримінологічної політики слід розглянути його діяльність залежно від рівнів запобігання злочинності.

На рівні загальносоціального запобігання злочинності кримінологічна політика ДБР проявляється тільки у вигляді формування. Діяльність ДБР на цьому рівні може лише стосуватися саме порушення перед урядом питань удосконалення чинного законодавства загального спрямування (на зразок Закону України «Про профілактику злочинів»). На сьогодні зазначений рівень не є профільним для діяльності ДБР.

На рівні спеціально-кримінологічного запобігання кримінологічна політика може як формуватися, так і реалізовуватися. Беручи до уваги підслідність ДБР, воно може бути ініціатором та учасником формування кримінологічної політики, зокрема щодо внесення змін до чинного законодавства з питань протидії злочинам, що віднесені до компетенції ДБР, розробленні комплексних програм запобігання злочинності у ввірених сегментах суспільного життя (службові, корупційні, військові злочини тощо). На зазначеному рівні також відбувається і реалізація кримінологічної політики. Мова йде про спільні соціальні групи, яким притаманні типові акти суспільно небезпечної поведінки, які в нашій країні визнаються злочинами та віднесені до підслідності ДБР. Тому спеціально-кримінологічне запобігання щодо діяльності ДБР може проявлятися, по-перше, в інформаційно-аналітичній роботі щодо виявлення системних ознак причин та умов учинення злочинів, по-друге, у розробленні системи заходів запобіжного впливу щодо цих причин та умов, по-третє, у впровадженні зазначених заходів у суспільне життя.

Індивідуальне запобігання ДБР здійснює шляхом виявлення причин та умов злочинів, аналізу найбільш розповсюджених детермінант певного виду злочинів, розроблення рекомендацій з мінімізації і ліквідації впливу зазначених детермінант на ймовірність учинення злочинів. Результати узагальнення даних на

індивідуальному рівні протидії злочинності ДБР стають емпіричним матеріалом для розроблення заходів спеціально-кримінологічної протидії.

Висновки. Сутнісними рисами кримінологічної політики є такі: це стратегія і тактика протидії злочинності; вона втілюється у життя в різних площинах (нормотворча та правозастосовна діяльність); має бути заснованою на кримінологічній доктрині, наукових розробках у сфері протидії злочинності; мета кримінологічної політики – забезпечення кримінологічної безпеки в суспільстві; засоби досягнення мети – як репресивні, так і нерепресивні. Виокремлення таких характерних ознак кримінологічної політики дозволяє вести мову про широке розуміння зазначеного виду політики, який включає, зокрема, такі засоби, як кримінальне законодавство, діяльність оперативних підрозділів та органів (посадових осіб) досудового розслідування.

В основі кримінологічної діяльності ДБР має знаходитися стратегія зменшення можливостей учинення злочинів. Об'єктом запобіжного впливу, а відповідно об'єктом кримінологічної політики в діяльності ДБР є злочини, що вчиняються конкретно визначеними посадовими особами (п. 1–2 ч. 1 ст. 5 Закону), а також злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України (п. 3 ч. 1 ст. 5 Закону).

Формами існування кримінологічної політики (як стратегії і тактики діяльності у сфері протидії злочинності) є формування та реалізація. Формування кримінологічної політики слід пов'язувати з нормотворчою діяльністю, творенням права та законодавства, що регламентує державний та суспільний вплив на злочинні практики. Формується кримінологічна політика через створення, зміну або припинення дії нормативно-правових актів різної юридичної сили (правотворчість), що прямо чи опосередковано регламентують суспільні відносини у сфері протидії злочинності або впливають на них. Реалізацію кримінологічної політики необхідно розглядати як діяльність державних органів, громадських організацій та окремих громадян, спрямовану на забезпечення кримінологічної безпеки суспільства.

Реалізація кримінологічної політики держави в діяльності ДБР відбувається завдяки реалізації повноважень зазначеного державного органу, що передбачені статтями 6 та 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Ключовим засобом реалізації кримінологічної політики в діяльності ДБР є здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності й інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції ДБР, ужиття заходів до їх усунення (п. 2 ч. 1 ст. 6 Закону).

Отже, стратегія запобігання злочинності охоплює загальносоціальний та спеціально-кримінологічний рівні запобігання злочинності, а тактика – спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні. На нашу думку, ДБР як суб'єкт формування та реалізації кримінологічної політики держави бере участь у таких процесах: 1) формуванні – шляхом участі в нормотворчому процесі через Кабінет Міністрів України (може стосуватися загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання); 2) реалізації – шляхом безпосередньої протидії злочинності (за рівнями – спеціально-кримінологічний та індивідуальний) та/або управління протидією злочинності.

Оскільки стратегія і тактика протидії злочинності має ґрунтуватися на верифікованій кримінологічно значущій інформації, науково-методичне та

інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності ДБР є необхідним складником діяльності зазначеного органу. Нагальним питанням сьогодення є введення до штату ДБР посад кримінологів (у тому числі і в територіальних управліннях ДБР), підготовка кадрів за кримінологічним напрямом, створення кримінологічного центру центрального апарату.

Список використаних джерел

1. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.
2. Коваленко А. В. Поняття кримінологічної політики держави в діяльності поліції в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 223–227.
3. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. К. : Атіка, 2005. 332 с.
4. Джу́жа О. М., Васи́левич В. В. Концептуальні засади співвідношення кримінальної, кримінально-правової та кримінологічної політики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 30–35.
5. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / за заг. ред. В. В. Голіни. Х. : Право, 2012. 304 с.
6. Голіна В. В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2. С. 193–201.
7. Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2007. 222 с.
8. Моїсеєв Є. Політика держави у сфері протидії злочинності. *Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джу́жа та О. М. Литвинов*. Харків – Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля, 2017. 804 с. С. 534.
9. Гладкова Є. О. Кримінологічні засади стратегії й тактики протидії наркозлочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2019. 41 с.
10. Голіна В. В. Стратегії запобігання та протидії злочинності як різноманітні форми реалізації кримінологічної політики. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового юридичного інституту*. Івано-Франківськ, 2017. С. 26–29.

References

1. Pro Derzhavne biuro rozsliduvan : Zakon Ukrainy vid 12.11.2015 № 794-8 [On the State Bureau of Investigation : Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2016. № 6. St. 55 [in Ukrainian].
2. Kovalenko, A. V. (2016). Poniattia kryminolohichnoi polityky derzhavy v diialnosti politsii v Ukraini [The concept of criminological policy of the state in the police in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 4. S. 223–227 [in Ukrainian].
3. Fris, P. L. (2005). Kryminalno-pravova polityka Ukrainskoi derzhavy: teoretychni, istorychni ta pravovi problemy : monohrafiia [Criminal-legal policy of the Ukrainian state: theoretical, historical and legal problems : monograph]. K. : Atika. 332 s. [in Ukrainian].
4. Dzhuzha, O. M., Vasylevych, V. V. (2014). Kontseptualni zasady spivvidnoshennia kryminalnoi, kryminalno-pravovoi ta kryminolohichnoi polityky [Conceptual principles of the relationship between criminal, criminal law and criminological policy]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 4. S. 30–35 [in Ukrainian].
5. Holina, V. V., Lukashevych, S. Iu., Kolodiazhnyi, M. H. (2012). Derzhavne prohramuvannia i rehionalne planuvannia zakhodiv zapobihannia zlochynnosti v Ukraini / za zah. red. V. V. Holiny [State programming and regional planning of crime prevention measures in Ukraine]. Kh. : Pravo. 304 s. [in Ukrainian].

6. Holina, V. V. (2013). Kryminolohichna polityka Ukrainy yak resurs u protydii zlochynnosti (realii i mozhlyvosti) [Criminological policy of Ukraine as a resource in combating crime (realities and opportunities)]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 2. S. 193–201 [in Ukrainian].
7. Medytskyi, I. B. (2007). Vplyv sotsialnykh faktoriv na zlochynnist v umovakh stanovlennia nezaleznoi Ukrainy: monohrafiia [Influence of social factors on crime in the conditions of formation of the independent Ukrainian state: monograph]. Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka. 222 s. [in Ukrainian].
8. Moiseiev, Ye. (2017). Polityka derzhavy u sferi protydii zlochynnosti. *Ukrainska kryminolohichna entsyklopediia / za zah. red. V. V. Cherneia, V. V. Sokurenka; uporiad. O. M. Dzhuzha ta O. M. Lytvynov* [State policy in the field of combating crime. Ukrainian criminological encyclopedia]. Kharkiv – Kyiv: Khark. nats. un-t vnutr. sprav; Nats. akad. vnutr. sprav, Krymin. asots. Ukrainy, Zolota mylia. 804 s. S. 534 [in Ukrainian].
9. Hladkova, Ye. O. (2019). Kryminolohichni zasady stratehii y taktyky protydii narkozlochynnosti v Ukraini [Criminological principles of strategy and tactics for combating drug crime in Ukraine]: avtoref. dys. ... d-ra. yuryd. nauk: 12.00.08 / Kharkivskyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. Kharkiv. 41 s. [in Ukrainian].
10. Holina, V. V. (2017). Stratehii zapobihannia ta protydii zlochynnosti yak riznomanitni formy realizatsii kryminolohichnoi polityky [Strategies to prevent and combat crime as various forms of criminological policy]. *Polityka v sferi borotby zi zlochynnistiu: materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii z nahody vidznachennia 25-richchia navchalno-naukovoho yurydychnoho instytutu*. Ivano-Frankivsk. S. 26–29 [in Ukrainian].

Nosevych Nadiya,

PhD in Law

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1112-9788>

STATE BUREAU OF INVESTIGATION AS A SUBJECT OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE CRIMINOLOGICAL POLICY

The article is devoted to the study of the legal status of the State Bureau of Investigation in the system of criminological policy of Ukraine. According to the results of the study, it is determined that the essential features of criminological policy are as follows: the strategy and tactics of combating crime; it is implemented in various areas (rule-making and law enforcement activities); it should be based on criminological doctrine, scientific developments in the field of combating crime; the purpose of criminological policy – to ensure criminological security in society; means of achieving the goal – both repressive and non-repressive. Highlighting such essential features of criminological policy allows us to talk about a broad understanding of this type of policy, which as a means includes, in particular, such as criminal law, the activities of operational units and bodies (officials) of pre-trial investigation. It is substantiated that the forms of existence of criminological policy (as strategies and tactics of activities in the field of combating crime) are the formation and implementation. State Bureau of Investigation as a subject of formation and implementation of criminological policy of the state participates in the following processes: 1) formation – by participating in the rule-making process through the Cabinet of Ministers of Ukraine (may relate to general social and special criminological prevention); 2) implementation – by direct counteraction to crime (by levels – special criminology and individual) and / or management of crime counteraction. In order to fully understand the participation of the State Bureau of Investigation as a subject of formation and implementation of criminological policy, special research attention is paid to the characteristics of its activities depending on the levels of crime prevention. It is concluded that the strategy of crime prevention covers the general social and special criminological level of crime prevention, and tactics - special criminological and individual levels. Since the strategy and tactics of counteraction to crime should be based on verified criminologically significant information, the scientific and methodological and analytical support of the State Bureau of Investigation activity is a necessary component of the activities of the specified authority.

Key words: crime counteraction; subject; State Bureau of Investigation; criminological policy.

Надіслано до редколегії 08.04.2022
Рекомендовано до публікації 14.04.2022

УДК: 351.743

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-123-130>

Пискун Олександр Валерійович,
аспірант

(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9779-5537>

З'ЯСУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМАНДУВАЧА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

У статті з'ясовано термінологічні особливості у процесі визначення адміністративно-правового статусу командувача Національної гвардії України. Констатовано, що «керівник» та «посадова особа» – поняття взаємообумовлені, проте не тотожні: кожен керівник державного органу має статус посадової особи, однак не кожна посадова особа є керівником. Доведено, що статус керівника державного органу пов'язаний із статусом посадової особи, сукупністю функцій, а також комплексом прав та обов'язків, спрямованих на їх реалізацію. Підкреслено, що статус керівника завжди має похідний характер від статусу державного органу, у якому він здійснює управління. Установлено, що ключовим критерієм, який дозволяє здійснити якісне співвідношення правових категорій «керівник», «начальник», «командувач» і «командир» та виокремити їх характерні ознаки, є обсяг їхньої правосуб'єктності, спрямованої на реалізацію адміністративно-правового статусу.

Ключові слова: Національна гвардія України; адміністративно-правовий статус; командувач; посадова особа; керівник державного органу; начальник; командир; правосуб'єктність; спеціальна компетенція; повноваження.

Постановка проблеми. Забезпечення розвитку України, реалізація курсу євроінтеграції, а також існування нашої країни в період загроз та небезпеки ще більше, ніж у мирний час, вимагає активізації кардинальних реформаційних процесів насамперед у сфері організації і діяльності національного сектора безпеки та оборони. Переосмислення пріоритетів у внутрішній та зовнішній політиці, геополітичні та геостратегічні зміни в державі потребують нових підходів до власної системи національної безпеки, ключовим елементом якої є внутрішня безпека.

У свою чергу, належний рівень функціонування системи безпеки та оборони нашої держави, гарантування добробуту громадян, захист їхніх прав і свобод забезпечується ефективною діяльністю органів державної влади, правоохоронних органів, військових структур тощо. Створення за європейською моделлю Національної гвардії України (далі – НГУ) як потужного військового формування з правоохоронними функціями на базі органу сил внутрішньої безпеки країни – внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України можна віднести до тих суттєвих перетворень 2014 року, які призвели до вражаючих змін не лише

у структурі, а й у свідомості громадянського суспільства щодо позитивного сприйняття цього військового формування з правоохоронними функціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адміністративно-правові проблеми управлінської діяльності керівництва Національної гвардії України доволі активно розглядалися в роботах Н. О. Армаш, О. М. Бандурки, В. М. Бевзенка, О. І. Безпалової, В. К. Белова, А. О. Буличева, А. В. Венедиктова, А. В. Головача, О. В. Дамаскіна, О. В. Джафарової, Р. А. Калюжного, С. В. Корнишина, М. В. Костіва, О. В. Кудашкіна, А. С. Курись, О. Я. Лазора, В. К. Мамутова, О. О. Маркової, Т. Є. Недашківської, В. В. Сокурєнка, С. Л. Яценка. Водночас теоретичне обґрунтування проблематики адміністративно-правового статусу командувача Національної гвардії України вимагає зосередження уваги на вдосконаленні його термінологічного апарату.

Мета дослідження полягає у здійсненні адміністративно-правового аналізу та з'ясуванні термінологічних особливостей у процесі визначення адміністративно-правового статусу командувача Національної гвардії України.

Виклад основного матеріалу. У науці адміністративного права окрему групу досліджень присвячено визначенню управлінської діяльності та адміністративно-правового статусу керівників органів державної влади. Попри те, що терміни «начальник», «керівник», «командувач», «посадова особа», «службова особа» доволі активно використовуються в тексті Закону України «Про Національну гвардію України» (далі – Закон № 876) та деяких інших нормативно-правових актах, спрямованих на врегулювання адміністративно-правового статусу НГУ та її територіальних підрозділів [1; 2], їх офіційне тлумачення, на жаль, не закріплено, що створює передумови для здійснення наукового пошуку в указаній сфері адміністративних правовідносин.

Крім того, залишається відкритим питання щодо змістовного наповнення поняття «керівник Національної гвардії України». Чи всі керівники НГУ наділені повноваженнями щодо прийняття управлінських рішень та хто може бути віднесений до керівного складу НГУ? Відповідь на ці запитання полягає у з'ясуванні адміністративно-правового статусу командувача НГУ та співвідношенні останнього з іншими супутніми поняттями.

Під час дослідження адміністративно-правового статусу керівника в органах Державної податкової служби України А. В. Головач доходить висновку, що одним із ключових елементів, який характеризує цільову спрямованість діяльності керівника Державної податкової служби та визначає межі його повноважень, є функції, що мають похідний характер від функціонального призначення відповідного державного органу [3, с. 26].

Висловлена позиція дає можливість зробити два важливих висновки. По-перше, «керівник» та «посадова особа» – поняття взаємообумовлені, проте не тотожні: кожен керівник державного органу має статус посадової особи, однак не кожна посадова особа є керівником. Статус керівника державного органу пов'язаний із статусом посадової особи, сукупністю функцій, а також комплексом прав та обов'язків, спрямованих на їх реалізацію. По-друге, зміст повноважень керівника державного органу обумовлений функціями та завданнями останнього. Іншими словами, статус керівника завжди має похідний характер від статусу державного органу, у якому він здійснює управління.

Підтвердженням цього висновку є визначення керівника органів внутрішніх справ, сформульоване С. Л. Яценком: його вчений розуміє як посадову особу, яка

виступає від імені органу внутрішніх справ, у межах наданих їй повноважень, має право висувати юридично-владні вимоги, віддавати накази та розпорядження, ухвалювати управлінські рішення, а також вживати заходи дисциплінарного впливу до своїх підлеглих з метою здійснення ними службової діяльності щодо охорони громадського порядку, боротьби із злочинністю, забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян [4, с. 9].

Здатність приймати управлінські рішення відносно підлеглих працівників – ще одна специфічна риса керівника НГУ. Особистість керівника, на думку В. В. Сокурєнка, яскраво простежується через його ставлення до підлеглих, «що особливо помітно під час аналізу безпосередньої участі людей у виконанні спільної дії» [5, с. 249].

Керівник, як зазначає О. М. Бандурка, – це особа, яка наділена правом прийняття рішень і виступає єдиначальником у межах наданих йому повноважень [6, с. 140]. У твердженні, висловленому професором О. М. Бандуркою, використовуються тотожні поняття «керівник» та «начальник», поряд з якими Законом № 876 відносно керівного складу НГУ додатково введено поняття «командир», що застосовується до осіб командного складу НГУ, які: а) очолюють орган військового управління, з'єднання, військові частини й підрозділи, а також установи та організації, що входять до системи державних органів і організацій, у яких передбачена військова служба, та їх заступники; б) очолюють структурні підрозділи органів військового управління, з'єднань, військових частин та підрозділів, установ і організацій, та їх заступники [7].

З огляду на положення Закону № 876 стає зрозумілою різниця між особами командного та начальницького складу в Національній гвардії України, на якій акцентує увагу А. О. Буличев, зазначаючи, що відмінність термінів «командир» і «начальник» полягає у функціональному призначенні очолюваних ними органів та відповідно до цього виконуваних командирами й начальниками функцій. Якщо службова діяльність командного складу спрямована на управління органами й організаціями, що мають бойове призначення, такими як з'єднання, військові частини (підрозділи), то начальники та їх заступники очолюють: а) органи управління з'єднаннями, військовими частинами й підрозділами; б) органи та організації, їх структурні підрозділи, призначені для забезпечення функціонування або виконання допоміжної ролі для органів і організацій, що мають бойове призначення; в) структурні підрозділи органів і організацій, що мають бойове призначення, але здійснюють допоміжні функції [8, с. 44].

За влучним твердженням О. В. Кудашкіна, організація діяльності командного складу націлена на управління стрійовими підрозділами військового формування, спрямована на організацію і зміцнення боєздатності військових з'єднань, частин і підрозділів, а також на використання військ у бойових операціях [9, с. 202]. Убачається, що спрощене розуміння співвідношення дефініцій «начальник» і «командир» полягає у співвідношенні правосуб'єктності командира та начальника, оскільки не завжди повноваження начальника дозволяють набувати статусу командира, уповноваженого приймати управлінські рішення відносно військовослужбовців бойових підрозділів НГУ. Тобто правосуб'єктність дозволяє ідентифікувати кожного командира як начальника для своїх підлеглих, але не кожного начальника в ролі командира.

Отже, на наше переконання, ключовим критерієм, який дозволяє здійснити якісне співвідношення правових категорій «керівник», «начальник»,

«командувач» і «командир» та виокремити їх характерні ознаки, є обсяг їхньої правосуб'єктності, спрямованої на реалізацію адміністративно-правового статусу.

Усталеною в адміністративно-правовій науці є точка зору, відповідно до якої правосуб'єктність включає два складові елементи, такі як: а) здатність мати суб'єктивні права та обов'язки; б) здатність їх реалізовувати [10, с. 27].

Правосуб'єктність керівників доволі докладно описано в науковій літературі. Зокрема, Н. О. Армаш визначає поняття правосуб'єктності керівника органу виконавчої влади як здатність керівника виступати суб'єктом правовідносин від імені органу виконавчої влади в різних галузях права. Правосуб'єктність керівника органу виконавчої влади, як зауважує дослідниця, виникає з моменту призначення його на цю посаду й закінчується зі звільненням особи з посади керівника органу виконавчої влади [11, с. 6]. Аналіз цього твердження дає змогу зробити важливий висновок про те, що правосуб'єктність завжди має динамічний характер, оскільки пов'язана з процесом реалізації адміністративно-правового статусу суб'єкта владних повноважень.

Під час дослідження правосуб'єктності керівника органів прокуратури А. С. Курись характеризує його як суб'єкта та організатора управління, наділеного певною компетенцією і державно-владними повноваженнями, що дозволяють втілювати свою волю у форму керівних команд чи рішень, обов'язкових до виконання. Вагомий пласт компетенції керівника в органах прокуратури, на думку науковця, мають становити повноваження з питань організації служби в органах прокуратури, оскільки дозволяють застосувати на рівні з методами прямого впливу (накази, розпорядження тощо) й заходи стимулювання та заохочення працівників прокуратури до належного виконання покладених на них посадових обов'язків [12, с. 10–11]. Тобто в цьому твердженні А. С. Курись використав вузький підхід до з'ясування сутності правосуб'єктності керівника, оскільки мав на увазі лише здатність останнього вступати у внутрішньоорганізаційні відносини шляхом видання наказів, розпоряджень та застосування дисциплінарної практики.

До того ж згідно зі статтею 9 Закону України «Про прокуратуру» важливим напрямом реалізації правосуб'єктності керівника в органах прокуратури в особі Генерального прокурора України є його здатність представляти прокуратуру у зносинах з органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, особами, підприємствами, установами та організаціями, а також прокуратурами інших держав і міжнародними організаціями [13].

Таким чином, зміст правосуб'єктності органу державної влади передбачає наділення його керівника певною сукупністю прав та обов'язків, визначення мети, завдань та функцій їхньої діяльності, а також закріплення спеціальної компетенції, спрямованої на реалізацію повноважень за допомогою адміністративно-правових засобів. Тож до основних елементів адміністративної правосуб'єктності державних органів належить адміністративна правоздатність, тобто здатність набувати права та обов'язки у процесі регулювання суспільних відносин, а також адміністративна дієздатність, тобто здатність реалізовувати власні повноваження.

Дискусія щодо співвідношення правосуб'єктності державного органу та його компетенції має давні традиції, які беруть початок ще з радянських часів, коли співвідношення вищевказаних правових категорій активно розвивалося в контексті науки господарського права [14, с. 655]. З часом, у процесі активного

розвитку науки адміністративного та інших суміжних галузей права, дослідження правосуб'єктності та компетенції набуло нового значення, що обумовлюється поліваріативністю, а подекуди і протилежністю суджень стосовно співвідношення зазначених категорій.

Наприклад, В. К. Мамутов наполягав на тотожності компетенції та правосуб'єктності, підкреслюючи при цьому відсутність меж між указаними правовими категоріями, «оскільки окремі права можуть переходити зі сфери правосуб'єктності у сферу компетенції» [15, с. 58]. На нашу думку, таке твердження є спірним, адже компетенція – категорія статична. Мета діяльності державного органу, його завдання, функції, права та обов'язки чітко окреслені межами нормативно-правових актів, тоді як правосуб'єктність – явище динамічне та залежить від різноманітності правовідносин, у яких орган державної влади бере участь. Аналогічної позиції дотримується А. В. Венедіктов, зауважуючи, що «державний орган – єдиний суб'єкт права, що володіє різною за своїм характером правосуб'єктністю в окремих видах правовідносин» [16, с. 642].

Крім того, аналіз довідкової літератури з державного управління дає підстави для висновку, що компетенція є сукупністю встановлених в офіційній формі (юридичній чи неюридичній) прав та обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу чи посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності [17, с. 90]. Аналогічну думку висловлює О. Ю. Оболенський, який термін «компетенція» розуміє як межі ведення, обов'язок виконання певних завдань і функцій органу державної влади; владні повноваження, той чи інший обсяг державної діяльності, покладений на цей орган, або коло передбачених правовим актом питань, що може вирішувати цей орган [18, с. 68].

Висновки. Отже, «компетенція» є змістовним наповненням «правосуб'єктності». Адміністративна правоздатність, як один із ключових елементів адміністративної правосуб'єктності, передбачає можливість державного органу мати певну сукупність повноважень з метою участі в адміністративних правовідносинах. Водночас компетенція визначає зміст цих повноважень, формулює мету, завдання і функції діяльності органу державної влади, створюючи передумови для ефективної їх реалізації.

На сьогодні дискусійним є питання щодо з'ясування адміністративно-правового статусу командувача Національної гвардії України, адже дехто з науковців ототожнює адміністративно-правовий статус органу державної влади зі статусом його керівника. На нашу думку, це твердження є помилковим. Уважаємо за доцільне виокремити характерні особливості адміністративно-правового статусу командувача НГУ, серед яких: обов'язкова наявність українського громадянства; наявність присвоєного у визначеному законом порядку звання; необхідність складення присяги військовослужбовця НГУ; наділення правом прийняття управлінських рішень та ін.

Низку особливостей адміністративно-правового статусу командувача НГУ пов'язано з наділенням його повноваженнями щодо притягнення до адміністративної відповідальності військовослужбовців НГУ за військові адміністративні правопорушення, аналіз яких буде здійснено в **подальших наукових розвідках**.

Список використаних джерел

1. Питання головного органу військового управління Національної гвардії України : Указ Президента України від 28.03.2014 № 346/2014. *Офіційний вісник Президента України*. 2014. № 12. Ст. 507.
2. Про затвердження Положення про орган військового управління оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України : наказ МВС України від 16.07.2014 № 681. *Офіційний вісник України*. 2014. № 65. Ст. 1807.
3. Головач А. В. Адміністративно-правовий статус керівника в органах Державної податкової служби України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 34 с.
4. Яценко С. Л. Адміністративно-правові засади діяльності керівника в органах внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 20 с.
5. Управління органами Національної поліції України : підручник / О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Стильна типографія, 2017. 580 с.
6. Основи управління в органах внутрішніх справ : навч. посіб. / О. М. Бандурка, В. М. Бевзенко, Р. А. Калюжний та ін. Х. : ХНУВС, 2011. 591 с.
7. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
8. Буличев А. О. Адміністративно-правовий статус військовослужбовця Національної гвардії України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Державний науково-дослідний інститут МВС України. Київ, 2014. 279 с.
9. Военное право : учебник; серия «Право в Вооружённых Силах –консультант» / В. К. Белов, О. В. Дамаскин, С. В. Корнишин, А. В. Кудашкин и др. М. : За права военнослужащих, 2004. Вып. 45. 640 с.
10. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2005. 202 с.
11. Армаш Н. О. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 17 с.
12. Курись А. С. Адміністративно-правовий статус керівника в органах прокуратури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 20 с.
13. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.
14. Маркова О. О. Співвідношення правосуб'єктності і компетенції деяких суб'єктів публічного права в договірних відносинах. *Форум права*. 2013. № 1. С. 655–661.
15. Мамутов В. К. О соотношении понятий компетенции и правоспособности государственных хозяйственных органов. *Правоведение*. 1965. № 4. С. 56–63.
16. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность. М. : Изд-во АН СССР, 1948. 840 с.
17. Лазор О. Місцеве управління: поняття, терміни, визначення : навч. посіб. / О. Д. Лазор, О. Я. Лазор. 2-е вид., переробл. і доп. К. : Дакор, 2006. 352 с.
18. Недашківська Т. Асоціативне семантичне поле концептів професійність, служіння, мета, повноваження, завдання у професійній свідомості державних службовців. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2007. № 4. С. 65–73.

References

1. Pytannia holovnoho orhanu viiskovoho upravlinnia Natsionalnoi hvardii Ukrainy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 28.03.2014 № 346/2014 [Issues of the main body of military management of the National Guard of Ukraine : Decree of the President of Ukraine]. *Ofitsiinyi visnyk Prezydenta Ukrainy*. 2014. № 12. St. 507 [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhan viiskovoho upravlinnia operatyvno-terytorialnoho obiednannia Natsionalnoi hvardii Ukrainy : nakaz MVS Ukrainy vid 16.07.2014 № 681 [About approval of Regulations on body of military management of operational-territorial association of National guard of Ukraine : the order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2014. № 65. St. 1807 [in Ukrainian].
3. Holovach, A. V. (2011). Administratyvno-pravovyi status kerivnyka v orhanakh Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy [Administrative and legal status of the head in the bodies of the

- State Tax Service of Ukraine]: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk : 12.00.07. Kharkiv. 34 s. [in Ukrainian].
4. Iatsenk, S. L. (2009). Administratyvno-pravovi zasady diialnosti kerivnyka v orhanakh vnutrishnikh sprav Ukrainy [Administrative and legal bases of activity of the head in law-enforcement bodies of Ukraine]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Kyiv. 20 s. [in Ukrainian].
 5. Upravlinnia orhanamy Natsionalnoi politsii Ukrainy : pidruchnyk [Management of the National Police of Ukraine : a textbook] / O. M. Bandurka, O. I. Bezpalo, O. V. Dzhafarova ta in.; za zah. red. d-ra yuryd. nauk, dots. V. V. Sokurenka; MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv : Stylna typohrafiia, 2017. 580 s. [in Ukrainian].
 6. Osnovy upravlinnia v orhanakh vnutrishnikh sprav : navch. posib. [Fundamentals of management in law enforcement agencies : a textbook] / O. M. Bandurka, V. M. Bevenko, R. A. Kaliuzhnyi ta in. Kh. : KhNUVS, 2011. 591 s. [in Ukrainian].
 7. Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.03.2014 № 876-7 [On the National guard of Ukraine : Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2014. № 17. St. 594 [in Ukrainian].
 8. Bulychev, A. O. (2014). Administratyvno-pravovyi status viiskovosluzhbovtisia Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Administrative and legal status of a serviceman of the National guard of Ukraine]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Derzhavnyi naukovo-doslidnyi instytut MVS Ukrainy. Kyiv. 279 s. [in Ukrainian].
 9. Voennoe pravo : uchebnyk; seriya «Pravo v Vooruzhyonnykh Silakh –konsultant» [Military law : a textbook] / V. K. Belov, O. V. Damaskin, S. V. Kornishin, A. V. Kudashkin i dr. M. : Za prava voennosluzhashih, 2004. Vyp. 45. 640 s. [in Russian].
 10. Kostiv, M. V. (2005). Administratyvna pravosubiektnist yurydychnykh osib ta osoblyvosti yii realizatsii v administratyvno-deliktnykh vidnosynakh [Administrative legal personality of legal entities and features of its implementation in administrative-tort relations]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv. 202 s. [in Ukrainian].
 11. Armash, N. O. (2005). Administratyvno-pravovyi status kerivnykiv orhaniv vykonavchoi vlady [Administrative and legal status of heads of executive bodies]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Kyiv. 17 s. [in Ukrainian].
 12. Kurys, A. S. (2011). Administratyvno-pravovyi status kerivnyka v orhanakh prokuratury [Administrative and legal status of the head in the prosecutor's office]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Kharkiv. 20 s. [in Ukrainian].
 13. Pro prokuraturu : Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1697-7 [About the Prosecutor's Office : Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2015. № 2–3. St. 12 [in Ukrainian].
 14. Markova, O. O. (2013). Spivvidnoshennia pravosubiektnosti i kompetentsii deiakykh subiektiv publicnogo prava v dohovirnykh vidnosynakh [Correlation of legal personality and competence of some subjects of public law in contractual relations]. *Forum prava*. № 1. S. 655–661 [in Ukrainian].
 15. Mamutov, V. K. (1965). O sootnoshenii ponyatiy kompetentsii i pravospособnosti gosudarstvennykh hozyajstvennykh organov [On the relationship between the concepts of competence and legal capacity of state economic bodies]. *Pravovedenie*. № 4. S. 56–63 [in Russian].
 16. Venediktov, A. V. (1948). Gosudarstvennaya socialisticheskaya sobstvennost [State socialist property]. M. : Izd-vo AN SSSR. 840 s. [in Ukrainian].
 17. Lazor, O. (2006). Mistseve upravlinnia: poniattia, terminy, vyznachennia : navch. posib. [Local government: concepts, terms, definitions : a textbook] / O. D. Lazor, O. Ya. Lazor. 2-e vyd., pererobl. i dop. K. : Dakor. 352 s. [in Ukrainian].
 18. Nedashkivska, T. (2007). Asotsiatyvne semantychne pole kontseptiv profesiinist, sluzhinnia, meta, povnovazhennia, zavdannia u profesiinii svidomosti derzhavnykh sluzhbovtisiv [Associative semantic field of concepts professionalism, service, purpose, authority, tasks in the professional consciousness of civil servants]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. № 4. S. 65–73 [in Ukrainian].

Pyskun Oleksandr,
Postgraduate student
(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9779-5537>

CLARIFICATION OF TERMINOLOGICAL FEATURES IN THE PROCESS OF DETERMINING THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF THE COMMANDER OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

The article clarifies the terminological features in the process of determining the administrative and legal status of the commander of the National guard of Ukraine. It was stated that "head" and "official" are mutually conditioned, but not identical: every head of a state body has the status of an official, but not every official is a head. It is proved that the status of the head of a state body is related to the status of an official, a set of functions, as well as a set of rights and responsibilities aimed at their implementation. It is emphasized that the status of the head is always derived from the status of the state body in which he manages. It is established that the key criterion that allows to make a qualitative ratio of legal categories "leader", "chief", "commander" and to distinguish their characteristics, is the extent of their legal personality, aimed at implementing administrative and legal status. The content of the legal personality of a public authority involves endowing its head with a set of rights and responsibilities, defining the purpose, objectives and functions of their activities, as well as consolidating special competencies aimed at exercising powers through administrative and legal means. Therefore, the main elements of the administrative legal personality of state bodies include administrative capacity, ie the ability to acquire rights and responsibilities in the process of regulating public relations, as well as administrative capacity, ie the ability to exercise their powers. Thus, "competence" is the content of "legal personality". Administrative capacity, as one of the key elements of administrative legal personality, presupposes the ability of a state body to have a certain set of powers in order to participate in administrative legal relations. It can be seen that the characteristic features of the administrative and legal status of the commander of the National guard of Ukraine are: mandatory presence of Ukrainian citizenship; the presence of the title assigned in the manner prescribed by law; the need to take the oath of the National guard of Ukraine serviceman; giving the right to make management decisions, etc.

Key words: *National guard of Ukraine; administrative and legal status; commander; official; head of state body; chief; commander; legal personality; special competence; authority.*

Надіслано до редколегії 16.03.2022
Рекомендовано до публікації 22.03.2022

УДК: 343.17

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-131-136>

Шульга Андрій Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6600-2904>

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ НОЖІВ ЯК РІЗНОВИДУ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто питання декриміналізації в Україні ножів як різновиду холодної зброї. Наведено аргументи стосовно того, що ніж є приладом багатофункціональним та не призначений тільки для нанесення тілесних ушкоджень і вчинення інших кримінальних правопорушень. Зазначено, що ножі, зокрема ті, які відносяться до категорії мисливської холодної зброї, можуть бути застосовані як у побуті, так і для виконання тих функцій, завдяки яким вони мають певну назву (мисливські, військові, спортивні тощо). Звернуто увагу на статистичні дані щодо вчинення злочинів (тілесні ушкодження, вбивства тощо) за допомогою звичайних побутових ножів (кухонних, канцелярських тощо). Запропоновано вважати вчинення кримінального правопорушення з використанням як знаряддя злочину будь-якого ножа, навіть того, який не належить до різновиду холодної зброї, кваліфікованим складом кримінального правопорушення та як обставину, що обтяжує кримінальну відповідальність. Факт носіння, виготовлення, ремонту або збуту ножа не має утворювати складу злочину, адже ніж сам по собі є предметом матеріального світу, проте суспільну небезпеку становить тільки в разі застосування його як знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Ключові слова: холодна зброя; декриміналізація; ніж; різновид холодної зброї; кримінальне правопорушення; обставина, яка обтяжує відповідальність; кваліфікуюча ознака.

Постановка проблеми. Одним із злочинних проявів сучасного суспільства є наявність великої кількості нелегальної зброї в населення. Віроломна війна Російської Федерації проти України зламала багато сталих меж у галузі правових важелів регулювання відносин, зокрема і у сфері обігу зброї. На сьогодні досить проблемним постає питання саме стосовно носіння, виготовлення, ремонту або збуту ножів як різновиду холодної зброї без передбаченого законом дозволу. Зазначена проблема не є новою і досить часто викликає подвійне розуміння стосовно наявності саме факту кримінального правопорушення. Адже не завжди людина, яка використовує ніж у своєму повсякденному житті, є злочинцем, і водночас не завжди злочинці для досягнення своєї злочинної мети використовують як знаряддя вчинення кримінального правопорушення саме ножі, що відповідно до вимог методики криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів відносяться до холодної зброї [1]. Тому на практиці досить часто трапляються випадки притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які за своєю характеристикою є законослухняними та

цілком безпечними для суспільства. Тоді як справжні злочинці з метою вчинення суспільно небезпечних діянь (кримінальних правопорушень) використовують ножі, які не характеризуються ознаками холодної зброї, і тим самим намагаються уникнути відповідальності за носіння зняряддя вчинення кримінального правопорушення, наприклад у вигляді звичайного кухонного ножа тощо. Отже, актуальність порушеного питання полягає у справедливому визначенні покарання для осіб, які використовують будь-які ножі, навіть ті, що не підпадають під ознаки холодної зброї, як зняряддя вчинення кримінального правопорушення і недопущення притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які використовують ножі в звичайних побутових цілях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо ступеня розробленості теми декриміналізації ножів як різновиду холодної зброї, то ґрунтовних наукових праць із цього питання не так багато. У наукових та фахових колах указана проблема завжди розглядається в тандемі з методикою розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом холодної зброї. Про те, що стосується виділення саме ножів як різновиду холодної зброї з переліку предметів, які відносяться до холодної зброї (декриміналізації), у роботах учених-криміналістів майже не йдеться. Зокрема, теоретичним питанням щодо дослідження холодної зброї присвячено розвідки таких учених-правників, як О. В. Антонюк [2, с. 145–149], А. С. Голоколосова [3, с. 97–101], І. В. Загородній [4, с. 130–133], О. Л. Кобилянський [5], А. С. Пашиєва [6, с. 16], О. Л. Христов, Р. С. Негрієнко [7, с. 146–148] та ін. Але більшість науковців та фахівців у галузі криміналістики та кримінального права переважно схиляються до вдосконалення саме методик розслідування чи кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом ножів як різновиду холодної зброї, конкретних пропозицій стосовно декриміналізації ножів майже не розглядається.

Метою статті є спроба з позицій права, моральності та криміналістичних методик у галузі спеціальних досліджень холодної зброї довести доцільність декриміналізації ножів як різновиду холодної зброї.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом досить нагальним є питання щодо безпеки людини і громадянина в межах України. Неоголошена агресія Російської Федерації проти України суттєво підірвала безпекову складову держави. Особливе занепокоєння викликає неконтрольований обіг зброї серед населення України. Так, за результатами дослідження «Незаконний обіг і використання зброї в Україні у 2020 році», проведеного Центром безпекових досліджень «СЕНСС», з'ясовано, що правоохоронними органами України було виявлено 1600 випадків незаконного поводження зі зброєю. У межах дослідження вивчалася інформація про події та статистичні дані, що стосуються всієї території України, окрім тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та частин Донецької та Луганської областей, що не контролюються Урядом України [8].

Проте наведені вище дані стосуються всіх видів зброї, а не тільки холодної. У цій статті мова піде про декриміналізацію холодної зброї.

Згідно з ч. 2 ст. 263 Кримінального кодексу України (далі – КК України), носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин,

або арештом на строк від трьох до шести місяців, або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років. З огляду на вказану норму, цей вид кримінального правопорушення відноситься до злочину середньої тяжкості. Отже, кожний, хто вирішив поїхати на риболовлю чи за місто на грибний промисел, чи просто на природу для відпочинку і має при собі придбаний, імовірно, у галантерейній крамниці або у крамниці господарських товарів чи в інтернет-магазині ніж, може легко стати об'єктом кримінального переслідування. Адже на сьогодні в різних торговельних мережах можна вільно придбати будь-який ніж, і не факт, що за встановленими критеріями холодної зброї [9] він не виявиться саме такою зброєю. Аналізуючи статистику вчинення зазначених кримінальних правопорушень, яку у своїй роботі наводять Ф. О. Кіріленко та А. П. Загорулько, у 2013 році зареєстровано 2626 кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням із холодною зброєю. Із використанням цієї зброї скоєно 1242 злочини, у тому числі 143 вбивства, 155 розбійних нападів, спричинено 119 умисних тяжких тілесних ушкоджень. Майже аналогічну картину стосовно застосування холодної зброї спостерігаємо й у 2014 році: 1034 злочини вчинено з використанням холодної зброї. Зокрема, за цей період скоєно 146 убивств, 121 розбійний напад, заподіяно 119 умисних тяжких тілесних ушкоджень. У 2015 році ситуація стосовно вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням холодної зброї майже не змінилася. У 2016 році вчинення зазначених злочинів скоротилося на 18 %, а кількість кримінальних правопорушень, які вчинялися із застосуванням холодної зброї, зменшилася майже у 2,5 рази (вбивства, розбійні напади, умисні тяжкі тілесні ушкодження). У 2017 році ці кримінальні правопорушення зберегли тенденцію до зменшення [10, с. 121]. Наведені статистичні дані свідчать, що зазначені тяжкі та особливо тяжкі злочини вчиняються виключно за допомогою холодної зброї, тобто кинджалами, фінськими ножами, кастетами чи іншими видами холодної зброї. Але відомо, що ніж – це тільки один із видів холодної зброї, навіть не кожен ніж може бути визнаний холодною зброєю. На жаль, чіткої статистики стосовно того, якою саме холодною зброєю (кухонним ножом, кастетом, нунчаками чи битою) або за допомогою якої саме металеві холодної зброї (луки, арбалети тощо) були вчинені зазначені кримінальні правопорушення, у вільному доступі немає. Якщо проаналізувати конкретні кримінальні провадження, то, як правило, відсоток ножів як різновиду холодної зброї, за допомогою яких вчинялися вказані вище злочини, не буде перевищувати і 50 %, а якщо розглянути самі знаряддя злочину, то серед цих ножів саме до холодної зброї буде належати не більше 20–25 %. На основі власного досвіду слідчої практики можна констатувати, що більшість особливо тяжких злочинів із застосуванням холодної зброї, зокрема ножів, учиняється не ножами, які виключно відносяться до холодної зброї, а саме звичайними побутовими ножами (кухонними, господарськими тощо). Отже, сам предмет у вигляді ножа може мати багато функцій і різне призначення, у тому числі і кримінальне, на відміну, наприклад, від того ж кастета, нунчаків, шабель, мечів, шпаг, шашок тощо, які спеціально створені саме для нанесення тілесних ушкоджень людині або для її вбивства. Тому вбачаємо доцільним з метою упорядкування визначення об'єктів, які можуть бути визнані суто холодною зброєю, виключити всі види ножів із переліку холодної зброї і декриміналізувати їх, як це пропонує О. Л. Кобилянський [5]. Так, у багатьох країнах Заходу (США, Англія, Швейцарія тощо) носіння холодної зброї не є злочином, але у разі вчинення за її допомогою злочину це вважається

обставиною, яка обтяжує відповідальність [11]. Дійсно, якщо тяжкі насильницькі злочини досить часто вчиняються звичайним кухонним ножом, то чому тоді кухонні, інші побутові ножі (канцелярські тощо) холодною зброєю не вважаються? Хоча тілесні ушкодження вони наносять не менш небезпечні, ніж ті ножі, які підпадають під ознаки холодної зброї.

На нашу думку, декриміналізація ножа як холодної зброї здатна вирішити багато питань стосовно використання цього предмета в туристичних, господарських справах тощо. Зокрема, із погляду моралі, декриміналізація ножів зменшить психологічне напруження особи стосовно придбання, носіння чи їх збуту. Оскільки ніж – це річ багатофункціональна, стверджувати, що він спеціально створений для вчинення тяжких або особливо тяжких насильницьких злочинів, на відміну від того ж кастета, нунчаків чи бойової булави тощо, є не зовсім правильним. Стосовно ж санкцій за вчинення насильницьких кримінальних правопорушень за допомогою ножа, зокрема будь-якого, навіть кухонного, побутового, господарського, вони мають призначатися за кваліфікуючими ознаками, наприклад із застосуванням ножа. Тобто кримінальна відповідальність повинна встановлюватися з обтяжуючими обставинами. Тому вважаємо, що з ч. 2 ст. 263 чинного КК України потрібно виключити слова «кинджали», «фінські ножі», що, безумовно, не вплине на збільшення кримінальних правопорушень із застосуванням ножів.

Висновки. По-перше, носіння, виготовлення, ремонт або збут ножів як різновиду холодної зброї не має сенсу вважати кримінальним правопорушенням, оскільки ніж, як і будь-який побутовий предмет, може бути не тільки знаряддям учинення кримінального правопорушення, а й предметом багатофункціонального, зокрема побутового, призначення. Щодо знаряддя злочину, то ним може бути будь-який ніж суто побутового призначення, наприклад кухонний чи канцелярський ніж, який офіційно до різновиду холодної зброї не відноситься.

По-друге, учинення кримінального правопорушення з використанням як знаряддя злочину будь-якого ножа, навіть того, який не належить до різновиду холодної зброї, повинно кваліфікуватися як обставина, що обтяжує кримінальну відповідальність, та визнаватися кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення. Отже, сам факт носіння, виготовлення, ремонту або збуту ножа не має утворювати складу злочину, адже ніж сам по собі є предметом матеріального світу й суспільну небезпеку становить тільки тоді, коли його застосовують як знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів : затверджена рішенням розширеного засідання секції НКМР Міністерства юстиції України з проблем трасології та судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи; протокол від 15.01.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/no002320-99#Text> (дата звернення: 01.04.2022).
2. Антонюк О. В. Окремі аспекти взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у розслідуванні хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого з метою нанесення тілесних ушкоджень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 145–149. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/6/tom_2/34.pdf (дата звернення: 01.04.2022).
3. Голоколосова А. С. Реалізація законодавчого регулювання проведення судової експертизи холодної зброї та шляхи його вдосконалення. *Кримінальний процес і криміналістика*. 2016. № 4. С. 97–101. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/04/19.pdf> (дата звернення: 01.04.2022).

4. Загородній І. В. Криміналістичне вивчення способу вчинення злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень. *Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування*: матеріали III дистанційної конференції до 20-річчя НУ «ОЮА» та 170-річчя Одеської школи права (м. Одеса, 11 грудня 2017 р.) / відп. за вип. В. В. Тищенко, І. В. Гловюк, Ю. О. Гресь; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Юридична література, 2017. С. 130–133.
5. Кобилянський О. Л. Холодна зброя: аспекти декриміналізації. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/3605/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3%20%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf> (дата звернення: 01.04.2022).
6. Пашиєва А. С. Криміналістичне дослідження металюної холодної зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. нац. академія внутр. справ. 2020. 20 с.
7. Христов О. Л., Негрієнко Р. С. Визначення об'єктів пошуку під час підготовки до проведення обшуку у кримінальних провадженнях, що стосуються використання холодної зброї або знарядь фізичного впливу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 146–148. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/42.pdf (дата звернення: 01.04.2022).
8. Результати дослідження «Незаконний обіг і використання зброї в Україні у 2020 році». URL: <https://censs.org/illcit-arms-2020/> (дата звернення: 01.04.2022).
9. Про основні критерії визначення холодної зброї. URL: https://zbroya.info/uk/blog/17140_prosnovni-kriteriyi-viznachennia-kholodnoyi-zbroyi/ (дата звернення: 01.04.2022).
10. Кіріленко Ф., Загорулько А. Незаконний обіг зброї і стан боротьби зі злочинами, вчиненими з її використанням. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2017. С. 119–123. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/6/part_2/26.pdf (дата звернення: 01.04.2022).
11. Право громадян зберігати і носити зброю. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD_%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B8_%D1%96_%D0%BD_%D0%BE%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B8_%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%8E (дата звернення: 01.04.2022).

References

1. Metodyka kryminalistychnoho doslidzhennia kholodnoi zbroi ta konstruktyvno skhozhykh z neiu vyrobiv [Methods of forensic investigation of cold steel and structurally similar products]: zatverdzhena rishenniam rozshyrenoho zasidannia sektsii NKMR Ministerstva yustytisii Ukrainy z problem trasolohii ta sudovoi balistyky iz zaluchenniam chleniv Koordynatsiinoi rady z pytan sudovoi ekspertyzy; protokol vid 15.01.1999 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/no002320-99#Text> (data zvernennia: 01.04.2022) [in Ukrainian].
2. Antoniuk, O. V. (2016). Okremi aspekty vzaïemodii slidchyykh ta operatyvnykh pidrozdiliv u rozsliduvanni khulihanstva, vchynenoho iz zastosuvanniam vohnepalnoi abo kholodnoi zbroi chy inshoho predmeta, spetsialno prystosovanoho abo zazdalehid zahotovlenoho z metoiu nanesennia tilesnykh ushkodzen [Certain aspects of the interaction of investigative and operational units in the investigation of hooliganism committed with the use of firearms or other weapons or other objects, specially adapted or pre-prepared for the purpose of inflicting bodily harm]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. № 6. С. 145–149. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/6/tom_2/34.pdf (data zvernennia: 01.04.2022) [in Ukrainian].
3. Holokolosova, A. S. (2016). Realizatsiia zakonodavchoho rehuliuвання provedennia sudovoi ekspertyzy kholodnoi zbroi ta shliakhy yoho vdoskonalennia [Implementation of legislative regulation of forensic examination of cold steel and ways to improve it]. *Kryminalnyi protses i kryminalistyka*. № 4. С. 97–101. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/04/19.pdf> (data zvernennia: 01.04.2022) [in Ukrainian].
4. Zahorodnii, I. V. (2017). Kryminalistychno vyvchennia sposobu vchynennia zlochniv, poviazanykh iz nanesenniam tilesnykh ushkodzen [Forensic study of the manner of committing crimes related to infliction of bodily harm]. *Kryminalistychni ta kryminalno-protseualni zasoby optyimizatsii dosudovoho rozsliduvannia*: materialy III dystantsiinoi konferentsii do 20-richchia NU «OluA» ta 170-richchia Odeskoi shkoly prava (m. Odesa, 11 hrudnia 2017 r.) / vidp. za vyp. V. V. Tishchenko, I. V. Hloviuk, Yu. O. Hres; Nats. un-t «Odeska yurydychna akademiia». Odesa: Yurydychna literatura. С. 130–133 [in Ukrainian].
5. Kobylianskyi, O. L. Kholodna zbroia: aspekty dekriminalizatsii [Cold steel: aspects of decriminalization]. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/3605/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20>

- Do%9E%Do%BB%Do%B5%Do%B3%20%Do%9B%Do%B5%Do%BE%Do%BD%D1%96%Do%B4%Do%BE%Do%B2%Do%B8%D1%87.pdf (data zvernennia: 01.04.2022) [in Ukrainian].
6. Pashyieva, A. S. (2020). Kryminalistychne doslidzhennia metalnoi kholodnoi zbroi [Forensic investigation of metal melee weapons]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kyiv. nats. akademiia vnutr. sprav. 20 s. [in Ukrainian].
 7. Khrystov, O. L., Nehriienko, R. S. (2016). Vyznachennia obektiv poshuku pid chas pidhotovky do provedennia obshuku u kryminalnykh provadzhenniakh, shcho stosuiutsia vykorystannia kholodnoi zbroi abo znariad fizychnoho vplyvu [Identification of search objects in preparation for a search in criminal proceedings involving the use of cold steel or weapons]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. № 2. S. 146–148. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/42.pdf (data zvernennia: 01.04.2022) [in Ukrainian].
 8. Rezultaty doslidzhennia «Nezakonnii obih i vykorystannia zbroi v Ukraini u 2020 rotsi» [The results of the study "Illicit trafficking and use of weapons in Ukraine in 2020"]. URL: <https://censs.org/illcit-arms-2020/> (data zvernennia: 01.04.2022) [in Ukrainian].
 9. Pro osnovni kryterii vyznachennia kholodnoi zbroi [On the main criteria for determining cold steel]. URL: https://zbroya.info/uk/blog/17140_pro-osnovni-kriteriyi-viznachennia-kholodnoyi-zbroyi/ (data zvernennia: 01.04.2022) [in Ukrainian].
 10. Kirilenko, F., Zahorulko, A. (2017). Nezakonnii obih zbroi i stan borotby zi zlochynamy, vchynenyymi z yii vykorystanniam [Illicit trafficking in weapons and the state of the fight against crimes committed with its use]. Natsionalnyi yurydycheskyi zhurnal: teoryia y praktyka. S. 119–123. URL: http://www.jurnaluljuristic.in.ua/archive/2017/6/part_2/26.pdf (data zvernennia: 01.04.2022) [in Ukrainian].
 11. Pravo hromadian zberihaty i nosyty zbroiu [The right of citizens to keep and bear arms]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%Do%B0%Do%B2%Do%BE_%D0%B3%D1%80%Do%BE%Do%BC%Do%B0%Do%B4%D1%8F%Do%BD_%D0%B7%Do%B1%Do%B5%D1%80%D1%96%Do%B3%Do%B0%D1%82%Do%B8_%D1%96_%Do%BD%Do%BE%D1%81%Do%B8%D1%82%Do%B8_%Do%B7%Do%B1%D1%80%Do%BE%D1%8E (data zvernennia: 01.04.2022) [in Ukrainian].

Shulha Andriy,

PhD in Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6600-2904>

DECriminalIZATION OF KNIVES AS A VARIETY OF COLD WEAPONS: CRIMINAL LEGAL ASPECT

The article considers the issue of decriminalization of knives in Ukraine as a type of cold steel. Legal, moral and special arguments are given regarding the fact that the knife is a multifunctional device and is not intended only for inflicting bodily harm and committing other criminal offenses. The author of the article points to the fact that among the types of cold steel there are specially adapted items exclusively for inflicting bodily harm or committing other criminal offenses. Among such items, the author notes sabers, swords, bones, fists, nunchakus, bows, arrows, crossbows, various types of metal melee weapons. But knives, in particular, which belong to the category of hunting melee weapons, etc., are multifunctional and can be used both in everyday life and to perform the functions due to which they have a certain name (hunting, military, sports, etc.). After all, today in various retail chains you can freely buy any knife, and not the fact that according to the established criteria of cold steel, it will not be just such a weapon. In order to substantiate the proposal, the author provides statistics on the commission of crimes (bodily harm, murder, etc.) with ordinary household knives (kitchen, stationery, etc.), in particular, indicates that the number of criminal offenses using household knives is many times greater than using knives related to cold steel. Thus, the author of the article proposes to consider the commission of a criminal offense with the use of any knife as an instrument of crime, even that does not belong to the type of cold steel, a qualified criminal offense and as an aggravating circumstance. Consequently, the very fact of carrying, making, repairing or selling a knife should not constitute a crime, because the knife itself is the subject of the material world, but poses a public danger only when the knife is used as an instrument of a criminal offense. As for the instrument of the crime, it can be any purely household knife, such as a kitchen or stationery knife, which officially does not belong to the type of cold steel. In our opinion, the decriminalization of the knife as a melee weapon can solve many issues related to the use of this item in tourism, business, etc.

Key words: cold steel; decriminalization; knife; type of cold steel; criminal offense; aggravating circumstance; qualifying feature.

Надіслано до редколегії 11.04.2022
Рекомендовано до публікації 15.04.2022

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК: 378.124

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-137-144>

Короткова Юлія Михайлівна,
доктор педагогічних наук, професор
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6930-9730>

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

У статті висвітлюється досвід організації та забезпечення внутрішньо-університетського підвищення кваліфікації в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Особливу увагу приділено роботі Школи підвищення педагогічної майстерності, яка діє в Донецькому державному університеті внутрішніх справ, зокрема сформульовано мету і зміст навчання слухачів Школи, види й форми організації освітньої діяльності слухачів. Проаналізовано також роботу двотижневих курсів підвищення кваліфікації для керівного резерву університету.

Ключові слова: внутрішньоуніверситетське підвищення кваліфікації; заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання; професійна компетентність; педагогічна майстерність.

Постановка проблеми. Однією з проблем сучасного суспільства є потреба в компетентних, висококваліфікованих правоохоронцях, здатних на високому рівні виконувати свої професійні обов'язки. Повномасштабна війна, яку підступно розпочала росія проти Українського народу, посилила в рази вимоги до працівників Національної поліції, які, нарівні з військовими, покликані захищати мирне населення і водночас надавати жорстку відповідь ворогові. Цілком очевидно, що такого фахівця, здатного впоратися з найскладнішими завданнями сьогодення, може підготувати лише викладач-професіонал, який постійно дбає про розвиток і вдосконалення своєї професійної компетентності, який готовий до навчання упродовж усього свого життя. Тому керівництву закладів вищої освіти (далі – ЗВО), які надають відповідну фахову освіту, варто приділяти значну увагу питанню внутрішньоуніверситетського підвищення кваліфікації, оскільки саме воно забезпечує систематичне, безперервне удосконалення професійної компетентності науково-педагогічних працівників. І тут мова не лише про викладачів тактико-спеціальної та фізичної підготовки, а й про викладачів абсолютно всіх дисциплін, оскільки майбутнім правоохоронцям украї необхідні знання і з таких дисциплін, як «Психолого-педагогічна компетентність

правоохоронця», «Ефективна комунікація у роботі поліцейського» тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія компетентнісно орієнтованого підходу до навчання викладена в працях В. Байденка, Н. Бібік, В. Безпалька, Е. Зеєра, І. Зимньої, І. Зязюна, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Овчарук, Л. Петровської, Л. Пуховської, М. Розова, О. Савченко, Г. Терещука, А. Хуторського, В. Шапкіна та багатьох інших.

Питанням сутності, структури, методам формування та удосконалення професійної компетентності педагога займалися багато зарубіжних і вітчизняних учених, серед яких: Л. Ващенко, М. Жалдак, І. Зязюн, М. Корнілова, О. Локшина, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторський, О. Савченко, С. Сисоєва, І. Соколова та інші. А втім питанням удосконалення професійної компетентності саме викладачів ЗВО зі специфічними умовами навчання приділено недостатньо уваги з боку вітчизняних науковців.

Формулювання мети статті. З огляду на викладене вище, метою статті є характеристика методів удосконалення професійної компетентності науково-педагогічних працівників, які забезпечують підготовку майбутніх поліцейських у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Виклад основного матеріалу. На необхідності якісного підвищення викладачами свого професійного рівня наголошується в таких нормативних документах, як Закон України «Про вищу освіту», Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років, Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників [1; 2; 3].

Більшістю вітчизняних і зарубіжних науковців професійна компетентність розуміється як інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі сукупність знань, умінь, навичок, досвіду й особистісних якостей, які обумовлюють готовність і здатність особи реалізовувати професійні функції, вирішувати професійні завдання відповідно до визначених державою освітніх стандартів [4; 5, с. 110; 6, с. 13; 7, с. 49; 8].

Що ж до професійної компетентності педагога, то, на думку вітчизняних і зарубіжних дослідників, вона визначається професійними знаннями й уміннями, ціннісними орієнтаціями, мотивами діяльності педагога, його культурою, що дозволяє успішно здійснювати педагогічну діяльність з урахуванням специфіки предмета, що викладається. Відсутність хоча б одного з цих компонентів руйнує всю систему й зменшує ефективність діяльності викладача [9, с. 8; 10].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження показав, що у вітчизняній науці відсутній єдиний підхід до визначення структури професійної компетентності викладача ЗВО. Велика когорта науковців структуру професійної компетентності викладача ЗВО розуміє як сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених складників: мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, ціннісно-рефлексивного, емоційно-вольового.

Задля удосконалення професійної компетентності викладачів ЗВО, як новопризначених, так і досвідчених, у кожному закладі має бути розроблено і впроваджено комплекс заходів щодо загальноуніверситетського підвищення кваліфікації. Наприклад, на базі Донецького державного університету внутрішніх справ на постійній основі діють:

1) Школа підвищення педагогічної майстерності (для молодих викладачів зі стажем педагогічної діяльності до трьох років);

2) двотижневі заняття з управлінським резервом (для тих науково-педагогічних працівників (далі – НПП), які перебувають у резерві на заміщення керівних посад);

3) систематичні семінари, тренінги, вебінари різного спрямування (для усіх НПП університету).

Навчання в Школі підвищення педагогічної майстерності здійснюється за розробленою професійною програмою, адресованою НПП зі стажем педагогічної діяльності до трьох років. Метою програми є професійний розвиток та підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників згідно із сучасними вимогами ефективного провадження освітньої діяльності на засадах компетентнісного, інтегрованого, студентоорієнтованого підходів та принципів «педагогіки партнерства».

Програма базується на новітніх науково-обґрунтованих підходах до організації навчання дорослих, досягненнях педагогічних, соціальних та поведінкових наук для подальшого розвитку професійної кар'єри науково-педагогічних працівників. Вона передбачає розвиток психолого-педагогічної, комунікативної, інформаційно-комунікаційної компетентностей, а також практичних умінь і навичок інтерактивної взаємодії та професійно-особистісного розвитку для підвищення ефективності професійного спілкування та здійснення педагогічної діяльності.

Формами навчання та оцінювання визначено: інституційну (очну: денну чи вечірню), технології дистанційного навчання. Видами навчальних занять обрано: лекції, дистанційні курси, семінари, практикуми, тренінги, майстер-класи з використанням сучасних підходів і технік. Оцінювання здобутих знань, умінь і навичок здійснюється завдяки тестовому підсумковому контролю та захисту методичного портфоліо викладача.

Зміст навчання спрямований на розвиток необхідних загальних та фахових програмних компетентностей.

1. Загальні компетентності (далі – ЗК):

– ЗК 1: обізнаність із новітніми науковими знаннями з предметних галузей для створення освітньо-розвивального середовища, яке сприяє цілісному індивідуально-особистісному розвитку науково-педагогічного працівника;

– ЗК 2: здатність до продуктивної професійної діяльності на основі розвиненої педагогічної рефлексії відповідно до провідних ціннісно-світоглядних орієнтацій, вимог педагогічної етики та викликів реформування освіти.

2. Фахові компетентності (далі – ФК):

– ФК 1: професійно-педагогічна;

– ФК 2: методологічна (знання критеріїв і стандартів якості вищої освіти);

– ФК 3: інформаційно-комунікаційна (інтерактивні методики навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ);

– ФК 4: цифрова (знання хмарних сервісів групової роботи, уміння працювати із системами керування навчанням, знання технологій відеоконференцзв'язку);

– ФК 5: мовленнєва грамотність (усна та письмова).

Зміст навчання спрямований на досягнення таких програмних результатів навчання, як відповідні необхідні знання та уміння.

1. Знання (далі – ЗН):

- ЗН 1: знати й розуміти сучасні тенденції розвитку предметної галузі, освіти загалом, вищої освіти зокрема;
- ЗН 2: володіти системними знаннями про норми, типи, культуру професійно-педагогічного спілкування, ділового мовлення засобами продуктивної комунікативної взаємодії;
- ЗН 3: знати соціально-правові основи, законодавство у сфері вищої освіти;
- ЗН 4: знати сучасні методи навчання та форми організації освітнього процесу;
- ЗН 5: знати методи і способи ефективної комунікації;
- ЗН 6: знати стилістичні норми ділового мовлення, правила складання ділових паперів;
- ЗН 7: знати шляхи реалізації гендерного підходу в освітніх практиках сектору безпеки й оборони;
- ЗН 8: знати особливості психологічної адаптації студентів / курсантів-першокурсників;
- ЗН 9: володіти знаннями щодо профілактики професійного вигорання в педагогів;
- ЗН 10: розуміти зміст поняття «академічна доброчесність», її принципи та правила дотримання, визначені законодавством України.

2. Уміння (далі – УМ):

- УМ 1: розробляти навчально-методичні комплекси з дисциплін, що викладаються;
- УМ 2: застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі, у тому числі технології дистанційного навчання;
- УМ 3: застосовувати інноваційні методи навчання і форми організації освітнього процесу;
- УМ 4: аналізувати цілі та способи комунікації з різними цільовими групами;
- УМ 5: володіти культурою ділового спілкування з колегами та здобувачами освіти;
- УМ 6: володіти уміннями й навичками відновлення психологічного стану;
- УМ 7: володіти уміннями й навичками уникнення та протистояння стресу;
- УМ 8: володіти шляхами реалізації гендерного підходу в освітніх практиках сектору безпеки і оборони.

Зміст програми охоплює такі обов'язкові компоненти (далі – ОК):

- ОК 1: «Теорія і практика навчання та виховання у вищій школі» передбачає такі навчальні теми:
 - 1) організація і забезпечення вищої освіти в Україні;
 - 2) ведення інститутської документації;
 - 3) особливості оцінювання навчальних досягнень студентів / курсантів у ДонДУВС;
 - 4) основи педагогічної майстерності викладача;
 - 5) традиційні та інноваційні методи і форми навчання у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання;
 - 6) психологічна адаптація студентів / курсантів;

- 7) культура мовлення викладача, шляхи її удосконалення;
- 8) стилістичні норми ділового мовлення, правила складання ділових паперів;
- 9) дотримання академічної доброчесності учасниками освітнього процесу;
 - ОК 2: «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» пропонує засвоєння таких тем:
 - 1) віртуальна класна кімната викладача;
 - 2) дистанційна платформа «Moodle»;
 - 3) методи навчання у вищій школі із застосуванням ІКТ;
 - 4) створення навчального сайту;
 - ОК 3: «Психологічні аспекти викладацької діяльності» розрахований на засвоєння таких тем:
 - 1) навички відновлення психологічного стану;
 - 2) профілактика професійного вигорання у педагогів;
 - 3) стресостійкість як один із компонентів професійно-психологічної компетентності педагогів;
 - 4) булінг у закладах вищої освіти: профілактика, причини, наслідки, допомога;
 - ОК 4: «Гендер в освітніх практиках сектору безпеки й оборони» включає такі теми:
 - 1) «Гендерна компетентність як складова професійної компетентності учасників освітнього процесу сектору безпеки й оборони України»;
 - 2) «Дидактика гендерної проблематики»;
 - 3) «Практика інтеграції гендерного компонента в дидактиці»;
 - 4) «Гендерна експертиза навчально-методичних матеріалів»;
 - 5) «Типові помилки викладання гендерної проблематики» [11].

Підсумковий контроль у Школі підвищення педагогічної майстерності складається з двох частин: теоретичної та практичної. Теоретична частина включає в себе комплексний іспит, до якого допускаються особи: 1) які були на всіх заняттях або відпрацювали пропуски; 2) які оформили індивідуальні папки-накопичувачі з усіма необхідними для педагогічної діяльності документами, такими як головні нормативні акти, зразки планів-конспектів занять, власні напрацювання, публікації з актуальних питань методики викладання тощо. Практична частина включає проведення відкритого заняття, на якому присутні досвідчені викладачі кафедр, з подальшим обов'язковим обговоренням заняття.

Окрім роботи з молодими колегами, у Донецькому державному університеті внутрішніх справ проводяться і заходи, спрямовані на удосконалення професійної компетентності й більш досвідчених колег. Зокрема, цікавим і корисним є досвід двотижневої роботи з управлінським резервом, у ході якої якої майбутнім керівникам пропонуються лекційні, семінарсько-практичні й тренінгові заняття з таких тем:

- Психологічні аспекти управлінської діяльності;
- Вирішення конфліктних ситуацій у професійній діяльності;
- Тайм-менеджмент керівника;
- Ефективні комунікація;
- Професійна майстерність керівника структурного підрозділу ЗВО;
- Організація наукової роботи в ЗВО;

- Організація профорієнтаційної роботи в ЗВО;
- Організація виховної роботи в ЗВО;
- Виконавська дисципліна;
- Нормативно-правове забезпечення освітнього процесу в ЗВО.

Також на постійній основі провідними фахівцями університету для НПП організуються семінари та тренінги різної направленості задля обміну досвідом, демонстрації інноваційних напрацювань, популяризації ефективних методів і форм роботи.

Висновки. Отже, якісна підготовка майбутніх правоохоронців безпосередньо залежить від рівня професійної компетентності науково-педагогічних працівників. У закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання до освітнього процесу досить часто залучають практичних працівників, які не мають відповідного педагогічного досвіду, також науково-педагогічний склад постійно поповнюється колишніми випускниками (аспірантами), які взагалі ще не мають досвіду викладацької діяльності. Тож для розвитку й удосконалення їхньої професійної компетентності безпосередньо у ЗВО має бути спланована й організована безперервна система роботи щодо підвищення кваліфікації шляхом організації роботи Школи підвищення педагогічної майстерності, проведення короткострокових і довгострокових курсів підвищення кваліфікації, різних семінарів, вебінарів, тренінгів тощо.

Серед **перспектив подальших розвідок** у цьому напрямі розглядаємо питання вивчення педагогічно цінного зарубіжного досвіду щодо удосконалення професійної компетентності викладачів ЗВО зі специфічними умовами навчання з метою його творчого впровадження у вітчизняну освітню практику.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (редакція від 09.08.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n2> (дата звернення: 10.03.2022).
2. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/> (дата звернення: 10.03.2022).
3. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF> (дата звернення: 10.03.2022).
4. Головань М. С. Компетентнісний підхід як методологічна основа вищої професійної освіти. *Психологія: реальність і перспективи* : зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманітар. ун-ту. Вип. 1. Рівне : РДГУ, 2011. С. 53–56.
5. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу : навчальний посібник / за ред. І. Л. Холковської. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. 144 с.
7. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : монографія. Маріуполь; Дніпропетровськ, 2008. 400 с.
8. Holmes L. Understanding professional competence: beyond the limits of functional analysis. URL: <http://www.re-skill.org.uk/re/skill/profcomp.htm> (дата звернення: 05.08.2017).
9. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 21 с.
10. Бібік Н. В. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / за загальною редакцією О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. С. 45–50.*
11. Професійна програма підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічного працівника зі стажем педагогічної роботи до 3 років : затверджено наказом ДонДУВС № 473 від 09.09.2021 р.

References

1. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01 sichnia 2022 № 1556-VII [About higher education : Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia: 10.03.2022) [in Ukrainian].
2. Proiekt Kontseptsii rozvytku osvity Ukrainy na period 2015–2025 rokiv [Draft Concept of Education Development of Ukraine for the period 2015–2025]. URL: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/> (data zvernennia: 10.03.2022) [in Ukrainian].
3. Deiaki pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovopedahohichnykh pratsivnykiv [Some issues of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 serpnia 2019 r. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.03.2022) [in Ukrainian].
4. Holovan, M. S. (2011). Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohichna osnova vyshchoi profesiinoi osvity [Competence approach as a methodological basis of higher professional education]. *Psykhohiia: realnist i perspektyvy* : zb. nauk. pr. Rivnen. derzh. humanitar. un-tu. Vyp. 1. Rivne : RDHU. S. 53–56 [in Ukrainian].
5. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education] / Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy; holovnyi red. V. H. Kremen. K. : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s. [in Ukrainian].
6. Profesiino-pedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu : navchalnyi posibnyk [Professional and pedagogical competence of a teacher of higher education] / za red. I. L. Kholkovskoi. Vinnytsia : TOV «Nilan LTD», 2017. 144 s. [in Ukrainian].
7. Sokolova, I. V. (2008). Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia-filoloha za dvoma spetsialnostiamy [Formation of professional competence in future teachers of foreign languages] : monohrafiia. Mariupol; Dnipropetrovsk. 400 s. [in Ukrainian].
8. Holmes L. Understanding professional competence : beyond the limits of functional analysis. URL: <http://www.re-skill.org.uk/re/skill/profcomp.htm> (data zvernennia: 05.08.2017).
9. Barkasi, V. V. (2004). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti v maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov [Formation of professional competence in future teachers of foreign languages] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Odesa. 21 s. [in Ukrainian].
10. Bibik, N. V. (2004). Kompetentnisnyi pidkhid: refleksyvnyi analiz [Competence approach: reflective analysis]. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy. Biblioteka z osvithoi polityky / za zahalnoiu redaktsiieiu O. V. Ovcharuk. K. : «K.I.S.»*. S. 45–50 [in Ukrainian].
11. Profesiina prohrama pidvyshchennia pedahohichnoi maisternosti naukovopedahohichnoho pratsivnyka zi stazhem pedahohichnoi roboty do 3 rokiv [Professional program of developing the teaching skills of a teacher with the experience of pedagogical activity up to 3 years]: zatverdzheno nakazom DonDUVS № 473 vid 09.09.2021 r. [in Ukrainian].

Korotkova Yuliia,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6930-9730>

IMPROVING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER OF A HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENT WITH THE SPECIFIC STUDYING CONDITIONS

The article deals with the concept of "professional competence of a teacher". This concept is understood as an integrative formation of personality. It includes a set of professional knowledge, abilities, skills, experience, value orientations, and motives of activity and personal qualities, which allow carrying out the successful pedagogical activity taking into account specifics of a subject that is taught in accordance with state educational standards. The structure of the professional competence of a teacher of higher education establishment is presented as a set of the following components: motivational, cognitive, active, reflexive, emotional and volitional, which are interconnected and interdependent. The experience of organizing and providing the intra-university advanced training in the higher education establishments with specific studying conditions is highlighted in the article. Particular attention is paid to the activity of the School of developing teaching competence, which operates at the Donetsk State University of Internal Affairs. The purpose of training which consists in the professional development and improvement of the teaching skills of the academic staff is formulated in accordance with modern requirements for effective educational activities on the basis of the competence, the integrated and student oriented approaches and the principles of "partnership pedagogy". The forms of training and assessment are distinguished here, these are the following: institutional (full-time, part-time) and distance studying technologies. The types of training sessions, which include

the lectures, the distance courses, the seminars, the workshops, the trainings, the master classes using modern approaches and techniques, are defined here. The general and professional competencies that should be formed by the teachers of higher education establishments with specific studying conditions are determined in the article. The program studying outcomes, the achievement of which is aimed at studying at the School, are also mentioned here. The content of education, which includes four content modules, is characterized too. The four content modules are the following: "Theory and practice of education in higher education establishment", "Information and communication technologies in education", "Psychological aspects of teaching", "Gender in educational practices in the security and defense sector". The activity of two-week advanced training for the university management reserve is analyzed in the article.

Key words: *the intra-university advanced training; the higher education establishments with specific studying conditions; the professional competence; the teaching skills.*

Надіслано до редколегії 30.03.2022
Рекомендовано до публікації 31.03.2022

УДК: 159.942

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-145-150>**Lopatynska Iryna,**

PhD in Pedagogical Science, Associate Professor

*(Donetsk State University of Internal Affairs,**Kryvyi Rih)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4957-9845>

EMOTIONAL INTELLIGENCE OF THE LAW ENFORCEMENT OFFICER

The article discusses the features of emotional intelligence, we proposed a model that covers four different levels of emotional intelligence, including emotional perception, understanding of emotions and the ability to control emotions. Of great importance is the police officer's readiness to provide emotionally favorable communication, his ability to be "emotionally intelligent", able to respond to constant requests and challenges from society during martial law. We emphasize that the emotional intelligence of a law enforcement officer is his ability to control his emotions and distinguish between emotions, emotional states and the corresponding emotional levels of others. Law enforcement officers need a high level of empathy in the law enforcement-citizen relationship, which is an integral factor of emotional intelligence, as the process of understanding the emotional state of another creates positive interpersonal relationships, allows communication, and promotes flexibility of thinking.

Key words: *emotional intelligence; empathy; emotional conflict; law enforcement officer; cooperation with citizens; martial law.*

Formulation of the problem. Today, the cooperation of all law enforcement agencies of Ukraine with the citizens of our country depends on the development of conscious civic and legal culture of each and is the basis of favorable psychological, emotional and social interaction during martial law in the country. Emotional and psychological training of employees of the National Police, the Armed Forces of Ukraine, the National Guard of Ukraine and the Border Guard Service is a necessary and important element of successful interaction with the citizens of our country during martial law. The study of practical experience of law enforcement officers of Ukraine revealed that they do not pay enough attention to the development of emotional intelligence, favorable interaction with citizens, which in turn can negatively affect further actions and harm the mental and emotional state of Ukrainian citizens. Police officers and military, have the responsibility and the expectation to act in the best interest of the people they are sworn to serve and defend. Police officers are expected to safeguard people and property, to protect the innocent, and to respect the rights afforded to all citizens.

Analysis of recent research and publications. Actually, the issue of emotional intelligence should be given special attention, so we studied the opinions of many scientists and psychologists who share a common theme: understanding your emotions, the ability to express them correctly and constructive interaction with others can help increase your chances of success. Accordingly, as claimed Daniel Goleman, emotional intelligence is the ability to perceive emotions, access and

generate emotions to help thought, understand emotions and emotional knowledge and reflexively regulate emotions to promote emotional and intellectual growth [5].

Considering the features of emotional intelligence, Solovey and Mayer proposed a model that identified four different levels of emotional intelligence, including emotional perception, the ability to reason with emotions, the ability to understand emotions, and the ability to manage emotions. Of great importance is the police officer's preparedness to ensure emotionally favorable communication, his ability to be "emotionally intelligent" with both citizens and in the team. What does it mean to be emotionally intelligent? An "emotionally intelligent" law enforcement officer is a person who has the ability to respond to constant requests and challenges of experience with a range of emotions in a way that is socially tolerant and flexible enough to prevent spontaneous reactions and the ability to delay them when needed.

Police officers are also expected to be trustworthy, ethical, and above all to enforce the law of native country. The very nature and visibility of police work makes it important to understand the impact of emotional intelligence (EI) on police work (Turner, 2009). Emotional intelligence was defined by Peter Solovey and John Mayer as "the ability to monitor one's emotions and the emotions of others, to distinguish between different emotions and determine them accordingly, and to use emotional information for human thinking and behavior" [1].

The aim of the work. Emotional intelligence is currently a hot topic during martial law. Police officers have a very demanding job exercising lawful authority appropriately when dealing with the public. On this basis, we need to explain emotional intelligence and emotionally favorable interaction are important factors in the implementation of positive relations in the system "law enforcement officer – citizen", the effectiveness of which is determined by the degree of readiness of law enforcement officers to perform their duties during the martial law and police readiness emotionally favorable interaction with citizens should be considered in the context of the general readiness of law enforcement officers for professional activities.

Presenting main material. Adhering to moral principle, being faithful to moral conscience, keeping one's word, and standing up for what one believes. It means honesty, uprightness, the avoidance of deception, and steadfast adherence to the standards of behavior. It is one of the values that describe a virtue of always doing what is right, morally and legally. Law enforcement requires police officers to possess a developed sense of morals and emotions [6]. Although police behavior was examined and the current research discovered few explorations on the ethical behavior of, specifically on EI and its impact on integrity.

In fact, emotional intelligence was stronger than IQ in predicting one's career success. This may sound like a bold statement – that understanding and fighting your emotions can lead to greater success in the future. Emotional intelligence plays a key role in all interpersonal interactions in the law enforcement-citizen system - including their cooperation during work, study and counseling. Emotional intelligence affects how a law enforcement officer interacts with his colleagues, subordinates and citizens, but also how they react to it.

The problem of emotional intelligence is now becoming increasingly important due to the hectic pace of life during martial law and emotional burdens of Ukrainian citizens, who in these conditions are the most vulnerable and defenseless. Ukrainians are not always able to cope with stressful situations that directly affect their psyche.

Understanding one's emotional reactions through EI can improve the decision making process [3]. Emotional intelligence refers to how people are able to control their emotions, state of mood and their relationships [5]. EI means having the skills to express feelings appropriately and effectively in the process of supporting others and expressing the empathy to people working together towards a common goal. In our opinion, a high level of empathy in the system of relations "law enforcement officer – citizen" is an integral factor of emotional intelligence, because the process of understanding the emotional state of another creates positive interpersonal relationships, allows communication, promotes flexibility of thinking and original ideas. French sociologist E. Durkheim convincingly confirmed: "...each lawyer should not be limited to the interpretation of legal texts. If in fact he spends all his time commenting on texts, and therefore his only concern for each law – to try to guess what could be the intention of the legislator, he has a habit of seeing the only source of law in the will of the legislator. And this means taking the letter for the spirit, visibility for reality.

The duties of a police officer require them to put their personal fears aside and run into a situation most people would be running away from, considering only the safety of others before their own. However, even decisions where police officers are placed at personal risk of injury, many officers feel they are constantly under scrutiny and criticism by the public and media for their actions. All these may lead to different emotional and psychological conflicts.

The problem of conflicts has attracted the attention of many researchers (Banikina S. V., Grishina I. V. [1], Zhuravlyov V. I. [2]) who substantiated their theoretical foundations, approaches to the classification of conflicts, methods and means of preventing conflicts in society, team and in the system of relations "law enforcement – citizen".

Analysis of the work of law enforcement officers shows that conflicts in the field of emotional and personal relationships are the least studied, which aroused interest in studying this issue. Emotional state, style of communication, tactics of law enforcement affect the formation of interpersonal relationships during the service. The emotional state is conveyed by words, the way the phrase is constructed, the nature of the intonation.

It is important for law enforcement officers to be able to resist the adverse effects of the social environment, learn to overcome conflict situations, cope with negative emotions and maintain their emotional well-being in all life circumstances. In the "struggle" of everyone for their place in the group and in life in general. Manifestation of "struggle" can be different in the form of expression of emotions: joy, surprise, sadness, fear, anger, disgust. Hostile actions are not always, but turn into protest, quarrel, enmity, lack of contact – which leads to a conflict situation. Objectively, a conflict situation is a strong precondition for conflict.

But the conflicting behavior of a citizen is not yet a conflict. Often, interpersonal, emotional conflicts between law enforcement officers and citizens are provoked by feelings, emotions and misunderstandings. And so, emotional conflicts are conflicts that are indifferent to the objects of conflict and are based mainly on motives. The motive for the conflict – its internal psychological cause is the neuroticism of adults, the emergence of internal conflicts, violations in the field of normal relationships, lack of conditions to relieve emotional tension. The motive is the driving force behind the emergence of conflict situations in the relationship of law enforcement officers with citizens.

Conflict situations that occur during the service perform both stimulating and negative function in solving social problems, the formation of healthy relationships of participants in the cognitive process. To prevent the negative direction of the conflict, the police officer must be able to organize collective learning activities, build business relationships with colleagues during the service. The conflict situation will be successfully overcome if the reaction of citizens to law enforcement influence is analyzed, forecast and regulated.

Different researches show that regulation of emotions and behavior is one of the strongest predictors of success and leads to success in the workplace, in social settings and in life for all people in society. Confident police officers that stem from group will have the foundational tools they need for continued success in the institute and beyond. It is important to consider the elements of emotional development. We have defined the elements of emotional development of a police officer. It consists of three main areas of person's self-regulation.

Firstly, interacting with colleagues in positive ways (e.g., sharing, taking turns); avoiding negative impulses (e.g., hitting, pushing, yelling); solving problems with increasing independence; and negotiating solutions to conflicts with colleagues and citizens. Secondly, empathy (understanding others' emotions and regulation of one's own emotions) accurately identifying emotions in themselves and others; managing strong emotions such as excitement, anger, frustration and distress; and being empathic and understanding others' perspectives. And thirdly, reflection (regulating attention and thoughts) focusing attention on activity; screening distractions and planning steps or strategies to complete a task or activity [4].

We can promote emotional intelligence development in group of police officers by implementing teaching practices during education in the university, formulating the understanding to citizens' needs help them feel secure and confident, and acts as a model for effective social behavior. For example, asking questions to help citizens find a solution to various conflicts helps them develop problem-solving skills. Law enforcement officers should be attentive to the emotional skills and needs of each person so you can respond with advice and help every police officer develop their skills. Attention and presence of law enforcement officer can be a pillar of confidence for citizens who are dealing with stressful life circumstances. Workers of law enforcement agencies are to remember that citizens may need support to feel secure and self-assured in environment that is responsive to their needs.

Emotional intelligence is supported through positive and consistent relationships among colleagues and society. Law enforcement officers are to be ready to support positive emotional development by crafting emotionally supportive environment in the society that skillfully connects new experiences with citizens' experiences. To develop positive relationships among the citizens for appropriate public behaviors, it is necessary: provide opportunities for them to develop new emotional skills; give explicit guidance; engage with citizens in a two-way relationship to build favorable emotional skills; reflect a national ethic of caring and nurturing. Promotion with citizens' confidence and development of new patriotic skills by engaging them in problem solving attending, to signs of personal experiencing unusual stress in their lives.

Conclusions. To sum up, we stated that there is a correlation between emotional intelligence and decision emotional conflicts among police officers. The study supports the importance of emotional intelligence for the development of decision making

among officers. Based on the review of literature and the data gathered we are sure that emotional intelligence is the ability to perceive emotions, access and generate feelings to help thought and understand emotions of others. The regulation of emotions and behavior is one of the strongest qualities that help to avoid conflicts in the service of law enforcement officers. It is important for the officer to treat people with empathy, respect, and ability to identify their own and others' emotions. Emotional intelligence for law enforcement officers is critical for fulfilling their responsibilities and for the people they serve.

Список використаних джерел

1. Гришина Н. В. Психологія конфлікту. СПб, 2008. 544 с.
2. Журавльов В. І. Основи педагогічної конфліктології : навчальний посібник. Харків, 1995. 184 с.
3. Carmeli, A. & Josman, Z. (2006). The relationship among emotional intelligence, task performance, and organizational citizenship behaviors. *Human Performance*, 19 (4), 403–417.
4. Colfax, R. S., Perez, K. T., & Rivera, J. J. (2010). Applying emotional intelligence (EQ-I) in the workplace: Vital to global business success. *Journal of International Business Research*, 9, 89–98.
5. Goleman, D., Boyatzis, R., & McKee, A. (2013). *Primal leadership: Unleashing the power of emotional intelligence*. Boston, MA : Harvard Business Review Press.
6. Gleason, T. (2006). Ethics training for police. *Police Chief*, 73 (11). URL: http://www.policechiefmagazine.org/magazine/index.cfm?fuseaction=display_arch&article_id=1054&issue_id=112006 (дата звернення: 01.03.2022).
7. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York, NY : Bantam Books.
8. Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. New York, NY : Bantam Books.

References

1. Hryshyna, N. V. (2008). *Psykhohohiya konfliktu [Psychology of conflict]*. SPB. 544 s. [in Ukrainian].
2. Zhuravlov, V. I. (1995). *Osnovy pedahohichnoyi konfliktolohiyi : navchal'nyy posibnyk [Fundamentals of Pedagogical Conflict: Tutorial]*. Kharkiv. 184 s. [in Ukrainian].
3. Carmeli, A. & Josman, Z. (2006). The relationship among emotional intelligence, task performance, and organizational citizenship behaviors. *Human Performance*, 19 (4), 403–417.
4. Colfax, R. S., Perez, K. T. & Rivera, J. J. (2010). Applying emotional intelligence (EQ-I) in the workplace: Vital to global business success. *Journal of International Business Research*, 9, 89–98.
5. Goleman, D., Boyatzis, R. & McKee, A. (2013). *Primal leadership: Unleashing the power of emotional intelligence*. Boston, MA : Harvard Business Review Press.
6. Gleason, T. (2006). Ethics training for police. *Police Chief*, 73 (11). URL: http://www.policechiefmagazine.org/magazine/index.cfm?fuseaction=display_arch&article_id=1054&issue_id=112006.
7. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York, NY : Bantam Books.
8. Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. New York, NY : Bantam Books.

Лопатинська Ірина Сергіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4957-9845>

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ПРАВООХОРОНЦЯ

Вивчення практичного досвіду працівників правоохоронних органів України дозволило визначити, що сьогодні необхідно приділяти більше уваги розвитку емоційного інтелекту та формуванню сприятливої взаємодії правоохоронців із громадянами, а це, у свою чергу, може позитивно вплинути і на подальшу співпрацю, і покращити психічний та емоційний стан громадян України. Нині, у період воєнного стану, ефективна співпраця всіх підрозділів правоохоронних органів України з громадянами нашої країни залежить від розвитку свідомої громадянської та правової культури кожного і є основою сприятливої психологічної, емоційної та соціальної взаємодії в державі. У статті розглянуто особливості емоційного інтелекту та запропоновано модель, яка охоплює чотири різні рівні емоційного інтелекту, включаючи емоційне сприйняття, розуміння емоції та здатність управляти емоціями. Акцентовано увагу на

великому значенні підготовленості поліцейського до забезпечення емоційно сприятливого спілкування, його спроможності бути «емоційно розумним», тобто здатним реагувати на постійні запити та виклики з боку суспільства під час воєнного стану. Зазначено, що емоційний інтелект правоохоронця – це його здатність керувати своїми емоціями та розрізняти емоції, емоційні стани та відповідні емоційні ступені інших людей. Також зауважено, що співробітники правоохоронних органів потребують високого рівня емпатії в системі відносин «правоохоронець – громадянин», бо саме це є невід’ємним фактором емоційного інтелекту, оскільки процес розуміння емоційного стану іншого створює позитивні міжособистісні стосунки, дозволяє спілкуватися, сприяє гнучкості мислення, і поліцейському важливо й необхідно використовувати емоційну інформацію для прийняття важливих службових рішень. До того ж у статті досліджено актуальність проблеми емоційного інтелекту, яка наразі набуває все більшої значущості через напружений ритм життя під час воєнного стану й емоційні навантаження громадян України, які в нових реаліях життя є більш беззахисними та більш вразливими, не завжди можуть долати стресові ситуації, що, відповідно, впливає на їхню психіку.

Ключові слова: емоційний інтелект; емпатія; емоційний конфлікт; правоохоронець; співпраця з громадянами; воєнний стан.

Надіслано до редколегії 18.04.2022
Рекомендовано до публікації 21.04.2022

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ:
ОБМІН ДОСВІДОМ

УДК: 342.01

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-151-160>

Зозуля Євген Вікторович,

доктор юридичних наук, професор

(Донецький державний університет

внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8114-1133>

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ**

Статтю присвячено дослідженню сучасного стану та напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва Національної поліції в умовах державотворення сучасної України. Здійснено аналіз нормативно-правової бази, яка становить основу міжнародної взаємодії органів і підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами та міжнародними правоохоронними організаціями. Виокремлено базові засади, цілі, завдання та повноваження органів Національної поліції України у сфері міжнародного співробітництва. Охарактеризовано роль і завдання Міністерства внутрішніх справ України як центрального органу виконавчої влади у формуванні та вдосконаленні нормативно-правової бази, яка забезпечує виконання завдань і функцій, покладених на МВС України щодо формування державної політики з питань міжнародного співробітництва. Зроблено висновок, що в сучасних умовах невід'ємним елементом удосконалення нормативно-правової бази міжнародної поліційної діяльності є її реформування з урахуванням європейських і євроатлантичних критеріїв, узгодження кримінального законодавства та кримінального судочинства із стандартами й рекомендаціями Ради Європи.

Ключові слова: МВС України; Національна поліція України; нормативно-правова база; міжнародне співробітництво; протидія злочинності; система законодавства; удосконалення нормативно-правової бази.

Постановка проблеми. Протягом усього періоду становлення та розвитку незалежної України правоохоронні органи активно розвивають міжнародне співробітництво за різними напрямками, насамперед у сфері протидії транснаціональним видам злочинності. Зазначене обумовлено тим, що у світі відбувається стрімкий розвиток інтеграційних процесів, а також тим, що проблема зростання злочинності набуває все більш глобального характеру. Одним із негативних наслідків глобалізаційних процесів є стрімкий процес

інтернаціоналізації злочинності, коли зростає кількість злочинних проявів, що мають транснаціональний характер. Зокрема, серед цієї категорії злочинів особливу небезпеку становлять незаконний обіг наркотиків, культурних цінностей, зброї, радіоактивних матеріалів, нелегальна міграція та торгівля людьми, кіберзлочинність. За наявними відомостями, кожне десяте зі злочинних формувань, що діють на території України, має зв'язки із закордонним кримінальним середовищем.

Боротьба з такими видами злочинів може бути ефективною тільки за умови поєднання зусиль правоохоронних органів більшості держав, вироблення загального організаційно-правового механізму, що дозволяє реально реалізовувати принципи міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, підтримання правопорядку, охорони прав і законних інтересів громадян.

У цій площині вагомим значення набуває наукове осмислення змісту, особливостей, напрямів та визначення найбільш ефективних форм міжнародного співробітництва правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, серед яких першочерговим стає його належне нормативно-правове забезпечення. Увага науковців до цієї проблеми є логічною відповіддю на вимоги часу, потреби суспільства, держави та її правоохоронних органів. Означене питання набуває особливої актуальності на сучасному етапі державотворення, коли Україна протистоїть військовій агресії з боку Російської Федерації.

У цьому контексті надзвичайно важливі завдання з протидії організованим формам транснаціональної злочинності покладено на органи Національної поліції України. Це зумовлено тим, що Національна поліція є найчисельнішим серед вітчизняних правоохоронних органів, який несе основне навантаження у виконанні завдань із забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку, а також надання поліцейських послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжнародного співробітництва правоохоронних органів України в боротьбі зі злочинністю є предметом наукових досліджень у вітчизняній правовій науці. Зокрема, у науковій праці О. Виноградової проаналізовано проблеми міжнародного співробітництва України в галузі боротьби зі злочинністю [1], кримінологічна характеристика та шляхи запобігання транснаціональної злочинності були предметом наукового дослідження М. Вербенського [2], кримінологічну характеристику участі України в системі запобігання міжнародній злочинності висвітлено в монографії Г. Дідківської [3], комплексному дослідженню кримінологічних проблем протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні присвячено дисертаційне дослідження Г. Жаровської [4], історико-правові проблеми становлення та розвитку міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України розглянуто в монографії Є. Зозулі [5], адміністративно-правові засади міжнародного співробітництва органів та підрозділів Національної поліції України досліджено в науковому доробку А. Калайди [6], науковий аналіз та обґрунтування шляхів вирішення комплексної наукової проблеми теоретико-правових засад міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності проведено в монографічному дослідженні І. Леган [7], обґрунтування кримінологічних засад протидії транскордонній злочинності та розробку структурно-функціональної моделі такої протидії здійснено в науковій праці С. Філіппова [8].

Водночас за роки функціонування Національної поліції як новоствореного правоохоронного органу України, який реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку, накопичено певний досвід у цьому важливому напрямі боротьби з криміналітетом. Однак, незважаючи на доволі серйозну та ретельну увагу дослідників до означеної проблеми, низка її аспектів вимагає суттєвого наукового доопрацювання та уточнення, зокрема у визначенні проблем удосконалення нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва правоохоронних органів та пошуку ефективних шляхів їх вирішення.

Тому в статті ставимо за **мету** на підставі системного підходу дослідити сучасний стан нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва та визначити шляхи його вдосконалення для ефективного забезпечення зазначеного напрямку оперативно-службової діяльності органів та підрозділів Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи безпосереднє висвітлення проблеми, зазначимо, що основоположним завданням органів Національної поліції на шляху розвитку міжнародного співробітництва є формування і вдосконалення нормативно-правової бази, спрямованої на організацію, координацію і взаємодію з правоохоронними органами інших держав, міжнародними правоохоронними організаціями в боротьбі зі злочинністю.

Аналіз чинного законодавства дозволяє констатувати, що протягом періоду функціонування Національної поліції України як новоствореного державного правоохоронного органу сформовано певну нормативно-правову базу, яка має системний характер, що дає змогу визначити конкретні цілі, завдання та основні напрями діяльності Національної поліції у сфері міжнародного співробітництва.

Зазначена система законодавчого забезпечення міжнародної діяльності Національної поліції України передусім ґрунтується на положеннях профільного Закону України «Про Національну поліцію», ст. 3 якого визначає правові основи діяльності поліції. Вона встановлює, що у своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами [9, ст. 3].

Отже, закріплена в зазначеному нормативно-правовому акті система законодавства, у свою чергу, є нормативно-правовою основою забезпечення міжнародного співробітництва органів та підрозділів Національної поліції України за їх основними напрямками оперативно-службової діяльності.

Водночас положення, що більш предметно визначають загальні засади міжнародного співробітництва поліції, викладено у ст. 4 Закону України «Про Національну поліцію» [9, ст. 4]. У ній указано, що взаємовідносини у сферах діяльності поліції з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями базуються на міжнародних договорах, а також на установчих актах та правилах міжнародних організацій, членом яких є Україна. Визначено, що поліцейські можуть направлятися до міжнародних організацій, іноземних держав як представники поліції з метою забезпечення координації співробітництва

з питань, які належать до повноважень поліції. До того ж зазначено, що поліцейські можуть залучатися до участі в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки [9, ст. 4].

Слід зауважити, що у вказаному законодавчому акті також визначаються основні повноваження поліції у сфері міжнародного співробітництва, а саме те, що вона виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України [9, ст. 23].

Ще одним нормативно-правовим актом, який формує систему законодавчого регулювання міжнародної діяльності Національної поліції України, є Положення про Національну поліцію, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року. У ньому більш предметно визначено завдання Національної поліції України у сфері міжнародного співробітництва, а також закріплено деталізований спектр завдань на цьому важливому напрямі діяльності. Зокрема, ідеться про те, що Національна поліція здійснює в межах повноважень, передбачених законом, міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проектів та укладенні міжнародних договорів України з питань боротьби із злочинністю та інших питань, що належать до її компетенції, а також забезпечує їх виконання. Крім того, здійснює представництво та забезпечує виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі (далі – Інтерпол) та Європейському поліцейському офісі (Європолі) (далі – Європол). Наступним напрямом є організація взаємодії правоохоронних та інших державних органів України з Інтерполом, Європолом, а також компетентними органами інших держав із питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу.

Серед інших пріоритетних завдань є те, що Національна поліція використовує та надає іншим правоохоронним органам України доступ до інформаційно-телекомунікаційних систем і банків даних Інтерполу та Європолу, а також вносить до цих банків даних інформацію правоохоронних органів України; виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону, міжнародних договорів України, установчих актів та правил міжнародних організацій поліції, членом яких є Україна.

Також Національна поліція відповідно до покладених на неї завдань звертається в межах своєї компетенції із запитами до органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону, міжнародних договорів України, установчих актів та правил міжнародних організацій поліції, членом яких є Україна; організовує в межах своєї компетенції приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою на державному кордоні України або за її межами. До того ж Національна поліція направляє поліцейських до міжнародних організацій, іноземних держав як представників поліції з метою забезпечення координації співробітництва з питань, що належать до повноважень Національної поліції; забезпечує участь національного персоналу з числа працівників Національної поліції в міжнародних операціях з підтримання миру й безпеки, здійснює оперативне управління та контроль за його діяльністю; організовує взаємодію з міжнародними організаціями з питань миротворчої діяльності [10, п. 4].

На нашу думку, згадані вище нормативно-правові акти достатньою мірою визначають зміст та основні завдання міжнародного співробітництва Національної поліції України за основними напрямками її оперативно-службової діяльності.

Слід зауважити, що чинна система нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва Національної поліції України доповнюється низкою відомчих нормативно-правових актів. До них належить Інструкція про порядок направлення представників Національного центрального бюро Інтерполу до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) від 29 листопада 2018 року [11]. Цей нормативно-правовий акт визначає порядок направлення працівників Національної поліції України до Генерального секретаріату Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол і конкретизує реалізацію одного із зазначених вище завдань у сфері міжнародного співробітництва, а саме організацію взаємодії правоохоронних та інших державних органів України з компетентними органами інших держав щодо питань, які входять до сфери діяльності Інтерполу та Європолу.

Крім того, важливий напрям міжнародного співробітництва передбачає Інструкція з організації проходження служби у складі міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки національним персоналом із числа поліцейських, військовослужбовців Національної гвардії України, затверджена наказом МВС України від 31 липня 2019 року, яка визначає порядок організації та направлення кандидатів до складу міжнародних операцій з підтримання миру й безпеки (далі – місії), порядок перебування в місіях, продовження строку перебування поліцейських, військовослужбовців Національної гвардії України в місіях, їх повернення або відкликання з місії, а також повторного направлення та порядок організації обліку й ведення службової документації [12].

Необхідною складовою нормативно-правового забезпечення зазначеного напрямку міжнародної діяльності Національної поліції України є Порядок направлення офіцерів зв'язку до Європейського поліцейського офісу, затверджений наказом МВС України від 29 жовтня 2019 року, який устанавлює механізм направлення поліцейських до Європейського поліцейського офісу, м. Гаага, Королівство Нідерландів, для виконання функцій офіцерів зв'язку України [13] та ін.

Характеризуючи міжнародну базу досліджуваної системи нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва Національної поліції України, слід указати на те, що її умовно можна поділити на дві складові. Перша – це міжнародні документи щодо забезпечення демократичних прав людини та державні угоди з надання правової допомоги. Друга група безпосередньо стосується взаємодії правоохоронних органів, зокрема поліції, і визначає механізми спільної боротьби з різними видами транснаціональної злочинності. Ці нормативно-правові акти є органічною складовою законодавчої бази взаємодії або міжнародного співробітництва МВС України, Національної поліції з правоохоронними структурами інших країн та міжнародними правоохоронними організаціями.

До останніх можна віднести:

1) багатосторонні універсальні конвенції (договори, угоди), що містять загальні норми й інститути про відповідальність за міжнародні злочини та

правопорушення (наприклад, Статут Міжнародного військового трибуналу 1945 року, Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинців і злочинів проти людства 1968 року тощо);

2) багатосторонні цільові конвенції (договори, угоди), що містять норми й інститути щодо відповідальності за окремі злочини (наприклад, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 року з Додатковим протоколом до неї 2003 року, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, Конвенція про кіберзлочинність 2001 року з Додатковим протоколом до неї, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, 2003 року та ін.);

3) багатосторонні регіональні конвенції (договори, угоди), які мають предметний характер, тобто передбачають норми й інститути про відповідальність за окремі злочини або регулюють інші питання боротьби зі злочинністю в межах певного регіону (наприклад, Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року з Додатковими протоколами до неї 1975 року і 1978 року, 2010 року та 2012 року, Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами до неї 1978 року, 2001 року, Конвенція Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію прибутків від злочинної діяльності 1990 року, Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 року, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року тощо);

4) двосторонні міжурядові та відомчі договори (угоди) про надання правової допомоги у кримінальних справах, про видачу правопорушників, про боротьбу з окремими видами злочинів, інші форми взаємодії між поліцейськими відомствами інших держав.

Необхідно наголосити, що важливу роль у цьому процесі відіграє МВС України як центральний орган виконавчої влади. Відповідно до покладених на нього завдань, воно забезпечує міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проєктів та укладенні міжнародних договорів України з питань, що належать до його компетенції, забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання укладених міжнародних договорів України [14, п. 4].

Виконуючи функцію зовнішніх зв'язків з міністерствами внутрішніх справ близького й далекого зарубіжжя, МВС України бере участь у розробленні проєктів міжнародних договорів (угод) України з питань боротьби зі злочинністю, забезпечує в межах своїх повноважень виконання укладених міжнародних договорів (угод).

Окрім угод, відносини МВС України з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями поліції оформлюються протоколами, рішеннями тощо, які мають однакову юридичну силу з угодами. Принагідно зауважимо, що угоди про співробітництво МВС України з відповідними правоохоронними органами іноземних держав будуються як на багатосторонній, так і односторонній основі й визначають співробітництво і взаємодію як за одним, так і за кількома напрямами оперативно-службової діяльності Національної поліції України.

Водночас необхідно акцентувати увагу на тому, що вдосконалення механізмів міжнародного співробітництва органів і підрозділів Національної

поліції України з правоохоронними структурами інших держав потребує цілеспрямованої та системної роботи на шляху подальшого розвитку його нормативно-правового забезпечення. На нашу думку, основними напрямками реалізації цього завдання є:

- продовження процесу адаптації українського законодавства до законодавства Європейського Союзу з питань протидії проявам найбільш небезпечних видів міжнародної, насамперед організованої, злочинності;
- розвиток і перегляд договірно-правової бази, що регламентує міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності, запровадження новітніх підходів і стандартів до професійної освіти та підготовки працівників поліції, інформаційно-аналітичного, наукового та кадрового забезпечення діяльності органів та підрозділів Національної поліції України;
- ініціювання вдосконалення міжнародно-правових актів з урахуванням практики діяльності правоохоронних органів країн-членів Європейського Союзу;
- участь у розробці спільних міждержавних програм, нормативно-правових актів з регламентації спільних заходів із запобігання та протидії злочинності.

Висновки. Отже, формування і реалізація основ ефективного співробітництва Національної поліції України з поліцейськими органами інших країн та міжнародними правоохоронними організаціями, може відбуватися лише за умов створення, постійного розвитку й удосконалення ефективного правового поля за основними напрямками її оперативно-службової діяльності і, передусім, з питань боротьби зі злочинністю, взаємодії в розслідуванні злочинів та розшуку злочинців.

Аналіз чинної нормативно-правової бази дає змогу зробити висновок, що протягом усього періоду її функціонування органами державної влади та управління здійснюється послідовна робота зі створення і зміцнення законодавчої бази, яка регламентує міжнародне співробітництво Національної поліції України, що заклало підґрунтя та забезпечило умови для розвитку міжнародного співробітництва органів Національної поліції як із компетентними органами зарубіжних держав, так і з міжнародними правоохоронними організаціями.

Важливим є те, що зазначений комплекс міжнародно-правових документів, сформований за безпосередньої участі МВС України, дозволив створити необхідні умови для організації міжнародного співробітництва на одному з пріоритетних напрямів оперативно-службової діяльності Національної поліції України – у сфері боротьби з основними видами міжнародної злочинності та корупцією.

На сучасному етапі державотворення розпочата в Україні адміністративно-правова реформа в умовах подальшого розвитку суспільства на шляху до плюралістичної економіки й політики визначила перед органами державної влади, у тому числі й перед органами Національної поліції України, надзвичайно важливе питання про забезпечення повноважень правоохоронних органів та формування реальних умов для безкомпромісної боротьби з організованою злочинністю, зокрема з її транснаціональними видами й корупцією.

З огляду на викладене, невід'ємним елементом удосконалення нормативно-правової бази міжнародної поліційної діяльності є її реформування з урахуванням європейських і євроатлантичних критеріїв, узгодження кримінального законодавства та кримінального судочинства із стандартами й рекомендаціями

Ради Європи, визначення оптимальної структури та штатної чисельності органів і підрозділів Національної поліції України, зважаючи на нагальні потреби національної антикорупційної політики та економічних можливостей держави, усунення частого дублювання функцій різними органами, підвищення рівня професіоналізму й відповідальності в усіх ланках правоохоронного сектору, подальше впровадження демократичних світових стандартів у повсякденну та службову діяльність Національної поліції України.

У зв'язку з цим особливу увагу необхідно зосередити на подальшому розширенні та вдосконаленні нормативно-правової бази, що забезпечує можливості реального співробітництва з органами поліції зарубіжних країн та міжнародними правоохоронними організаціями в конкретних питаннях.

На сьогодні вирішення проблем протидії транснаціональній злочинності, як ніколи, вимагає участі правоохоронних органів усіх країн в умовах тісної співпраці як на національному, так і міжнародному рівнях, що потребує об'єднання зусиль МВС України, Національної поліції України з правоохоронними органами інших країн, глобальними та регіональними міжнародними правоохоронними організаціями й механізмами з метою узгодження загальних регламентаційних і правоохоронних стратегій у цій галузі.

На нашу думку, магістральним напрямом на цьому шляху є поступовий перехід від міжвідомчих до міжурядових угод про співробітництво у сфері запобігання і боротьби із транснаціональними видами злочинності. Це дозволить підвищити правовий статус таких договірних документів, врегулювати проблеми, пов'язані з відмінностями структур, повноважень і функцій міністерств внутрішніх справ країн-партнерів, їх правоохоронних органів, забезпечити умови для об'єднання та координації зусиль компетентних органів цих країн у вирішенні основних завдань оперативно-службової діяльності у протидії злочинності, щодо охорони громадського порядку, захисту прав і свобод громадян.

В умовах, коли Україна протистоїть військовій агресії з боку Російської Федерації, актуалізується проблема вдосконалення правової бази діяльності Національної поліції, пов'язаної з фіксацією, документуванням та розслідуванням скоєних російськими військовослужбовцями злочинів проти мирного населення України, та співпраці на цьому напрямі з правоохоронними органами інших країн і міжнародними правоохоронними організаціями. Тому **подальші дослідження** в окресленому напрямі є надзвичайно важливими та актуальними.

Список використаних джерел

1. Виноградова О. І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. 20 с.
2. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпропетровськ, 2010. 40 с.
3. Дідківська Г. В. Кримінологічна характеристика участі України в системі запобігання міжнародній злочинності : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. 356 с.
4. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2019. 42 с.
5. Зозуля Є. В. Міжнародне співробітництво органів внутрішніх справ України: історико-правове дослідження : монографія. Харків : НікаНова, 2014. 782 с.
6. Калайда А. В. Адміністративно-правові засади міжнародного співробітництва органів та підрозділів Національної поліції України : дис. ... д-ра філософії за спеціальністю : 081 – Право. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2021. 214 с.
7. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності : монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.
8. Філіппов С. О. Кримінологічні засади протидії транскордонній злочинності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 40 с.

9. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 12.03.2022).
10. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.03.2022).
11. Інструкція про порядок направлення представників Національного центрального бюро Інтерполу до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол: затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 29 листопада 2018 року № 968. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1447-18#Text> (дата звернення: 14.03.2022).
12. Інструкція з організації проходження служби у складі міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки національним персоналом із числа поліцейських, військовослужбовців Національної гвардії України: затверджена наказом МВС України від 31 липня 2019 року № 639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-19#Text> (дата звернення: 14.03.2022).
13. Порядок направлення офіцерів зв'язку до Європейського поліцейського офісу: затверджений наказом МВС України від 29 жовтня 2019 року № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1158-19#Text> (дата звернення: 15.03.2022).
14. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.03.2022).

References

1. Vynogradova, O. I. (2000). Mizhnarodne spivrobitnytstvo Ukrainy u haluzi borotby zi zlochynnistiu [Ukraine's international cooperation in the fight against crime]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 20 s. [in Ukrainian].
2. Verbenskiy, M. H. (2010). Transnatsionalna zlochynnist: kryminolohichna kharakterystyka ta shliakhy zapobihannia [Transnational crime: criminological characteristics and ways to prevent it]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Dnipropetrovsk. 40 s. [in Ukrainian].
3. Didkivska, H. V. (2019). Kryminolohichna kharakterystyka uchasti Ukrainy v systemi zapobihannia mizhnarodnoi zlochynnosti: monohrafiia [Criminological characteristics of Ukraine's participation in the system of international crime prevention: monograph]. Vinnytsia: TOV «TVORY». 356 s. [in Ukrainian].
4. Zharovska, H. P. (2019). Teorii ta praktyka protydii transnatsionalnoi orhanizovanii zlochynnosti v Ukraini [Theory and practice of combating transnational organized crime in Ukraine]: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk. Kyiv. 42 s. [in Ukrainian].
5. Zozulia, Ye. V. (2014). Mizhnarodne spivrobitnytstvo orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy: istoryko-pravove doslidzhennia: monohrafiia [International cooperation of internal affairs bodies of Ukraine: historical and legal research: monograph]. Kharkiv: NikaNova. 782 s. [in Ukrainian].
6. Kalaida, A. V. (2021). Administratyvno-pravovi zasady mizhnarodnoho spivrobitnytstva orhaniv ta pidrozdiliv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Administrative and legal bases of international cooperation of bodies and divisions of the National Police of Ukraine]: dys. ... d-ra filosofii za spetsialnistiu: 081 – Pravo. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. 214 s. [in Ukrainian].
7. Lehan, I. M. (2021). Mizhnarodne spivrobitnytstvo u sferi zapobihannia ta protydii transnatsionalnoi zlochynnosti: monohrafiia [International cooperation in the field of prevention and counteraction to transnational crime: monograph]. Chernihiv: NU «Chernihivska politekhnik». 328 s. [in Ukrainian].
8. Filippov, S. O. (2019). Kryminolohichni zasady protydii transkordonnii zlochynnosti [Criminological principles of combating cross-border crime]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Dnipro: Dnipropetr. derzh. un-t vnutr. sprav. 40 s. [in Ukrainian].
9. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 2 lypnia 2015 roku № 580-8 [On the National Police: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (data zvernennia: 12.03.2022) [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Natsionalnu politsiiu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 zhovtnia 2015 r. № 877 [On approval of the Regulation on the National Police: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 12.03.2022) [in Ukrainian].
11. Instruktisia pro poriadok napravlennia predstavnykiv Natsionalnoho tsentralnoho biuro Interpolu do Mizhnarodnoi orhanizatsii kryminalnoi politsii – Interpol [Instruction on the Procedure for sending representatives of the National Central Bureau of Interpol to the International Criminal

- Police Organization - Interpol]: zatverdzhena nakazom Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 29 lystopada 2018 roku № 968. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1447-18#Text> (data zvernennia: 14.03.2022) [in Ukrainian].
12. Instruksiiia z orhanizatsii prokhodzhennia sluzhby u skladi mizhnarodnykh operatsii z pidtrymannia myru i bezpeky natsionalnym personalom iz chysla politseiskykh, viiskovosluzhbovtiv Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Instruction on the organization of service in international peacekeeping operations by national personnel from the police, servicemen of the National Guard of Ukraine]: zatverdzhena nakazom MVS Ukrainy vid 31 lypnia 2019 roku № 639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-19#Text> (data zvernennia: 14.03.2022) [in Ukrainian].
 13. Poriadok napravlennia ofitseriv zviazku do Yevropeiskoho politseiskoho ofisu [Procedure for sending liaison officers to the European Police Office]: zatverdzhenyi nakazom MVS Ukrainy vid 29 zhovtnia 2019 roku № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1158-19#Text> (data zvernennia: 15.03.2022) [in Ukrainian].
 14. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 zhovtnia 2015 r. № 878 [On approval of the Regulation on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 15.03.2022) [in Ukrainian].

Zozulya Evgen,

Doctor of Law, Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8114-1133>

REGULATORY AND LEGAL REGULATION OF INTERNATIONAL COOPERATION BETWEEN THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

The article is devoted to the research of the current condition and directions for improving the legal regulation of international cooperation of the National Police in the conditions of the functioning of the state of modern Ukraine. From the standpoint of a systematic approach, an analysis was made of the legal framework that laid the foundations for international interaction between the bodies and units of the National Police with law enforcement agencies and international law enforcement organizations. It is determined that during the functioning of the National Police as a just created state law enforcement body a certain legal framework has been formed, which has a systemic character and allows to determine specific goals, objectives and main directions of its activities in the field of international cooperation. Based on the analysis of the current legal framework, the basic principles of relations in the field of police with relevant bodies of other states and international organizations, goals, tasks and main powers of the National Police in the field of international cooperation are identified. Attention is focused on the fact that the current system of regulatory and legal support of international cooperation of the National Police is thoroughly supplemented by a number of departmental regulatory legal acts. The international components of the researched system of legal regulation of international cooperation of the National Police are characterized. It is concluded that it can be divided into two components. The first is international documents on ensuring democratic human rights and state agreements on the provision of legal assistance. The second group directly deals with the interaction of law enforcement agencies, in particular the police, and identifies mechanisms for jointly combating various types of transnational crime. These legal acts are an organic component of the legislative base for interaction or international cooperation between the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the National Police and law enforcement agencies of other countries. The role and tasks of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as the central executive body in the formation and improvement of the modern legal framework, which ensures the implementation of tasks and functions assigned to the Ministry of Internal Affairs of Ukraine to form a state policy on international cooperation. Attention is focused on the need to improve the mechanisms of international cooperation between the bodies and units of the National Police of Ukraine with law enforcement agencies of other states, which in turn requires targeted and systematic work towards the further development of its legal support. A number of main directions for the implementation of this important task are proposed. It is concluded that in modern conditions an integral element of improving the regulatory and legal base of international policing is its reform, taking into account European and Euro-Atlantic criteria, bringing criminal law and criminal justice in line with standards and recommendations of the Council of Europe.

Key words: Ministry of Internal Affairs of Ukraine; National Police; regulatory and legal base; international cooperation; crime prevention; system of legislation; improvement of regulatory and legal base.

Надіслано до редколегії 11.04.2022
Рекомендовано до публікації 13.04.2022

УДК: 351.74:35.08

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-161-166>

Шеховцова Вікторія Володимирівна,
кандидат економічних наук
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2207-9317>

ПІДГОТОВКА УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ ПОЛІЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті досліджено загальні питання підготовки управлінських кадрів у різних зарубіжних країнах. Розглянуто етапи формування керівного складу поліції таких держав, як Японія, Канада, Німеччина. Сформульовано висновок щодо можливості використання досвіду професійної підготовки управлінських кадрів зарубіжних країн в удосконаленні належного забезпечення професійної підготовки керівних кадрів поліції України.

Ключові слова: *кадри; управління; зарубіжний досвід; кваліфікація; перепідготовка поліцейських кадрів; національна академія.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження підготовки управлінських кадрів поліції за прикладом зарубіжних країн обумовлено тим, що правоохоронні органи відрізняються наявністю різних структур та систем професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації поліцейських. Принципи підготовки управлінських кадрів мають як схожі, так і відмінні риси. Щоб підготувати висококваліфікованих керівників-професіоналів, необхідно враховувати досвід зарубіжних країн. Кадрове забезпечення становить основу всіх стратегій поліції розвинених країн світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням дослідження зазначеної проблематики присвятили свої наукові праці такі вчені, як В. Барко, В. Бесчаний, К. Бугайчук, І. Гриценко, М. Дивак, І. Зозуля, К. Ізбаш, Р. Кіяшко, К. Крижна, І. Кузьменко, Н. Матюхіна, О. Поліщук, Ю. Римаренко, О. Рябченко, О. Федоренко, О. Фролова, Ю. Хатнюк, В. Шакун, М. Яковенко, А. Якубов та ін.

Якісний підбір кадрів управлінської ланки для поліцейських органів завжди був достатньо суперечливим питанням. У своїх наукових розвідках автори намагаються висвітлити можливі шляхи вдосконалення відомчої освіти щодо підготовки управлінських кадрів. Зарубіжними країнами накопичено значний досвід у цьому питанні, тож учені на підставі аналізу їх структури підбору кадрів вищих ланок у поліції мають можливість запропонувати шляхи формування власної моделі управлінського складу поліції.

Метою статті є аналіз світового досвіду професійного навчання поліцейських кадрів вищої управлінської ланки для пошуку ефективних шляхів розвитку й удосконалення належного забезпечення професійної підготовки керівних кадрів поліції України з урахуванням переваг і недоліків міжнародного досвіду та специфіки вітчизняного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи детально це питання, варто спочатку розглянути загальноприйнятні аспекти. Так, основною складовою системи управління є кадри управління. Управління кадрами поліції – складний процес, який орієнтується на постійний розвиток правоохоронних органів та на розв’язання поставлених цілей, при цьому становить керуючу систему. Керуюча система розглядається як низка органів управління (управлінських працівників) з певними масштабами своєї діяльності, чітко визначеною компетенцією та специфікою виконавських функцій.

Управління кадрами – це сукупність напрямів, етапів та форм кадрової роботи. А тому саме управлінський склад є визначальним елементом усієї структури поліції будь-якої країни, від якого зрештою залежить ефективність функціонування всіх підрозділів, кожного співробітника поліції і, як наслідок, успіх самої правоохоронної системи.

Управлінські кадри можна розділити на групи, наприклад: менеджери (керівники), спеціалісти та допоміжний (молодший) управлінський персонал. Управлінці обов’язково повинні мати відповідні професійні знання та кваліфікацію. Крім того, існує рівень ієрархії в управлінських кадрах, де функції, які вони виконують, вирізняються своєю специфікою. Останніми роками структура управлінського персоналу суттєво змінюється у зв’язку із широким упровадженням комп’ютеризації, створенням автоматизованих систем управління.

Одним з основних напрямів управління в органах поліції є безпосередньою робота з персоналом, у чому і проявляється кадрова функція управління. До того ж основні шляхи вдосконалення управління будь-якою системою неможливі без покращення роботи з кадрами. У кожній країні показником ефективної діяльності поліції є осучаснення підготовки не тільки поліцейських, а й управлінських кадрів поліції. Міжнародна практика вбачає доцільним професійно готувати управлінців у сфері поліції.

Поліцейські структури розвинутих країн світу, таких як США, Канада, Японія, Німеччина, мають роками накопичений досвід боротьби зі злочинністю та тісно взаємодіють між собою, що впливає на схожість національних стандартів підготовки поліцейських та управлінських кадрів поліції.

Формування кадрового резерву кандидатів на вищі керівні посади в правоохоронній галузі неможливе без усебічної професійної підготовки, яка є необхідною умовою для просування на керівні посади в кожній із розвинутих країн світу. Поліцейська освіта розглядається як базис підвищення ефективності поліцейської діяльності [1].

У Японії підготовка управлінських кадрів поліції відбувається у два етапи. Першим є початкова підготовка для поліцейських, які претендують на підвищення по службі. Претенденти проходять підготовку у школах поліції префектур та в регіональних поліцейських школах. У школах префектур навчаються особи з вищою освітою (термін навчання становить 15 місяців) та із середньою освітою (термін навчання – до 21 місяця), після завершення процесу навчання отримують категорії А та Б відповідно. У регіональних поліцейських школах проходять курси на здобуття посади сержанта, інспектора.

Для того, щоб отримати посаду шефа-інспектора, поліцейські вступають до Національної поліцейської академії. Це вже другий етап підготовки управлінських кадрів поліції, під час якого претенденти здобувають навички лідерства та

управління [2; 3]. Національна академія поліції Японії здійснює підготовку не тільки вищого командного складу поліції, а й цивільних осіб, які склали іспит на зайняття посади державної служби І категорії та працюють у системі поліції [4]. Якщо є необхідність, співробітники поліції також проходять спеціалізовану підготовку з криміналістики, іноземних мов, бойових мистецтв [2].

За останні роки в країні набула значного розвитку післядипломна освіта поліцейських. Так, у Міжнародному науково-дослідному та навчальному інституті кримінальних розслідувань підвищують свій професійний рівень японські працівники поліції та поліцейські інших країн. Вони мають можливість пройти курси з питань міжнародної поліцейської співпраці, взаємної поліцейської міжнародної правової допомоги та ін. [5].

Особливості підготовки управлінських кадрів у Королівській кінній поліції Канади (далі – ККПК) пов'язані з її достатньо складною організаційною структурою. Вимоги до претендентів на посаду поліцейського високі, зокрема це стосується управлінських кадрів.

Академія поліції Канади проводить підготовку кадетів. У закладі здійснюється не тільки навчання майбутніх поліцейських, а й забезпечується підвищення кваліфікації поліцейських, працівників інших правоохоронних та військових органів Канади в рамках Національної програми з питань правопорядку (NLET) [6]. Свою кар'єру всі кадети починають на посаді констебля і повинні набути певного практичного досвіду, без якого в подальшому не зможуть продовжити освіту та побудувати кар'єру.

Післядипломну освіту констеблі можуть продовжити в Академії ККПК [7]. Керівництвом Академії ККПК створено та спеціально підібрано програми для кожного конкретного випадку підвищення рівня освіти правоохоронців. За своїм змістом ці програми дуже подібні до 26-ти тижневої програми підготовки кадетів.

Королівська кінна поліція Канади займає чітко визначене місце в системі правоохоронних органів країни. У цій країні існують і звичні для європейця підрозділи поліції. Наприклад, поліцейські, що мають бажання та заслуговують у майбутньому на вищу посаду, можуть бути задіяні у Програмі з управління в органах поліції Канади. Тривалість цієї навчальної програми налічує від 340 годин. Кандидатів ретельно відбирають. Щоб мати право навчатися за цією програмою, майбутній управлінець повинен закінчити школу поліції Квебеку. Дозволяється також отримати сертифікат еквівалентності, виданий відповідно до розділу III *Règlement sur le régime des études de l'École nationale de police du Québec* (Положення щодо плану навчання Національної школи поліції Квебеку. – *В. Ш.*). У цьому розділі зазначається, що кандидат має ті компетенції, які передбачені програмою професійної підготовки, що надається у школі поліції Квебеку. Отримати такий сертифікат не легше, ніж закінчити спеціальну школу поліції [8].

Для отримання статусу управлінця поліцейський Канади повинен не лише успішно завершити навчання, а й має відповідати низці умов. Одна з умов – висока оцінка знань законодавчої, нормативно-правової бази та поліцейських практик [9].

Не менш цікавим напрямом, що стосується кар'єрного зростання поліцейських, є наявність у Національній школі поліції Квебеку навчальних курсів із підвищення кваліфікації поліцейських. Такі курси мають право відвідувати студенти університетів, якщо вони вже здобувають знання за програмами у сфері громадської безпеки.

Варто звернути увагу і на той факт, що в Канаді для осіб, які працюють у поліції, розроблено спеціальний профіль «Оцінка навичок управління». Профіль поділяється на чотири сегменти. В основу оціночного дослідження покладено напрям «ефективного управління». Для цього проводять аналіз особи на здатність виконувати свою управлінську роль за різних обставин та адекватно взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях; вивчаються особисті характеристики кандидата; розглядають його культурні та професійні навички тощо [10].

У країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) професійна підготовка управлінців поліції здійснюється під час післядипломної та додаткової освіти, що полягає в удосконаленні чи перепідготовці кадрів, зміні спеціалізації, підвищенні кваліфікації тощо. Підготовка європейських поліцейських може проводитися як на базі навчальних закладів, так і за місцем несення служби (службова перепідготовка).

Кожен керівник поліції зацікавлений у професійній підготовці управлінських кадрів. Наразі керівну посаду в поліції займають працівники, що мають вищу освіту або навіть і вчений ступінь. Управлінські кадри не лише самостійно, за власним бажанням вступають до закладів вищої освіти, а й відряджаються керівництвом [11].

Досліджуючи особливості підготовки управлінських кадрів поліції країн ЄС, доцільно розглянути основи підготовки професійних управлінських кадрів у Німеччині. Правову базу підготовки управлінських кадрів у поліції визначено федеральними законами кожної із шістнадцяти федеральних земель. Саме в Німеччині до підготовки поліцейських ставляться дуже серйозно: тривалість навчання – до 3-х років, а вартість – до 100 000 євро.

Поліцейська академія Німеччини розробила цілу низку спеціальних освітньо-професійних програм. Майбутні управлінці проходять підвищення кваліфікації за спеціальностями: менеджмент у поліції, правові та соціальні науки, управління. Поліцейська академія не тільки готує спеціалістів-управлінців різного рівня, вона є специфічним науково-дослідним центром діяльності поліції країни. Курси підвищення кваліфікації керівного складу поліції при академії проводять кожного року. Відвідують курси як німецькі поліцейські, так і представники поліції різних країн. У такий спосіб академія підтримує міжнародні зв'язки з навчальними закладами та науковими установами різних країн світу [12].

У Німеччині в системі підвищення кваліфікаційного рівня обов'язковою є звичайна перепідготовка. Крім того, щоб зайняти посаду керівника поліції, необхідно вчитися протягом 6 років у три етапи та мати стаж служби в поліції не менше ніж 12 років. Після атестації поліцейський, який висувається на керівну посаду, оцінюється за такою шкалою: «значно вище середнього», «вище середнього», «середній», «нижче середнього».

У багатьох країнах світу діють національні шкали критеріїв оцінювання діяльності поліцейських перед прийняттям рішення про їх просування по службі. Як правило, майбутні поліцейські керівники оцінюються за розумовими здібностями, рівнем емоційної стабільності, ставленням до співробітництва, управлінськими якостями, мотивацією та ін. Проте перелік не є завершеним. Тому можемо констатувати, що у світовій практиці немає загальних підходів щодо оцінювання ефективності діяльності майбутніх управлінських кадрів поліції.

Під впливом різноманітних чинників (історичних, соціальних, політичних) у різних країнах світу склалися власні системи підготовки управлінських кадрів поліції. Вони можуть бути дуже подібними, а можуть суттєво відрізнятись.

Беззаперечним є те, що професійна підготовка управлінських кадрів поліції визначається потребами держави в розбудові правоохоронної системи, розвитком самої країни та її законодавства, а також багатьма іншими факторами. Але для вирішення завдань, спрямованих на формування правової держави, необхідно не тільки поглиблювати вітчизняний досвід щодо підготовки поліцейських кадрів, а й детально вивчати зарубіжну теорію та практику.

На нашу думку, новітнім і водночас пріоритетним напрямом діяльності є укомплектування підрозділів поліції управлінськими кадрами (персоналом), які володіють необхідними діловими, моральними та професійними якостями, забезпечення стабільності їх службових відносин й оптимальної збалансованості їхньої чисельності. Досягнення кінцевої мети діяльності поліції залежить насамперед від того, як управлінці реалізують надані їм повноваження, наскільки своєчасно та неупереджено вони виконують покладені на них обов'язки.

Висновки. Отже, аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що поліцейські під час проходження служби повинні навчитися працювати на будь-якій посаді, за винятком вищого керівництва. У деяких країнах світу вище керівництво повинно проходити раз на декілька років перекваліфікацію. Кар'єрне зростання працівників, переміщення з однієї посади на іншу та навіть перебування на одній посаді певний термін (від 2 років і більше) – усе це потребує обов'язкового проходження курсу професійної підготовки.

На сьогодні в різних країнах світу створено власні системи підготовки управлінських кадрів поліції. Науковці повинні детально вивчати напрацювання зарубіжних країн у сфері поліцейської освіти для того, щоб сформувати оптимальні шляхи розвитку й удосконалення належного забезпечення професійної підготовки керівних кадрів поліції України з урахуванням переваг і недоліків міжнародного досвіду та специфіки вітчизняного законодавства.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К. Л. Підготовка працівників поліції у зарубіжних країнах : інформаційно-практичний довідник / МВС України, Харків. нац. у-нт внут. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 140 с.
2. Police of Japan (2019). URL: <https://tinyurl.com/y4zxsoff> (дата звернення: 10.03.2022).
3. Kagawa Prefecture Police. Police Academy. URL: <https://tinyurl.com/y6rbz2oo> (дата звернення: 10.03.2022).
4. Education and Training Courses. The National Police Academy. URL: <https://www.npa.go.jp/keidai/english/about/katei.html> (дата звернення: 10.03.2022).
5. Research and Training Center for International Criminal Investigation and Police Cooperation. URL: <https://www.npa.go.jp/keidai/english/kikan/kokusai.html> (дата звернення: 15.03.2022).
6. Cadet training. URL: <https://www.rcmp-grc.gc.ca/en/cadet-training> (дата звернення: 16.03.2022).
7. National Law Enforcement Training. Official site of the RCMP Academy. URL: <https://www.rcmp-grc.gc.ca/depot/nlet-gfpn/index-eng.htm> (дата звернення: 07.04.2022).
8. Programme de formation initiale. École nationale de police du Québec. URL: <http://www.enpq.qc.ca/futur-policier/programme-de-formation-initiale.html> (дата звернення: 08.04.2022).
9. Loi sur la police. Chapitre p-13.1. Organisation de la formation professionnelle. URL: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/fr/showdoc/cs/p-13.1> (дата звернення: 08.04.2022).
10. Évaluation des compétences en gestion. Centre d'évaluation des compétences et aptitudes (CECAP). URL: <https://tinyurl.com/yxpxjz2g> (дата звернення: 09.04.2022).
11. Кузьменко І. Г. Нормативно-правове регулювання професійної підготовки управлінських кадрів поліції країн ЄС. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3. Т. 1. С. 167–172.
12. Ізбаш К. С. Зарубіжний досвід підготовки кадрів поліції в європейських країнах. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 1. С. 36–39.

References

1. Buhaichuk, K. L. (2021). Pidhotovka pratsivnykiv politsii u zarubizhnykh krainakh : informatsiino-praktychni dovidnyk [Training of police officers in foreign countries : information and practical guide]. MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. u-nt vnut. sprav. Kharkiv : KhNUVS. 140 s. [in Ukrainian].
2. Police of Japan (2019). URL: <https://tinyurl.com/y4zxsoff> (data zvernennia: 10.03.2022).
3. Kagawa Prefecture Police. Police Academy. URL: <https://tinyurl.com/y6rbz2oo> (data zvernennia: 10.03.2022).
4. Education and Training Courses. The National Police Academy. URL: <https://www.npa.go.jp/keidai/english/about/katei.html> (data zvernennia: 10.03.2022).
5. Research and Training Center for International Criminal Investigation and Police Cooperation. URL: <https://www.npa.go.jp/keidai/english/kikan/kokusai.html> (data zvernennia: 15.03.2022).
6. Cadet training. URL: <https://www.rcmp-grc.gc.ca/en/cadet-training> (data zvernennia: 16.03.2022).
7. National Law Enforcement Training. Official site of the RCMP Academy. URL: <https://www.rcmp-grc.gc.ca/depot/nlet-gfnp/index-eng.htm> (data zvernennia: 07.04.2022).
8. Programme de formation initiale. École nationale de police du Québec. URL: <http://www.enpq.qc.ca/futur-policier/programme-de-formation-initiale.html> (data zvernennia: 08.04.2022).
9. Loi sur la police. Chapitre p-13.1. Organisation de la formation professionnelle. URL: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/fr/showdoc/cs/p-13.1> (data zvernennia: 08.04.2022).
10. Évaluation des compétences en gestion. Centre d'évaluation des compétences et aptitudes(CECAP). URL: <https://tinyurl.com/yxpxjz2g> (data zvernennia: 09.04.2022).
11. Kuzmenko, I. H. (2019). Normatyvno-pravove rehuliuвання profesiinoy pidhotovky upravlinskykh kadrov politsii krain YeS [Regulatory regulation of professional training of police officers in the EU]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Vyp. 3. T. 1. S. 167–172 [in Ukrainian].
12. Izbash, K. S. (2013). Zarubizhnyi dosvid pidhotovky kadrov politsii v yevropeiskykh krainakh [Foreign experience of police training in European countries]. *Pivdennoukrainskyi pravnychy chasopys*. № 1. S. 36–39 [in Ukrainian].

Shekhovtsova Victoria,

PhD in Economics

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2207-9317>

TRAINING OF POLICE OFFICERS: FOREIGN EXPERIENCE

This article examines the general issues of management training on the examples of foreign countries. The stages of formation of the leading staff of the police of such countries as Japan, Canada, Germany are considered. The conclusion on the possibility of using the experience of professional training of managerial staff of foreign countries in improving the proper provision of professional training of management staff of the police of Ukraine. Under the influence of various factors (historical, social, political) in different countries of the world, their own systems of training police training have emerged. They can be very similar and can be significantly different. It is undeniable that the professional training of police officers is determined by the needs of the state in building the law enforcement system, the development of the country itself and its legislation, as well as by many other factors. But in order to solve problems aimed at forming a rule of law, it is necessary not only to deepen your domestic experience in the preparation of police personnel, but also to study in detail foreign theory and practice. Personnel management is a number of directions, stages and forms of personnel work. Therefore, it is the management composition that is the determining element of the entire police structure of any country, which eventually depends on the effectiveness of the functioning of all units, every police officer and, as a consequence, the success of the law enforcement system itself. In each country, an indicator of effective police activities is to modernize not only police but also police personnel. International practice sees appropriate professionally to prepare police officers. In our opinion, the latest and at the same time priority activity is the staffing of police personnel (staff), which have the necessary business, moral and professional qualities, ensuring the stability of their official relations and the optimal balance of their number. The achievement of the ultimate goal of police activity depends first and foremost on how the managers exercise their powers, how timely and impartially they fulfill their duties.

Key words: *personnel; management; foreign experience; qualification; retraining of police personnel; national academy.*

Надіслано до редколегії 22.04.2022
Рекомендовано до публікації 25.04.2022

Розділ VIII

РЕЦЕНЗІЇ НА ОПУБЛІКОВАНІ НАУКОВІ ПРАЦІ

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-167-168>

Вінтонів Михайло Олексійович,
доктор філологічних наук, професор
(Київський університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3258-8633>

**РЕЦЕНЗІЯ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
«УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ
СПРЯМУВАННЯМ» (УКЛАДАЧІ: КАНДИДАТ
ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ О. О. НОВІКОВА,
КАНДИДАТ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ
К. В. ПОНОМАРЕНКО, КАНДИДАТ ФІЛОЛОГІЧНИХ
НАУК, ДОЦЕНТ Т. М. САБЕЛЬНИКОВА)**

Рецензований навчальний посібник «Українська мова за професійним спрямуванням» розроблений для здобувачів вищої юридичної освіти навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України.

Мова – головний інструмент у роботі правника, при чому в усіх її аспектах: у законотворчій, правозастосовній, правоохоронній діяльності, адже йому доводиться виступати публічно, укладати безліч документів, вести діалог, дискутувати, налагоджувати ділові відносини тощо. Отже, досконале володіння мовою – необхідний складник професійної компетентності правника, один із невід’ємних засобів професійної діяльності. Цим і обумовлюється актуальність видання. Реалізація підвищення рівня комунікативної компетентності в закладах вищої освіти України здійснювана шляхом вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Зміст навчального посібника покликаний сформулювати мовну особистість, обізнану з культурою усного й писемного мовлення, яка вміє в повному обсязі використовувати набуті знання, уміння і навички для оптимальної мовної поведінки в професійній сфері.

Основними завданнями навчального посібника визначено: актуалізувати й систематизувати знання української літературної мови; сприяти подальшому глибшому засвоєнню кодифікованих норм української літературної мови (лексичних, граматичних, стилістичних); удосконалювати професійну мовну компетентність; сформулювати й закріпити навички складання документів різного характеру; підвищувати рівень загальної мовленнєвої культури тощо. Рецензований навчальний посібник сприятиме оптимальній реалізації цих завдань.

Структурування матеріалу здійснено відповідно до кредитно-модульної системи організації освітнього процесу. Теоретичний і практичний матеріал

згруповано в два змістові модулі: «Законодавчі та нормативно-стильові основи професійного мовлення» і «Професійна та наукова комунікації як складники фахової діяльності». До кожної теми подано мету і план заняття, теоретичний мінімум та систему вправ. Мовний матеріал для практичних завдань було взято з фахових правознавчих текстів. Численні творчі завдання покликані розвивати навички точного формулювання думки та її обґрунтування, що є особливо важливим для правничої сфери. Завдання для самостійної роботи включають тексти для перекладу та редагування, які також взято з фахової правничої літератури та документів. Широка бібліографія навчально-методичної та довідкової літератури з курсу української мови за професійним спрямуванням стане в нагоді для поглиблення знань з навчальної дисципліни. У кінці на допомогу здобувачам вищої освіти вміщено словник наголосів і форм родового відмінка однини найуживаніших лексем професійного мовлення.

Посібник зручний як для самостійної підготовки до занять, так і для роботи на заняттях.

Отже, навчальний посібник «Українська мова за професійним спрямуванням» (укладачі: кандидат філологічних наук, доцент О. О. Новікова, кандидат філологічних наук, доцент К. В. Пономаренко, кандидат філологічних наук, доцент Т. М. Сабельникова) відповідає вимогам програми зазначеного курсу. Уважаємо за доцільне використовувати навчальний посібник «Українська мова за професійним спрямуванням» у практиці викладання в закладах вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України.

Надіслано до редколегії 21.04.2022

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-169-172>**Халимон Сергій Іванович,**

доктор юридичних наук, професор

*(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2998-7235>

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ**«ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ СПЕЦІАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ», ПІДГОТОВЛЕНУ ДОКТОРОМ ЮРИДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРОМ С. С. ВІТВИЦЬКИМ, КАНДИДАТОМ ЮРИДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРОМ О. О. ВОЛОБУЄВОЮ, ДОКТОРОМ ЮРИДИЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТОМ О. М. КУРАКІНИМ, КАНДИДАТОМ ЮРИДИЧНИХ НАУК В. В. КОТОВОЮ**

Актуальність теми. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень, є комплексом організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя, що здійснюються представниками правоохоронних органів.

Автори монографії зазначають, що особливої актуальності набуває питання відносно забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Безумовно, процес забезпечення безпеки таких осіб потребує належного наукового обґрунтування. Забезпечення ефективності боротьби із злочинністю вимагає відповідної активізації наукових досліджень у галузі кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, теорії судової експертизи, теорії оперативно-розшукової діяльності та ін. Такою є потреба сучасної практики забезпечення правопорядку в державі.

Актуальність монографії обумовлюється і тим, що обрана тема дослідження відповідає як загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам стосовно боротьби з організованою злочинністю.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у монографії. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані авторським колективом, переважно є обґрунтованими та переконливими. Авторами використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчі та підзаконні нормативні акти України. Уміле застосування широкого спектра сучасних методів наукового пошуку також позитивно вплинуло на ступінь обґрунтованості сформульованих висновків і рекомендацій.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Комплексне опрацювання та систематизація відомостей з наукових джерел і норм права в їх генезисному та порівняльно-правовому аспектах дало можливість визначити дослідницьке завдання та сформувані наукові положення, висновки й рекомендації, що відзначаються достовірністю та мають наукову новизну.

До найбільш вагомих наукових положень монографії, що характеризуються новизною або її елементами, на думку рецензента, слід віднести такі:

- обґрунтування загальних правил застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації, що ґрунтуються на загальних засадах кримінального провадження та поширюються як на осіб, які виконують спеціальне завдання, так і на інших осіб (потерпілий, підозрюваний, захисник, цивільний позивач, цивільний відповідач, представник юридичної особи та інші особи), що потребують застосування заходів безпеки у зв'язку з їхньою участю в кримінальному провадженні;

- формулювання правил застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації, що зводяться до: вибору заходів забезпечення безпеки пропорційно загрози розсекречення чи погрозам розправою особі, яка на конфіденційній основі введена в злочинне середовище (організована група або злочинна організація) під легендою прикриття з метою одержання необхідної інформації про її структуру, способи та засоби здійснення злочинної діяльності; уживання заходів безпеки лише в процесі кримінального провадження з розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів; здійснення заходів безпеки під час досудового розслідування, у якому проводиться така негласна слідча (розшукова) дія або застосовується такий оперативно-розшуковий захід, як виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;

- удосконалення положення про мету забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;

- положення про підстави щодо забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації;

- положення про ефективність забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації. Доведено, що ефективність забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації, слід розуміти як створення протягом мінімального терміну часу та з урахуванням дотримання прав і свобод людини необхідних безпечних умов для належного виконання спеціального завдання, що має на меті документування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;

- положення про основні напрями підвищення ефективності забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Оцінка структури та змісту монографії, її завершеності в цілому. Структура монографії є цілком логічною. У першому розділі «Сутність забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності

організованої групи чи злочинної організації» висвітлено генезу теоретичних знань і законодавства про забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. З'ясовано, що до формулювання приписів нормативно-правових актів стосовно забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, генеза теоретичних поглядів і законодавства досліджувалася лише із загальних питань забезпечення безпеки учасників кримінального процесу.

Авторами акцентовано увагу на історичному розвитку теоретичних знань та вітчизняного законодавства стосовно забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Рецензенту імпонує думка, що на сьогодні немає нормативно-правових норм, що регулюють інститут забезпечення безпеки особи, яка виконує спеціальне завдання. Тому треба визначити на законодавчому рівні це питання шляхом прийняття відповідних змін у Кримінально-процесуальному кодексі України із зазначенням і правовим регулюванням названого інституту.

Другий розділ «Правила застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» присвячено формулюванню правил застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації. На основі проведеного дослідження зроблено висновок, що загальні правила забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, ґрунтуються на загальних кримінальних процесуальних засадах та поширюються як на осіб, що виконують спеціальне завдання, так і на інших осіб (потерпілий, підозрюваний, захисник, цивільний позивач, цивільний відповідач, представник юридичної особи та інші), які потребують здійснення заходів безпеки у зв'язку з їхньою участю в кримінальному провадженні.

У третьому розділі «Підстави і порядок забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» з'ясовано порядок забезпечення безпеки таких осіб, а також його етапи. Констатовано, що забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації, здійснюється поетапно і включає: 1) подання заяви, звернення або одержання будь-яких відомостей про існування потенційної небезпеки для життя, здоров'я, житла або майна особи, яка виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; 2) винесення постанови про застосування заходів безпеки до осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; 3) здійснення заходів безпеки стосовно осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Наведені етапи становлять порядок забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання.

Четвертий розділ монографії «Проблеми підвищення ефективності забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» присвячено дослідженню загального розуміння, критеріїв та показників ефективності

механізму правового регулювання, ефективності забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації. Зроблено висновок, що засобами підвищення ефективності забезпечення безпеки вказаних осіб є чинники, завдяки реалізації яких можна збільшити дієвість забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

З'ясовано, що до основних напрямів підвищення ефективності забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації, можуть належати такі: поліпшення правил застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації; удосконалення змісту підстав та процесуального порядку забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації; скорочення часових меж застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації; розширення видів заходів безпеки, що вживаються до осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації; покращення фінансування та матеріально-технічного забезпечення заходів безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Практичне значення монографії полягає в тому, що сформульовані наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути застосовані в: законотворчій діяльності – для вдосконалення змісту нормативно-правових актів стосовно регламентації забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; практичній діяльності Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України – для збільшення ефективності практики забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки навчального забезпечення таких дисциплін, як «Кримінальний процес», «Негласні слідчі (розшукові) дії», а також відповідних змістовних частин підручників, навчальних посібників та навчально-методичних рекомендацій.

Отже, аналіз монографії «Забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації», підготовленої авторським колективом Донецького державного університету внутрішніх справ: доктором юридичних наук, професором С. С. Вітвіцьким, кандидаткою юридичних наук, професоркою О. О. Волобуєвою, доктором юридичних наук, доцентом О. М. Куракіним, кандидаткою юридичних наук В. В. Котовою, дає підставу констатувати, що робота є цілісним і завершеним дослідженням, яке є актуальним як для науки кримінального процесуального права, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності, так і для використання у практичній діяльності.

Надіслано до редколегії 25.01.2022

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2022-3-1-173-174>

Чумак Володимир Валентинович,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6171-2250>

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ
«ПРАВОВІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕЄСТРАЦІЇ
ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД З
ВИКОРИСТАННЯМ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ
АПАРАТІВ», ПІДГОТОВЛЕНУ АВТОРСЬКИМ
КОЛЕКТИВОМ ДОНЕЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ:
А. В. ЧЕРВІНЧУКОМ, Ю. Ю. АТАМАНЕНКО,
Є. О. ПИЛИПЕНКО ТА О. І. РУДЮКОМ, ЗА ЗАГАЛЬНОЮ
РЕДАКЦІЄЮ ДОКТОРА ЮРИДИЧНИХ НАУК,
ПРОФЕСОРА, ЗАСЛУЖЕНОГО ЮРИСТА УКРАЇНИ
С. С. ВІТВИЦЬКОГО**

Сучасні досягнення науки й техніки, зокрема передові інформаційні технології, активно запроваджуються в усі сфери життєдіяльності людини. Не є винятком і правоохоронна діяльність органів публічної адміністрації нашої держави. Порядок оформлення матеріалів дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) з урахуванням новітніх технологій уже давно потребує змін і вдосконалення, адже чинна процедура фіксації обстановки на місці події не відповідає викликам сьогодення. Тому актуальність теми монографічного дослідження «Правові та технологічні аспекти реєстрації дорожньо-транспортних пригод з використанням безпілотних літальних апаратів» не викликає жодних сумнівів.

Комплексний підхід авторського колективу до вирішення поставлених завдань забезпечує розв'язання не лише юридичних, а й технологічних питань щодо впровадження інноваційних ідей у практичну діяльність підрозділів Національної поліції України, які забезпечують безпеку дорожнього руху.

У монографії проаналізовано поняття та види дорожньо-транспортних пригод, надано оцінку важливості їх класифікації, досліджено чинну методику оформлення матеріалів ДТП співробітниками Національної поліції України та розглянуто альтернативні способи фіксації обстановки на місці події, наведено загальні теоретичні положення використання та керування безпілотними літальними апаратами (далі – БЛА), надано оцінку сучасному визначенню поняття та призначення безпілотних літальних апаратів, історії їх розвитку, досліджено класифікацію та види БЛА, з'ясовано нормативні вимоги до безпілотних повітряних суден та їх екіпажів, а також вивчено інформаційно-технічні характеристики пристроїв керування.

Авторами зосереджено увагу на технологічних можливостях БЛА щодо оформлення матеріалів дорожньо-транспортних пригод; проаналізовано можливості сучасних зразків такої техніки та обрано той, що найбільше відповідає вимогам підрозділів Національної поліції України в реаліях сьогодення; запропоновано технологію реєстрації ДТП із використанням безпілотних літальних апаратів.

Авторським колективом надано юридичну оцінку доказам у справах про адміністративні правопорушення, отриманим за допомогою БПЛА, та можливості їх використання у правозастосовній діяльності.

Запропонований авторами монографії спосіб оформлення матеріалів дорожньо-транспортних пригод за допомогою безпілотних літальних апаратів має значні переваги, зокрема:

- передбачає отримання великої кількості фотограмметричних даних за дуже короткий час;
- забезпечує повну об'єктивність і достовірність результатів;
- виключає можливість внесення змін до отриманих результатів фотофіксації місць ДТП;
- суттєво скорочує термін дій поліцейських на місці ДТП, що сприяє швидкому відновленню безпечних умов руху;
- вартість необхідного обладнання значно нижча порівняно з обладнанням для лазерного сканування місцевості;
- мінімальна кількість задіяного персоналу.

З урахуванням технічних характеристик БПЛА проаналізовано функціональні можливості сучасних зразків такої техніки та обрано модель, яка на сьогодні найбільше відповідає вимогам підрозділів Національної поліції України, а також запропоновано технологію реєстрації ДТП із використанням безпілотних літальних апаратів.

Заслужують на особливу увагу висновки авторів щодо забезпечення наряду поліції на місці ДТП комплектом необхідного обладнання, до складу якого входять:

- квадрокоптер DJI Mavic Air 2;
- провід PGYTECH USB A – Type-C (35 cm);
- кріплення планшету для DJI Mavic Air, Pro і Platinum;
- планшет Apple iPad Pro 10.5 Wi-Fi + Cellular 512GB Gold (MPMG2);
- стилус універсальний STR Stylus Pen (для будь-яких сенсорних екранів).

Слушною та своєчасною є пропозиція авторського колективу щодо необхідності розробити та затвердити наказом Міністерства внутрішніх справ України з подальшою реєстрацією в Міністерстві юстиції України Інструкції з оформлення матеріалів дорожньо-транспортних пригод за допомогою безпілотних літальних апаратів з метою подальшого впровадження БПЛА в діяльність Національної поліції України, передбачивши в ній порядок реєстрації та допуску БПЛА до виконання польотів; вимоги щодо операторів БПЛА; умови та порядок виконання польотів для фіксації обстановки на місці ДТП; порядок обробки, зберігання та долучення ортофотопланів до матеріалів справи про адміністративне правопорушення.

Отже, монографія «Правові та технологічні аспекти реєстрації дорожньо-транспортних пригод з використанням безпілотних літальних апаратів», підготовлена авторським колективом Донецького державного університету внутрішніх справ: А. В. Червінчуком, Ю. Ю. Атаманенко, Є. О. Пилипенко та О. І. Рудюком, за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України С. С. Вітвіцького, є завершеним і цілісним науковим дослідженням, містить наукову новизну та може бути корисною як для наукової спільноти та здобувачів вищої освіти, так і для практичних підрозділів Національної поліції України та інших правоохоронних органів.

Надіслано до редколегії 30.03.2022

ВИМОГИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ СТАТЕЙ ДО ЖУРНАЛУ «УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА: ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА»

1. Загальні положення

Для публікації в журналі «Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика» автори подають результати особистих (або в співавторстві) оригінальних наукових і науково-практичних досліджень, які не були раніше опубліковані та не були направлені в інші видання, підготовлені українською мовою та відповідають установленим вимогам до кваліфікованих наукових праць.

У статті має бути відображено наукову новизну в галузі досліджень.

Редколегія видання залишає за собою право не розглядати ті статті, які не відповідають його тематиці, технічним та етичним стандартам; повертати на доопрацювання та редагувати їх.

2. Структура наукових статей:

– **постановка проблеми** в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– **аналіз останніх досліджень і публікацій**, у яких започатковано розв'язання визначеної проблеми і які взято за основу автором; під час опису вкладу попередників у розкриття тематики статті не допускається лише перелік їхніх прізвищ без вказівки на не вирішені ними раніше частини загальної проблеми й причинно-наслідковий зв'язок їхніх робіт із метою статті. Достатньо залишити 3–4 прізвища попередніх дослідників (прізвища згадувати в алфавітному порядку), але стисло зазначити внесок кожного, зробивши посилання у квадратних дужках; бажано включити й аналіз наукових робіт 2–3 іноземних авторів за тематикою статті;

– **формування цілей статті (постановка завдання)**;

– **виклад основного матеріалу** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– **висновки** на підставі проведеного дослідження та **перспективи подальших розвідок** у цьому напрямку.

3. Вимоги до оформлення тексту наукових статей:

– стаття готується в текстовому редакторі MS Word, шрифт – Times New Roman (основний текст статті розміром 14 pt з інтервалом 1,5), без переносів;

– рекомендований обсяг тексту статті (без списку використаних джерел та анотацій) – 8–10 сторінок;

– перший рядок (ліворуч) – УДК статті;

– другий рядок (праворуч) – прізвище, ім'я, ім'я по батькові автора (співавторів) (шрифт напівжирний);

– третій (за необхідності й четвертий) рядок (праворуч) – науковий ступінь, учене звання, почесне звання, членство в НАН України, НАПрН України чи інших галузевих АН(за наявності), місце роботи автора (співавторів);

– на наступному рядку – інформація про ORCID автора;

– нижче (посередині рядка) назва статті великими літерами (шрифт напівжирний);

– далі – анотація (500 друкованих знаків) та ключові слова (4–8 слів) українською мовою;

– через інтервал – текст статті;

– посилання на використані джерела робиться у квадратних дужках із зазначенням номера джерела та конкретних сторінок, наприклад [1, с. 25–26], а самі назви джерел наводяться в розділі «Список використаних джерел» у порядку згадування в тексті;

– бібліографічний опис джерел подається відповідно до ДСТУ 8302:2015;

– після розділу «Список використаних джерел» оформлюється References (за міжнародним стандартом APA). Онлайн-транслітерація українськомовних джерел здійснюється відповідно до ukrlit.org/transliteratsiia, онлайн-транслітерація російськомовних джерел – відповідно до translit-online.ru.

До кожного транслітерованого джерела у квадратних дужках подається переклад англійською мовою найбільш значущих фрагментів бібліографічного опису (назва матеріалу, назва періодичного видання чи нормативно-правового джерела тощо). Не українсько- та не російськомовні джерела не транслітеруються. Наприкінці бібліографічного опису кожного джерела у квадратних дужках зазначається мова, якою воно видано – [in Ukrainian] чи [in Russian];

– якщо описана у Списку використаних джерел публікація має DOI, цей ідентифікатор **обов'язково** вказується в References (наприкінці), оскільки саме він є найбільш точним джерелом інформації про статтю і за ним здійснюється зв'язка «посилання – публікація»;

– після References подається розширена англійська анотація (не менше 1800 знаків) та ключові слова (4–8 слів). Відомості про авторів статті та її назва також оформлюються англійською мовою (прізвище та ім'я автора – за зразком написання в паспорті для виїзду за кордон; назва підрозділу та організації має точно відповідати їхній офіційній назві англійською мовою).

4. Вимоги щодо подання матеріалів у редакцію:

– електронний варіант статті, довідку про автора, фото автора необхідно надіслати на адресу: dui55@ukr.net;

– у довідці про автора (співавторів) зазначається ПІБ (повністю); науковий ступінь; вчене звання; членство в НАН України, НАПрН України чи інших галузевих АН (за наявності); місце роботи та посада; інформація про ORCID автора; контактний номер телефону; електронна пошта; відділення «Нової пошти» чи «Укрпошти», на яке авторові буде надіслано примірник збірника; розділ журналу, до якого подається стаття;

– фото автора у форматі jpg;

– якщо автор не має наукового ступеня, необхідно подати рецензію наукового керівника.

Відповідальність за достовірність поданої інформації, наведених цитат, прізвищ, оформлення списку використаних джерел та References покладається на авторів.

Надіслані статті проходять обов'язкове внутрішнє рецензування.

Електронна копія журналу безоплатно та своєчасно розміщується у відкритому доступі на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України в розділі «Наукова періодика України», а також на вебсайті видання за адресою: <https://policeyistika.dnuvs.in.ua/arhiv-pomeriv/>.

Особливості публікаційного процесу, вимоги щодо оформлення статей, авторське право та ліцензування, порядок рецензування висвітлено на сайті видання за посиланням: <https://policeyistika.dnuvs.in.ua/>.

Редакційна колегія журналу

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Атаманенко Юлія Юріївна,

кандидат технічних наук

julia.atamanenko@ukr.net

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

Бабкіна Маргарита Костянтинівна,

курсантка

turenko.oleg1@ukr.net

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь)

Вінтонів Михайло Олексійович,

доктор філологічних наук, професор

m.vintoniv@kubg.edu.ua

(Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ)

Волобоєв Артур Олегович,

доктор філософії

voloboev_artyr@ukr.net

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь)

Гаріфуллін Максим Валерійович,

аспірант

mgaspire20@gmail.com

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)

Городецька Марина Сергіївна,

кандидат юридичних наук, доцент

loskutovagorodetskaya@gmail.com

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

Денисов Сергій Федорович,

доктор юридичних наук, професор

dsf7002@gmail.com

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)

Джантіміров Марк Олександрович,

курсант

dzhantimirov2004@gmail.com

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь)

Єпринцев Пилип Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент

efs8111@ukr.net

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

Заїка Дмитро Євгенійович,

аспірант

zaika.workspace@gmail.com

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)

Зозуля Євген Вікторович,

доктор юридичних наук, професор

ezoz@ukr.net

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

Іванов Іван Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент

ivan2908@ukr.net

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь)

Ковальова Ольга Вікторівна,

кандидат юридичних наук, доцент

kovaleva88olga@gmail.com

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь)

Козар Юрій Юрійович,

доктор юридичних наук, професор

kozar.yurij@ukr.net

*(Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь)*

Короткова Юлія Михайлівна,

доктор педагогічних наук, професор

y.korotkova1201@ukr.net

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь)

Котова Вікторія Валеріївна,

кандидат юридичних наук

vikakotova24@ukr.net

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь)

Лопатинська Ірина Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент

irina.s.lopatinskaia@gmail.com

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

Лоскутов Тимур Олександрович,

доктор юридичних наук, професор

timloskutov@gmail.com

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

Носевич Надія Русланівна,

кандидат юридичних наук

*nadija1708@ukr.net**(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)***Павлиш Тетяна Григорівна,**

кандидат педагогічних наук

*tanyagrigorivna@ukr.net**(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)***Пилипенко Дмитро Олексійович,**

кандидат юридичних наук

*dima82@i.ua**(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)***Пискун Олександр Валерійович,**

аспірант

*pyskun@i.ua**(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь)***Терещенко Олександр Олександрович,**

викладач кафедри спеціальних дисциплін та професійної підготовки

*sasha_tereshenko@ukr.net**(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)***Туренко Олег Станіславович,**

доктор філософських наук, доцент

*turenko.oleg1@ukr.net**(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь)***Халимон Сергій Іванович,**

доктор юридичних наук, професор

*halik_chernigov@ukr.net**(Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький)***Червінчук Андрій Васильович,**

кандидат юридичних наук, старший дослідник

*chervin_a@ukr.net**(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)***Чумак Володимир Валентинович,**

доктор юридичних наук, професор

*v.v.chumak@ukr.net**(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)*

Шеховцова Вікторія Володимирівна,

кандидат економічних наук

schech_vita@ukr.net

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)

Шульга Андрій Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент

shulgadon1@ukr.net

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь)

ДО ВІДОМА

Донецький державний університет внутрішніх справ є засновником двох наукових видань: збірника наукових праць «Правовий часопис Донбасу» (з 1997 року) та науково-практичного журналу «Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика» (з 2020 року).

Збірник наукових праць «Правовий часопис Донбасу», відповідно до наказу МОН України від 17.03.2020 № 409, включено до Переліку наукових фахових видань України як друковане періодичне видання категорії «Б» в галузі юридичних наук (081 – Право).

До публікації приймаються статті українською мовою, у яких розглядаються загальнотеоретичні та історичні аспекти держави й права, висвітлюються актуальні питання конституційного, міжнародного, господарського, цивільного, трудового, адміністративного, фінансового, інформаційного, кримінального права, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності.

Періодичність виходу – 4 рази на рік. До 01 вересня 2022 року триває набір статей до випуску № 3 (80) 2022, до 01 грудня 2022 року – до випуску № 4 (81) 2022. Вимоги щодо оформлення та подання наукових статей на сайті видання за посиланням: <https://ljd.dnuvs.in.ua/>. Більше інформації за телефоном: +38 067 569 67 76.

Науково-практичний журнал «Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика», відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 20.11.2020 № 4036/5, зареєстровано як друковане періодичне вітчизняне видання із загальнодержавною сферою розповсюдження (081 – Право, 262 – Правоохоронна діяльність).

Метою видання є висвітлення проблем досудового розслідування, оперативно-розшукової та детективної діяльності, питань забезпечення публічної безпеки й порядку, запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, кадрового менеджменту Національної поліції, особливостей психологічного супроводу поліцейської діяльності, правових аспектів інформаційно-технічної та господарської діяльності поліції, питань міжнародного співробітництва Національної поліції України.

До публікації приймаються статті українською та англійською мовами. Періодичність виходу – 2 рази на рік. До 01 жовтня 2022 року триває набір статей до випуску № 2 (4) 2022, вихід друком якого заплановано до 10 листопада 2022 року. Більше інформації на сайті видання за посиланням: <https://policeyistika.dnuvs.in.ua/> або за телефоном: +38 067 569 67 76.

Будемо раді бачити вас серед авторів видань ДонДУВС!

Науково-практичне видання

**Українська поліцейстика:
теорія, законодавство, практика
№ 1 (3) 2022**

*Відповідальна за випуск: Оксана Рутвян
Редактори: Оксана Рутвян, Ольга Пластун
Дизайн обкладинки: ВД «Дакор»*

Видавець

Донецький державний університет внутрішніх справ
87510, Україна, Донецька обл., м. Маріуполь, просп. Луніна, 89
<https://dnuvs.in.ua/>

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

Серія КВ № 24617-14557 Р від 20.11.2020

Підписано до друку 05.05.2022. Формат 60x84 1/8. Друк офсет.

Папір офсет. Ум. друк. арк. 21,15. Обл.-вид. арк. 21,86.

Наклад 60 прим. Зам. № 29\19

Виготовлювач

Віддруковано з готового оригінал-макета

Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.